

C:\Users\Plazma\Desktop\Knhy pdf\Nová složka
(2)\Orwell_George-Hold_Katalánsku.pdb

PDB Name: Orwell_George-Hold_Katalánsku
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXT
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 16.8.1973
Modification Date: 16.8.1973
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

George Orwell
Hold Katalánsku

I/

V Leninových kasárnách v Barceloně, den před tím, než jsem nastoupil k milici, jsem uviděl jednoho italského milicionáře, jak stojí před důstojnickým stolem. Byl to mladík asi pětadvacetiletý, s tvrdým výrazem, světle rezavými vlasy a širokými rameny. Zašpičatělou koženou čapku měl staženou přes oko. Byl ke mně obrácen profilem, bradu opřenou o prsa, vyjeveně se mračil na mapu, kterou jeden z důstojníků na stole rozložil. Něco v jeho tváři mne upoutalo. Byla to tvář člověka, který by pro přítele dokázal zabít i nechal se zabit - tvář, jakou byste očekávali u anarchisty, ačkoliv zrovna tak mohl být i komunista. Byla v ní jak upřímnost, tak divokost; a také až dojemná úcta, jakou chovají nevzdělaní lidé ke svým nadřízeným. Nepochybně z té mapy nebyl nijak moudrý; nepochybně považoval čtení z mapy za omračující intelektuální výkon. Těžko bych mohl vysvětlit proč, ale málokdy jsem se setkal s někým, ke komu bych cítil tak okamžitou sympatii. Během hovoru, který se vedl kolem stolu, z nějaké poznámky vyplynulo, že jsem cizinec. Ital zvedl hlavu a rychle řekl:

"Italiano?"

Odpověděl jsem svojí špatnou španělštinou:

"No, Inglés. Y tu?"

"Italiano."

Když jsme odcházeli, přešel přes místnost a silně mi stiskl ruku. Je až s podivem, jaký cit můžeme chovat k cizímu člověku! Bylo to, jako by jeho a moje myšlení na okamžik překlenuly bariéru jazyka a tradice a setkaly se v úplném soukromí. Doufal jsem, že jsem mu byl zrovna tak sympatický, jako on mně. Věděl jsem však také, že abych si mohl uchoval svůj první dojem o něm, nikdy se s ním již nesmím setkat; a netřeba dodávat, že jsem se s ním také již nikdy nesetkal. Ve Španělsku se pořád navazovaly známosti tohoto druhu.

Zmiňuji se o tomto italském milicionáři proto, že se živě zapsal do mé paměti. Svojí otrhanou uniformou a živou jímavou tvář mi ztělesňuje zvláštní atmosféru oné doby. Je spojen se všemi mými vzpomínkami na ono válečné období - rudé vlajky v Barceloně, omšelé vlaky plné otrhaných vojáků, které se pomalu vlekly na frontu, šedivá, válkou poznamenaná města podél trati, blátivé a mrazivé zákopy v horách.

To vše bylo koncem prosince roku 1936, před méně než sedmi měsíci od chvíle, kdy toto píši - a přece je to období, které se již propadá do daleké minulosti. Pozdější události je vymazaly dokonaleji, než mohly vymazat rok 1935, nebo 1905. Přisel jsem do Španělska s úmyslem napsat pár článků pro noviny; téměř okamžitě jsem však vstoupil do milice, protože v tehdejší době a tehdejší atmosféře se to zdálo být jedinou věcí, která se dala učinit. Anarchisté stále měli pod kontrolou celé Katalánsko a revoluce byla ještě pořád v pohybu. Každému, kdo tu byl od začátku, se patrně zdálo již v prosinci či lednu, že revoluční období končí; jestliže jste však přijeli přímo z Anglie, atmosféra v Barceloně byla podmaňující. Bylo to poprvé, co jsem byl ve městě, ve kterém vládla dělnická třída. Prakticky všechny budovy byly obsazeny dělníky a byly na nich vztýčeny rudé vlajky, nebo rudočerné vlajky anarchistů; na všech zdech byly iniciály revolučních stran a srpy s kladivy; téměř všechny kostely byly zničeny a jejich vnitřky vypáleny. Kostely byly systematicky ničeny skupinami dělníků. Všechny obchody a kavárny byly polepeny vyhláškami, které oznamovaly, že jsou kolektivizovány; dokonce i čističi bot byli kolektivizováni a jejich bedny byly přemalovány rudou a černou. Číšníci a živnostníci se vám dívali zpřímá do tváře a jednali s vámi jako se sobě rovnými. Ponížené, či dokonce formální způsoby oslovení dočasné zmizely. Nikdo neřikal señor nebo don, ba přestalo se i vykat; všichni se navzájem oslovovali "soudruhu" a tykali si. Místo buenos días se říkalo salud! Dávat spropitné bylo zakázáno zákonem; můj téměř první zážitek bylo pokárání ředitele hotelu, kterého se mi dostalo, když jsem chtěl dát spropitné chlapci obsluhujícímu výtah. Nebyla zde žádná soukromá motorová vozidla, všechna byla zrekvírována a všechny tramvaje a taxíky, i většina ostatních dopravních prostředků, byly přemalovány rudou a černou. Revoluční plakáty byly všude, svítily ze zdí jasně rudou a černou, takže zbývající reklamy či inzerce vypadaly poměrně šedě. Na třídě Ramblas, široké centrální tepně města, kde se stále převalovaly sem a tam davy lidí, hřměly přes tlampače bez ustání po celý den až do noci revoluční písně. A nejnápadnější bylo právě vzezření davů. Zvenčí to vypadalo, jako by šlo o město, ve kterém přestala prakticky existovat horní vrstva obyvatelstva. Kromě malého počtu žen a cizinců zde vůbec neexistovali "dobře oblečení" lidé. Prakticky každý byl oblečen do hrubých dělnických šatů nebo modráků, případně do nějaké varianty uniformy vojska či milice. To všechno bylo zvláštní a strhující. Hodně z toho jsem nechápal, něco dokonce se

mi ani nelíbilo, okamžitě jsem to však uznal za takový stav věcí, za který stojí za to bojovat. Byl jsem také přesvědčen, že věci jsou skutečně takové, jak se jeví, že to je skutečně dělnický stát a že všechna buržoazie buď uprchla, byla zabita, nebo dobrovolně přešla na stranu dělníků; neuvědomil jsem si, že mnoho příslušníků buržoazie se prostě pro danou chvíli tváří a chová jako proletáři.

Spolu s tím vším zde bylo něco ze zlé válečné atmosféry. Město vypadalo bídně a zuboženě, cesty a budovy byly ve špatném stavu, silnice byly v noci špatně osvětleny z obavy před nálety, obchody byly většinou ošumělé a poloprázdné. Masa bylo málo a mléko prakticky nebylo k dostání, byl nedostatek uhlí, cukru a benzínu, vážně se nedostávalo chleba. I v tomto období byly fronty na chleba často stovky metrů dlouhé. A přesto, pokud se dalo soudit, byli lidé spokojeni. Neexistovala nezaměstnanost a životní náklady byly stále extrémně nízké. Bylo vidět jen velice málo zřetelně chudých lidí a žádné žebráky, kromě cikánů. A především existovala víra v revoluci a v budoucnost, pocit náhlého vynoření se do éry rovnosti a svobody. Lidé se snažili chovat jako lidé, ne jako kola v kapitalistickém stroji. V holičských krámech byly vývěsky anarchistů (holiči byli většinou anarchisté), které slavnostně vysvětlovaly, že holiči již nejsou otroky. Na ulicích byly barevné plakáty, které apelovaly na prostitutky, aby přestaly se svým zaměstnáním. Pro kohokoliv, kdo přišel z tvrdé, cynické civilizace anglicky mluvícího světa, bylo cosi dojemného v důslednosti, s jakou tito idealističtí Španělé brali ořepané fráze revoluce. V oné době se na ulicích za pár šestáků prodávaly naprosto naivní balady o proletářském bratrství a zkaženosti Mussoliniho. Často jsem vídal nevzdělané milicionáře, jak si některou z těchto balad kupují - pracně luští jednotlivá slova a potom, když se prokousali obsahem, ji začínají na příslušný nápěv zpívat.

Celý ten čas jsem pobýval v Leninových kasárnách, údajně kvůli výcviku pro frontu. Když jsem nastoupil k milici, řekli mi, že budu poslán na frontu hned druhý den; ve skutečnosti jsem ale musel čekat, až se dá dohromady čerstvá setnina. Dělnické milice, které byly překotně ustaveny odborovými organizacemi na počátku války, doposud nebyly organizovány podle vzoru pravidelné armády. Jednotlivé jednotky byly "oddíly" asi třiceti mužů, setnina měla asi stovku mužů a "kolona" v praxi znamenala jakýkoliv větší počet mužstva. Leninova kasárna, to byl blok solidních kamenných budov s jízdnou a obrovským dlážděným nádvořím; kdysi to byla kasárna jezdecká, která byla dobyta během červencových bojů. Moje setnina spala v jedné z koníren, pod kamennými koryty, na kterých byla doposud vyryta jména koní. Všechna zvířata byla poslána na frontu, celý prostor však stále smrděl koňskou močí a shnilým ovsem. V paměti mi zůstává hlavně koňský pach, falešný zvuk polnice (všichni naši trubači byli amatéři - prvně jsem se seznámil se španělským troubením, když jsem mu naslouchal u fašistických linií), zvuk okovaných vysokých bot na nádvoří kasáren, dlouhé ranní přehlídky pod zimomřivým sluncem, divoký fotbal ve vyštěrkované jízdně, kdy na každé straně bylo padesát hráčů. V kasárnách bylo snad tisíc mužů a asi dvacítky žen, kromě manželek milicionářů, které obstarávaly vaření. Byly tu i další ženy, které sloužily v milici, i když jich nebylo mnoho. V prvních střetnutích bojovaly úplně samozřejmě po boku mužů. To je věc, která se v době revoluce zdá být úplně přirozená. Myšlení se však již měnilo. Milicionáři museli být při výcviku žen mimo jízdnou, protože se ženám posmívali a zlobili je. Před pár měsíci by nikdo neviděl nic komického na ženě, která měla pušku.

Celá kasárna byla ve stavu chaosu a nepořádku, do něhož milice uvrhla každou budovu, kterou zabrala - to je zřejmě jeden z vedlejších produktů revoluce. V každém koutě jste narazili na hromady rozbitého nábytku, jezdeckých helem, prázdných pochev od šavlí a hnijícího jídla. Jídlem se tu hrozně plýtvalo, hlavně chlebem. Jen z mojí světnice se po každém jídle vyhazoval koš chleba - což byla ostudná věc vzhledem k tomu, že civilní obyvatelstvo trpělo nedostatkem chleba. Jedli jsme u dlouhých stolů ze stále mastných ešusů a pili ze strašné věci zvané porrón. Porrón je něco jako skleněná láhev s hubicí, ze které vystříkne tenký pramen vína, jakmile ji nakloníte. Dá se tedy pít, aniž byste se museli dotýkat nádoby rty, a předává se z ruky do ruky. Jakmile jsem uviděl porrón v akci, začal jsem stávkovat a vyžadoval jsem běžný hrnek. Porrón mi připadal jako lůžková nádoba - bažant - zvláště když v něm bylo bílé víno.

Nováčkům byly postupně vydávány uniformy, a protože to bylo Španělsko, všechno se vydávalo po kusech, takže nikdo nevěděl, kdo už co dostal, a většina věcí, které jsme potřebovali nejvíce, jako opasky a pouzdra na náboje, nám nebyla přidělena až do poslední chvíle, když vlak už skutečně čekal, že nás odveze na frontu. Už jsem se zmínil o "uniformě" milice, což patrně není správný výraz. Nejde totiž o uniformu. Na místě by byl spíše výraz "multiforma". Oblečení každého milicionáře sledovalo určitou obecnou linii, žádné dva postroje však nebyly totožné. Prakticky každý měl manžestrové pumpky, tím však jakákoliv uniformita končila. Někteří měli ovinovačky, jiní manžestrové kamaše, jiní kožené kamaše či holínky. Každý nosil bundu na zip, některé bundy však byly kožené, jiné vlněné, a všechny měly různé barvy. Druhů čapek bylo asi tolik, jako jejich majitelů. Běžně se dopředu na čapky umísťovaly stranické odznaky a mimo to téměř každý milicionář nosil na krku rudý či rudočerný šátek. Takový útvar milice byl v oněch dobách skutečně zajímavou podívanou. Oblečení však muselo být přidělováno tak, jak je ta či ona továrna vyrobila; konečně za daných okolností to nebylo špatné oblečení. Košile a ponožky ale byly nekvalitní bavlněné produkty, proti chladu naprosto k nepotřebě. Nedovedu si představit, co museli milicionáři prožít před tím, než organizace začala jakž takž klapat. Vzpomínám si, jak mi jednou přišly do ruky jen asi dva měsíce staré noviny, ve kterých jeden z vůdců POUM po návštěvě fronty řekl, že se bude snažit zařídit, aby "každý milicionář měl svoji deku". Při takové větě se otřese každý, kdo někdy musel spát v zákopu.

Druhý den mého pobytu v kasárnách začala činnost, která byla poněkud komicky nazývána "instruktáž". Z počátku to byly děsivě chaotické scény. Rekruti byli z větší části šestnácti či sedmáctiletí chlapci z předměstí Barcelony, plní revolučního zápalu, avšak totálně nevědomí, pokud šlo o to, co válka znamená. Naprosto nemožné bylo dokonce už snažit se seřadit je do nějakého tvaru. Disciplína neexistovala; jestliže někdo nesouhlasil s rozkazem, vystoupil z řady a ohnivě diskutoval s důstojníkem. Poručík, který prováděl instruktáž, byl statný, různolící mladý muž, který byl předtím důstojníkem pravidelné armády; stále také důstojníka držení těla a neposkvrněnou uniformou připomínal. Zajímavé je, že byl upřímným a oddaným socialistou. Víc než sami příslušníci mužstva trval na naprosté sociální rovnosti mezi všemi

hodnostmi. Vzpomínám na jeho bolestné překvapení, když jej jeden nevědomý nováček oslovil "señore".

"Co? Señore? Kdo mne to oslovuje señore? Copak nejsme všichni soudruhy?"

Pochybují, že si tím svoji úlohu usnadnil. Nováčci nedostávali žádný vojenský výcvik, který by jim byl i jen trochu užitečný. Bylo mi řečeno, že cizinci nejsou povinni se zúčastňovat "instruktáží" (jak jsem si všiml, Španělé měli dojemnou víru, že všichni cizinci musí o vojenských záležitostech vědět více než oni), pochopitelně jsem však šel s ostatními. Chtěl jsem se naučit zacházet s kulometem; byla to zbraň, kterou jsem zatím nikdy neměl možnost mít v ruce. Ke svému rozčarování jsem zjistil, že o zbraních jsme se neměli učit nic. Takzvaná instruktáž nebylo nic jiného než běžný pořadový drill toho nejstupidnějšího druhu: vlevo v bok, vpravo v bok, čelem vzad, pochod v pozoru ve trojstupu a další nesmyslné věci, jež jsem ovládal, už když mi bylo patnáct let. Pro výcvik guerillové armády to byla zvláštní forma drillu. Zbývá-li na výcvik vojáka jen pár dní, je obvykle třeba ho naučit hlavně věci, které nutné bude potřebovat nejvíc - jak se krýt, jak postupovat přes nekrytý terén, jak rozestavit hlídky a jak vybudovat ochranný val - a především jak používat svoji zbraň. Přesto tento dav dychtivých dětí, jež měly být vrženy za několik dní do frontové linie, nevěděl ani jak nabít pušku, či jak odjistit granát. Tenkrát jsem si neuvědomil, že tomu je tak proto, že nejsou vůbec žádné zbraně, které by se rozdaly. U milice POUM byl nedostatek pušek tak zoufalý, že jednotky, jež byly odveleny na frontu, musely často převzít pušky od vojáků, které střídaly. Myslím, že v celých Leninových kasárnách nebyly žádné jiné pušky než ty, které měly stráž.

Po několika dnech - i když podle běžných měřítek jsme byli pořád jen neukázněnou bandou - jsme byli uznáni za natolik vycvičené, že můžeme být předvedeni na veřejnosti. A tak jsme každého rána pochodovali do veřejných zahrad na kopci za Plaza de España. Byl to obvyklý prostor pro cvičení všech milicí, s výjimkou karabiniérů a prvních kontingentů nově vytvořené Lidové armády. Ve veřejném parku to byl zvláštní pohled. Po všech cestíčkách a stezkách, mezi záhony pochodovaly čety a roty mužstva sem a tam, vypínaly prsa a zoufale se snažily vypadat jako vojáci. Všichni byli neozbrojeni a žádný z nich neměl kompletní uniformu, i když na většinu z nich se dala tu a tam část milicionářské uniformy najít. Postup byl vždy úplně stejný. Tři hodiny jsme maširovali tam a zpět (španělský parádní pochod má velice krátký a rychlý krok), pak jsme se zastavili, dostali rozchod a žíznil se rozutekli do malého krámků v polovině cesty na kopec. Tam jsme potom dělali vynikající obchod s laciným vínem. Každý se ke mně choval velice přátelsky. Jako Angličan jsem byl něco jako velká zvláštnost, důstojníci karabiniérů si mne velice považovali a častovali mne pitím. Já jsem využíval všech příležitostí dostat se s naším poručíkem někam stranou, kde jsem pak po něm vyžadoval, aby mne naučil zacházet s kulometem. Vždy jsem vytáhl z kapsy svůj slovník a spustil jsem na něj svojí lopotnou španělštinou:

"Yo se manejar fuñil. No se manejar ametralladora. Quiero aprender ametralladora. Quando vamos aprender ametralladora?"*1

Odpovědí byl vždy rozpačitý úsměv a slib, že instruktáž ohledně kulometu bude maňana. Nemusím dodávat, že maňana nikdy nepřišlo. Uplynulo několik dní a nováčci se naučili téměř dokonale pochodovat v pozoru a hledět vpravo, ale jestliže měli ponětí, z které strany pušky vyjde kulka, bylo to vše, co věděli o zbraních. Jednoho dne o přestávce se u nás zastavil ozbrojený karabiniér a nechal nás, abychom si prohlédli jeho pušku. Vyšlo najevo, že v celém mém oddíle mimo mne nikdo nevěděl, jak se puška nabíjí, natož jak se zaměřuje.

Po celou dobu jsem měl potíže se španělštinou. Kromě mne byl v kasárnách pouze ještě jeden Angličan, a nikdo, ba ani mezi důstojníky, nerozuměl francouzsky. Navíc jsem měl ztížené postavení tím, že moji druzi obecně používali v hovoru katalánštinu. Jediný způsob, jak se domluvit, byl všude s sebou nosit malý slovník, který jsem v kritických okamžicích vždy vytáhl z kapsy. Avšak raději bych byl cizincem ve Španělsku než ve většině jiných zemí. Jak snadno se lze ve Španělsku spřátelit! Za den či dva tu byl zástup Španělů, se kterými jsme se znali křestními jmény a kteří mne zahrnovali svojí pohostinností. Nepiši propagandistickou příručku a naprosto nechci idealizovat milici POUM. Celý systém milice měl vážné chyby a sami příslušníci milice, to byla nesourodá směsice, neboť v oné době končil dobrovolný nábor a většina nejlepších mužů již byla na frontě, nebo mrtvá. Vždy bylo mezi námi určité procento lidí, kteří byli naprosto nepoužitelní. Rodiče přiváděli k odvodu svoje patnáctileté syny, úplně nezastřené, jen za účelem získat denně deset peset (což bylo slušné milicionářů) - a také kvůli chlebu, kterého milice dostávala hodně a který bylo možno propašovat domů rodičům. Myslím však, že nikdo, kdo by jako já byl zamíchán mezi španělskou dělnickou třídou - či spíše bych měl říci katalánskou dělnickou třídu, protože nehledě na pár Aragonců a Andalusanů jsem pobýval jen mezi Katalánci -, by nemohl nebýt zasažen jejich zásadní slušností, a navíc a hlavně jejich upřímností a šlechetností. Šlechetnost Španělů v obecném slova smyslu je občas až téměř matoucí. Požádáte-li je o cigaretu, donutí vás vzít si celý balíček. A mimo to je zde přítomna šlechetnost v hlubším smyslu, skutečně neomezená oduševnělost, s kterou jsem se znovu a znovu setkával za nejméně očekávaných okolností. Někteří novináři a další cizinci, co za války cestovali Španělskem, uváděli, že Španělé tajně pociťovali hořkou žárlivost na cizí pomoc. Já mohu říci jen to, že jsem se nikdy nesetkal s ničím takovým. Vzpomínám si, jak pár dní předtím, než jsem odešel z kasáren, se vrátila na dovolenku skupina lidí z fronty. Vzrušeně hovořili o svých zkušenostech a byli plně nadšení pro nějaké francouzské jednotky, které bojovaly vedle nich v Huesce. Říkali, že Francouzi byli velice stateční a nadšeně dodávali: "Más valientes que nosotros" - "statečnější než my!". Pochopitelně jsem měl námitky, když vysvětlovali, že Francouzi jsou znalejší válečnického řemesla - lépe zacházeli s granáty, automatickými zbraněmi atd. Přesto tato poznámka byla příznačná. Angličan by si raději ukousl jazyk, než aby prohlásil něco podobného.

Každý cizinec, který sloužil v milici, strávil svých pár prvních týdnů tím, že se učil milovat Španěly a že se rozhořčoval nad některými jejich vlastnostmi. Moje vlastní rozhořčení dosahovalo vrcholu na frontě. Španělé jsou dobří v mnoha věcech, ne však ve válčení. Všichni cizinci bez rozdílu byli zaraženi jejich neschopností a především jejich naprostou nedochvilností. Jediné španělské slovo, kterému se žádný cizinec nemůže nenaučit, je maňana - zítra (doslova "ráno"). Všude kde to jen je možné, je dnešní práce odkládána na maňana. Je to tak známé, že i sami Španělé na to dělají vtipy.

Ve Španělsku se neděje nic - od jídla až po bitvu - ve stanovený čas. Obvykle má všechno zpoždění, ale občas - takže se nemůžete ani na ono zpoždění spolehnout - se věci dějí dříve, než bylo stanoveno. Vlak, který má odjezd v osm hodin, bude obvykle odjíždět kdykoliv mezi devátou až desátou, ale snad jednou týdně, díky nějakému soukromému rozmaru strojvůdce, odjede v půl osmé. Takové věci jsou dost k omrzení. Teoreticky si celkem cením Španěly, že netrpí naší severskou časovou neurózou; já jí však bohužel trpím.

Po spouště pověstí, maňana a odkladech jsme byli náhle odveleni na frontu dvě hodiny po vyhlášení rozkazu, když jsme ještě nevyfasovali většinu výstroje. Ve staršínově skladu byl nepopsatelný zmatek; mnoho členů mužstva nakonec muselo odjet, aniž dostalo úplnou výstroj. Kasárna se okamžitě naplnila ženami, které jako by vyrostly ze země a které pomáhaly svým mužům či příbuzným svinout deky a sbalit polní. Bylo pro mne poněkud ponižující, když mi musela ukázat španělská dívka, žena Williamse, druhého anglického milicionáře, jak se nasazují patrontašky. Bylo to mírné, tmavooké, intenzivně ženské stvoření, které vypadalo, jako kdyby jeho celoživotním údělem bylo kolébat nemluvně. Ve skutečnosti si však statečně vedla v červencových pouličních bojích. Byla těhotná a čekala dítě, které se narodilo právě deset měsíců po vypuknutí bojů, takže nepochybně bylo počato na barikádě.

Vlak měl odjet v osm - a bylo asi deset minut po osmé, když se uhoněným a zpoceným důstojníkům podařilo nás shromáždit na nádvoří kasáren. Velice živě si vzpomínám na pochodněmi osvětlenou scénu - hlučení a vzruch, namačkané řady milicionářů v plné polní, smotané deky jako bandalíry kolem ramen; výkřiky a rachocení okovaných bot a plechových ešusů, a potom nakonec úspěšné volání po tichu; nějaký politický komisař nás pak katalánsky oslovil, stoje vedle velké rudé vlajky. Konečně nás odvedli na nádraží - tou nejdelší cestou, tři či čtyři kilometry, aby nás ukázali celému městu. Na Ramblas nás zastavili, zatímco najatá kutálka hrála pár revolučních melodií. A znovu hrdinství a vítězství - skandování a nadšení, rudé a rudočerné vlajky všude kolem, davy na chodnících, ženy, které mávaly z oken. Jak se mi to tenkrát zdálo přirozené; a jak vzdálené a nepravděpodobné mi to připadá dnes! Vlak byl tak nácpan, že nebylo ani místo k stání, natož k sezení. V posledním okamžiku přiběhla na nástupiště Williamsova žena a dala nám láhev vína a kus světle červené klobásy, která chutná po mýdle a je po ní průjem. Vlak se kodrcal z Katalánska a dál k náhorním planinám Aragonska normální válečnou rychlostí nedosahující ani dvacet kilometrů za hodinu.

II/

Přestože Barbastro je daleko od fronty, vypadalo bezútěšně a smutně. Davy milicionářů v ošumělých uniformách se potulovaly po ulicích a snažily se zahrát. Na oprýskané zdi jsem našel plakát s loňským datem, který oznamoval, že toho dne bude v místní aréně zabito "šest krásných býků". Jak opuštěně vyhlížely vybledlé barvy tohoto plakátu! Kde jsou dnes všichni ti krásní býci a krásní toreadoři? Zdá se, že ani v Barceloně dnes se už žádné býčí zápasy nepořádají; z nějakého důvodu byli všichni nejlepší matadoři fašisté.

Moje setnina byla dopravena nákladním vozem do Sietama, pak na západ do Alcubierra, které bylo hned za zaragozskou frontou. O Sietamo se bojovalo třikrát, než se jej nakonec v říjnu zmocnili anarchisté; část města byla poničena střepinami a většina budov měla doličky po střelách. Byli jsme nyní 450 metrů nad hladinou moře. Byla škaredá zima a táhla hustá mlha. Mezi Sietamem a Alcubierrem ztratil řidič nákladáku cestu (to byla ve válce jedna z věcí, které k ní jako pravidlem patřily) a my jsme dlouhé hodiny bloudili v mlze. Pozdě v noci jsme dorazili do Alcubierra. Někdo nás nahnal přes blátěný marast do oslíků stájí, kde jsme se zahrabali do řezanky a okamžitě usnuli. Na řezance se nespí špatně, pokud je čistá - není to sice seno, ale je lepší než sláma. Ale až za ranního světla jsem zjistil, že řezanka je plná chlebových kůrek, roztrhaných novin, kostí, mrtvých krys a zubatých konzerv od mléka.

Byli jsme nyní blízko fronty, dost blízko, aby bylo možno cítit charakteristický pach války - pro mne to byl pach exkrementů a hnijícího jídla. Alcubierre nebylo nikdy ostřelováno a bylo v lepším stavu než většina vesnic, které byly bezprostředně za frontou. Přesto mám dojem, že ani v době míru by nebylo možné projíždět touto částí Španělska, aniž by člověka nezarazil zvlášť bídny stav aragonských vesnic. Jsou stavěny jako pevnosti, shluk sešlých domků z bláta a kamene kolem kostela - ani na jaře tu nejsou žádné květiny. Domky nemají zahrádky, jen dvorky, kde odrbaná drůbež přeskakuje hromádky oslího trusu. Bylo škaredé počasí, střídala se mlha s deštěm. Úzké polní cesty se změnilly na moře bláta, které bylo místy hluboké přes půl metru - povozy se bořily a vesničané vedli svoje neohrabané vozy, jež táhla řada oslů, někdy v záprahu až šesti za sebou. Neustálé příchody a odchody vojska vesnici změnilly na jedno velké smetiště. Nikdy zde nebyla taková věc, jako je vodovod, či jakýkoliv druh kanalizace a v celé vesnici nebyl čtvereční metr, kde byste nemuseli dávat pozor, kam šlápnout. Kostel byl už dlouho používán jako latrina; podobně všechna pole na půl kilometru kolem vesnice. Vzpomínám-li na svoje první dva válečné měsíce, pak vždy musím myslet na větrná strniště, která jsou plná výkalů.

Uplynuly dva dny a nám nebyly vydány žádné pušky. Přišli-li jste do Comité de Guerra a prohlédli-li jste si řady der ve zdi - díry, které zůstaly po hromadných výstřelech, neboť tady byli popravováni fašisté - viděli jste všechny pamětihodnosti Alcubierra. Na frontě byl patrně klid; přicházelo jen velice málo raněných. Velké vzrušení způsobil příchod fašistických dezertérů, jež přivedly hlídky z fronty. Mnoho oddílů na druhé straně fronty vůbec netvořili fašisté; byli to jen ubozí rekruti, kteří vykonávali v době, kdy vypukla válka, vojenskou službu a kteří toužili jen uprchnout. Občas se jich pár odvážilo proklouznout k našim liniím. Nepochybně by se jich odvažovalo víc, kdyby neměli na fašistickém území své příbuzné. Tito dezertéři byli první "opravdoví" fašisté, jaké jsem kdy viděl. Napadlo mne, že jsou k nerozeznání od nás samotných - jen s tou výjimkou, že nosili kabáty barvy khaki. Vždy měli ukrutný hlad, když přišli - což je pochopitelné, když museli den či dva kličkovat územím nikoho; vždy to ale bylo triumfálně považováno za důkaz, že fašistické jednotky hladovějí. Díval jsem se, jak jednomu z nich dávali v chalupě najíst. Byl to značně žalostný pohled. Vytáhlý dvacetiletý mladík, silně ošlehaný větrem, oblečený v hadrech, se hrbil u ohniště a hltal z ešusu maso nesmírnou rychlostí. Celou dobu těkaly jeho oči nervózně na kruh milicionářů, který jej obklopoval a pozoroval. Mám dojem, že pořád napůl věřil tomu, že jsme krvežízniví "rudí" a že ho zastřelíme, jen co se nají. Ozbrojenec, jenž ho hlídal, mu pořád klepal na rameno a uklidňoval ho. Jednoho památného dne dorazilo najednou

patnáct dezertérů. Triumfálně byli vedeni přes vesnici mužem jedoucím na bílém koni. Podařilo se mi pořídit poněkud rozmazanou fotografii, kterou mi později někdo ukradl.

Třetího rána našeho pobytu v Alcubierru dorazily pušky. Vydával je seržant s hrubou, temně zažloutlou tváří. Jakmile jsem pohlédl na pušku, již jsem dostal, projelo mnou zklamání. Byl to německý mauser s datem výroby 1896 - přes čtyřicet let starý! Puška byla rezavá, závěr šel ztěžka, dřevěná pažba byla rozštípnutá. Jediným pohledem do hlavně jsem zjistil, že je beznadějně zkorodovaná. Většina pušek byla zrovna tak k nepotřebě, některé byly ještě horší; a nikdo se nepokusil dát nejlepší zbraně těm, kdo s nimi aspoň uměli zacházet. Nejlepší puška z této várky, jen deset let stará, putovala k pologramotnému patnáctiletému klukovi, kterého každý znal pod přezdívkou maricón (teplouš). Seržant nám dal pětiminutovou "instruktáž", sestávající z vysvětlení, jak pušku nabíjet a jak ji rozebírat. Většina milicionářů nikdy předtím neměla pušku v ruce a mám dojem, že jen pár jich vědělo, k čemu jsou mřídla. Byly rozdány náboje, pro každého padesát, pak jsme se seřadili, vzali svoje polní a přesunuli se na frontovou linii, která byla asi pět kilometrů odtud.

Naše setnina, tvořená osmdesáti muži a několika psy, se plahočila po silnici. Každá jednotka milice s sebou měla alespoň jednoho psa jako maskota. Jedno takové ubohé zvíře, jež s námi putovalo, mělo na hřbetu silnými písmeny vypáleno POUM - a plížilo se, jako by vědělo, že něco na jeho vzezření není v pořádku. Na čele jednotky, vedle rudé vlajky, jel na černém koni Georges Kopp, statný belgický velitel; před ním směšně přebíhalo a poskakovalo hříbě. Vynikající koně španělského jezdeckta byly během revoluce přiděleny milici, která je pochopitelně často uštvala k smrti.

Cesta se vinula mezi žlutými neúrodnými lány, nedotčenými od loňských žní. Před námi byla nízká náhorní planina rozprostírající se mezi Alcubierre a Zaragozou. Přibližovali jsme se nyní frontě, blížili k bombám, kulometům a blátu. Tajně jsem se bál. Věděl jsem, že fronta je v současné době klidná, ale na rozdíl od většiny mužů kolem mne jsem byl dost starý na to, abych pamatoval první světovou válku, i když jsem zase nebyl tak starý, abych v ní už mohl bojovat. Válka, to pro mne znamenalo svištěcí střely a skákající střepiny ocele; a především to znamenalo bláto, vši, hlad a zimu. Je to zvláštní, ale zimy jsem se bál více než nepřitele. Myšlenka na zimu mne pronásledovala po celou dobu, co jsem byl v Barceloně; dokonce v noci jsem býval vzhůru a myslel na chlad v zákopech, hlídky v mrazivých ránech, dlouhé hodiny ve strážích s oviněnou puškou, na ledové bláto, které se bude nalepovat na moje boty. Přiznávám také, že jsem pocíťoval něco jako hrůzu, když jsem se podíval na lidi, s nimiž jsem pochodoval. Asi si ani nemůžete dost dobře představit, jak jsme vypadali. Táhlí jsme s patrně mnohem menší soudržností, než s jakou se pohybuje stádo ovcí; než jsme ušli tři kilometry, byl konec útvaru již mimo dohled. A dobrá polovina takzvaných mužů, to byly děti - myslím doslova děti, maximálně šestnáct let staré. Přesto všichni byli šťastní a vzrušení vyhlídkou na to, že konečně se blíží frontě. Jak jsme postupovali, počala skupina chlapců kolem rudé vlajky na čele vykřikovat "Visca POUM", "Fascistas - mañcones!" a tak dále - výkřiky měly být válečnické a hrozivé, z těchto dětských hrdel však zněly asi tak uboze jako mňoukání koťat. Bylo otřesné, že obránce Republiky měl tvořit tento zástup otrhaných dětí, se starými puškami, se kterými neuměly zacházet. Pamatuji se, že jsem si říkal, co by se asi stalo, kdyby naším směrem letělo fašistické letadlo - obtěžoval by se pilot vlastně slétnout a pokropit nás kulometem? Jistě i ze vzduchu bylo vidět, že nejsme opravdové vojsko. Jak cesta pokračovala do planiny, uhnuli jsme doprava a stoupali úzkou oslí stezkou vinoucí se po úpatí kopce. Hory v této části Španělska mají tvar podkovy s plochým návrším a jejich strmá úbočí klesají do hlubokých strží. Ve vyšších polohách neroste nic než kosodřevina a zakrnělé křoví, všude svítí bílé balvany vápence. Linie fronty nebyla nepřetržitou řadou zákopů, to by v tak hornaté krajině nebylo možné. Tvořila ji prostě opevněná postavení, vždy označovaná jako "posty", umístěná na vrcholcích každého kopce. Z dálky byl vidět náš "post" na vrcholku podkovy; hrubá barikáda z pytlů písku, plápolající rudá vlajka, kouř z ohnišť krytů. Přiblížili jste se a ucítili jste mdlý nasládlý pach, který se mi držel dlouhé týdny poté v chřípi. Do rozslediny bezprostředně za naším postavením se po dlouhé měsíce házel veškerý odpad - byla to jáma se zbytky chleba, exkrementy a rezavými plechovkami.

Jednotka, již jsme střídali, si balila svoje věci. Byli ve frontové linii tři měsíce; uniformy měli zadělané blátem, púllitry se jim rozpadaly, tváře měli většinou zarostlé. Jejich velitel, kapitán Levinski, kterého však každý oslovoval Benjamin - původem polský Žid, hovořící však francouzsky, jako by to byla jeho mateřština -, se vysoukal ze svého krytu a pozdravil nás. Byl to mladík asi pětadvacetiletý, malé postavy, s tuhou černou kšticí a bledou tváří, která byla v této fázi války silně špinavá. Vysoko nad našimi hlavami proletělo pár bludných střel. Náš post byl tvořen půlkruhovým stanovištěm o šíři asi padesát metrů, ochranný val byl tvořen zčásti pytli s pískem a zčásti balvany vápence. V zemi bylo tak třicet či čtyřicet krytů. Williams, já a Williamsův španělský švagr jsme rychle zabrali nejbližší neobsazený kryt, vyhlížející obyvatelně. Někde na frontě zazněl občasný výstřel a mezi kamenitými kopci se rozléhala mnohonásobná ozvěna. Stačili jsme vybalit svoje polní a vylezli jsme z krytu, když tu se ozval další výstřel a jedno z našich dětí se svalilo z předprsně s krvácející tváří. Chlapec vystřelil ze své pušky a nějak mu při tom vypadl závěr; kůži na hlavě měl v pásech strženou úlomkou roztržené nábojnice. Byl to náš první raněný a příznačné bylo, že si to způsobil sám. Odpoledne jsme drželi naši první hlídku a Benjamin nás provedl po stanovišti. Před ochranným valem byla řada úzkých zákopů, proražených ve skále, kde byly z hromad vápence sestaveny velice primitivní průhledy. Bylo zde dvanáct strážních míst, v různých místech zákopu a za vnitřním ochranným valem. Před zákopem byl natažený ostnatý drát a úbočí kopce pak klesalo do bezedné strže; naproti byly holé kopce, místy pouhé skalnaté útesy, šedivé a nevlídné, bez známky života, bez ptactva. Opatrně jsem nahlédl do průzoru a snažil se najít fašistické zákopy.

"Kde je nepřítel?"

Benjamin učinil široké gesto rukou. - Asi tu. (Benjamin s námi hovořil angličtinou - strašnou angličtinou.)

"Ale kde?"

Podle mých představ o zákopové válce by fašisté měli být padesát či sto metrů od nás - patrně byly jejich zákopy dobře zamaskovány. Pak jsem ale rozčarovane zjistil, kam Benjamin ukazuje: na protější vrchol kopce, za strží, nejméně

sedm set metrů od nás, na předprseň, kde vlaje rudožlutá vlajka - postavení fašistů. Moje zklamání bylo nepopsatelné. Vůbec jsme jim nebyli nablízku! Na takovou vzdálenost byly naše pušky úplně k ničemu. V tuto chvíli se však ozval vzrušený výkřik. Dva fašisté, šedavé postavy v dálce, šplhali po holém úbočí protějšího kopce, Benjamin uchvátil pušku nejbližšího muže, zamířil a stiskl spoušť. Cvak! Vadný náboj; považoval jsem to za špatné znamení.

Nové hlídky ani ještě nebyly na svých místech v zákopech, když začaly divokou kanonádu, zaměřenou v podstatě nikam. Viděl jsem fašisty jako mravence, jak kličkují sem a tam za svojí předprsní, černá tečka, která byla hlavou, se někdy zastavila, drze obnažená. Nemělo zřejmě žádný smysl střílet. Voják po mé levici po typicky španělském způsobu za chvíli opustil své stanoviště, připlazil se ke mně a nutil mne ke střelbě. Snažil jsem se o vysvětlení, že na takovou vzdálenost nejsou naše pušky k ničemu, že zásah by mohl být pouze dílem náhody. Byl to ale ještě chlapec, stále ukazoval puškou na jeden z pohybujeících se bodů a šklebil se jako pes, který čeká, že se mu hodí kámen. Nakonec jsem si nastavil hledi na sedm set metrů a vystřelil. Bod zmizel. Myslím, že střela letěla natolik blízko něho, že ho donutila plácnout sebou na zem. Bylo to poprvé v mém životě, co jsem namířil zbraň na člověka.

Nyní, když jsem již viděl frontu, byl jsem hluboce zklamán. Tomu říkají válka! A přitom se stěží dostaneme do styku s nepřítelem! Ani jsem se nesnažil sehnout hlavu pod úroveň zákopu. Za malou chvíli mi však kolem ucha přeletěla se zlomyslným svistem kulka a zaryla se do naspě za námi. Ohó! Okamžitě jsem se přikrčil. Celý život jsem si přísahal, že se neskrčím, až kolem mne poletí kulka; ale zřejmě jde o instinktivní pohyb a napoprvé ho učiní téměř každý.

III/

Při zákopové válce je důležitých pět věcí: dřevo na oheň, jídlo, tabák, svíčky a nepřítel. V zimě na zaragozské frontě byly tyto věci důležité právě v tomto pořadí, nepřítel byl poslední zlo. S výjimkou noci, kdy bylo vždy možno očekávat překvapivý útok, se nikdo nepřítelem nezabýval. Bylo to prostě vzdálení černí mravenci, které bylo občas možno vidět poskakovat sem a tam. Hlavním zaměstnáním obou armád bylo udržovat se v teple.

Jen tak mimochodem bych mohl poznamenat, že po celou dobu, co jsem byl ve Španělsku, jsem viděl velice málo bojů. Byl jsem na aragonské frontě od ledna do května a mezi lednem a koncem března se na této frontě dělo jen velice málo, pokud vůbec něco, s výjimkou Teruelu. V březnu probíhaly těžké boje kolem Huesky, já osobně jsem se jich účastnil jen velice málo. Později v červenci došlo k zničujícímu útoku na Huesku, při němž bylo během jednoho dne zabito několik tisíc mužů, já jsem však byl zraněn a zneschopněn ještě před tím, než se to stalo. Věci, které jsou normálně považovány za hrůzy války, se mi přihodily jen málokdy. Žádné letadlo nikdy neshodilo bombu blízko mne, bomba - jak se zdá - nikdy nevybuchla blíže než padesát metrů ode mne a boje zblízka jsem se zúčastnil jen jednou (jednou bývá až příliš, řekl bych). Jistěže často jsem byl v prudké kulometné palbě, obvykle však na delší vzdálenost. Dokonce i v Huesce jste mohli být v zásadě v bezpečí, pokud jste se chovali rozumně.

Tady nahoře, v horách Zaragozy, to byla prostě sněhová a nepohodlí zákopové války. Život bez událostí, jako v úřadě - a téměř tak pravidelný. Hlídky, stráž, kopání; kopání, stráž, hlídky. Na každém kopci, ať již obsazeném fašisty či loajalisty, banda otrhaných a špinavých mužů, třesoucích se kolem své vlajky a snažících nějak se zahřát. A ve dne i v noci putují přes prázdná údolí bludné kulky, které jen nějakou vzácně nepravděpodobnou náhodou najdou svůj cíl v lidském těle.

Přehlížel jsem často bezútěšnou krajinu kolem sebe a žasl nad pomíjivostí toho všeho. Bezvýchodnost takového typu války! Dříve, někdy v říjnu, se o tyto kopce zuřivě bojovalo; pak začaly být pro nedostatek lidského materiálu a zbraní, zvláště dělostřelectva, jakékoliv větší operace nemožné, obě strany se zakopaly a usadily se na vrcholcích kopců, jež dobyly. Napravo od nás bylo malé stanoviště příslušníků POUM a na výběžku vlevo bylo stanoviště PSUC, obrácené přímo proti vyššímu vrcholku, na jehož svahu bylo rozseto několik menších stanovišť fašistů. Takzvaná linie probíhala klikatě, takže postavení ani jedné ze stran by nebylo možné určit, kdyby na nich nevlály vlajky. Vlajky POUM a PSUC byly rudé, anarchistické byly rudočerné. Fašisté obvykle měli vztyčenou vlajku monarchistickou (rudá - žlutá - rudá), občas však vztyčovali vlajku republiky (rudá - žlutá - purpurová). Výhled byl krásný, pokud jste si dovedli odmyslit, že na každém kopci je vojsko a že kopec tedy musí být zaneřáděný plechovkami a výkaly. Od nás napravo se planina stáčela jihovýchodně a rozšiřovala se do údolí, které se táhlo až do Huesky. Uprostřed planiny bylo rozhozeno několik malých krabiček, jako by se rozhodily kostky; bylo to město Robres, obsazené loajalisty. Z rána bylo údolí často zakryto mořem mraků, z nichž modře vyčnívaly kopce, takže krajina měla zajímavý vzhled, připomínající negativ fotografie. Za Hueskou byly další kopce, na nichž prosvítal sníh, podobné našim. V dálce se tyčili velikáni Pyrenejí, kde je věčný sníh. Mrtvá a holá se zdála být i planina. Kopce proti nám byly šedé a vrásčité jako kůže slonů. Nebe bylo téměř stále bez ptactva. Myslím, že jsem nikdy neviděl zemi, kde by bylo tak málo ptáků. Jediné ptactvo, které jsme tam kdy viděli, byly nějaké straky a hejno koroptví, které se jedné noci vyplašené s plácáním křídel vznesly do výšky. Jen velice zřídka jsme zahlédli orly, kteří pomalu kroužili, obvykle doprovázeni výstřely z pušek, jimž nevěnovali žádnou pozornost.

V noci za mlhy byly vysílány hlídky do údolí mezi námi a fašisty. Nebyla to činnost oblíbená, bylo příliš zima a snadno se dalo zabloudit. Brzy jsem zjistil, že mohu jít na hlídku tak často, jak si přeji. V zubatých stržích neexistovaly žádné cestičky či stezky; aby se člověk neztratil, nejlépe když chodil co nejčastěji a ještě si dělal značky. Pro let kulky bylo postavení fašistů sedm set metrů od nás - cesta po zemi však znamenala prakticky dva kilometry. Toulal se tmavým údolím za hvízdání bludných kulek nad hlavou bylo poměrně zajímavé. Lepší než v noci to bylo v husté mlze, která trvala často celý den a která se často vinula kolem kopců, přičemž údolí zůstávalo jasné. Pokud jste se pohybovali někde poblíž fašistických linií, museli jste se plížit hlemýžďím tempem. Po úbočí těchto kopců bylo možno jen obtížně lézt potichu, kleč praskala a vápenec rachotil. Cestu k fašistickým liniím se mi podařilo najít až na třetí či čtvrtý pokus. Mlha byla velice hustá a já jsem se plížil až k ostatnímu drátu, abych mohl naslouchat. Bylo slyšet, jak fašisté v zákopech mluví a zpívají. Pak jsem ke svému zděšení uslyšel, jak jich několik sestupuje z kopce směrem ke mně. Přikrčil jsem se za keř, který se náhle zdál být velice malý, a snažil jsem se bezhlučně natáhnout kohoutek. Fašisté však uhnuli

a nedostali se na dohled. Za keřem, v němž jsem se skrýval, jsem narazil na různé pozůstatky z dřívějších bojů - hromadu prázdných krabic na náboje, koženou čapku s dírou po průstřelu a rudou vlajku, patrně naši vlastní. Vzal jsem ji zpět na naše stanoviště, kde byla bez sentimentality roztrhána na čisticí hadry.

Jakmile jsme dorazili na frontu, byl jsem jmenován desátníkem, neboli cábo, a dostal jsem pod velení dvanáctičlennou hlídku. Nebyl to žádný dobrý kšeft, zvláště zpočátku. Tato centuria byla necvičenou bandou, tvořenou hlavně chlapci ani ne devatenáctiletými. Tu a tam jste u milice mohli narazit i na děti jedenácti či dvanáctileté, obvykle uprchlíky z fašistického území, kteří byli přijati do milice, protože to byl nejsnadnější způsob, jak se jich zbavit. Obvykle byli zaměstnáváni lehčími pracemi v týlu, někdy se jim však podařilo veřít se až na linii fronty, kde představovali veřejnou hrozbu. Vzpomínám, jak jeden takový mladík hodil do ohně v krytu "jen tak z legrace" ruční granát. Myslím, že v Monte Pocero nebyl nikdo mladší než patnáct let, průměrné stáří však určitě bylo dost pod dvacet. Takoví chlapci nikdy neměli být používáni na frontě, protože nevydrželi nedostatek spánku, neodlučitelný od zákopové války. Zpočátku bylo téměř nemožné udržovat celou noc rádné hlídky. Chlapce z mé jednotky bylo potřeba téměř tahat násilím z krytů, a jakmile jste se k nim otočili zády, opustili svoje místa a zapadli zpět do krytu; někdy se dokonce stávalo, že i přes děsivou zimu se opřeli o stěnu zákopu a okamžitě usnali. Nepřítel byl naštěstí velice nepodnikavý. Byly noci, kdy se mi zdálo, že naše postavení by mohlo dobýt dvacet skautů, ozbrojených vzduchovkami, nebo dvacet skautek s pálkami na badminton.

V tomto období, a ještě dlouho poté, byla katalánská milice organizována stále stejně jako na počátku války. V prvních dnech Frankova povstání se chvatně tvořily milice při různých odborových organizacích a politických stranách; každá byla v zásadě politickou organizací, podřízenou jak své straně, tak ústřední vládě. Když se počátkem roku 1937 začala vytvářet Lidová armáda, která byla "nepolitickou" armádou, organizovanou do více méně pravidelných pluků, byly do ní stranické milice teoreticky začleněny. Nadlouho však všechny změny, k nimž došlo, zůstávaly jen na papíře; jednotky nové Lidové armády se ve větším počtu nedostaly na aragonskou frontu před červnem, a do té doby zůstal systém milicí nezměněn. Základní zásadou systému byla sociální rovnost mezi důstojníky a mužstvem. Každý, od generála až po prostého vojína, pobíral stejné služné, jedl stejnou stravu, nosil stejný druh oděvu a pohyboval se na základě úplné rovnoprávnosti. Pokud jste chtěli poplácat generála, velícího divizi, po zádech a požádat jej o cigaretu, klidně jste mohli a nikomu to nepřipadalo divné. Teoreticky byla každá milice demokracií a ne hierarchií. Uznávalo se, že rozkazy se musí plnit, také se však uznávalo, že vydáte-li rozkaz, vydáváte jej jako soudruh soudruhovvi, a ne jako nadřízený podřízenému. Byli zde důstojníci a poddůstojníci, ne však vojenské hodnosti v běžném smyslu; žádné oslovení, žádné výločky, žádné srážení pat a salutování. Pokusili se uvnitř milice vytvořit jakýsi dočasně fungující model beztrždní společnosti. Úplná rovnost pochopitelně neexistovala, bylo k ní však mnohem blíže, než bych byl pokládal ve válečné době za možné.

Přiznávám však, že první pohled na stav věcí na frontě mne poděsil. Jak, proboha, je možné s takovouhle armádou vyhrát válku? To tenkrát říkal každý, a přestože to byla pravda, byl to také nesmysl. Za daných okolností milice nemohla být lepší, než byla. Moderní mechanizovaná armáda se nedá vytvořit přes noc, a kdyby vláda bývala mohla počkat, až bude mít k dispozici vycvičené jednotky, Franco by nikdy nemohl vzdorovat. Později byly milice s oblibou hanobeny, předstíralo se, že chyby, které byly způsobeny nedostatkem výcviku a zbraní, zavinil rovnostářský systém. Ve skutečnosti nebyli nově přijímaní příslušníci milic nedisciplinovaným davem proto, že důstojníci oslovovali vojíny "soudruhu", ale proto, že nováči jsou vždycky nedisciplinovaným davem. V praxi je demokratický "revoluční" typ disciplíny mnohem spolehlivější, než by se dalo předpokládat. V dělnické armádě je disciplína teoreticky dobrovolná. Je založená na třídní loajalitě, zatímco disciplína buržoazní armády spočívá výlučně na strachu. (Lidová armáda, poté co nahradila milice, stála někde mezi těmito dvěma typy.) V milicích by terorizování a šikanování, k němuž dochází v normální armádě, nebylo nikdy ani na chvíli tolerováno. Normální vojenské tresty existovaly, byly však uplatňovány jen při velice vážných prohřešcích. Pokud voják neuposlechl rozkaz, nebyl potrestán ihned; nejdříve se na něj apelovalo ve jménu soudružství. Cynikové, kteří nemají zkušenosti s lidmi, ihned řeknou, že toto nemůže nikdy "fungovat". Ve skutečnosti to dlouhodobě funguje. Disciplína i těch nejhorších jednotek milice se postupem času viditelně zlepšovala. V lednu jsem z kročení tuctu nováčků málem zešedivěl. V květnu jsem byl krátce velícím poručíkem pro asi třicet mužů, Angličanů a Španělů. Všichni jsme byli pod palbou již měsíce a já jsem nikdy neměl sebemenší potíže s plněním příkazů, které jsem vydával, nebo s nábořem dobrovolníků na nebezpečné práce. "Revoluční" disciplína závisí na politickém uvědomění - na pochopení toho, proč se rozkazy musí plnit; nějakou dobu to trvá, ale vycvičit vojáka na automaticky reagující kus na nádvoří kasáren také nějakou dobu trvá. Novináři, kteří se vysmívali systému milic, si málokdy uvědomovali, že milice držely frontu, když Lidová armáda se ještě cvičila v týlu. A právě síle této revoluční disciplíny lze připsat skutečnost, že milice vůbec zůstaly v poli. Neboť až asi do června 1937 je tam nedrželo nic jiného než třídní loajálnost. Jednotliví dezertéři mohli být zastřeleni - často také byli -, avšak pokud by se tisíc mužů rozhodlo opustit společně linie, nemohla by je žádná síla zastavit. Pravidelná armáda by se za stejných okolností rozpadla. Milice přesto držely frontu, i když vybojovaly jen málo vítězství; ale ani dezertujících jednotlivců nebylo mnoho. Za čtyři nebo pět měsíců, co jsem byl v milici POUM, jsem slyšel jen o čtyřech, kteří dezertovali, přičemž dva z nich byli téměř jistě špióni, kteří do milice vstoupili proto, aby získali informace. Zpočátku mne všeobecný chaos, nedostatek výcviku a skutečnost, že jste museli pět minut diskutovat, než jste dosáhli splnění rozkazu, zarážely a přiváděly k zuřivosti. Měl jsem ideály britské armády, a španělské milice se jí jistě nijak nepodobaly. Ale uváží-li se dané okolnosti, byli jsme lepšími jednotkami, než měl kdo právo předpokládat.

A jinak dřevo na oheň - stále jen dřevo na oheň. V této době jsem si pravděpodobně neudělal do deníku ani jeden záznam, který by se nezmiňoval o dřevu na topení, lépe řečeno o jeho nedostatku. Byli jsme mezi šesti až devíti sty metry nad hladinou moře, uprostřed zimního období, a chlad byl nepopsatelný. Teplota nebyla nijak zvlášť nízká, některé noci ani nemrzlo a uprostřed dne někdy hodinu zasvítilo studené slunce; ale ani kdyby nebyla taková zima,

jistě by se vám zdálo, že je. Někdy se přihnal nárazový vítr, serval vám čapku a rozházel vlasy; někdy se přivalila mlha, která prostupovala zákopem jako kapalina, a zdálo se, že vám zalézají do kostí. Často pršelo a stačila čtvrt hodinka deště, aby se podmínky staly nesnesitelnými. Tenká vrstva zeminy na vápenci se okamžitě změnila na klouzavou masť, a protože jste se stále museli pohybovat po svahu, nebylo možné se udržet na nohách. Za temných nocí jsem často na dvacetí metrech desetkrát upadl, a to bylo nebezpečné, protože závěr pušky se mohl ucpat blátem. Šaty, püllitry, deky a pušky byly často celé dny pokryty blátem. Vzal jsem si s sebou teplé oblečení, co jsem jen byl schopen unést, většina mužstva však dostatečně teplé oděvy neměla. Na celou jednotku o počtu asi stovky mužů bylo jen dvanáct kabátů, které si hlídky musely navzájem předávat, a většina mužstva měla jen jednu deku. Jedné mrazivé noci jsem si zanesl do deníku seznam kusů oděvů, jež jsem právě měl na sobě. Je zajímavý už jen proto, že ukazuje, kolik věcí na sebe může člověk navléci. Měl jsem silnou vestu a kalhoty, flanelovou košili, dva svetry, vlněnou bundu, manžestrové pumpky, ovinovačky, silné ponožky, vysoké boty, tlustý trenčkot, teplý šál, kožené rukavice a vlněnou čepici. Přesto jsem se třásl jako rosol. Připouštím však, že jsem neobvykle citlivý na zimu.

Jediná věc, s níž byla skutečná starost, bylo dřevo na oheň. S dřevem na oheň to bylo tak, že se prakticky nedalo sehnat. V našich chudých horách nebylo moc vegetace ani v příznivější roční době, mimoto je dlouhé měsíce plundrovali mrznoucí milicionáři, takže výsledkem bylo, že jakýkoliv kus dřeva silnější než prst už byl dávno spálen. Když jsme nejedli, nespali, nebyli na strážích či nekonali nějaké práce na našem postavení, byli jsme v údolí za naším postem shánět palivo. Veškeré moje vzpomínky z této doby se týkají škrábání se nahoru a dolů po úbočí, přes zubatý vápenec, který rval boty na kusy, v honbě za slabými klacíky dřeva. Když tři lidé hledali několik hodin, mohli shromáždit dostatek otopu na udržení ohně v krytu jednu hodinu. Naše zanícení při hledání dřeva nás měnilo na botaniky. Dřevo jsme dělili podle jeho vhodnosti ke spalování a tak jsme klasifikovali vše, co rostlo na úbočí hory; různá křoviska a traviny byly dobré na rozdělávání ohně, vydržely však jen pár minut; divoký rozmarýn a tenké borůvky se přikládaly, když již oheň dobře hořel. Zakrslé dřeviny, menší keře angréstu, byly prakticky nehořlavé. Vyskytoval se tu jakýsi vysušený rákos, s nímž se velice dobře rozdělával oheň, ten však rostl jen na vrcholku kopce nalevo od našeho postavení a dostat se k němu šlo jen pod palbou. Když vás spatřili fašističtí kulometníci, vyplývali celý zásobník střeliva jen na vás samotného. Mířili obvykle příliš vysoko a kulky přelétaly nad hlavou, někdy však odštíply vápenec nepříjemně blízko, zatímco vy jste padl na tvář. Přesto se ve sběru pokračovalo; když šlo o dříví na oheň, vše šlo stranou.

Ve srovnání se zimou bylo jakékoliv další nepohodlí zanedbatelné. Pochopitelně jsme všichni byli permanentně špinaví. Naše voda, podobně jako potraviny, přicházela z Alcubierra na hřebtech mezků a přiděl každému muže byl asi půl litru na den. Byla to děsná voda, stěží průzračnější než mléko. Teoreticky byla určena jen k pití, vždy jsem si však po ránu ukradl ešus na mytí. Jeden den jsem se umyl a druhý den oholil; nikdy nebylo dost vody pro oba úkony. Naš post nesnesitelně smrděl a vně barikády byly všude výkaly. Někteří milicionáři si zvykli kálet v zákopu, což je hnusná věc, když člověk pak kolem toho ve tmě musí chodit. Ale špína mi nikdy nedělala starost. Špína je věc, s kterou toho lidé mnoho nadělají. Je až ohromující, jak rychle se naučíte obejít se bez kapesníku a jíst z ešusu, v němž se také myjete. Podobně není po několika dnech na obtíž spánek v šatech. Pochopitelně bylo nemožné na noc se svléknout či zout; člověk musel být stále připraven v případě poplachu vyběhnout. Za osmdesát nocí jsem se svlékl třikrát, přestože občas se mi podařilo svléknout se ve dne. Na vši tu byla příliš zima, ale krysy a myši tu bylo hojně. Často se říká, že na jednom místě se nenajdou krysy a myši dohromady - mají-li však dost potravy, můžete je najít pohromadě.

Jinak se nám nevedlo příliš špatně. Jídlo bylo celkem dobré a byl dostatek vína. Cigarety se stále vydávaly po balíčku na osobu a den, sirky se vydávaly každý druhý den a občas jsme dostávali i svíčky. Byly to velice tenké svíčky, jaké bývají na dortech a obecně se soudilo, že to byl lup z kostelů. Každý kryt dostával denně necelých deset centimetrů svíčky, která hořela asi dvacet minut. Tenkrát se ještě daly svíčky kupovat a já jsem si jich přivezl několik kilogramů. Později byl život horší, když svíčky a sirky nebyly. Důležitostí těchto věcí si neuvědomíte dříve, než vám začnou chybět. Například při nočním poplachu, kdy každý v krytu šmátrá po své pušce a šlape vám po obličej, je možnost rozsvícení otázkou života a smrti. Každý milicionář vlastnil troubový zapalovač a několik metrů žlutého knotu. Mimo pušku to byla nejdůležitější věc, jakou měl ve vlastnictví. Takové zapalovače měly velkou výhodu, že mohly být zažehnuty ve větru, ale protože jen doutnaly, nehodily se k rozdělávání ohně. Když byl nedostatek sirek nejtěživější, získával se plamen jedině vyjmutím kulky z nábojnice a odpálením korditu doutnákem.

Byl to zvláštní život, který jsme vedli - zvláštní způsob, jak být ve válce, pokud se tomu vůbec dalo říkat válka. Celá milice reptala na nečinnost a stále chtěla vědět, proč nám není dovoleno útočit. Bylo však naprosto jasné, že ještě dlouho k žádné bitvě nedojde, pokud ji nezahájí nepřítel. Georges Kopp k nám byl při svých pravidelných inspekčních návštěvách upřímný:

"Tohle není válka," říkával, "to je komická opera s občasnou smrtí." Ve skutečnosti stagnace aragonské fronty měla svoje příčiny, o nichž jsem tenkrát nic nevěděl; avšak čistě vojenské obtíže - kromě naprostého nedostatku záložních jednotek - musely být jasné každému.

V první řadě to byl ráz krajiny. Frontová linie, naše i fašistů, probíhala v přirozených přírodních opevněních, která zpravidla byla přístupna jen z jedné strany. Je-li vykopáno několik zákopů, není pak možné tato postavení dobýt pomocí pěchoty, jediné snad s obrovskou přesilou. Z našeho postavení, či většiny postavení kolem nás, by tucet mužů se dvěma kulometry mohl zadržovat celý batalión. V pozici na vrcholku kopce, v jaké jsme byli, bychom byli vynikajícím terčem pro dělostřelectvo; to však nebylo. Někdy jsem se rozhlížel po krajině a palčivě jsem toužil po několika dělech. Jediné by mohlo ničit jedno postavení nepřitele za druhým tak snadno, jako se kladivem rozbíjejí ořechy. Ale na naši straně děla prostě neexistovala. Fašistům se občas podařilo ze Zaragozy přitáhnout jedno či dvě děla a vypálit pár ran, nikdy však pořádně nezaměřili a granáty padaly neškodně do prázdných strží. Proti kulometům a bez dělostřelectva můžete udělat jen tři věci: zakopat se v bezpečné vzdálenosti - dejme tomu čtyři sta metrů -, nekryté

pokračovat v postupu a nechat se zmasakrovat, nebo provádět noční útoky v malém, které celkovou situaci nezmění. Prakticky jsou alternativami stagnace, či sebevražda.

A nadto zde existoval totální nedostatek veškerého válečného materiálu. Dá dost práce uvědomit si, jak špatně byly milice v této době vyzbrojeny. Každá veřejná důstojnická škola v Anglii se mnohem více podobala moderní armádě než my. Ubohost našich zbraní byla tak zarážející, že stojí zato ji podrobně popsat.

Na této části fronty byla celá artilerie tvořena čtyřmi zákopovými minomety a patnácti náboji pro každý z nich. Byly pochopitelně příliš cenné, než aby se používaly, a minomety zůstávaly v Alcubierru. Kulomet byl vždy jeden na asi padesát mužů. Byly to starší zbraně, na tři sta až čtyři sta metrů však zasahovaly poměrně přesně. Mimoto jsme měli už jen pušky a většina pušek byl de facto železný šrot. Používaly se tři typy. Prvním byl dlouhý mauser. Málokterá zbraň byla mladší dvacet let, mířidla byla platná asi jako rozbitý tachometr. Asi tak jedna z deseti pušek však nebyla špatná. Pak jsme měli krátké mauserovky, či mousqueton, vlastně zbraň jezdecká. Ty byly oblíbenější než jiné zbraně, protože byly lehčí na nošení a vhodnější do zákopu, a také proto, že byly poměrně nové a vypadaly účinně. Ve skutečnosti byly všechny téměř nepoužitelné. Byly sestaveny z různých částí, žádný závěr neseděl a u třetí čtvrtin z nich se dalo počítat, že se po pěti výstřelech zaseknou. Také jsme měli pár winchestrovek. Dobře se s nimi střílelo, byly však značně nepřesné, a protože náboje do nich neměly žádné drážky, mohly vystřelit jen jednu ránu, nikoliv však sérii. Stříliva byl takový nedostatek, že každý muž vyfasoval při příchodu na frontu jen padesát nábojů, z nichž většina byla špatných. Všechny náboje španělské výroby byly nově plněny do již použitých nábojnic, které se zasekávaly i v nejlepších puškách. Mexické náboje byly lepší, a proto byly šetřeny pro kulomety. Nejlepší byla německá munice, ta se ale dala získat jen od zajatců a dezertérů, takže jí moc nebylo. Vždy jsem měl v kapse pro nouzovou potřebu německý či mexický náboj. Když však v praxi nastala naléhavá potřeba, málokdy jsem ze své pušky vystřelil; vždy jsem byl příliš ochromen strachem, že se ta děsná věc zasekne.

Neměli jsme přilby ani bajonety a jen pár revolverů či pistolí. Na pět až deset lidí připadal jeden granát. V té době se používaly děsivé věci, označované jako "FAI granáty", jež vyrobili anarchisté v prvních dnech války. Fungovaly na principu Millsova granátu; páčka však nebyla na svém místě přidržívaná kolíkem, ale kouskem pásky. Přetrhli jste pásku a pak se co možná největší rychlostí granátu zbavili. Říkalo se, že tyto granáty jsou "nestranné"; zabíjely jak muže, na kterého se házely, tak muže, který je házel. Ještě existovalo několik dalších typů, ještě primitivnějších, ale pravděpodobně méně nebezpečných - myslím pro člověka, jenž je házel. První účinný granát jsem viděl až v březnu. Kromě zbraní se nedostávalo též všech dalších válečných maličkostí. Neměli jsme žádné mapy ani tabulky. Španělsko nikdy nebylo úplně prozkoumáno a jediné podrobné mapy této oblasti byly staré vojenské, a ty byly téměř všechny fašistů. Neměli jsme žádné zaměřovače, dalekohledy či triedry, mimo několika kusů v soukromém vlastnictví, žádné svétlomety, nůžky na ostnatý drát či ženijní náčiní a jen málo čistících prostředků. Zdá se, že Španělé nikdy neslyšeli o vytěráku, a když jsem si jeden udělal, dívali se značně překvapeně. Když jste chtěli vyčistit pušku, vzali jste ji k desátníkovi, který měl dlouhý nabíják, pochopitelně ohnutý, takže poškozoval vnitřek hlavně. Neměli jsme ani žádný zbrojní olej. Puška se promazávala olivovým olejem, pokud jste na nějaký narazili; já jsem si svoji pušku mazal střídavě vazelinou, masť, či dokonce lojem. Navíc jsme neměli žádné svítilny či elektrické baterky - v oné době nebylo něco jako baterka na celém našem úseku fronty a koupit jste ji mohli nejbližší až v Barceloně, a i tam jen s potíží.

Jak čas míjel a mezi kopci se ozývala nepravidelná střelba z pušek, začal jsem pochybovat, zda se vůbec stane něco, co by vneslo trochu života nebo smrti do této šilhavé války. Nebojovali jsme proti živému nepříteli, ale proti zápalu plic. Jsou-li zákopy od sebe více než pět set metrů, může dojít k zasažení jen náhodou. Ovšemže zranění byla, většinu si jich však milicionáři způsobili sami. Pokud si dobře vzpomínám, tak prvních pět lidí, které jsem ve Španělsku viděl zraněné, si to způsobilo svými vlastními zbraněmi - nemyslím úmyslně, ale jen z neopatrnosti či nedbalosti. Už jen naše staré pušky byly nebezpečné. Některé prováděly takovou nechutnou věc, že spustily, jakmile se postavily pažbou na zem; viděl jsem, jak tímto způsobem si jeden voják prostřelil ruku. A za soumraku nováčci po sobě stále stříleli. Jednoho večera, sotva se setmělo, po mně vystřelila hlídka ze vzdálenosti dvaceti metrů, minula mne však o metr - bůhví kolikrát mi španělský standard přesnosti zachránil život. Jindy jsem zase za mlhy byl na hlídce a svědomitě jsem o tom informoval velitele stráže. Ale když jsem se vracel, zakopl jsem o klacek, poděšená stráž začala volat, že jdou fašisté, a já jsem měl potěšení slyšet velitele stráže, jak vydává rozkaz, aby všichni stříleli mým směrem. Pochopitelně jsem si lehl a kulky neškodně létaly nade mnou. Nic nepřesvědčí Španěla, alespoň mladého Španěla, že stříelné zbraně jsou nebezpečné. Jednou, o něco později, jsem fotografoval pár kulometčků u jejich kulometu, který byl zaměřen přímo na mne.

"Nestřílejte," řekl jsem napůl žertem, když jsem zaostřoval fotoaparát.

"Ne, ne, nebudeme střílet."

V následujícím momentu se ozvala krátká dávka a kulky proletěly kolem mé tváře tak blízko, že bradu mi ošlehlo pár zrněk korditu. Nebylo to úmyslné, kulometčci to však považovali za obrovskou legraci. A přesto jen pár dní předtím viděli, jak byl jeden jezdec na mezku náhodně zastřelen politickým delegátem, který si hrál s automatickou pistolí a nasázel ubožákovi do plic pět kulek.

Menším zdrojem nebezpečí byla nesnadná hesla, jež v oné době armáda používala. Byla to ta únavná dvojídlá hesla, kdy na jedno slovo se muselo odpovídat druhým. Slova byla obvykle povzbuzující revoluční povahy, jako cultura - progreso, nebo seremos - inven-cibtes*2 a negramotné strážce se někdy taková nabubřelá slova těžko učily. Pamatuji se, že jedné noci bylo heslo Cataluna - eroica a jeden rolník s obličejem jako měsíc v úplňku, Jaime Domenech, ke mně přišel, silně zmatený, a požádal mne o vysvětlení.

"Eroica - co znamená eroica?"

Řekl jsem mu, že to znamená totéž jako valiente. O něco později klopytal ve tmě a stráž ho oslovila:

"Alto! Cataluna!"

"Valiente!" zařval Jaime s naprostou jistotou, že říká správnou věc.

Prásk!

Stráž jej však netrefila. V téhle válce vždy, kdy to jen bylo lidsky možné, nikdo nikoho netrefil.

IV/

Když jsem byl ve frontové linii asi tři týdny, dorazila do Alcubierri jednotka dvaceti či třiceti mužů, kterou vyslala z Anglie. ILP*3, a aby Angličané byli na této frontě pohromadě, byl jsem poslán, abych se k nim připojil. Naše nové postavení bylo v Monte Oscuro, několik kilometrů dále na západ a na dohled Zaragozy.

Postavení bylo vybudováno na vápencovém útesu, kryty byly vrtány horizontálně do útesu, jako jsou hnízda pískovcových jirčíček. Uvnitř bylo šero a byly tak nízké, že jste v nich nemohli ani klečet, natož stát. Na vrcholcích nalevo od nás byla další dvě postavení POUM, z nichž jedno bylo předmětem zájmu každého muže na frontě, protože tam měli tři milicionářky, které připravovaly jídlo. Tyto ženy nebyly zrovna krásné, avšak bylo nutné celé postavení oddělit od mužů z druhých jednotek. Pět set metrů napravo bylo postavení PSUC v ohybu alcubierrské cesty. Právě tam přecházela silnice do jiných rukou. V noci bylo možné zahlédnout světlomety našich zásobovacích nákladních aut, jak se vinou z Alcubierri, a současně světla fašistických nákladáků, přijíždějících ze Zaragozy. Byla vidět i Zaragoza, tenký řetěz světél, jako osvětlená loď, dvacet kilometrů jihozápadně. Vládní jednotky se na Zaragozu z této vzdálenosti dívaly už od srpna 1936, a dívají se tak na ni dodnes.

Bylo nás tu asi třicet Angličanů, jeden Španěl (Williamsův švagr Ramón) a tucet španělských kulometčíků. Mimo jednoho či dvou nezbytných otrapů - neboť jak je známo, válka chátro přitahuje - tvořili Angličané výjimečně dobrou partu, jak fyzicky, tak mentálně. Snad nejlepší byl Bob Smillie - vnuk slavného hornického vůdce - který později zemřel zlou a zbytečnou smrtí ve Valencii. O španělském charakteru říká hodně to, že Angličané a Španělé spolu vždy vycházeli dobře, i přes jazykové obtíže. Jak jsme zjistili, znali všichni Španělé dva anglické výrazy. Jedním bylo "O. K., baby", druhým bylo slovo, používané barcelonskými děvkami při jednání s anglickými námořníky, a já se obávám, že sazeči by ho nevytiskli.

A zase se po celé linii fronty nic nedělo; jen občas se ozval výstřel z pušky, jen velice zřídka svist fašistického minometu, který způsoboval hromadný úprk do horního zákopu, z něhož bylo vidět, kam střely dopadají. Nepřítel zde byl poněkud blíže, snad tři sta či čtyři sta metrů od nás. Nejbližší postavení bylo přesně proti nám, s kulometným hnízdem, jehož průzory neustále sváděly k plýtvání náboji. Fašisté se málokdy obtěžovali střilet z pušek, vysílali však přesné kulometné dávky na každého, kdo se odkryl. Přesto trvalo deset či více dní, než jsme měli první oběť. Jednotky naproti nám byli Španělé, ale podle dezertérů mezi nimi bylo pár německých poddůstojníků. Jednu dobu mezi nimi byli také Maurové - jak těm chudákům asi muselo být zima! - protože před námi, v zemi nikoho, ležela mrtvola jednoho Maura. Dva či tři kilometry nalevo od nás přestávala být frontová linie zřetelná a byl zde pás země, hustě zalesněný nízkým porostem, který nepatřil ani fašistům, ani nám. Obe strany tam ve dne hlídkovaly. Jako hra na skauty to špatně nebylo, já jsem však nikdy neviděl žádnou fašistickou hlídku blíž než několik set metrů. Po usilovném plížení jste se mohli dostat částečně za fašistickou linii a mohli jste dokonce spatřit farmářský dům, na kterém vlála monarchistická vlajka, což bylo místní fašistické velitelství. Občas jsme tam vyslali salvu z pušek a pak rychle zalezli do krytu, ještě než nás kulometčíci mohli zaměřit. Doufám, že jsme rozbili pár oken, bylo to však dobrých osm set metrů daleko a s našimi puškami jsme si nemohli ani být jisti, že na takovou vzdálenost dům zasáhneme.

Pokud jde o počasí, většinou bylo chladno a jasno. Slunce přes den vysvitlo, ale zima byla pořád. Tu a tam v půdě na úbočích jste mohli najít vyražené zelené zobáky divokého šafránu či kosatců - jaro nepochybně přicházelo; přicházelo však velice pomalu. Noci byly ještě studenější než jindy. Když jsme byli v časných ranních hodinách na hlídce, rozhrabali jsme zbytek popele, který zůstal od večera, a pak jsme si stoupali do žhavých uhlíků. Půllitrum to moc nesvědčilo, pro nohy to ale bylo moc dobré. Některá rána však pohled na probouzející se den a svítání mezi kopci skoro vynahradil, že nejste v tak nekřesťanskou hodinu v posteli. Nenávidím hory, někdy však stálo za celonoční bdění - i když jste měli nohy ztuhlé a tupě jste si uvědomovali, že aspoň ještě tři hodiny nebude naděje na jídlo - pozorovat svítání, první úzké paprsky zlata jako meče prorážející temnotu, pak přibývajícím světlem a moře karmínových obláček, prostírajících se do nepochopitelných dálek. Za tohoto tažení jsem viděl svítání víckrát než předtím za celý svůj život - či za život, který mne - jak doufám - ještě čeká.

Bylo nás zde pod stav, což znamenalo delší hlídky a více únavy. Trochu jsem začal trpět z nedostatku spánku, jemuž se nelze vyhnout ani v té nejklinnější válce. Mimo hlídky a stráže byly neustále noční poplachu a pohotovost a každopádně v takové děsné díře v zemi, kde vás ze zimy brnily nohy, se nedalo spát. Myslím, že za první tři či čtyři měsíce, co jsem byl ve frontové linii, bylo dobrých tucet dní, kdy jsem nespal celých čtyřadvacet hodin; na druhé straně jsem si jist, že nocí, kdy jsem se mohl nerušeně vyspat, bylo mnohem méně. Běžně jsme naspali dvacet až třicet hodin týdně. Následky nebyly takové, jak by se dalo předpokládat - člověk sice úplně zpitoměl a neustále trmácení se nahoru a dolů kopcem bylo namáhavější, místo aby bylo snadnější - ale cítili jste se fajn. Až na ten hlad - a že to, bože, byl hlad! Každé jídlo chutnalo, i věčné vlašské fazole, na které se ve Španělsku nakonec nikdo nemohl podívat bez nenávisti. Naše voda, pokud nějaká byla, přicházela z dálky na hřbetech mezků nebo malých oslíků. Z nějakého důvodu se aragonští rolníci ke svým mezkům chovali dobře, ale se svými osly zacházeli otřesně. Když osel odmítl jít dál, docela běžně byl nakopnut do varlat. Přiděl svíček ustal a docházely i sirky. Španělé nás naučili, jak si udělat olivové lampičky z plechovky od kondenzovaného mléka, nábojnice a kusu hadru. Když jsme pak měli trochu olivového oleje, což nebylo moc často, hořely tyto věcičky čadivým plamenem čtvrtinového jasu oproti svíce; stačil jen tak na nalezení pušky.

Zdálo se, že není naděje na žádné opravdové bojování. Když jsme opouštěli Monte Pocero, spočítal jsem si své náboje a zjistil jsem, že za téměř tři týdny jsem vystřelil jen tři rány na nepřítele. Říká se, že na zabít člověka je třeba tisíc kulek, takže touto rychlostí by mi trvalo asi dvacet let, než bych zabil svého prvního fašistu. V Monte Oscuro byly linie blíže

a střílelo se častěji, důvodně si však mohu být jistý, že jsem nikdy nikoho netrefil. Na této frontě a v tomto období války nebyla ve skutečnosti tou pravou zbraní puška, ale tlampač. Když jsme nebyli schopni nepřítele zabít, místo toho se na něj křičelo. Tato metoda boje je tak neobvyklá, že je třeba ji vysvětlit.

Kdykoliv byly linie navzájem i jen nejasně viditelné, vždy se z jedné zákopů do druhých hulákalo. Od nás: "Fascistas - maricones!"

Od fašistů: "Viva Espana! Viva Franco!" - nebo, když už věděli, že proti nim jsou Angličané: "Jděte domů, vy Angličani! Nechceme tu cizince!"

Na vládní straně, ve stranických milicích, bylo propagandistické křičení, které mělo podkopat morálku nepřítele, vypracováno na pravidelnou techniku. V každém vhodném postavení byli vybráni pro tlampačovou službu lidé, většinou kulometčíci, jimž byly přiděleny tlampače. Obvykle křičeli nějaký příběh, plný revolučních sentimentů, vysvětlující fašistickým vojákům, že jsou pouhými žoldáky mezinárodního kapitalismu, že bojují proti své vlastní třídě atd., a vyzývali je k přeběhnutí na naši stranu. To opakovala znovu a znovu štafeta lidí; někdy to trvalo téměř celou noc. Nepochybně to nějaký účinek mělo. Každý tvrdil, že to částečně bylo příčinou přílivu fašistických dezertérů. Když se člověk nad tím zamyslí, že nějaký chudák na stráž - nejspíše socialistický či anarchistický odborář, jenž musel narukovat proti své vlastní vůli - mrzne na svém postu, pak by slogan "Nebojuj proti svojí třídě", který zní znovu a znovu temnotou, na něho měl mít vliv. Mohl mít vliv právě na ten rozdíl mezi dezertováním a nedezertováním. Takový postup pochopitelně nezapadá do anglické koncepce války. Přiznám se, že jsem byl ohromen a pobouřen, když jsem byl poprvé svědkem takového přemlouvání. Myšlenka snažit se nepřítele obrátit místo jej zastřelit! Nyní jsem toho názoru, že vzato jakkoliv, byl to legitimní manévř. V běžné zákopové válce, již se neúčastní dělostřelectvo, je obzvláště obtížné způsobit nepříteli ztráty, aniž by k nim došlo i na druhé straně. Můžete-li vyřadit jistý počet mužů tím, že je přinutíte k dezerci, tím lépe; dezertéři jsou pro vás mnohem užitečnější než mrtvolky, protože vám mohou dát informace. Zpočátku nás to však všechny znechucovalo; měli jsme pocit, že Španělé tuto válku neberou dostatečně vážně. Muž, který konal tlampačovou službu v sousedním zákopu PSUC napravo od nás, byl skutečným mistrem. Někdy místo toho, aby křičel revoluční hesla, prostě fašistům vyprávěl, že máme mnohem lepší jídlo než oni. Jeho hodnocení vládních přidělů bylo silně imaginativní.

"Topinka s máslem!" - mohli jste slyšet ozvěnu jeho hlasu přes prázdné údolí - "právě si tu sedíme u topinek s máslem! Chrupavé topinky s máslem!"

Není pochyb o tom, že - podobně jako my všichni - neviděl máslo už týdny či měsíce, ale v mrazivé noci muselo mnoho fašistů při představě topinky s máslem začít slintat. Slintal jsem i já, i když jsem věděl, že ten muž lže.

Jednoho dne v únoru jsme uviděli blížící se fašistické letadlo. Jako obvykle byly zaměřeny vzhůru kulomety a každý si lehal na záda, aby mohl dobře zalícit. Naši izolovanou pozici nestálo za to bombardovat a fašistická letadla, která nás přelétala, se nám pravidelně vyhýbala, aby se nedostala pod kulometnou palbu. Tentokrát letělo letadlo přímo, příliš vysoko, než aby stálo za to střílet, a nezačalo shazovat bomby, ale vysypaly se z něj bílé vlající věci, otáčející se ve větru. Pár jich dopadlo na naše postavení. Byly to výtisky fašistických novin, *Heraldo de Aragón*, které oznamovaly pád Malagy.

Té noci podnikli fašisté poněkud neplodný útok. Právě jsem se chystal ke spánku, polomrtvý ospalostí, když nad námi začaly létat kulky a někdo zařval do krytu; "Útočí!" Chytil jsem pušku a zalehl do svého postavení, které bylo na vrcholku postu, vedle kulometu. Byla naprostá tma a d'ábelský hluk. Střílelo na nás asi pět kulometů a ozvala se série silných výbuchů, způsobených granáty, které fašisté naprosto idiotsky házeli přes svůj ochranný val. V údolí nalevo od nás jsem viděl zelenavé záblesky výstřelů pušek; činila se tam malá jednotka fašistů, patrně hlídka. Kulky létaly v temnotě kolem nás. Zasvištělo i několik pum, ty však dopadaly daleko od nás a (jak bylo v této válce obvyklé) většina jich nevybuchla. Prožil jsem ošklivou chvíli, když z blízkého vrcholku za námi zahájil palbu další kulomet - byl to ve skutečnosti kulomet, který nás měl podporovat; v ten moment to však vypadalo, jako bychom byli obklíčeni. Konečně se náš kulomet zasekl, což se díky mizerným nábojům stávalo každou chvíli, a nabíják ležel bůhví kde ve tmě. V tu chvíli se zřejmě nedalo dělat nic jiného, než stát v klidu a nechat na sebe střílet. Španělští kulometčíci se odmítali krýt, vlastně se ukazovali, takže jsem musel také. I když je to drobnost, je celá tato zkušenost zajímavá. Bylo to poprvé, co jsem byl v pravém slova smyslu v ohni, a ke svému ponížení jsem zjistil, že se strašně bojím. Jak jsem si všiml, je člověk vždy, když se dostane do silné palby, postrašen. Ani ne tak proto, že by se bál zásahu, ale spíš proto, že neví, kam to dostane. Celou dobu přemýšlíte, kde vás kulka zasáhne, až vás z toho nakonec rozbolí celé tělo.

Asi po jedné či dvou hodinách palba zeslábla a odumřela. Měli jsme jen jednu oběť. Fašisté předsunuli pár kulometů do území nikoho, drželi se však v bezpečné vzdálenosti a nepokoušeli se vzít naše postavení útokem. Vlastně stříleli naslepo a veselým hulákáním oslavovali pád Malagy. Celá tato záležitost pro mne byla důležitá především proto, že mne naučila číst válečné zprávy v novinách s větší zdrženlivostí. O den či dva později byly v novinách a v rádiu zprávy o mohutném útoku, podporovaném jezdeckem a tanky (na strmém úbočí hory!), jenž byl odražen hrdinnými Angličany.

Když nám fašisté řekli, že Malaga padla, odmítali jsme to jako lež, ale příštího dne se rozšířily důvěryhodnější zvěsti a asi o den či dva později to bylo oficiálně potvrzeno. Postupně se celý hanebný příběh začal dostávat na světlo - jak bylo město evakuováno, aniž se vypálila jediná rána, a jak se zuřivost Italů vybíjela ne na vojenských jednotkách, ale na ubohém civilním obyvatelstvu, které bylo zčásti rozprášeno kulometnou palbou. Zprávy způsobily po zákopech mrazení, protože ať již pravda byla jakákoliv, každý muž v milici byl přesvědčen o tom, že ztrátu Malagy zapříčinila zrada. Bylo to poprvé, co jsem slyšel o zradě či o rozdělení zájmů. V hlavě mi počaly hlodat první pochyby o této válce, ve které se dobré a špatné doposud zdálo být tak krásně jednoduché.

V polovině února jsme opustili Monte Oscuro a byli jsme společně s jednotkami POUM z této oblasti odesláni na posilu armády, která obléhala Huesku. Byl to osmdesátikilometrový přesun na nákladním autě přes bezútěšnou

planinu, kde ostříhaná vinná réva ještě nezačala pučet a stvolý ozimého ječmene jen vykukovaly z hrudkovité půdy. Čtyři kilometry od našich nových zákopů blikala světa Huesky. Před měsíci, když bylo dobyt Sietamo, prohlásil vrchní velitel vládních jednotek vesele:

"Zítřka si dáme kávu v Huesce."

Ukázalo se, že se zmýlil. Prudce se útočilo, město však nepadlo, a výrok "zítřka si dáme kávu v Huesce" se stal trvalým vtipem v celé armádě. Jestli se někdy vrátím do Španělska, dám si záležet na tom, abych si v Huesce tu kávu dal.

V/

Na východ od Huesky se až do konce března nedělo nic - doslova nic. Byli jsme od nepřítele vzdáleni dvanáct set metrů. Když byli fašisté zahnáni zpět do Huesky, jednotky republikánské armády, které držely tuto část fronty, nijak se svým postupem nespíchaly, takže linie fronty tvořila jakousi kapsu. Později bude třeba postoupit - což bude pod palbou dost choulostivá záležitost, ale pokud šlo o dnešek, nepřítel jako by neexistoval; jediné, co nás zajímalo, bylo udržovat se v teple a sehnat dost jídla. Po pravdě řečeno, i tak tu byla v té době řada věcí, které si zaslouží pozornost, a některé z nich také později popíši. Budu se však více držet sledu událostí, když se zde teď pokusím podat částečný přehled vnitropolitické situace ve vládní straně.

Zpočátku jsem politickou stránku války ignoroval a mé pozornosti se začala vnucovat až někdy v této době. Pokud Vás příliš nezajímají obludnosti stranického politikaření, klidně přeskočte; snažím se udržovat politické části tohoto vyprávění v oddělených kapitolách právě z tohoto důvodu. Zároveň by však vůbec nebylo možné, aby se o španělské válce psalo jen z čistě vojenské stránky. Byla to především politická válka. Žádná její část, alespoň ne během prvního roku, se nedá pochopit bez alespoň částečné znalosti vnitrostranického boje, který zuřil na vládní frontové linii.

Když jsem přišel do Španělska, a nějaký čas poté, politická situace mne nejenže nezajímala, ale ani jsem si ji neuvědomoval. Věděl jsem, že vypukla válka; neměl jsem však ani potuchy o tom, o jakou válku jde. Kdybyste se mne zeptali, proč jsem vstoupil do milice, odpověděl bych vám: "Abych bojoval proti fašismu." A kdybyste se mne zeptali, za co bojuji, odpověděl bych: "Za všeobecnou slušnost." Akceptoval jsem verzi novin New Chronicle - New Statesman o válce na obranu civilizace proti maniakálnímu vzbouření jednoho zatvrzelého paličáka v žoldu Hitlera.

Revoluční atmosféra Barcelony mne hluboce přitahovala, nijak jsem se však nesnažil ji pochopit. A pokud šlo o kaleidoskop politických stran a odborových organizací s jejich únavnými zkratkami - PSUC, POUM, FAI, CNT, UCT, JCI, JSU, AIT - ten mne jen dráždil. Na první pohled to vypadalo, jako kdyby Španělsko trpělo epidemií zkratek. Věděl jsem, že sloužím v něčem, co se nazývalo POUM (vstoupil jsem do milice POUM a ne do jiných jen proto, že jsem náhodou dorazil do Barcelony s dokumenty labouristické strany); neuvědomoval jsem si ale, že mezi politickými stranami existují vážnější rozdíly. V Monte Pocero, když se ukazovalo na postavení po naší levici, se říkalo:

"To jsou socialisté" (čímž se myslela PSUC). Byl jsem zmaten a ptal jsem se:

"Copak nejsme všichni socialisté?" Považoval jsem za idiotské, že lidé, kteří nasazovali životy, by měli mít různé partaje; můj názor vždycky byl: "Copak nemůžeme odložit všechny ty politické nesmysly a pokračovat v boji?" To byl pochopitelně správný "antifašistický" postoj, pečlivě šířený anglickými novinami hlavně proto, aby se lidem zabránilo pochopit skutečnou podstatu boje. Ale ve Španělsku - a zvláště v Katalánsku - to byl postoj, který nikdo nemohl zaujímat a nezaujímal na dobu neurčitou. Každý se dříve nebo později přidal na jednu stranu. Protože i tomu, kdo se nijak nestaral o politické strany a jejich konfliktní "linie", bylo zřejmé, že se jedná o jeho vlastní osud. Jako milicionář byl člověk bojovníkem proti Frankovi, ale byl také pěšcem ve velké bitvě, probíhající mezi dvěma politickými teoriemi. Když jsem na úbočí bory kradl dříví na oheň a přemítal, zda to skutečně je válka, či zda si to News Chronicle jen vymyslely, když jsem kličkoval před komunistickými kulometry při barcelonských nepokojích, a když jsem nakonec utíkal ze Španělska s policií v patách, vždy se mi zdálo, že tyto věci se dějí právě tak jen proto, že sloužím v milici POUM a ne PSUC. Tak velký je rozdíl mezi dvěma zkratkami!

Aby bylo možno pochopit sestavu vládních sil, je třeba se vrátit na začátek války. Když 18. července vypukly boje, pocítil patrně každý antifašista v Evropě záchvěv naděje. Protože konečně se zřejmě vynořila demokracie, která se postaví fašismu. V minulých letech demokratické země krok za krokem fašismu podléhaly.

Japonci si mohli dělat v Mandžusku, co chtěli. Hitler se zmocnil vlády a pokračoval v masakrování všech svých politických odpůrců. Mussolini bombardoval Habeš a triapadesát zemí (myslím, že jich bylo tolik) se způsobně ozývalo: "Pryč!" Když se však Franco pokusil svrhnout mírně levicovou vládu, španělský lid proti němu navzdory veškerému očekávání povstal. Zdálo se - a patrně tomu tak bylo -, že se proud obrací.

Několik záležitostí však uniklo všeobecné pozornosti. V první řadě Franka nebylo možno přímo srovnávat s Hitlerem či Mussolinim. Jeho povstání byla vojenská vzpoura, podporovaná aristokracií a církví, a hlavně šlo o to - především zpočátku - ani ne tak nastolit fašismus, jako restaurovat feudalismus. To znamenalo, že Franco neměl proti sobě jen pracující třídu, ale také různé vrstvy liberální buržoazie - právě ty lidi, kteří podporují fašismus všude tam, kde se v modernější formě vynoří. Mnohem důležitější než toto byla skutečnost, že španělská dělnická třída se nepostavila Frankovi (na rozdíl od Anglie, kde by k tomu nepochybně došlo) ve jménu "demokracie" a statutu quo; její odpor byl doprovázen, a skoro by se dalo říci, že byl tvořen určitým revolučním vystoupením. Rolníci zabírali půdu, mnoho továren a většina dopravy přešla pod správu odborových organizací; kostely byly zdemolovány a kněží vyhnáni či zabiti. Daily Mail mezi oslavováním katolických kněží prezentoval Franka jako vlastence, zbavujícího svou vlast hord nepřátelských "rudých".

V několika počátečních měsících války nebyla prvním Frankovým oponentem ani tak vláda, jako odbory. Jakmile vypuklo povstání, odpověděli organizovaní dělníci z měst vyhlášením generální stávky a pak požadavkem, který si po bitvě vybojovali: rozdání zbraní z veřejných zbrojnic. Kdyby nejednali spontánně a více méně nezávisle, pak by Franco patrně nikdy nemohl vzdorovat. Není to pochopitelně vůbec jisté, ale alespoň to lze předpokládat. Vláda se téměř, či vůbec nepokusila povstání předejít, i když ho bylo možno měsíce předem předpokládat, a když začaly problémy, byl její

postoj váhavý a slabý, takže Španělsko například mělo během jediného dne tři předsedy vlády.*4 Navíc k jedinému kroku, který by mohl zachránit stávající situaci, totiž ozbrojení dělníků, se přistoupilo váhavě a jen v reakci na všeobecný požadavek lidu. Zbraně však byly rozdány a velká města ve východním Španělsku zbavila fašistů hlavně dělnická třída za pomoci části ozbrojených sil (přepadových jednotek atd.), které zůstaly loajální vládě. Něco takového mohl dokázat pouze lid, bojující s revolučními úmysly - to jest lid, jenž věří, že bojuje za něco lepšího, než je status quo. Uvádí se, že v různých střediscích odporu byly na ulicích za jeden den zabity tři tisíce lidí. Muži a ženy, ozbrojení jen roubíky dynamitu, přebíhali otevřená prostranství a napadali kamenné budovy, obsazené vycvičenými vojáky s kulomety. Kulometná hnízda, která fašisté vybudovali na strategických postaveních, byla rozmetána tak, že na ně najížděly taxíky rychlostí sto kilometrů v hodině. I když člověk neslyšel nic o zabírání půdy rolníky, zakládání místních sovětů atd., těžko by uvěřil, že anarchisté a socialisté, kteří tvořili páteř odporu, by dělali takové věci jen pro zachování kapitalistické demokracie, jež zvláště pro anarchisty neznámá nic víc než centralizovaný nástroj klamání.

Dělníci tak dostali do svých rukou zbraně a v této fázi se jich odmítli vzdát. (O rok později bylo vypočítáno, že anarchosyndikalisté v Katalánsku měli k dispozici 30 000 pušek.) Pozemky velkých profašistických statkářů byly na mnoha místech zabrány rolníky. Spolu s kolektivizací průmyslu a dopravy zde byl pokus zakládat v hrubých obrysech dělnické vlády za pomoci místních výborů, dělnické hlídky měly nahradit stávající prokapitalistické policejní jednotky, odborové organizace vytvářely dělnické milice atd. Celý proces pochopitelně nebyl uniformní a v Katalánsku pokročil dále než jinde. Existovaly oblasti, kde místní vládní instituce zůstaly v podstatě nedotčeny, jinde zase působily vedle revolučních výborů. Na několika místech byly založeny nezávislé anarchistické komuny a některé z nich působily ještě asi do příštího roku, kdy byly vládou násilně potlačeny. V Katalánsku byla v prvních několika měsících skutečná moc v rukách anarchosyndikalistů, kteří kontrolovali většinu klíčového průmyslu. To, co se dělo ve Španělsku, nebyla jen občanská válka, ale počátek revoluce. A právě tuto skutečnost antifašistický tisk mimo Španělsko zvláště zamlčuje. Celá otázka byla zúžena na "fašismus, nebo demokracii" a revoluční aspekty se co možná nejvíce zakrývaly. V Anglii, kde tisk je více centralizovaný a veřejnost se dá mnohem snadněji podvádět než kdekoli jinde, byly veřejně prezentovány pouze dvě verze španělské války: pravičácká verze byla o křesťanských vlastencích a bolševicích, brodicích se v krvi, zatímco levičácká verze hovořila o republikánech-gentlemanech, potlačujících vojenskou vzpouru. Ústřední otázka byla úspěšně stažena z pořadu.

Existovalo pro to několik důvodů. Profašistický tisk šířil nápadné lži o ukrutnostech, jichž se dopouštěli republikáni, a tudíž někteří propagandisté, kteří to mysleli dobře, si nepochybně mysleli, že pomáhají španělské vládě, když popírali, že Španělsko se dalo na "rudou" cestu. Hlavní důvod však byl tento: kromě malých revolučních skupin, existujících ve všech zemích, byl celý svět rozhodnut zabránit revoluci ve Španělsku. Zvláště komunistická strana, podporovaná Sovětským svazem, se celou svojí vahou postavila proti revoluci. Byla to komunistická teze, že v tomto stadiu by revoluce byla neúspěšná a že ve Španělsku by se mělo usilovat ne o dělnickou vládu, ale o buržoazní demokracii. Je zbytečné uvádět, proč se "liberální" kapitalistické mínění ubíralo stejným směrem. Do Španělska byl silně investován kapitál. Například Barcelonská přepravní společnost představovala deset miliónů liber anglického kapitálu - a odborové organizace převzaly veškerou dopravu v Katalánsku. Pokud by revoluce měla pokračovat, pak by pochopitelně nedošlo k žádné kompenzaci, nanejvýš jen k velice malé náhradě; pokud by zvítězila kapitalistická republika, byly by zahraniční investice bezpečné. A protože revoluci bylo nutno rozdrtit, situace se značně zjednodušovala předstíráním, že k žádné revoluci nedošlo. Tímto způsobem bylo možno zakrýt skutečný význam každé dílčí události - každý přesun moci z odborových organizací na ústřední vládu bylo možno prezentovat jako nutný krok ve vojenské reorganizaci. Výsledná situace byla ve svých extrémech podivná. Mimo Španělsko si jen málo lidí uvědomovalo, že jde o revoluci; ve Španělsku o tom nikdo nepochyboval. I noviny PSUC, kontrolované komunisty a víceméně antirevolučně zaměřené, hovořily o "naší slavné revoluci". A zatím komunistický tisk v zahraničí vykřikoval, že o revoluci není ani řeč, že k zabírání továren, ustanovování dělnických výborů atd. nedocházelo - popřípadě že k nim docházelo, ale že to nemělo "žádný politický význam". Podle novin Daily Worker ze 6. srpna 1936 ti, kdo řekli, že španělský lid bojuje za socialistickou revoluci, či za cokoliv jiného než buržoazní demokracii, jsou "nestoudní lháři". Na druhé straně Juan Lopez, člen valencijské vlády, v únoru 1937 prohlásil, že "španělský lid neprolévá svoji krev pro demokratickou republiku a její papírovou ústavu, ale pro... revoluci". Zdálo by se tedy, že mezi nestoudné lháře patří také členové vlády, za kterou nám bylo dáno bojovat. Některé ze zahraničních antifašistických novin se dokonce snížily k tak ubohým lžím, že tvrdily, že na kostely se útočilo jen tehdy, pokud byly používány fašisty jako pevnosti. Ve skutečnosti byly kostely plundrovány všude a úplně samozřejmě, protože bylo všeobecně dobře známo, že španělská církev se účastnila kapitalistického vydírání. Za šest měsíců, co jsem byl ve Španělsku, jsem viděl jen dva nezničené kostely, a až do července roku 1937 se nesměly znovu otevřít kostely a konat mše, s výjimkou jednoho či dvou protestantských kostelů v Madridu.

Ovšem byl to jen počátek revoluce, nic ukončeného. I když dělníci v Katalánsku a snad i jinde měli tolik moci, že mohli svrhnout či nahradit vládu, neučinili to. Nepochybně to nemohli učinit, když Franco bušil na vrata a měl na své straně část střední třídy. Celá země byla v přechodném stavu a mohla se vyvíjet buď na stranu socialismu, či se mohla zvrhnout na běžnou kapitalistickou republiku. Většinu půdy měli ve vlastnictví rolníci, a pokud by Franco nezmobilizoval, zaručeně by jim zůstala. Veškerý větší průmysl byl z kolektivizován, ale zda zůstane z kolektivizovaný či zda bude znovu zaveden kapitalismus, to by do značné míry záleželo na tom, která skupina získá moc. Zpočátku se dalo s jistotou říci, že jak ústřední vlády, tak Katalánská generalita (poloautonomní katalánská vláda) reprezentovaly dělnickou třídu. Vláda měla v čele Caballera, levicového socialistu, a ministři byli členy UGT (socialistických odborů) a CNT (syndikalistických odborů, kontrolovaných anarchisty). Katalánská generalita byla jedno období cele ovládnuta antifašistickým Obranným výborem*5, tvořeným hlavně delegáty z odborových organizací. Později byl Výbor rozpuštěn a byla nově vytvořena Generalita, aby reprezentovala odbory a různé levicové strany. Ovšem každé další

přeskupování ve vládě znamenalo čím dál větší přesun doprava. Nejdříve byla z Generality vyloučena POUM; o šest měsíců později byl Caballero nahrazen pravicovým socialistou Negrínem; krátce poté byla z vlády odstraněna CNT, pak i UGT - nebo byla CNT vyloučena z Generality; a konečně jeden rok po vypuknutí války a revoluce byla vláda tvořena už jen výlučně pravicovými socialisty, liberály a komunisty.

Všeobecný posun doprava se datuje od října až do listopadu 1936, kdy SSSR počal dodávat vládě zbraně, a když moc začínala přecházet od anarchistů na komunisty. Mimo Sovětský svaz a Mexiko neměla žádná jiná země tolik služnosti, aby přispěla vládě na pomoc; Mexiko z pochopitelných důvodů nemohlo dodávat zbraně ve větším množství.

Výsledkem bylo, že Sovětský svaz se dostal do postavení, kdy si mohl klást podmínky. Není žádných pochyb o tom, že tyto podmínky v zásadě byly "zabraňte revoluci, nebo nedostanete žádné zbraně", a že první zárok proti revolučním elementům - vyloučení POUM z katalánské Generality - byl učiněn na příkaz SSSR. Popírá se, že by sovětská vláda vykonávala jakýkoliv přímý nátlak - to však není nikterak důležité, protože sovětskou politiku provádějí komunistické strany všech zemí, a nepopírá se, že komunistická strana se nejdříve obrátila proti POUM, pak proti anarchistům a Caballerově sekci socialistů a nakonec obecně proti revoluční politice. Jakmile jednou SSSR zasáhl, byl triumf komunistů potvrzen. Především je třeba uvést, že vděčnost Sovětskému svazu za zbraně a skutečnost, že komunistická strana - zvláště od příchodu Interbrigád - měla šanci vyhrát válku, nesmírně prestiž komunistů zvýšila. Dále: sovětské zbraně byly dodávány přes komunistickou stranu a jí nakloněné strany, které dohlížely na to, aby se co možná nejméně zbraní dostalo do rukou jejich politických oponentů.*6 Za třetí proklamováním nerevoluční politiky mohli komunisté shromáždit pod svojí vlajkou všechny, kteří se nechali postrašit extremisty. Bylo například snadné sjednotit bohatší rolníky proti kolektivizační politice anarchistů. Docházelo k obrovskému růstu členstva strany a nejvíce lidí přicházelo ze středních vrstev - obchodníků, úředníků, důstojníků, středních rolníků atd. Válka byla v zásadě trojstrannou bitvou. Boj proti Frankovi musel pokračovat, současným cílem vlády však bylo získat zpět tu moc, která zůstávala v rukách odborových organizací. Provádělo se to sérií menších tahů - politikou vypichování, jak to někdo nazval - a v zásadě velice chytře. Nedošlo ale k žádnému razantnímu a zjevně kontrarevolučnímu kroku a až do března 1937 bylo zřídka kdy třeba použít sílu. Dělníky vždy bylo možno uklidnit prohlášením, které je tak nasnadě, že je zbytečné ho zde uvádět: "Neuděláš-li to a ono, prohráme válku." Každopádně je zbytečné uvádět, že vojenská nutnost vyžadovala obětovat něco z toho, co si dělníci vybojovali v roce 1936. Tento argument však mohl těžko selhat, protože prohrát válku by byla poslední věc, kterou by si revoluční strany přály. Prohrála-li by se válka, byly by pak výrazy jako demokracie a revoluce, socialismus a anarchismus slovy bez významu. Anarchisté, jediná revoluční strana natolik veliká, že něco znamenala, musela krok za krokem ustupovat. Proces kolektivizace byl zastaven, místní výbory se rušily, dělnické hlídky byly rozpouštěny a znovu začaly fungovat posílené a silně ozbrojené policejní jednotky. Různá klíčová odvětví průmyslu, která ovládly odborové organizace, převzala vláda (obsazení barcelonské telefonní ústředny, jež vedlo ke květnovým bojům, bylo jedním z incidentů v tomto procesu); co však je nejdůležitější ze všeho, dělnické milice, vytvořené odborovými organizacemi, byly postupně rozdělovány a zařazovány do nové Lidové armády, "nepolitické" armády vybudované na poloburžoazních základech, s odstupňovanou výší služného, privilegovanou důstojnickou kastou atd. atd.

Za těchto zvláštních okolností to byl skutečně rozhodný krok; v Katalánsku k němu došlo později než jinde, protože zde byly revoluční strany nejsilnější. Patrně jedinou zárukou, že dělníci nebudou připraveni o plody svého vítězství, bylo ponechání části ozbrojených sil pod jejich kontrolou. Jako obvykle se rozpouštění milic dělo ve jméno vojenské efektivnosti; nikdo také nepopíral, že pořádná vojenská reorganizace zapotřebí je. Bylo by však zcela nemožné milice reorganizovat a dát jim efektivnější formu, ale ponechat je pod přímou kontrolou odborů; hlavním účelem změny bylo zajistit, aby anarchisté neměli žádné vlastní zbraně. Kromě toho demokratický duch milic byl živnou půdou pro revoluční myšlenky. Komunisté si toho byli dobře vědomi a neúnavně útočili proti POUM a anarchickému principu stejného služného pro všechny hodnosti. Nastávalo všeobecné "zburžoaznění" a rozpad rovnostářského ducha prvních několika měsíců revoluce. Dělo se to tak rychle, že lidé, kteří několikrát za sebou v intervalech několika měsíců navštívili Španělsko, měli dojem, že snad ani nenavštěvují jednu a tutéž zemi; to, co zvenčí vypadalo na krátkou dobu jako dělnický stát, se před očima měnilo na běžnou buržoazní republiku se svým normálním dělením obyvatelstva na chudé a bohaté. Od podzimu roku 1937 prohlašoval "socialista" Negrín ve svých veřejných projevech "respektujeme soukromé vlastnictví" a členové Cortesu, kteří museli na začátku utéci ze země pro podezření ze sympatií k fašismu, se začali vracet do Španělska.

Celý proces lze snadno pochopit, jestliže si uvědomíme, že pochází z dočasné aliance, již fašismus v jistých formách tlačí na buržoazii a dělníka. Tato aliance, známá jako Lidová fronta, je v zásadě aliancí nepřátel a zdá se být pravděpodobné, že skončí nutně pohlcením jednoho partnera druhým. Jediný neočekávaný faktor ve španělské situaci - který mimo Španělsko působí hluboké nedorozumění - je ten, že mezi vládními stranami nestojí komunisté na extrémní levici, nýbrž na extrémní pravici. Ve skutečnosti by to však nemělo působit nikterak překvapivě, protože taktika komunistických stran všude, a zvláště ve Francii, je taková, že oficiální komunismus je v současné době nutno považovat za protirevoluční sílu. Celá politika Kominterny je nyní podřízena (celkem omluvitelně, uvažíme-li stávající světovou situaci) obraně SSSR, která závisí na systému vojenských aliancí. SSSR má třeba smlouvu s Francií, kapitalisticko-imperialistickou zemí. Taková smlouva by neměla pro Sovětský svaz žádný význam, pokud by nebyl francouzský kapitalismus silný, takže komunistická politika ve Francii musí být protirevoluční. To znamená, že francouzští komunisté nejenže pochodují s trikolórami a zpívají Marsellaisu, ale - což je důležitější - museli se vzdát veškeré účinné agitace ve francouzských koloniích. Je tomu méně než tři roky, co Thorez, tajemník francouzské komunistické strany, v poslanecké sněmovně v březnu 1935 prohlásil, že francouzští dělníci se nikdy nedají tak obalamutit, aby bojovali proti svým německým soudruhům. Nyní je jedním z nejhlučnějších vlastenců ve Francii. Klíčem k chování komunistické strany v té které zemi jsou vojenské vztahy této země, skutečné či potenciální, k SSSR.

Například v Anglii zatím pozice stále není jasná a anglická komunistická strana je vůči španělské vládě stále nepřátelská a okázale byla proti ozbrojení. Jestliže však Velká Británie uzavře smlouvu či vojensky se sblíží se SSSR, nebudou mít angličtí komunisté, podobně jako francouzští, na vybranou nic jiného, než se stát dobrými vlastenci a imperialisty; varovné příznaky takového vývoje se již ukazují. Ve Španělsku je komunistická "linie" nepochybně ovlivněna skutečností, že Francie, spojenec Sovětského svazu, by měla silné námitky vůči revolučnímu sousedovi a podnikla by všechno na světě, aby zabránila liberalizaci španělského Maroka. Noviny Daily Mail se svými články o rudé revoluci, financované Moskvou, mýlily ještě víc než obvykle. Ve skutečnosti to byli především komunisté, kteří ve Španělsku revoluci zabránili. Později, když se k moci plně dostaly pravicové síly, byli komunisté ochotni jít při honbě na revoluční vůdce mnohem dál než liberálové.*7

Snažím se vytyčit všeobecný směr, jakým se španělská revoluce během svého prvního roku ubírala, protože to pomůže ke snadnějšímu pochopení situace v daném momentu. Nechci však nijak naznačovat, že jsem v únoru již měl názory, z nichž by vyplývalo to, co jsem výše napsal. Věci, které mne nejvíc potěšily, se ještě nestaly a moje sympatie byly v každém případě jiné, než jsou dnes. Je to částečně proto, že politická stránka války mne nudila a já jsem přirozeně vystupoval proti názorům, jež jsem slyšel nejčastěji, tj. proti názorům POUM - ILP. Angličané, mezi nimiž jsem byl, byli většinou členové ILP, pár jich bylo v komunistické straně a většina jich byla politicky mnohem vzdělanější, než jsem byl já. Po celé hluché období, kdy se kolem Huesky nic nedělo, jsem se stále nacházel uprostřed politických diskusí, prakticky nikdy nekončících. V protahující smradlavé stodole domu, v němž jsme byli ubytováni, v husté tmě krytů, za předprsní v mrazivých nocích, tam všude se znovu a znovu probíraly "linie" soupeřících stran. Mezi Španěly to bylo stejné a hlavní náplní většiny novin, ke kterým jsme se dostali, byly vnitrostranické sváry. Člověk by musel být hluchý či imbecilní, aby nepochytil něco z postojů, jež různé strany zastávaly.

Z hlediska politické teorie existovaly jen tři politické strany, které měly nějakou důležitost, PSUC, POUM a CNT-FAI, volně označovaná jako anarchická. Vezmeme nejdříve PSUC, protože ta je nejdůležitější; byla to ona, jež nakonec triumfovala, a již tenkrát byla viditelně na vzestupu.

Je třeba objasnit, že pokud se hovoří o "linii" PSUC, hovoří se ve skutečnosti o "linii" komunistické strany. PSUC (Partida Socialista Unificado de Cataluña) je socialistická strana Katalánska. Byla vytvořena na počátku války sloučením různých marxistických stran, včetně Katalánské komunistické strany, nyní však byla plně pod komunistickou kontrolou a tvořila součást Třetí internacionály. Jinde ve Španělsku k formálnímu sjednocení socialistů a komunistů nedošlo, všude však byly komunistické a pravicově socialistické názory považovány za totožné. Zhruba se dá říci, že PSUC byl politický orgán UGT (Union General de Trabajadores)*8, socialistických odborů. Počet členů těchto odborů v celém Španělsku činil asi jeden a půl miliónu. Členy byli manuálně pracující dělníci různých profesí, od počátku války však pokračoval příliv nových členů z řad příslušníků středních tříd, neboť v prvních "revolučních" dnech považovali různí lidé za užitečné vstoupit buď do UGT, nebo CNT. Tyto dva bloky odborů se překrývaly, organizací dělnické třídy však určitě byl spíš CNT. PSUC tudíž byla částečně stranou dělníků a částečně stranou maloburžoazie - obchodníků, úředníků a majetnějších rolníků.

"Linie" PSUC byla vykládána v komunistickém a pro-komunistickém tisku v celém světě asi takto:

"V současné době záleží jen na tom, aby se vyhrála válka; bez vítězství ve válce nic ostatního nemá smysl. Není tudíž nyní čas na diskusi o provádění revoluce. Nemůžeme si dovolit, aby se nám odcizili rolníci, kdybychom je nutili ke kolektivizaci, a nemůžeme si dovolit postrašit střední vrstvy, které bojují na naší straně. A především se v zájmu efektivnosti musíme vypořádat s revolučním chaosem. Místo lidových výborů musíme mít silnou centralizovanou vládu a musíme mít řádně vycvičenou a plně vyzbrojenou armádu pod jednotným velením. Lpět na zlomcích dělnické kontroly a přemítat revoluční fráze je více než neužitečné; je to nejen obstruktivní, ale i kontrarevoluční, protože to vede k tříštění sil, jež by proti nám mohlo být fašisty využito. V tomto stadiu nebojujeme za diktaturu proletariátu, bojujeme za parlamentní demokracii. Ten, kdo se snaží změnit občanskou válku na sociální revoluci, nahrává fašistům a je ve skutečnosti zrádcem."

"Linie" POUM se lišila ve všech bodech kromě toho, že je důležité vyhrát válku. POUM (Partido Obrero de Unificación Marxista)*9 byla jedna z oněch odštěpeneckých komunistických stran, které se v několika posledních letech vynořily v mnoha zemích jako výsledek opozice vůči "stalinismu", tj. změně - ať již skutečné či zdánlivé - komunistické politiky. Byla tvořena zčásti příslušníky dřívější strany Dělnický a rolnický blok. Početně to byla malá strana*10, mimo Katalánsko neměla žádný vliv, její hlavní význam spočíval v tom, že ve svých řadách měla neobvykle vysoké procento politicky uvědomělých členů. V Katalánsku byla nejsilnější v Leridě. Nerespektovala žádný blok odborových organizací. Milicionáři POUM byli většinou členy CNT, avšak vlastní členové strany obligátně patřili k UGT. Avšak nějaký vliv měla POUM jen v CNT. "Linie" POUM byla následující:

"Je nesmysl hovořit o tom, že protiváhou fašismu může být buržoazní 'demokracie'. Buržoazní 'demokracie' je jen jiné označení kapitalismu, zrovna tak jako fašismus. Bojovat proti fašismu ve jménu 'demokracie' je bojovat proti jedné formě kapitalismu jeho druhou formou, která se kdykoliv může změnit na první. Jedinou skutečnou alternativou je dělnická kontrola. Budete-li si klást menší cíl, než je tento, pak buď předáte vítězství Frankovi, nebo v nejlepším případě vpustíte fašismus zadními vrátky. Dělníci zatím musí lpět na všem, co vyhráli; domluví-li něco s poloburžoazní vládou, mohou se spolehnout, že budou ošálení. Dělnické milice a policejní síly je nutno zachovat v jejich stávající formě a je třeba se bránit jakémukoliv úsilí o jejich 'zburžoaznění'. Nebudou-li dělníci ovládat ozbrojené síly, budou ozbrojené síly ovládat je. Válka a revoluce jsou neoddělitelné."

Stanovisko anarchistů se interpretuje hůře. V mnoha případech se volný termín "anarchisté" používá k označení různých lidí s velice rozdílnými názory. Politickým orgánem ohromného bloku odborových organizací, tvořících CNT (Confederación Nacional de Trabajadores)*11 s asi celkem dvěma milióny členů, je FAI (Federación Anarquista Ibérica)*12, vlastní anarchistická organizace. Ale ani členové FAI, přestože ovlivnění anarchistickou filozofií, jak je

snad většina Španělů, nemusí být anarchisty v tom nejčistším slova smyslu. Zvláště od počátku války u nich nastal posun směrem k běžnému socialismu, protože okolnosti je přinutily účastnit se centralizované správy země, a dokonce porušit všechny své zásady tím, že vstoupili do vlády. V každém případě se však zásadně lišili od komunistů už v tom, že podobně jako POUM se zaměřovali na dělnickou kontrolu a ne na parlamentní demokracii. Přijali slogan POUM: "Válka a revoluce jsou neoddelitelné," přestože jej brali méně dogmaticky. Zhruba se dá říci, že CNT-FAI žádaly: 1. přímou kontrolu nad průmyslem, vykonávanou dělníky v tom kterém odvětví, například v dopravě, v textilních závodech atd.; 2. vládu formou místních výborů a odpor proti všem formám centralizovaného autoritářství; 3. nekompromisní nepřátelství vůči buržoazii a církvi. Poslední bod, i když nejméně přesně formulovaný, byl nejdůležitější. Anarchisté byli opakem většiny takzvaných revolucionářů v tom, že přestože jejich zásady byly poměrně neurčité, jejich nenávist vůči privilegiím a nespravedlnosti byla zcela ryzí a opravdová. Filozoficky jsou komunismus a anarchismus oddělené póly. Prakticky, tj. ve formě zamýšlené společnosti, je rozdíl zvýrazněn až do naprosté nesmiřitelnosti. Komunisté vždy kladou důraz na centralismus a efektivnost, anarchisté na volnost a rovnost. Anarchismus má ve Španělsku hluboké kořeny a nepochybně přežije komunismus, až pomine sovětský vliv. V prvních dvou měsících války to byli anarchisté více než kdo jiný, kteří zachránili situaci a i mnohem později byla anarchistická milice z řady různých čistě španělských jednotek - i přes svoji nedisciplinovanost - bezkonkurenčně nejlepší bojová jednotka. Počínaje únorem 1937 lze anarchisty a POUM do určité míry slučovat. Kdyby anarchisté, POUM a levé křídlo socialistů měli od počátku smysl pro spojený postup a realistickou politiku, mohla by historie této války vypadat jinak. Avšak v počátečním období, když se revolučním stranám zdálo, že mají všechny karty v ruce, to bylo nemožné. Mezi anarchisty a socialisty existovala odvěká a dávná řevnivost, - POUM, jakožto marxisté, byli skeptičtí, pokud jde o anarchismus, zatímco z čistě anarchistického hlediska nebyl "trockismus" POUM o nic lepší než "stalinismus" komunistů. Přesto se zdá, že taktikou komunistů bylo obě strany sblížit. Když se POUM účastnila v květnu nešťastných bojů v Barceloně, šlo hlavně o instinktivní postavení se po bok CNT a později, když byla POUM potlačena, byli anarchisté jediní, kdo se odvážili na její obranu pozdvihnout hlas. Zhruba se dá říci, že postavení sil bylo následující: na jedné straně CNT-FAI, POUM a část socialistů, požadující dělnickou kontrolu; na druhé straně pravicoví socialisté, liberálové a komunisté, kteří požadovali centralizovanou vládu a militarizovanou armádu. Dá se snadno uhádnout, proč jsem tenkrát dával přednost komunistickému hledisku před POUM. Komunisté měli vypracovanou jasnou praktickou politiku, zřetelně lepší politiku zdravého rozumu, který hledí jen několik měsíců dopředu. Každodenní politika POUM, její propaganda atd. byla jistě otřesně špatná; určitě špatná byla, protože jinak by přitáhla více příznivců. Všechno vypadalo na to, že komunisté - jak se mi zdálo - ve válce pokračovali, zatímco my a anarchisté jsme stáli na místě. To byl tenkrát všeobecný pocit. Komunisté získali moc a ohromně zvýšili počet svých členů apelováním na střední vrstvy mezi revolucionáři, částečně ale také tím, že byli jediní, kteří se zdáli být dostatečně schopní vyhrát válku. Sovětské zbraně a vynikající obrana Madridu jednotkami ovládanými většinou komunisty, učinily z komunistů hrdiny Španělska. Jak někdo řekl, každé sovětské letadlo, které přeletělo nad našimi hlavami, bylo komunistická propaganda. Revoluční purismus POUM, jakkoliv jsem chápal jeho logiku, se mi zdál být poněkud jalový. Konec konců jediná věc, na níž záleželo, bylo vyhrát válku. A zatím všude - v novinách, brožurách, na plakátech, v knihách - probíhaly ďábelské vnitrostranické boje a hádky. V této době jsem se nejčastěji dostával k novinám POUM La Batalla a Adelante, a jejich neutuchající výpady proti "kontrarevoluční" PSUC mi připadaly zbytečné a únavné. Později, když jsem studoval tisk PSUC a komunistů pozorněji, jsem si uvědomil, že POUM byla téměř bez viny ve srovnání se svými odpůrci. Měla mimo jiné mnohem menší možnosti. Na rozdíl od komunistů neměla k dispozici žádný tisk mimo svou zem a i ve Španělsku byla znevýhodňována, protože cenzura tisku byla hlavně pod kontrolou komunistů, což znamenalo, že tiskoviny POUM mohly být potlačeny či pokutovány, pokud řekly něco negativního. Pokud jde o POUM, je také poctivě říci, že přestože strana mohla donekonečna kázat o revoluci a ad nauseam citovat Lenina, obvykle se nesnížila k osobním útokům v tisku. Její polemika byla také omezena na novinové články. Její velké barevné plakáty určené pro širší veřejnost (plakáty jsou ve Španělsku důležité, protože zde existuje vysoké procento negramotných lidí), nenapadaly opoziční strany, ale byly jen protifašistické či abstraktně revoluční; podobně tomu bylo s písněmi, které zpívali milicionáři. Komunisté útočili úplně jinak. Některými aspekty těchto útoků se budu zabývat později. Zde se chci jen krátce zmínit o komunistické útočné linii. Na povrchu byla bitva mezi komunisty a POUM bitvou taktiky. POUM byla pro okamžitou revoluci, komunisté ne. Potud je to možné; obě strany měly svoje argumenty. Komunisté dále prohlašovali, že propaganda POUM rozděluje a oslabuje vládní síly a tudíž ohrožuje výsledek války; opět, i když nakonec nesouhlasím, na tom něco je. Tady se však objevuje na scéně zvláštnost komunistické taktiky. Zprvu jen pokusně, později již hlasitěji začali prohlašovat, že POUM rozděluje vládní síly ne špatným hodnocením situace, nýbrž cílevědomým úsilím. Začalo se tvrdit, že POUM není nic jiného než banda přestrojených fašistů z žoldu Franka a Hitlera, která prosazuje pseudorevoluční politiku jako způsob pomoci Frankovým záměrům. POUM byla "trockistická" organizace a "Frankova pátá kolona". Z toho vyplývalo, že statisíce dělníků, včetně desetitisíců vojáků, mrznoucích ve frontových zákopech, a stovky cizinců, kteří přišli do Španělska bojovat proti fašismu a kteří často nasazovali svoje životy, byli zrádci, placení Frankem. A tato verze byla rozšiřována po Španělsku na plakátech atd. a opakována znovu a znovu v komunistickém a prokomunistickém tisku celého světa. Kdybych je měl shromáždit, mohl bych sestavit z citátů půl tučtu knih. To se tedy tenkrát o nás říkalo: byli jsme trockisté, fašisté, zrádci, vrazi, zbabělci, špióni a tak dál. Připouštím, že to nebylo příjemné, zvláště když si člověk uvědomoval, jací lidé za to byli zodpovědní. Nebylo nic příjemného vidět patnáctiletého španělského chlapce, jak je nesen na nosítkách, vytěštěná bílá tvář v prostěradlech, a přitom si vybavit úlisné osoby v Paříži a Londýně, píšící pamflety, které mají dokázat, že tento chlapec je převlečený fašista. Jednou z nejotřesnějších věcí ve válce je to, že veškerá propaganda s celou tou nenávistí a lží přichází od lidí, kteří nebojují.

Milicionáři PSUC, jež jsem poznal na frontě, komunisté z Interbrigády, s nimiž jsem se občas setkával, ti mne nikdy neoznačili za trockistu či zrádce; to nechávali novinářům v týlu. Lidé, kteří psali proti nám pamflety a pomlouvali nás v novinách, ti všichni zůstávali v bezpečí domova či přinejhorším v redakcích ve Valencii, stovky kilometrů od kulek a bláta. A mimo hanobení při mezistranických sporech veškeré běžné válečné záležitosti, rétoriku, heroismus a tupení nepřítelů - to jako obvykle obstarávali lidé, kteří nebojovali a kteří by v mnoha případech raději stovky kilometrů utíkali, než aby museli bojovat. Jedním z nejhorších poznatků, jaký jsem v této válce získal, byl ten, že levicový tisk je zrovna tak falešný a nečestný, jako tisk pravice.*13 Jsem upřímně přesvědčen, že na naší, tedy vládní straně, byla tato válka odlišná od běžných imperialistických válek; ale z povahy válečné propagandy jste nikdy takový dojem nemohli získat. Boje sotva začaly, když se noviny pravice i levice současně ponořily do téže žumpy nadávek. Všichni si vzpomínáme na plakát Daily Mailu: "Rudí křižují jeptišky," zatímco dle Daily Workeru byla Frankova Cizinecká legie složena z "vrahů, bílých otrokářů, narkomanů a chátřů ze všech evropských zemí". Ještě v říjnu 1937 nám New Statesman předkládal historky o fašistických barikádách, postavených z těl živých dětí (velice nevhodný materiál ke stavbě barikád) a Arthur Bryant prohlašoval, že "odřezávání noh konzervativních obchodníků pilou" je v loajalistickém Španělsku "běžnou věcí". Lidé, píšící takové věci, nikdy nebojují; patrně si myslí, že psaní takových věcí je náhražkou bojování. Je to stejně ve všech válkách: vojáci se starají o boj, novináři o povyk a žádný opravdový vlastenec se nedostane do blízkosti frontového zákopu, jedině snad u příležitosti bleskových propagandistických výjezdů. Pokud šlo o novinářskou stránku, byla tato válka stejně vyděračská jako všechny ostatní války. Byl tu však rozdíl v tom, že zatímco novináři si obvykle rezervují svoje nejvražednější invectivy pro nepřítel, v tomto případě, jak čas postupoval, začali o sobě komunisté a POUM psát nenávisťněji než o fašistech. Nedokázal jsem to však tenkrát brát dostatečně vážně. Mezistranické sváry byly nudné a dokonce nechutné, připadaly mi jako domácí hádky. Nevěřil jsem, že by něco mohly změnit či že existuje skutečně nesmiřitelný rozdíl v politice těchto stran. Ještě jsem chápal, že komunisté a liberálové se zasazují a to, aby revoluce nepokračovala; ale už jsem nechápal, že by mohli být schopni revoluci odvrátit.

Pro to existoval dobrý důvod. Po celou tuto dobu jsem byl na frontě a na frontě se politická a sociální atmosféra neměnila. Opustil jsem Barcelonu počátkem ledna a na dovolence jsem nebyl dříve než koncem dubna; a po celou tuto dobu, konečně i ještě déle, přežívaly v aragonském pásu, kontrolovaném anarchisty a jednotkami POUM, stejné podmínky - alespoň z vnějšího pohledu. Revoluční atmosféra zůstávala taková, jak jsem se s ní kdysi seznámil. Generál a prostý voják, rolník a milicionář, všichni si stále byli rovni, všichni měli stejné služné, stejné oblečení, jedli stejnou stravu a buď si tykali, či oslovovali se "soudruhu"; žádná nadřazená třída, žádní sluhové, žádní žebraři, žádné prostitutky, žádní právníci, žádní knězi, žádné čištění bot, žádné salutování. Dýchal jsem vzduch rovnosti a snadno jsem si mohl představovat, že toto existuje v celém Španělsku. Neuvědomoval jsem si, že jen víceméně náhodou jsem byl izolován mezi nejrevolučnější částí španělské dělnické třídy.

Čili, když mi moji politicky vzdělanější soudruzi říkali, že k válce nemohu mít jen čistě vojenský vztah, a že volba leží mezi revolucí a fašismem, měl jsem sto chutí se jim vysmát. Celkem vzato jsem akceptoval komunistické hledisko, které šlo zkrátit na: "Dokud nevyhrajeme válku, nedá se hovořit o revoluci," a ne hledisko POUM: "Musíme postupovat vpřed, jinak půjdeme zpět." Když jsem později došel k názoru, že POUM měla pravdu - každopádně byla pravdě blíže než komunisté -, nebyla to vůbec jen záležitost teoretická. Papirově byl postoj komunistů dobrý; potíž byla v tom, že jejich skutečné chování znesnadňovalo víru v to, že mají dobré úmysly, často opakovaný slogan "nejdřív válka a pak revoluce", ve který nicméně průměrní milicionáři PSUC oddaně věřili a mysleli si, že jakmile bude válka vyhraná, že revoluce bude moci pokračovat, byl jen návnadou. Komunisté pracovali ne na pozdrzení španělské revoluce na vhodnější dobu, ale na zajištění toho, že k ní nikdy nedojde. To časem začínalo být stále zřejmější, když pracující třída byla stále více zbavována moci a když stále více revolucionářů různého přesvědčení bylo vsazováno do vězení. Každý krok byl prováděn ve jméno vojenské nezbytnosti, protože tato záminka byla těžko vyvratitelná. Účelem však bylo vyhnat dělníky z výhodných postavení a zahnat je do takových, ve kterých by po ukončení války nebylo možno vzdorovat znovunastolení kapitalismu. Rád bych, abyste si všimli, že neříkám nic proti řadovým komunistům, tím méně proti tisícům komunistů, kteří hrdinně umírali u Madridu. Oni nebyli těmi muži, kteří řídili politiku strany. A pokud jde o lidi ve vyšších funkcích, nevěřím, že nejednali s otevřenýma očima.

Stálo však za to válku vyhrát, i kdyby revoluce měla být ztracena. A nakonec jsem začal pochybovat, zda by dlouhodobě komunistická politika vedla k vítězství. Zdá se, že málo lidí přemítalo o tom, že v různých obdobích války by měla být uplatňována různá politika. Anarchisté patrně zachránili situaci v prvních dvou měsících, nebyli však schopni organizovat odpor přes určitý bod; komunisté patrně zachránili situaci v říjnu až prosinci, ale úplně vyhrát válku, to je otázka jiná. V Anglii byla válečná politika komunistů akceptována bez jakýchkoliv pochyb, protože jen málo kritiky se dostalo do tisku, a protože generální linie komunistů - vypořádat se s revolučním chaosem, zvýšit výrobu a militarizovat armádu - se zdála být realistická a efektivní. Její slabiny stojí za povšimnutí.

Aby bylo možno potlačit jakékoliv revoluční tendence a válku tím učinit co možná nejvíce "normální", bylo nutno zřeknout se všech strategických možností, které již existovaly. Popsal jsem, jak jsme byli ozbrojeni - či lépe neozbrojeni - na aragonské frontě. Není pochyb o tom, že zbraně byly svévolně zadržovány, aby se jich anarchistům nedostalo do rukou větší množství; ti by je pak mohli totiž použít pro revoluční účely. Výsledkem bylo, že velká aragonská ofenzíva, která mohla vytlačit Franka z Bilbaa a snad i Madridu, se nikdy neuskutečnila. To však byla poměrně nedůležitá věc. Důležitější bylo, že jakmile se jednou válka zúžila na "válku za demokracii", nebylo možné ve větším měřítku apelovat na pomoc dělnické třídy ze zahraničí. Podíváme-li se faktům přímo do tváře, pak musíme přiznat, že světová dělnická třída sledovala Španělskou válku zdrženlivě. Desítky tisíc jednotlivců přišly bojovat, desítky miliónů však zůstávaly apatické. V prvním roce války přispěla britská veřejnost formou různých "pomocí Španělsku" částkou asi čtvrt miliónu liber, což je patrně méně než polovina toho, co se vybere za jediný týden od návštěvníků kin. Způsob, jakým by

dělnická třída v demokratických zemích bývala mohla skutečně pomoci španělským soudruhům, byly průmyslové akce - stávky a bojkot. Nic takového se však nikdy nestalo. Labourističtí a komunističtí vůdci ve všech zemích prohlašovali, že něco takového je nemyslitelné. A nepochybně měli pravdu, pokud zároveň hlasitě vykřikovali, že "rudé" Španělsko není "rudé". Po letech 1914-1918 měl výraz "válka za demokracii" poněkud pochybný zvuk. Sami komunisté po dlouhé roky učili militantní dělníky ve všech zemích, že "demokracie" je jen zdvořilé označení kapitalismu. Když se nejdříve říká "demokracie je podvod" a pak "bojujte za demokracii", není to dobrá taktika. Pokud by - podporování obrovskou prestiží SSSR - apelovali na dělníky světa ve jménu ne "demokratického Španělska", ale "revolučního Španělska", nevěřím, že by neuspěli.

Nejdůležitější však bylo, že při nerevoluční politice bylo obtížné, ne-li nemožné, udeřit ve Frankově týle. Do léta 1937 byla pod Frankovou kontrolou větší část obyvatelstva než pod kontrolou vlády - mnohem větší část, počítáme-li kolonie - při asi stejném počtu vojenských jednotek. Je všeobecně známo, že při nepřátelském obyvatelstvu v zádech není možné udržovat armádu v poli, aniž by nebylo nutno udržovat stejně velkou armádu k ochraně komunikací, potlačování sabotáží atd. Ve Frankově týlu neexistovalo žádné lidové hnutí. Nelze předpokládat, že lidé na Frankově území by Franka chtěli či měli v oblibě, protože šlo o městské dělníky a chudší rolníky, ale každým posunem doprava byla převaha vlády méně zřejmá. Potvrzením tohoto vývoje byl případ Maroka. Proč v Maroku nedošlo k žádnému povstání? Franco se snažil nastolit neslavnou diktaturu a Maurové skutečně dali přednost jemu před vládou Lidové fronty! Pravdou je, že nebyl podniknut žádný pokus podnítit povstání v Maroku, protože by to znamenalo naroubovat na válku revoluční konstrukci. První nutností, která by přesvědčila Maury o dobré vůli vlády, by bylo vyhlášení nezávislosti Maroka. Dovedeme si představit, jak by to potěšilo Francii! Nejlepší strategická možnost války byla promarněna marnou nadějí na usmíření francouzského a anglického kapitalismu. Základní tendence komunistické politiky v zásadě směřovala k redukování této války na běžnou nerevoluční válku, ve které vláda je silně znevýhodněna. Neboť válku tohoto typu lze vyhrát pouze mechanickými prostředky, což předpokládá neomezené dodávky zbraní. A hlavní dodavatel zbraní vládě, Sovětský svaz, byl geograficky ve velké nevýhodě, v porovnání s Německem či Itálií. Slogan POUM a anarchistů "válka a revoluce jsou neoddelitelné" byl možná méně vizionářský, než zněl.

Uvedl jsem svoje důvody pro přesvědčení, že komunistická protirevoluční politika byla chybná, ale pokud jde o její zatímní vliv na válku, rád bych doufal, že moje hodnocení není správné. Doufám tisíckrát, že není správné. Přál bych si, aby tato válka byla vyhrána jakýmkoliv prostředky. A pochopitelně teď nemohu říci, co se stane. Vláda se možná opět přesune nalevo, Maurové možná povstanou, Anglie se možná rozhodne vyplatit Itálii, válka možná bude vyhrána čistě vojenskými prostředky - nic není jisté. Nechávám výše uvedené názory otevřené a čas ukáže, nakolik jsem se mylil či měl pravdu.

V únoru 1937 jsem však vůbec neviděl věci tak jasně. Z nečinnosti na aragonské frontě mi bylo zle a hlavně jsem si byl vědom toho, že jsem se nijak neúčastnil bojů. Musel jsem myslet na náborový plakát v Barceloně, který se vyčítavě ptal kolemjdoucích: "Co ty jsi učinil pro demokracii?", a cítil jsem, že bych mohl odpovědět jen: "Vybíral jsem si svoje příděly." Když jsem vstoupil do milice, slíbil jsem si, že zabiji jednoho fašistu - konečně kdyby každý z nás zabil jednoho fašistu, brzy by byli vyhlazeni - ale doposud jsem žádného nezabil a stěží budu mít příležitost nějakého zabít. A pochopitelně jsem chtěl do Madridu. Každý, kdo byl v armádě, ať již jeho politické přesvědčení bylo jakékoliv, vždy chtěl do Madridu. Ale POUM v té době měla v Madridu jen velice málo jednotek a anarchisté jich tam již neměli tolik jako dřív; chtělo by to proto přechod do Interbrigád.

Pochopitelně to nešlo hned, musel jsem zatím zůstat v naší jednotce; říkal jsem však každému, že v případě, že bychom dostali dovolenou, bych využil každou možnost přestoupit do mezinárodních jednotek. To by ovšem znamenalo, že bych přešel pod přímou kontrolu komunistů. Různí lidé se snažili mne od toho odradit, nikdo se však nepokusil mi v tom zabránit. Sluší se říci, že pronásledování kacířů v POUM bylo zcela sporadické, pohříchu až příliš sporadické, uváží-li se okolnosti; pokud jste nebyli profašističtí, nikdo vás nepronásledoval pro špatné politické názory. Většinu doby, kdy jsem byl v milici, jsem hořce kritizoval "linii" POUM, nikdy jsem se však nedostal kvůli tomu do nějakých potíží. Nikdy na mne dokonce ani nebyl vykonáván nátlak, abych se stal členem strany, přestože většina milicionářů se jimi stala. Sám jsem nikdy do strany nevstoupil - čehož jsem později, když byla POUM potlačena, značně litoval.

VI/

Zatím každý den - a hlavně každou noc - běžná činnost. Hlídky, stráže, kopání; bláto, déšť, ječící víchř, občas sníh. Znatelně teplejší noci nenastaly před koncem dubna. Zde na náhorní rovině byly dny v březnu podobné anglickému březnu, s jasně modrým nebem a rezavými větry. Ozimý ječmen byl čtvrt metru vysoký, na třešních se začala nalévat rudá poupata (linie fronty zde probíhala opuštěnými sady a zelinářskými zahradami), a když jste hledali kolem příkopů, mohli jste nalézt fialky a jeden druh divokých hyacint, vzdáleně připomínající zvonky. Bezprostředně za linií tekla nádherná, zelená a bublavá říčka, první průzračná voda, kterou jsem od příchodu na frontu uviděl. Jednoho dne jsem zatnul zuby a ponořil se do říčky, abych se tak poprvé za šest týdnů vykoupal. Dalo by se to nazvat bleskovým koupáním, protože voda byla z větší části sněhová, s teplotou ne moc nad bodem mrazu.

A zatím se nic nedělo - nikdy se nic nedělo. Angličané si osvojili ošklivý zvyk říkat, že tohle není válka, ale hloupá fraška. Těžko se dalo říci, že jsme pod přímou palbou fašistů. Jediné nebezpečí byly bludné střely, které přilétaly z několika směrů, protože linie fronty na obou stranách, vlevo i vpravo od nás zahýbala. Všechny naše oběti v tomto období způsobily bludné kulky. Arthura Clintona zasáhla záhadná kulka, která mu roztříštila levou paži a ochromila mu ruku, obávám se, že natrvalo. Trochu jsme byli bombardováni, avšak velice neefektivně. Na kvílení a výbuchy bomb se vlastně hledělo jako na mírné rozptýlení. Fašisté nikdy naši předprseň nezaměřili. Pár set metrů za námi byl venkovský dům, nazývaný La Granja, s velkými hospodářskými budovami, které byly používány jako sklad, velitelství a kuchyně pro tento úsek frontové linie. Ten neustále dráždil fašistické dělostřelce, byli však pět či šest kilometrů daleko a nikdy

ho nezaměřili tak, aby způsobili větší škodu kromě rozbitých oken či otlučených zdí. V nebezpečí jste byli pouze v případě, že jste náhodou přicházeli po cestě, když bombardování začínalo, a střepiny se zarývaly do polí kolem vás. Člověk se téměř okamžitě naučil záhadným způsobem rozpoznávat podle svistu, jak blízko střela dopadne. V tomto období byly fašistické náboje otřesně špatné. Přestože měly ráží 150 mm, dělaly krátery jen asi půl druhého metru široké a metr hluboké a alespoň jeden ze čtyř nevybuchl. Kolovaly obligátní romantické příběhy o sabotážích ve fašistických továrnách a nevybuchlých střelách, v nichž byly místo náplně lístky s nápisem "Rudá fronta"; žádné takové jsem však neviděl. Pravdou bylo, že náboje byly beznadějně staré; někdo našel čepičku pojistky, na níž byl vyražen letopočet 1917. Fašistická děla byla stejného typu a kalibru jako naše a nevybuchlé náboje byly často po úpravě odpalovány zpět. Říkalo se, že jedna stará bomba, která měla i svoji přezdívkou, putovala denně sem a tam, aniž by kdy vybuchla.

V noci byly obvykle vysílány menší hlídky do země nikoho, kde ležely poblíž fašistických linií a naslouchaly zvukům fronty (polnicím, houkačkám motorových vozidel atd.), které by něco říkaly o činnosti v Huesce. Byl zaznamenáván neustálý pohyb fašistických jednotek a údaje o jejich počtu bylo možno do jisté míry ověřovat na základě zpráv z odposlechu. Měli jsme trvalý příkaz hlásit každé vyzvánění zvonů. Zdá se, že fašisté před každou akcí sloužili mši. V polích a sadech byly opuštěné chatrče, jež se daly bezpečně prozkoumat při světle rozžkrtnuté zápalky, když jste se protáhli dovnitř oknem. Někdy se dalo narazit na cenný lup, jako třeba sekerku nebo fašistickou polní láhev (lepší než naše a silně žádané). Průzkum jste mohli provádět také ve dne, většinou však bylo nutno se plížit po čtyřech. Byl to zvláštní pocit, plížit se těmito pustými poli, kde vše ustrnulo právě v momentu sklizně. Loňská sklizeň byla nedotčená. Nestříhaná réva se plazila po zemi, palice na vysoké kukuřici ztvrdly na kámen, turín a cukrovka narostly do obrovských zdřevnatělých hlavic. Jak asi rolníci museli obě armády proklínat! Někdy se pár mužů odebralo vykopávat plodiny do země nikoho. Asi půl druhého kilometru napravo od nás, kde linie byly blíž u sebe, bylo pole brambor, navštěvované jak fašisty, tak námi. My jsme tam chodili ve dne, oni pouze v noci, protože místo bylo na dostřel našich kulometů. Jedné noci však k našemu rozladění přišli hromadně a vybrali celé pole. Objevíli jsme pak trochu dál jiné, tam však prakticky nebylo kde a jak se krýt, takže brambory se daly vybírat jen vleže - dost únavné. Když vás spatřili fašističtí kulometčíci, pak jste se museli zploštit jako krysa, když podlézá pod vraty, a kulky sekaly do hlíny pár metrů za vámi. Tenkrát se to však vyplácelo. Brambory byly jen zřídkakdy. Když jste jich měli pytel, daly se odnést do kuchyně a vyměnit za polní láhev kávy.

A stále se nic nedělo a vypadalo to, že se nikdy dít nebude. Kdy už půjdeme do útoku? Proč neútočíme? Takové otázky bylo slyšet ve dne v noci od Španělů i Angličanů. Uvědomíte-li si, co boj znamená, je divné, že vojáci chtějí bojovat - a přesto bezpochyby bojovat chtěli. Ve statické válce existují jen tři věci, které jsou touhou všech vojáků: bitva, více cigaret a týdenní dovolenka. Byli jsme nyní poněkud lépe vyzbrojeni než předtím. Každý muž měl sto padesát nábojů místo padesáti a postupně jsme fasovali bajonety, ocelové přílby a pár granátů. Neustále se šušalo o bitvách, jež měly už už přijít, myslím však, že to byly záměrně šířené zprávy, které měly posilovat ducha jednotek. Nebylo třeba mít nějaké zvláštní vojenské znalosti, abychom věděli, že na této straně od Huesky se nic dít nebude, každopádně ne v dohledné době. Strategickým bodem byla silnice do Jaka, za kopcem na druhé straně. Později, když anarchisté podnikali svoje útoky na silnici do Jaka, měli jsme za úkol provádět "přepadové útoky" a přinutit fašisty stáhnout z druhé strany část jednotek.

Za celou tuto dobu, to jest asi šest týdnů, došlo na naší straně fronty jen k jediné akci. Naše přepadové jednotky tenkrát napadly Manicomio, nepoužívaný útulek pro choromyslné, fašisty přeměněný na pevnost. VPOUM sloužilo několik set německých uprchlíků. Ti byli organizováni ve speciálním batalionu nazvaném Batallón de Chuque a z vojenského hlediska byli na úplně jiné úrovni než zbytek milice - byli víc podobní vojákům než jakékoliv jiné jednotky, jaké jsem ve Španělsku viděl, s výjimkou přepadových jednotek a některých Interbrigád. Útok byl zpackaný, jako obvykle. Zajímalo by mne, kolik operací této války - ze strany vlády - nebylo zpackáno? Přepadové jednotky vzaly Manicomio útokem, avšak jednotky, nevím už které milice, jež je měly podporovat obsazením sousedního kopce, z kterého se dalo Manicomio kontrolovat, postupovaly špatně. Kapitán, jenž jim velel, byl jedním z těch takzvaně loajálních důstojníků pravidelné armády, které vláda dále zaměstnávala. Buď ze strachu či zrady varoval fašisty hozením granátu, když byli dvě stě metrů daleko. Jeho muži ho na místě zastřelili, což uvádím s radostí. Překvapující útok však už žádným překvapením nebyl. Milicionáři byli koseni silnou palbou a zahnáni z kopce a přepadové jednotky musely Manicomio vyklidit. V noci se ta prokletá silnice do Sietama zaplnila proudem sanitek, jejichž kodrcání dobýjelo těžce raněné.

Všichni jsme tenkrát byli zavšivení; přestože bylo stále ještě zima, pro vši už bylo dost teplo. Seznámil jsem se už s různým tělesným hmyzem, ale vši přebíjejí všechno, s čím jsem se kdy setkal. Jiný hmyz, jako třeba moskyti, vám dává více zabrat, není to ale rezidentní hmyz. Lidské vši trochu připomínají tenkého mořského raka a přebývají hlavně ve vašich kalhotách. Mimo spalení všeho šatstva neexistuje žádný známý způsob, jak se jich zbavit. Do švů látky nakladou lesklá bílá vajíčka jako malá zrnka rýže, z nichž se líhnou obrovskou rychlostí nové rodiny. Myslím, že pacifisté by mohli s užitkem ilustrovat svoje tiskoviny zvětšenou fotografií vši. Skutečná válečná sláva! Ve válce jsou všichni vojáci zavšivení, pokud je dostatečné teplo. Mužům, kteří bojovali u Verdunu, u Waterloo, u Floddenu, u Senlaku, u Thermopyl - všem lezly po varlatech vši. Dařilo se nám trochu je vyhlazovat spalováním vajíček a co nejčastějším koupáním, jak jen se to dalo vydržet. Nebýt vši, nevlezl bych do tak ledové říčky za nic na světě.

Všeho byl nedostatek - püllitrů, šatstva, tabáku, mýdla, svíček, sirek, olivového oleje. Naše uniformy se rozpadaly a mnoho mužů nemělo pořádné boty, jen pletené sandály. Všude se dalo narazit na hromady rozpadlých křápů. Jednou jsme dokázali udržovat oheň takřka výhradně z püllitrů po celé dva dny - vůbec to není špatné palivo. Moje žena byla tenkrát v Barceloně a posílala mi čaj, čokoládu a dokonce i doutníky, dokud se takové věci daly sehnat; ale i v Barceloně byl všeho nedostatek, zvláště tabáku. Čaj byl božím darem, i když jsme neměli mléko a cukr jen zřídká.

Mužům v jednotce pořád někdo posílal z Anglie balíčky, ty ale nikdy nedošly: potraviny, šatstvo, cigarety - buďto je pošta nepřijímala, nebo je zabavili ve Francii. Zajímavé je, že jediná firma, která úspěšně doručovala balíčky čaje - a při jedné památné příležitosti dokonce plechovku sucharů - mojí ženě, byla Army and Navy Stores. Dobráci! Plnili svoji povinnost výtečně, byli by však možná šťastnější, kdyby jejich zásilky šly na Frankovu stranu barikády. Nejhorší byl nedostatek tabáku. Zpočátku jsme fasovali balíček cigaret denně, pak se to snížilo na osm cigaret denně, pak na pět. Nakonec to došlo tak daleko, že deset dní jsme nedostali vůbec žádné cigarety. Poprvé jsem tak ve Španělsku viděl věc v Londýně úplně běžnou - lidé sbírali ze země špačky.

Koncem března jsem dostal do ruky otravu krve, ránu bylo nutno rozříznout a podvázat. Musel jsem do nemocnice, ale s tak malým zraněním nestálo za to posílat mne do Sietama, takže jsem zůstal v takzvané nemocnici v Monflorite, což byla vlastně jen stanice první pomoci. Pobyl jsem tam deset dní, zčásti na lůžku. Practicantes (nemocniční pracovníci) mi ukradli prakticky všechny cenné věci, které jsem měl, včetně fotoaparátu a všech mých fotografií. Na frontě kradli všichni, byl to nevyhnutelný následek nedostatku; ti v nemocnicích však vždy byli nejhorší. Později v nemocnici v Barceloně mi jeden Američan, jenž chtěl vstoupit do Interbrigád a přijel lodí, která byla torpedována italskou ponorkou, vyprávěl, že když byl zraněný vynášen na břeh, jeden z nosičů, který ho nakládal do ambulance, mu ještě stačil stáhnout z ruky hodinky.

Zatímco jsem stále ještě měl ruku zavěšenou v obvazu, toulal jsem se několik příjemných dní po venkově. Monflorite bylo běžné seskupení neomítnutých kamenných domů s úzkými a klikatými uličkami rozježděnými nákladními vozy tak, že vypadaly jako měsíční krátery. Kostel byl silně poškozen, byl však používán jako vojenský sklad. V celém sousedství byly jen dva farmářské domy, Torre Lorenzo a Torre Fabián, a jen dvě skutečně velké budovy, patrně statkářské domy bývalých vlastníků okolní půdy; jejich přepych se odrážel od ubohých příbytků rolníků. Hned za řekou, blíž frontové linie, byl obrovský mlýn s venkovským sídlem. Drahý stroj rezavěl bez užitku a dřevěné zařízení bylo demolováno a použito na topení. Když bylo později nutno sehnat dříví na oheň pro vzdálenější jednotky, s nákladním autem posílali party mužů, které toto místo systematicky demolovaly. Podlahy rozbíjeli tak, že do místnosti hodili ruční granáty. La Granja, náš sklad a kuchyň, byla možná kdysi klášterem. Měla obrovské nádvoří a altánky, rozprostírala se nejméně na jednom akru a byly zde stále pro třicet či čtyřicet koní. Venkovské domy v této části Španělska nejsou nijak architektonicky zajímavé, ale jejich zemědělské budovy z opracovaného vápence s klenutými stropy a nádherným trámovým střechem jsou krásná místa, stavěná podle plánů, patrně po století se neměnících. Někdy člověk musel tajně cítit soucit s bývalými fašistickými majiteli, když viděl, jakým způsobem se v těchto budovách po jejich obsazení chovají milicionáři. V La Granja se každá místnost, která nebyla používána, změnila na latrínu - byla zde děsivá směs rozbitého nábytku a výkalů. V malém kostelíku, jenž s budovou sousedil, bylo na podlaze na čtvrt metru exkrementů. Hlavní nádvoří, kde kuchaři rozdávali porce jídla, bylo ořesné smetiště z rezavých plechovek, bláta, oslích výkalů a hniijící potravy. Člověk si musel vzpomenout na starou vojenskou píseň:

Jsou tam krysy, krysy, krysy velký jako kočky, v proviantním skladu!

Krysy v La Granja skutečně byly velké jako kočky, nebo skoro tak velké; obrovská vypasená zvířata, která pobíhala po vrstvách hnoje; tak nestydatá, že pokud se na ně nestřílelo, ani neutíkala.

Konečně opravdu přišlo jaro. Modř nebe byla bleší, vzduch byl pojednou voňavý. Ve strouhách hlasitě kvákaly žáby. Poblíž nádrží, sloužící k napájení vesnických mezků, jsem objevil krásné zelené žabičky velké jako desetník, které měly tak jasnou barvu, že mladá tráva vedle nich vypadala vybledle. Vesniční kluci se vydávali s vědry na hlemýždě. Žaživa je pak smažili na plechových deskách. Jakmile se počasí zlepšilo, vesničané začali s jarní orbou. Pro neurčitost, do níž se španělská agrární revoluce halí, je typické, že jsem si ani nemohl s jistotou ověřit, zda tu byla provedena kolektivizace, či zda si rolníci sami pozemky rozdělili mezi sebe. Předpokládám, že teoreticky by zde mohla být půda kolektivizována, protože to bylo území POUM a anarchistů. V každém případě statkáři byli pryč, pole byla obdělávána a lidé se zdáli spokojeni. Přátelský postoj rolníků k nám mne nikdy nepřestal ohromovat. Pro některé ze starších lidí se musela válka zdát nesmyslná, protože jejím výsledkem byl jen nedostatek všeho a skličující život pro všechny a ani v lepších časech, než byly tyto, nemají rolníci rádi, když se u nich ubytují vojenské jednotky. Přesto však byli přátelští - myslím si, že se v tom odrážela skutečnost, že jakkoliv jsme jinak byli netolerantní, stáli jsme mezi nimi a bývalými vlastníky jejich půdy. Občanská válka je podivná věc. Huesca byla necelých osm kilometrů daleko, pro všechny tyhle lidi to bylo tržové městečko, kde měl každý příbuzné a kam každý týden po celý svůj život chodili prodávat drůbež a zeleninu. A nyní již osm měsíců ležela mezi nimi a městem neproniknutelná bariéra ostnatého drátu a kulometů. Občas jim to vypadlo z paměti. Jednou jsem se dal do řeči s jistou stařenou, nesoucí kovovou lampičku, v níž Španělé spalují olivový olej.

"Kde se dá taková lampička koupit?" zeptal jsem se.

"V Huesce," odpověděla bezmyšlenkovitě a pak jsme se oba rozesmáli.

Vesnická děvčata byla krásná živá stvoření s uhlově černými vlasy, houpavým krokem a přímým chováním, které bylo patrně vedlejším produktem revoluce.

Muži v roztrhaných modrých košilích a černých manžestrových pumpkách, slamácích se širokou střechem orali pole pluhu taženými řadou mezků, kteří rytmicky stříhali ušima. Jejich pluhu byly ubohost sama, půdu jen narušovaly, aniž by za nimi vznikalo něco jako brázda. Zemědělské náčiní bylo strašně zastaralé, všechno ovládala drahota kovu. Například zlomená radlice se vyspravila jednou, pak znovu, až někdy byla plná záplat. Hrábě a vidle byly dřevěné. Rýče byly mezi lidem, který zřídka vlastnil kožené boty, neznámé; rytí obstarávala nemotorná motyka, jaká se používá v Indii. Měli něco jako brány, ty však patřily rovnou do doby kamenné.

Byly tvořeny spojenými deskami velikosti asi kuchyňského stolu. V deskách byly otvory, v nich byly zapuštěny kousky křemene, opracovaného na potřebný tvar přesně tak, jak byl křemen opracováván před desetitisíci roky.

Vzpomínám si, že mnou téměř projela hrůza, když jsem na jednu takovou věc narazil v opuštěné chatrči v zemi nikoho.

Dlouho jsem nad ní koumal, než jsem pochopil, že to jsou brány. Bylo mi špatně při pomýšlení, kolik práce bylo nutno vynaložit na výrobu takové věci a jaká asi chudoba musela vést k použití křemene místo oceli. Od té doby mám vlídnější postoj k industrialismu. Ve vesnici však byly též dva moderní traktory, nepochybně ukořistěné z některého statku.

Jednou či dvakrát jsem se vypravil na malý zděný hřbitov, ležící asi dva kilometry od vesnice. Mrtví z fronty byli normálně dopravováni do Sietama; zde byli jen mrtví z vesnice. Hřbitov byl podivně jiný, než bývají anglické. Žádná úcta k mrtvým! Všechno bylo zarostlé křovinami a vysokou trávou, všude rozházené lidské kosti. Skutečným překvapením však bylo, že na náhrobních kamenech téměř úplně chyběly náboženské nápisy, přestože všechny hroby byly z doby před revolucí. Jen jednou jsem zahlédl "modlete se za duši toho a toho", jak to obvykle bývá na katolických hrobech. Většina nápisů byla čistě světských, směšné říkanky o zásluhách mrtvého. Jen asi na jednom hrobu ze čtyř či pěti byl malý kříž nebo povrchní odkaz na nebesa; ten obvykle odsekl dlátem nějaký industriální ateista.

Napadlo mne, že lidé v této části Španělska nutně musí postrádat upřímné náboženské citění - myslím náboženské citění v ortodoxním smyslu slova. Podivné, že po celou dobu, co jsem byl ve Španělsku, jsem nikdy neviděl nikoho, kdo by se pokřizoval; přesto byste řekli, že tento pohyb je instinktivní, revoluce nerevoluce. Španělská církev se nepochybně vrátí (jak se říká, noc a jezuité se vrátí vždy), není však pochyb o tom, že revoluční výbuch ji rozmetl tak, jak by za podobných okolností nedokázal rozmetat ani skomírající anglikánskou církev. Pro španělský lid, alespoň v Katalánsku a Aragonsku, byla církev jednoduše a čistě vyděračská. Možná křesťanská víra zde byla do jisté míry nahrazena anarchismem, jehož vliv je široký a nepochybně má náboženské zabarvení.

Ten den, kdy jsem se vrátil z nemocnice, jsme postupovali na linii asi kilometr dopředu, k malému toku bublajícímu několik set metrů před fašistickou linií. Tato operace měla být provedena před několika měsíci. Dnes byla prováděna proto, že anarchisté napadali silnici od Jaka, a aby na této straně mohli postupovat, bylo třeba, abychom fašistům odlákali několik oddílů.

Byli jsme asi šedesát či sedmdesát hodin bez spánku a moje vzpomínky se zužují na sérii jednotlivých výjevů.

Odposlech v zemi nikoho, dvě stovky metrů od Casa Francesa, opevněného farmářského stavení, jinž procházela fašistická linie. Sedm hodin ležení v děsné mokřině, rákosou zapáchající vodě, do níž lidské tělo postupně zapadalo hloub a hloub: pach rákosy, otřesná zima, nehybné hvězdy na černém nebi, hlasité kvákání žab. Přestože byl duben, byla to nejchladnější noc, jakou ve Španělsku pamatuji. Jen asi sto metrů za námi tvrdě makaly pracovní čtyři, až na žabí koncert bylo však naprosté ticho. Jen jednou za celou noc jsem slyšel nějaký zvuk - známý hluk při rovnání pytlů s pískem. Je až s podivem, jak tu a tam umějí Španělé perfektně zorganizovat nějakou akci. Celý postup byl naplánován vynikajícím způsobem. Za sedm hodin šest set mužů vybudovalo dvanáct set metrů zákopů a předprsně ve vzdálenosti od sto padesáti do tří set metrů od fašistické linie a vše tak nehlučně, že fašisté neslyšeli nic a za celou noc jsme měli jen jednu oběť. Druhého dne jich pochopitelně bylo víc. Každý muž měl přidělený svůj úkol, dokonce i pomocníci v kuchyni, kteří se po skončení prací náhle objevili s vědry vína křtěného koňakem.

A pak přišlo ráno a fašisté náhle zjistili, že tu jsme. Čtvercový bílý blok Casa Francesa, přestože byl dvě stě metrů od nás, se nad námi tyčil a zdálo se, že kulomety v oknech vyložených pytlí s pískem míří přímo do zákopu. Všichni jsme na to zírali a divili se, jak je možné, že nás fašisté nevidí. Najednou ale začaly svištět kulky a všichni jsme se vrhli na kolena a začali divoce kopat, prohlubovat zákop a hlodat do jeho boku úkryty. Já jsem měl stále ruku v obvazech, kopat jsem nemohl a většinu dne jsem strávil čtením detektivky - jmenovala se Pohřešovaný lichvář. Na děj si nevzpomínám, velice zřetelně si však vybavuji svoje pocity, když jsem tam seděl a četl; vlhký písek dna zákopu pode mnou, neustálé uhýbání nohama, abych nepřekážel mužům, kteří pobíhali v zákopu; svištění kulek čtvrt či půl metru nad hlavou.

Thomas Parker byl raněn do horní části stehna, což bylo blíž pro udělení vojenského řádu, než mu je milé - jak řekl.

Oběti na celé linii fronty bylo dost, každopádně to však nebylo možno srovnat s obětmi, které by nastaly, kdyby nás zastihli za přesunu v noci. Jeden dezertér nám pak řekl, že pět fašistických strážných bylo zastřeleno pro nedbalost.

Mohli by nás masakrovat i teď, kdyby byli dostatečně podnikaví a přitáhli si pár minometů. Dostat zraněné z úzkého a přečpaného zákopu byla náročná práce. Viděl jsem jednoho chudáka, kalhoty nasáknuté krví, chroptícího v agonii, jak je vynášen na nosítkách. Raněné bylo nutno nosit na velkou vzdálenost, někdy i dva kilometry, protože i když byla cesta průjezdná, ambulance se nikdy k frontové linii nepřiblížovaly. Kdyby se přiblížily, fašisté by po nich zahájili palbu - což je celkem pochopitelné, protože v moderní válce se nikdo nerozpakuje použít ambulanci na převoz munice.

A pak, příští noc, jsme čekali v Torre Fabián na útok, který byl v poslední chvíli telegrafem odvolán. Ve stodole, kde jsme čekali, byla na podlaze tenká vrstva řezanky na vrstvě kostí, lidských a kravských dohromady, a všechno se tu hýbalo krysami. Odporná zvířata se vynořovala ze všech koutů. Existuje-li něco, co nenávidím víc než cokoliv jiného, pak to je krysa, jež prese mne v temnotě přeběhne. Jedné jsem však ke svému uspokojení dal pořádnou ránu, až odletěla do kouta.

A pak čekání padesát či šedesát metrů od fašistické předprsně na rozkaz k útoku. Dlouhá řada mužů se hrbí v odvodňovací strouze, bajonety vykukují a bělmo očí probleskuje tmou. Kopp a Benjamin sedí na bobku za námi s mužem, který má přes rameno pověšený přijímač telegrafu. Na západním horizontu se objevují růžové záblesky, po intervalech několika sekund provázené explozemi. A nakonec pípání telegrafu a šeptaný rozkaz, že se odtud máme stáhnout, dokud jde všechno dobře. Stáhli jsme se, ne však dostatečně rychle. Dvanáct dětí z JCI (Ligy mladých POUM, jim odpovídala JSU strany PSUC), které byly v postavení jen čtyřicet metrů od fašistické linie, bylo zaskočeno svítáním a nemohlo ustoupit. Musely celý den ležet na místě, kryty jen chomáči trávy, a fašisté na ně při jakémkoliv pohybu stříleli. Se soumrakem jich bylo sedm mrtvých, zbývajících pět se pak ve tmě odplížilo.

A pak po mnoho následujících rán ozvěny anarchistických útoků na druhé straně od Huesky. Vždy ty stejné zvuky. Někdy časně ráno se náhle ozvaly výbuchy několika dělostřeleckých salv - i ze vzdálenosti několika kilometrů to byl

ďábelský, trhavý zvuk - a pak nepřetržitý rachot výstřelů z pušek a kulometných salv, silný dunivý zvuk, podivně připomínající kutálející se sudy. Palba se postupně rozšiřovala po celé linii fronty, takže opsala kruh kolem Huesky, a my jsme ospale zaujímalí postavení na předprsni, zatímco nad našimi hlavami hvízdaly neškodné střely.

Ve dne děla nepokojně hřměla. Torre Fabián, nyní naše kuchyň, byla zasažena střepinami a částečně zničena. Je zajímavé, že pokud pozorujete dělostřeleckou palbu z bezpečné vzdálenosti, vždycky si přejete, aby dělostřelec svůj cíl zasáhl, i když tím cílem je zrovna vaše večeře a pár vašich kamarádů. Toho rána stříleli fašisté výtečně; možná to byli Němci. Na Torre Fabián se krásně zaměřili. Jedna bomba za, jedna před, pak bum! Zbořený podval padal dopředu a desky břídlíce klouzaly vzduchem jako rozhozený balíček karet. Další granát urval kus rohu budovy tak čistě, jako by jej nějaký obr odřízl nožem. Kuchaři měli však večeri včas - záslužný čin.

Jak dny plynuly, každé z neviditelných, ale slyšitelných děl začalo mít svoji zřetelně rozlišitelnou osobitost. Byly zde dvě baterie sovětských pětasedmdesátek, které pálily blízko z našeho týlu a které mi nějak připomínaly zvukově tlustý ocha, napalujícího golfový míček. Byla to první sovětská děla, která jsem viděl - či spíše slyšel. Měla velice nízkou dráhu střely s vysokou rychlostí, takže jste slyšeli zvuk odpálení náboje, hvízdání a výbuch téměř současně. Za Monflorite byla dvě těžká děla; několikrát denně pálila s hlubokým, dušeným třeskem, jako kdyby někde v dálce vyly nějaké přikované příšery. Na Mount Aragon, středověké pevnosti, již vládní jednotky loni obsadily (říkalo se, že byla dobyta vůbec poprvé v historii) a která hlídala jednu přístupovou cestu do Huesky, bylo těžké dělo. Muselo pocházet nejspíše z počátku minulého století. Jeho obrovské granáty svištěly nad námi tak pomalu, že jste měli pocit, že by se stejnou rychlostí dalo pod nimi běžet. Granát z tohoto děla svým zvukem připomínal nejspíše člověka, který jede na kole a přitom si píská. Zákopové minomety, ačkoliv byly malé, vydávaly nejhorší zvuky. Jejich miny byly skutečně něco jako okřídlené torpédo, tvarem připomínající šipky, jimiž se hází v hospodách na terče. Byly velké asi jako litrová láhev. Při výbuchu vydávaly děsivý kovový třesk, jako by na kovadlině byla tříštěna kladivem nějaká velká koule z křehké ocele. Někdy přelétala na druhou stranu naše letadla a vypouštěla vzduchová torpéda; při jejich výbuchu se otřásala země až do vzdálenosti tří kilometrů. Výbuchy granátů fašistického protiletectvého dělostřelectva značkovaly nebe obláčky jakoby malovanými špatnými vodovkami, nikdy se však neobjevily blíže než na tisíc metrů od letadla. Když se letadlo snese níže a spustí kulometnou palbu, připomíná to ze země plácání křídel.

Na našem úseku fronty se moc nedělo. Dvě stě metrů od nás napravo, kde se fašisté usadili na vyvýšenině, odstřelili jejich snajpři pár našich soudruhů. Dvě stě metrů nalevo, na mostě přes říčku, probíhal mezi fašistickými minomety a našimi muži, kteří tu budovali betonovou barikádu, jakýsi souboj. Miny kolem hvízdaly, a když přistály na asfaltové silnici, dělaly strašný rachot. O sto metrů dál se dalo stát v naprostém bezpečí a pozorovat sloupky země a dýmu, jak vystřelují do vzduchu, podobny neskutečným stromům. Muži na mostě věnovali většinu svého času během dne krčení se v malých úkrytech, vybudovaných v boku zákopu. Docházelo zde však k méně ztrátám, než by se dalo předpokládat, a barikáda stále rostla. Byla to zeď z betonu o síle půl metru, se střílnami pro dva kulomety a malé polní dělo. Beton byl zesilován starými pelestmi postelí, což bylo zřejmě jediné železo, které se pro tento účel dalo najít.

VII/

Jednou odpoledne nám Benjamin řekl, že potřebuje patnáct dobrovolníků. Minule odvolaný útok na fašistickou pevnůstku měl být proveden dnes v noci. Naolejoval jsem si svých deset mexických nábojů, zamazal bajonet blátem (takové věci mohou prozradit vaše postavení, pokud se příliš blýskají), sbalil jsem si pár krajíců chleba, přes půl metru červené klobásy a doutník, který mi moje žena poslala z Barcelony a který jsem si dlouho šetřil. Rozdaly se granáty, každému tři. Španělské vládě se konečně podařilo vyprodukovat slušné granáty. Byly na principu Millsových granátů, měly však dvě pojistky místo jedné. Když jste pojistky vytrhli, granáty po sedmi sekundách vybuchly. Jejich hlavní nevýhodou bylo, že jedna pojistka šla velice ztěžka a druhá zase byla příliš volná, takže jste si mohli vybrat - buď nechat obě pojistky na svých místech a v případě nutnosti nestačit tu ztěžka jdoucí vytáhnout, nebo ji vytáhnout předem a pak se pořádně bát, že vám granát vybuchne v kapse. Jinak se ale s nimi dobře házelo.

Něco před půlnocí nás patnáct vedl Benjamin dolů k Torre Fabián. Odvodňovací příkopy přetékały, a kdykoliv jste do některého sklouzli, měli jste vodu až po pás. Ve tmě a na dešti čekalo mužstvo na nádvoří farmy. Kopp k nám pronesl projev, nejdříve španělsky, pak anglicky, a vysvětlil plán útoku. Fašistická linie se zde zatáčela do tvaru L a předprseň, na níž jsme měli zaútočit, ležela na vyvýšenině v rohu tohoto L. Asi třicet se nás mělo plížit nahoru a přešlápnout fašistické dráty. Byla nás polovina Angličanů, polovina Španělů a velel nám Jorge Roca, velitel našeho bataliónu (batalión byla v milici jednotka asi čtyř set mužů), a Benjamin. Jorge měl hodit první granát jako signál a my ostatní jsme pak měli fašisty zasypat deštěm granátů, vyhnat je z postavení a zabrat je dříve, než se budou moci zkonsolidovat. Současně mělo sedmdesát příslušníků přepadové jednotky zaútočit na sousední fašistické postavení, které leželo asi dvě stě metrů napravo od prvního a bylo s ním spojeno komunikačním zákopem. Aby nedošlo k tomu, že bychom se navzájem postříleli ve tmě, měly se nosit bílé pásy na rukávech. V této chvíli dorazil posel se sdělením, že bílé pásy nejsou. Ze tmy navrhl nářikavý hlas: "Nešlo by to tedy zařadit, aby si bílé pásy vzali fašisté?"

Do zahájení akce zbývala hodina či dvě. Stodola nad stáji byla tak poničená dělostřeleckou palbou, že se v ní nebylo možno pohybovat bez světla. Polovina podlahy byla servána; někdo našel tyč a páčil prkna, takže za chvíli jsme měli dost dřeva na oheň. Z našich promočených oděvů se začalo kouřit. Někdo jiný vytáhl balíček karet. Rozšířila se pověst - jedna z oněch záhadných pověstí, které jsou ve válce epidemické - že se má fasovat horká káva s koňakem. Hnali jsme se dolů po polorozpadlém schodišti a dychtivě jsme bloudili po temném dvoře ve snaze zjistit, kde se káva vydává. Běda! Žádná káva nebyla. Místo toho jsme byli svoláni, seřazeni do zástupu a Jorge s Benjaminem rychle vyrazili do tmy; my v řadě za nimi.

Stále ještě pršelo a byla naprostá tma, vítr se však uklidnil. Bláto bylo hrozné. Cesta přes řepná pole bylo klouzání po jakoby mastných hroudách země, všude obrovské kaluže. Než jsme se dostali do místa, z něhož jsme měli vyrazit, každý z nás několikrát upadl a pušky jsme měli obalené blátem. Na postavení čekala hrstka mužů - naše rezerva - a

doktor s řadou nosítek. Protlačili jsme se průchodem v naší předprsni a brodili se přes další odvodňovací příkop. Znovu vody až po pás, hnusné a slizovité bláto vnikalo do pultitrů. Na trávě venku čekal Jorge, až všichni projdeme. Pak se sehnutý počal pomalu pohybovat vpřed. Fašistické postavení bylo asi sto padesát metrů před námi a jediná možnost, jak se tam dostat, byla pohybovat se nehlučně.

Byl jsem vpředu s Jorgem a Benjaminem. Sehnuti jsme se plížili v naprosté tmě tempem, které bylo stále pomalejší. Děšť nám omýval tváře. Když jsem se ohlédl, viděl jsem pár nejbližších mužů, pomalu se sunoucí obrovské houby. Kdykoliv jsem však zdvihl hlavu, šeptal mi Benjamin, blízko za mnou, horečně do ucha: "Drž hlavu dole! Sehni hlavu!" Nemusel se strachovat.

Ze zkušenosti vím, že v takto temné noci není na pár metrů vidět vůbec nic. Mnohem důležitější ale bylo pohybovat se potichu. Jakmile by nás zaslechli, bylo by po nás. Stačilo, aby pročešali tmu kulometem, a nezbylo by nám nic jiného, než se snažit utéci, anebo se nechat zmasakrovat.

Na promočené půdě však nebylo možno se pohybovat nehlučně. Ať děláte cokoli, tak při každém kroku bláto mlaská a šplouchá voda. A jako naschvál vítr přestal a i přes déšť byla noc velice klidná. Jakýkoliv zvuk se mohl nést dost daleko. V jedné ošklivé chvíli, kdy jsem zakopl o plechovku, jsem si pomyslel, že to musel slyšet každý fašista v okruhu několika kilometrů. Ale nic, žádný zvuk, žádný výstřel v odpověď, žádný pohyb ve fašistických liniích. Plížili jsme se dál, stále pomaleji. Nedovedu vám vyličit, jak hluboce jsem si přál, abychom už tam byli. Stačilo by dostat se tak blízko, aby se daly házet granáty, aniž by nás zaslechli! V takových chvílích ani nemáte strach, jen beznadějně doufáte, že už budete mít celý terén za sebou. Přesně totéž jsem pocíťoval, když jsem se plížil při lovu za nějakým zvířetem: táž ochromující touha dostat se na dostřel, táž jakoby snová jistota, že to není možné. A jak se vzdálenost natahovala! Znal jsem tu terén poměrně dobře, bylo to necelých sto padesát metrů, a přesto se to zdálo být víc než kilometr. Když se plížíte takovým tempem, pak si uvědomujete jako mravenec každou nerovnost terénu; tady vynikající tráva na rovině, tam zase děsná plocha bláta, dlouhý chřastící rákos, kterému je nutno se vyhnout, hromada kamení, před kterou se téměř vzdáváte vši naděje, protože se vám zdá být nemožné dostat se přes ni bez hluku.

Plížili jsme se tak dlouho, že jsem si začal myslet, že jsme zabloudili. Pak začalo ze tmy vyvstávat něco ještě temnějšího. Byl to vnější drátěný zátaras (fašisté měli dva). Jorge poklekl a hledal po kapsách. Měl s sebou naše jediné štípací kleště. Cvak, cvak. Konce drátu byly odtaženy na stranu. Čekali jsme, až všichni přijdou. Zdálo se nám, že dělají hrozný rámus. K postavení fašistů to teď bylo asi padesát metrů. Stále vpřed, ohnutí. Opatrné našlapování, kladení nohy tak jemně, jako když se kočka blíží k myši díře; pak chvíle naslouchání a další krok. Jednou jsem pozvedl hlavu; Benjamin mi ze zadu položil ruku na krk a stlačil hlavu násilím dolů. Věděl jsem, že vnitřní drátěný zátaras je necelých dvacet metrů od postavení. Zdálo se mi nepochopitelné, že by se tak blízko mohlo dostat dvacet mužů, aniž by je bylo slyšet. Přesto jsme se tam nějak dostali. Fašistický val už nyní bylo vidět, černý násep, tyčící se nad námi. Jorge si zase klekl a hledal kleště. Cvak, cvak. Dráty se potichu štípat nedají.

To tedy byl vnitřní drát. Proplížili jsme se zátarasem po čtyřech a poněkud rychleji. Kdybychom se nyní stačili rozvinout, bylo by všechno výborné. Jorge a Benjamin šli napravo. Ale muži za nimi, kteří byli roztoupeni, se museli seřadit do zástupu po jednom, aby se dostali skrze úzký průchod v zátarasu; a právě v této chvíli se zablesklo a z fašistického postavení se ozval výstřel. Hlídka nás konečně zaslechla. Jorge se vrhl na kolena a máchl paží. Bum! Jeho granát vybuchl někde za předprsni. Okamžitě, mnohem bleskověji, než jsem si myslel, že vůbec je možné, začalo z fašistického postavení střílet deset či dvacet pušek. Tak přeci jen na nás číhali. V zsinalem světle bylo občas vidět každý pytel s pískem. Ze zadu muži házeli svoje granáty, z nichž některé dopadly před val. Z každého průzoru šlehalý blesky. Není nic příjemného, když se na vás střílí ve tmě - zdá se vám, že každý záblesk výstřelu je určen vám - nejhorší však jsou granáty. Hrůzu takových věcí nikdy nemůžete pochopit, pokud před vámi ve tmě nevybuchne granát. Ve dne je slyšet jen třesk výbuchu, ve tmě je tu navíc ještě rudý záblesk. Při první salvě jsem se vrhl na zem. Zatímco jsem ležel na boku v mazlavém blátě, pokoušel jsem se horečně odjistit granát. Ta prokletá věc však nechtěla ven. Konečně jsem si uvědomil, že krouším opačným směrem, vytrhl jsem pojistku, zvedl se na kolena, mrští granát a opět sebou plácl na zem. Granát vybuchl napravo od předprsni; strach mi zmařil hod. A právě v tomto okamžiku přímo přede mnou vybuchl jiný granát tak blízko, že jsem pocítil horko exploze. Zaryl jsem tvář do bláta tak prudce, že jsem pocítil bolest na krku a myslel jsem, že jsem zraněn. V hluku jsem zaslechl za sebou tichý hlas, který anglicky říkal: "Dostal jsem to." Granát zasáhl a zranil několik lidí kolem mne, já jsem však zraněn nebyl. Zvedl jsem se na kolena a hodil jsem svůj druhý granát. Ani nevím, kam ten dopadl.

Fašisté pálili, naši lidé za mnou pálili a já jsem si uvědomil, že jsem uprostřed. Zazněl výstřel a já jsem zjistil, že bezprostředně za mnou někdo střílí. Vstal jsem a zakřičel na něj: "Nestřílej, ty šílenče!" Ve stejné chvíli jsem uviděl asi deset metrů napravo ode mne Benjamin, jak na mne mává. Utíkal jsem k němu. Znamenalo to přeběhnout kolem průzorů, ze kterých se střílelo; když jsem běžel, zakrýval jsem si levou rukou tvář. Bylo to dost idiotské gesto - jako kdyby moje dlaň mohla zastavit kulku! - děsil jsem se však, že bych dostal zásah do obličeje. Benjamin klečel na jednom koleně a s potěšením a ďábelským výrazem ve tváři s rozmyslem střílel ze své automatické pistole na záblesky v průzorech, Jorge byl zraněn při první salvě a byl někde mimo dohled. Poklekl jsem vedle Benjamin, vytrhl pojistku svého třetího granátu a hodil jej. Tentokrát nebylo pochyb, že úspěšně. Granát vybuchl uvnitř valu, v rohu hned vedle kulometného hnízda.

Palba fašistů náhle jako by ochabla. Benjamin vyskočil na nohy a křičel: "Vpřed! Útokem!" Uháněli jsme vzhůru po krátkém strmém úbočí, na kterém byl vybudován val. Říkám "uháněli" - lepší slovo by snad bylo "batolili se"; pravdou je, že se nemůžete pohybovat rychle, když jste promočení a obaleni blátem od hlavy až k patě a zatížení puškou s bajonetem a sto padesáti náboji. Bezpečně jsem počítal s tím, že nahoře na mne bude čekat nějaký fašista. Kdyby na mne z této vzdálenosti vystřelil, nemohl by mne minout - přesto jsem nějak neočekával, že by střílel, jen jsem měl pocit, že by mne chtěl vyřadit bajonetem. Jako bych předem cítil, že se naše bajonety zkrátí, a přemítal jsem, zda jeho ruka bude

silnější než moje. Žádný fašista tam ale nebyl. S ulehčením jsem zjistil, že předprseň je nízká a pytle s pískem že jsou pro nohy dobrou oporou. Ale špatně se přes ně leze. Uvnitř bylo všechno rozbito na třísky, všude kolem trámy a napadaný uralit. Naše granáty zdemolovaly všechny kryty. A stále na dohled ani živá duše. Myslel jsem, že se skrývají někde pod zemí, a zakřičel jsem anglicky (na španělštinu jsem v této chvíli ani nepomyslel): "Vylezte ven! Vzdejte se!" Žádná odpověď. Pak přes střechu jednoho rozbitého přístřešku vyskočil nějaký muž, v polosvětle stínová postava, a pádil pryč. Rozběhl jsem se za ním, píchaje zbytečně do tmy bajonetem. Když jsem zahrnul za roh přístřešku, uviděl jsem postavu - nevím, zda to byl týž člověk, kterého jsem viděl předtím - jak utíká spojovacím zákopem, vedoucím k druhému fašistickému postavení. Musel jsem být velice blízko za ním, protože jsem ho zřetelně viděl. Byl prostovlasý a vypadalo to, že na sobě nemá nic, jen kolem ramen si přidržoval deku. Kdybych na něj vystřelil, mohl jsem ho rozstřílet na cucky. Ale z obavy, abychom nestříleli po sobě navzájem, jsme měli rozkaz v zákopech používat jen bajonety a já jsem každopádně na střelbu ani nepomyslel. V myšlenkách jsem se místo toho vrátil o dvacet let zpátky k našemu inspektorovi boxu na škole, který mi živou pantomimou předváděl, jak propíchl bajonetem jednoho Turka v Dardanelách. Uchopil jsem pušku za ušní část pažby a provedl výpad na mužova záda. Byl právě mimo můj dosah. Další výpad: stále mimo dosah. Po určité vzdálenosti jsme takto postupovali, on pádil zákopem a já za ním se snažil píchnout ho mezi lopatky, nikdy jsem se však nedostal dostatečně blízko - poměrně komická vzpomínka pro mne, i když předpokládám, že pro něj to tak komické už nebylo.

Znal pochopitelně terén lépe než já a tak mi brzo utekl. Když jsem se vrátil zpět do nové dobytého postavení, bylo zde plno křiku. Hluk střelby poněkud polevil. Fašisté na nás stále pálili ze tří stran, výstřely však přicházely z větší vzdálenosti. Dočasně jsme je zahrnali. Pamatuji se, že jsem si věštecky říkal: "Udříme to tady tak půl hodiny, ne déle." Proč jsem si myslel právě půl hodiny, to nevím. Když jste vyhlédli napravo přes val, mohli jste zahlédnout nespočet zelenavých záblesků výstřelů z pušek; bylo to však daleko, asi sto či dvě stě metrů. Nyní jsme měli za úkol prohledat post a všechno cenné sebrat. Benjamin a někteří další se už prohrabovali v troskách velkého přístřešku či krytu uprostřed postu. Benjamin vzrušeně klopýtal přes zřícenou střechu a táhl bednu se střelivem.

"Soudruzi! Munice! Spousta munice!"

"Nechceme munici," řekl nějaký hlas, "chceme pušky."

Byla to pravda. Polovina našich pušek byla ucpána blátem a nepoužitelná. Pušky se sice daly vyčistit, ve tmě však bylo nebezpečné vyjmout závěr. Někam byste ho položili a pak nenašli. Já jsem měl malou elektrickou baterku, moji ženě se ji podařilo sehnat v Barceloně, jinak jsme neměli žádné jiné světlo. Několik mužů s dobrými puškami začalo s nepravděpodobnou střelbou po záblescích v dálce. Nikdo se neodvažoval střílet příliš rychle; i ty nejlepší pušky se zasekávaly, pokud se příliš rozpálily. Uvnitř valu nás bylo asi šestnáct, včetně jednoho či dvou zraněných. Další ranění, Angličané i Španělé, leželi venku. Patrick O'Hara, Ir z Belfastu, který absolvoval jakýsi kurs první pomoci, běhal tam a zpátky s balíky obvazů, obvazoval raněné a pochopitelně, kdykoliv se vracel, se na něj střílelo, i když rozhorleně vykřikoval "Poum!"

Prohledávali jsme post. Leželo tu několik mrtvých mužů, já jsem se však jejich prohledáváním nezdržoval. Mne zajímal kulomet. Po celou dobu, co jsme leželi venku, jsem přemítal, proč nestřílel kulomet. Posvítíl jsem si svou baterkou do kulometného hnízda. Hořké zklamání! Kulomet tam nebyl. Zbyla tam jen trojnožka a různé bedny s municí a náhradními díly, kulomet však byl pryč. Museli ho odmontovat a odnést při prvním poplachu. Jistě jednali podle rozkazů, byl to však stupidní a zbabělý čin, protože kdyby ponechali kulomet na místě, mohli nás všechny zmasakrovat. Zuřili jsme, protože jsme se upnuli na ukořisťení kulometu.

Pobíhali jsme sem a tam, avšak nic zvláště cenného jsme neobjevili. Byly zde všude spousty fašistických granátů - značně špatné granáty, které se odjišťovaly vytažením drátu - a pár jsem si jich vzal do kapsy jako suvenýry. Nebylo možné nepovšimnout si nápadné chudoby fašistických krytů. Nepořádek rezervního oblečení, knih, jídla, různých osobních věcí, jaký možno vidět v našich krytech, zde naprosto chyběl; Tito ubozí neplacení rekruti patrně nevlastnili nic jiného než deky a pár kusů chleba, nasáklého vodou. Na vzdálenějším konci postu byl malý kryt, byl částečně nad úrovní terénu a měl malé okénko. Posvítili jsme si baterkou dovnitř a okamžitě jsme zajásali. Opřen o stěnu stál válcový předmět v koženém pouzdru, vysoký asi metr a o průměru dvacet centimetrů. Nepochybně hlaveň kulometu. Vrazili jsme dovnitř a zjistili jsme, že v koženém pouzdru není kulomet, ale něco, co bylo pro naši uboze vyzbrojenou armádu ještě mnohem cennější. Byl to veliký dalekohled, přibližující nejméně šedesátkrát či sedmdesátkrát, se skládací trojnožkou. Takové dalekohledy na naší straně prostě vůbec neexistovaly a byly nutně potřeba. Vynesli jsme ho triumfálně a opřeli o násep, že jej pak odneseme.

V tomto momentě někdo vykřikl, že fašisté se blíží. Střelba skutečně byla poněkud hlučnější. Bylo však zřejmé, že fašisté nepodniknou útok z pravé strany, protože to by znamenalo přejít přes území nikoho a napadnout vlastní postavení. Pokud by měli trochu rozumu, přišli by z vnitřní strany linie. Šel jsem na druhou stranu za kryty. Postavení mělo tvar podkovy, kryty byly uprostřed, takže na levé straně nás kryla další předprseň. Z toho směru přicházela silná palba, která však nebyla nijak nebezpečná. Nebezpečné místo bylo úplně vpředu, kde vůbec neexistovala možnost se krýt. Kulky hvízdaly těsně nad hlavou. Musely se blížit od dalšího fašistického postavení dále vpředu; naše přepadové oddíly ho patrně vůbec nedobily. Hluk však tentokrát byl ohlušující. Byla to neustávající bubnová palba z pušek, jakou jsem byl zvyklý slyšet z určité vzdálenosti; tentokrát to bylo poprvé, co jsem byl uprostřed palby. Palba se nyní pochopitelně rozšířila po linii do šíře několika kilometrů. Douglas Thompson se zraněnou paží bezmocně se mu klátící po boku byl opřen o předprseň a střílel jednou rukou ve směru záblesků. Někdo, komu se jeho puška zasekla, mu nabíjel.

Na této straně jsme byli čtyři. Bylo jasné, co musíme dělat. Musíme stáhnout pytle s pískem z předprsně a vytvořit barikádu na nechráněné straně. A museli jsme sebou pohnout. Střelba teď byla silná, každou chvíli však mohla zeslábnout; podle záblesků se dalo soudit, že proti sobě máme sto či dvě stě mužů. Začali jsme odvalovat pytle s

pískem a nosit je dvacet metrů dopředu, kde jsme je pak skládali na hromadu. Byla to hrozná práce. Pytle byly velké, každý vážil dva metráky a bylo nutno vydat všechny síly, aby se daly vyprostit. Shnilá pytlovina se pak protrhla a mokrá zem se vám sypala za krk a do rukávů. Vzpomínám si, jak jsem se všeho hrozil: zmatku, tmy, příšerného lomozu, klopýtá-ní sem a tam v blátě, zápasení s trhajícími se pytli - a celou dobu překážející puška, již jsem nechtěl odložit, abych ji neztratil. Dokonce jsem zakřičel na někoho, když jsme se hmoždili s pytlím písku mezi sebou: "To je válka, co? Není to k podělení?" Náhle se před valem objevilo několik vysokých postav. Když se přiblížily a uviděli jsme jejich uniformy přepadových jednotek, začali jsme jásat, protože jsme si mysleli, že přicházejí posily. Byli však jen čtyři, tři Němci a jeden Španěl. Později jsme se dozvěděli, co se stalo s přepadovým oddílem. Neznali terén a ve tmě byli zavedeni na špatné místo, kde narazili na fašistický drátěný zátaras a mnoho jich bylo zastřeleno. Tito čtyři se ztratili, což bylo jejich štěstí. Němci neznali ani slovo anglicky, francouzsky či španělsky. S obtížemi a divokým gestikulováním jsme jim vysvětlili, co děláme, a přiměli je, aby nám pomohli se stavbou barikády.

Fašisté si nyní přinesli kulomet. Bylo vidět, jak plive prskavky ve vzdálenosti asi sto či dvou set metrů; kulky nám přelétaly nad hlavou s mrazivým svistem. Zanedlouho jsme shromáždili dostatek pytlů na vytvoření malé předprsně, za níž mohlo pár mužů, kteří byli na této straně postu, zalehnout a střílet. Já jsem klečel za nimi. Zasvištěla mina a vybuchla někde v zemi nikoho. To bylo další nebezpečí; bude jim však trvat několik minut, než se zastřílejí. Když jsme nyní už přestali zápasit s těmi příšernými pytli, nebyla to konečně svým způsobem špatná zábava: hluk, záblesky přibližující se tmou, střílení zpět na záblesky. Byl dokonce i čas na trochu přemýšlení. Vzpomínám si, že jsem přemítal, zda se bojím, a rozhodl jsem se, že se nebojím. Venku, kde jsem byl možná v menším nebezpečí, jsem byl polomrtvý strachem. Náhle se ozval další výkřik, že se fašisté blíží. Tentokrát o tom nebylo pochyb, záblesky výstřelů byly mnohem zřetelnější. Jeden záblesk jsem uviděl ve vzdálenosti stěží dvaceti metrů. Patrně se přibližovali spojovacím zákopem. Z dvaceti metrů jsme už byli v dosahu ručních granátů; bylo nás tu osm či devět namačkaných na sebe a jediný dobře umístěný ruční granát by nás všechny rozmetl na kusy. Bob Smillie, kterému tekla po obličeji krev z malého zranění, se zvedl na kolena a hodil granát. Přikřičili jsme se v očekávání výbuchu. Pojistka při letu vzduchem zazářila, granát však nevybuchl.

(Alespoň čtvrtina těchto granátů byla vadných.) Neměl jsem už žádné granáty kromě fašistických, u těch jsem si však nebyl jistý, jak fungují. Zavola jsem na ostatní, zda někdo ještě nemá granát. Douglas Moyle sáhl do kapsy a jeden mi podal. Hodil jsem ho a padl na tvář. Jedním z oněch záblesků štěstí, které přicházejí jednou za rok, se mi podařilo hodit granát téměř přesně tam, kde se zableskl výstřel z pušky. Ozval se výbuch a pak okamžitě strašný řev a chroptění. Dostali jsme nejméně jednoho. Nevím, zda zemřel, ale každopádně byl ošklivě zraněn. Chudák! Cítil jsem neurčitou lítost, když jsem ho slyšel křičet. Ve stejný okamžik jsem zahlédl nějakou postavu poblíž místa, kde se zableskl výstřel. Strhl jsem pušku a vystřelil. Další výkřik, ale možná to byla ještě reakce na granát. Hodili jsme ještě několik granátů. Další záblesky výstřelů jsme viděli až dost daleko, sto či více metrů od nás. Tak jsme je tedy zahnali, alespoň dočasně. Každý začal klít a ptát se, proč nám k čertu nepošlou nějaké posily. S jedním samopalem či dvaceti muži s čistými puškami bychom mohli bránit tohle místo třeba proti bataliónu. V tuto chvíli se vyšplhal na předprseň Paddy Donovan, který zastupoval ve velení Benjamin a který byl poslán zpět pro rozkazy.

"Hej! Pojdte odtud! Všichni ihned zpátky!"

"Co?"

"Ústup! Pojdte odtud!"

"Proč?"

"Je to rozkaz. Rychle zpátky do našeho postavení!"

Lidé už začali přelézat přes val. Několik jich zápasilo s těžkou bednou s náboji. Vzpomněl jsem si na dalekohled, který jsem nechal opřený o stěnu na druhé straně postu. V tu chvíli jsem však zahlédl, jak se čtyři muži z přepadových jednotek, jednající patrně dle nějakých záhadných rozkazů, jež předtím dostali, rozběhli spojovacím zákopem. Ten vedl do druhého fašistického postavení, kde by na ně čekala - pokud by se tam dostali - jistá smrt. Mizeli ve tmě. Běžel jsem za nimi a snažil se přijít na španělský výraz pro ústup; konečně jsem zařval "Atrás! Atrás!"*14, což snad mohlo mít správný význam. Španěl porozuměl a přivedl ostatní zpět. Paddy čekal na předprsní.

"Pojď, honem."

"Ale co dalekohled?"

"Vykašli se na dalekohled. Benjamin čeká venku."

Vylezli jsme. Paddy mi podržel dráty. Jakmile jsme vylezli z fašistického úkrytu, dostali jsme se pod ďábelskou palbu. Přicházela jakoby ze všech směrů. Zčásti nepochybně přicházela z naší strany, protože všichni, kdo byli rozmístěni podél fronty, stříleli na všechno. Ať jsme se dali kterýmkoliv směrem, čekaly na nás nové spršky kulek; tak jsme se ve tmě motali jako stádo ovcí. Měli jsme to o to těžší, že jsme se táhli s ukořistěnou bednou s municí - byla to jedna z oněch beden na 1750 nábojů, vážící asi metrák. Mimoto jsme měli bednu granátů a několik fašistických pušek. V několika minutách jsme ztratili směr, přestože vzdálenost mezi oběma postaveními nebyla větší než dvě stě metrů a většina z nás terén znala. Potáceli jsme se na blátivém poli a nevěděli jsme nic než to, že kulky přicházejí z obou stran. Nesvítil měsíc, který by nás vedl, jen nebe začalo blednout. Naše linie probíhaly na východ od Huesky. Chtěl jsem, abychom zůstali na místě tak dlouho, dokud nám svítání neukáže, kde je východ a kde západ; ostatní však byli proti. Čvachtali jsme se dál, několikrát jsme změnili směr a střídali se s táhnutím bedny. Konečně jsme uviděli nízkou linii předprsně, jak se před námi tyčí. Mohla být naše, ale také mohla být fašistů; nikdo neměl ani nejmenší představu, jakým směrem jsme šli. Benjamin se po břicho protáhl nějakými dlouhými bělavými bodláky do vzdálenosti dvaceti metrů od zákopů a zkusil heslo. Odpověděl mu výkřik "Poum!" Vyskočili jsme na nohy, našli naši cestu podél předprsně, ještě jednou se přebrodivili odvodňovacím příkopem a byli jsme v bezpečí.

Kopp čekal v postavení s několika Španěly. Doktor a nosítka byli pryč. Ukázalo se, že se vrátili všichni ranění s výjimkou Jorge a jednoho z našich mužů, Hiddlestona, kteří byli pohřešováni. Kopp, velice bledý, pobíhal sem a tam. I

tukové záhyby na jeho krku byly bledé; kulkám nevěnoval pozornost, létaly nad nízkou předprsí kousek nad jeho hlavou. Většina z nás se krčila za předprsí v krytu. Kopp mumlal: "Jorge! Cogño! Jorge!" A pak anglicky: "Jestli Jorge zmizel... je to strrrrašné, strrrrašné!" Jorge byl jeho osobní přítel a jeden z jeho nejlepších důstojníků. Náhle se k nám otočil a požádal o pět dobrovolníků, dva Angličany a tři Španěly, aby šli chybějící muže hledat. Moyle a já jsme se přihlásili ke třem Španělům.

Když jsme vylezli, začali Španělé mumlat, že začíná být nebezpečně moc světla. To bylo pravda; nebe začínalo blednout. Z fašistické strany opevnění bylo slyšet směsici vzrušených hlasů. Patrně znovu obsadili postavení s mnohem větším počtem vojska než předtím. Byli jsme padesát či šedesát metrů od předprsně, když nás museli buď zaslechnout či zahlédnout, protože na nás spustili silnou palbu, která nás přinutila padnout na tvář. Jeden z nich hodil přes val ruční granát - nepochybně příznak paniky. Leželi jsme v trávě a čekali na příležitost pohnout se, když jsme zaslechli, nebo mysleli, že jsme zaslechli - nepochybují o tom, že to byla jen naše představivost, tenkrát se to ale zdálo být skutečné -, jak se hlasy fašistů blíží. Opustili postavení a blíží se k nám. "Běž!", křikl jsem na Moyla a vyskočil na nohy. Bože, jak jsem to hnál! Předtím v noci jsem si myslel, že se nedá rychle běžet, když máte všechno na sobě nacucané vodou a tíží vás puška a náboje; zjistil jsem, že vždycky se dá běžet, pokud si myslíte, že je vám v patách padesát či sto ozbrojených mužů. Ale jestli jsem já běžel rychle, ostatní běželi ještě rychleji. Kolem mne se mihlo něco jako déšť létavic - byli to tři Španělé, kteří byli vpředu. Zastavili se až v našem postavení, kde jsem je dohnal. Pravdou je, že jsme měli nervy nadranc. Vím však, že v polotmě je jeden člověk neviditelný, na rozdíl od pěti, a tak jsem se vrátil sám. Podařilo se mi proniknout k vnějšímu drátěnému zátarasu, kde jsem co nejpečlivěji prohledával terén. Moc dobře mi to nešlo, protože jsem při tom musel ležet na břiše. Po Jorgovi či Hiddlestonovi ani známky, takže jsem se plížil zpět. Později jsme se dozvěděli, že oba byli již dříve odvezeni na ošetřovnu. Jorge byl lehce raněn do ramene. Hid-dlestone měl škaradé zranění - kulka mu prostřelila levou paži, v několika místech mu roztržila kost; jak ležel bezmocně na zemi, vybuchl poblíž něj granát a zranil jej na několika dalších místech. Dostal se z toho a později mi vyprávěl, jak se kousek odpízlil po zádech, pak se zavěsil do jednoho zraněného Španěla a oba se dostali do bezpečí.

Nyní už začínalo svítat. Mnoho kilometrů daleko po linii fronty se ozývala přerývaně bezúčelná střelba, jako když doznívá bouřka. Vzpomínám, že všechno kolem bylo na pohled bezútěšné, blátivý marast, topoly, žlutá voda na dně zákopů; vyčerpané tváře, neholená a pomazaná blátem, oči zčernalé kouřem. Když jsem se dostal zpět do svého krytu, tak dva další muži, s nimiž jsem bydlel, už spali. Vrhli se na lože tak jak byli, se vším na sobě, zabláčené pušky vedle sebe. Všechno bylo prosáklé vodou, jak v krytu, tak venku. Dlouhým hledáním se mi podařilo shromáždit pár větviček suchého dřeva; stačily na malý ohniček. Pak jsem si vykouřil doutník, který jsem si tak dlouho schovával a který jako zázrakem se mi v noci nezlomil.

Později jsme se dozvěděli, že celá akce byla úspěšná, jak měla být. Byl to jen nájezd; měl fašisty přinutit ke stažení části jednotek z druhé strany Huesky, kde zase útočili anarchisté. Počítal jsem, že fašisté vrhli do protiútoků sto či dvě stě mužů, jeden dezertér nám však později řekl, že bylo nasazeno šest set mužů. Řekl bych, že lhal - dezertéři, ze zřejmých důvodů, se často snaží zavděčit. S dalekohledem to byla škoda. Když pomyslím na ztrátu takové krásné kořisti, mrzí mne to ještě dnes.

VIII/

Ve dne začínalo být stále více horko a i v noci už bylo poměrně snesitelné teplo. Na kulkami naštiplém stromu před naším postavením se začínaly nalévat trsy třešní. Koupání v říčce přestalo být utrpením a začínalo se stávat téměř potěšením. Divoké růže s růžovými květy, velikými jako talířky, se pnuly přes krátery po granátech kolem Torre Fabián. Za linií fronty bylo možno potkat vesničanky s planými růžemi ve vlasech. Večer se rolníci se zelenými sítěmi vypravovali chytat křepelky. Síť se rozprostřela nad vysokou trávou, vesničané pak zalehli a napodobovali hlas slepičky křepelky. Všichni samečci, co byli na doslech, se začali sbíhat; když byli pod sítí, hodilo se kamenem, aby se poplašili, takže když vzletli, zamotali se do sítě. Chytat se tedy dali jen samečkové, což mi připadalo dost nespravedlivé. Vedle nás byla v postavení jednotka Andalusanů. Jak se dostali na tuto frontu, mi není jasné. Převládající vysvětlení bylo, že když utíkali z Malagy, zapomněli se zastavit ve Valencii - toto vysvětlení pochopitelně přicházelo od Katalánců, kteří se na Andalusany dívali jako na polodivokou rasu. Andalusané skutečně byli značně hloupí. Jen pár jich umělo číst a zdá se, že nevěděli ani to, co ve Španělsku ví každý - ke které politické straně patří. Mysleli si, že jsou anarchisté, nebyli si však úplně jisti; snad byli komunisté. Byli to sukovití muži vesnického vzhledu, pasteveci nebo nádeníci v olivových hájích, tváře hluboce ožehnuté prudkým jižním sluncem. Pro nás byli velice užiteční, protože uměli výjimečně zručně balit přesušený španělský tabák na cigarety. Fasování cigaret ustalo, ale v Monflorite občas bylo možné koupit balíček nejlevnějšího tabáku, vzhledem i složením silně se podobajícího řezance. Neměl špatnou chuť, ale byl strašně suchý, takže i když se vám podařilo cigaretu si ubalit, tabák okamžitě vypadával a zůstávala prázdná dutinka. Andalusané však uměli balit vynikající cigarety a zvláštní technikou tabák na obou koncích utěšňovali. Dva Angličané dostali úpal. Moje těkavé vzpomínky na toto období jsou palčivost poledního slunce, práce, při níž jsme svlečení do půl těla, pytle s pískem rozdírají ramena už tak sežehnutá sluncem; a zavšivení všeho našeho šatstva i bot, které se již doslova rozpadaly na kusy. Zápolení s mezkou, co nám přiváželi jídlo a jimž střelba z pušek nevadila, ale vybuchl-li ve vzduchu šrapnel, začali pádit; a komáři (právě začínali být aktivní) a krysy, které silně obtěžovaly a žraly i kožené pásky a pouzdro na střelivo. Nedělo se nic kromě občasného úspěchu fašistických snajprů a sporadické dělostřelecké palby a náletů na Huesku. Nyní, když stromy už měly plně rozvinuté listy, budovali jsme na topolech, lemujících linii, ostřelovačské plošiny, podobné loveckým posadám. Útoky na druhé straně od Huesky selhávaly. Anarchisté měli těžké ztráty a nikdy úplně neuspěli v odříznutí silnice do Jaka. Podařilo se jim usadit se dostatečně blízko z obou stran, takže silnice se dala kontrolovat kulometnou palbou a pro dopravu byla neprůjezdná. Mezera však byla asi kilometr široká a fašisté vybudovali zapuštěnou cestu, něco jako veliký příkop, jimž mohl projíždět určitý počet nákladních aut oběma směry. Dezertéři uváděli, že v Huesce je spousta střeliva a velice málo jídla. Bylo však zřejmé, že

město se nevzdá. S patnácti tisíci bídně ozbrojenými muži, kteří byli k dispozici, by je patrně nebylo možno ztéci. Později v červnu přesunula vláda jednotky z madridské fronty a soustředila u Huesky třicet tisíc mužů a mnoho letadel, město však přesto nepadlo.

Když jsme dostali dovolenku, byl jsem na frontě už sto padesát dní a tenkrát jsem právě toto období považoval za jedno z nejpomarněnějších ve svém životě. Do milice jsem vstoupil proto, abych bojoval proti fašismu, a doposud se téměř vůbec nebojovalo, byl jsem jen jakýmsi pasivním objektem, který za dávky jídla nic neodváděl, jen trpěl zimou a nedostatkem spánku. Je to možná osud většiny vojáků ve většině válek. Když se však na toto období dívám dnes, nelituji tak úplně. Pochopitelně bych si přál, abych byl býval sloužil španělské vládě efektivněji; ale z osobního hlediska - z hlediska mého vlastního vývoje - byly ony tři nebo čtyři první měsíce strávené na frontě méně pomarněné, než se mi tenkrát zdálo. Tvořily v mém životě něco jako mezivládí, byly něčím úplně jiným, než jsem zažil předtím a možná i zažiji v budoucnosti, a naučily mne věcem, jímž bych se jinak naučit nemohl.

Zásadní skutečností je, že po celý ten čas jsem byl izolovaný - neboť na frontě byl člověk téměř dokonale izolován od vnějšího světa; i o tom, co se děje v Barceloně, jsme měli jen mlhavou představu - mezi lidmi, které lze zhruba, ale poměrně přesně označit za revolucionáře. To byl výsledek systému milic, jenž se na aragonské frontě začal radikálně proměňovat až někdy v červnu 1937. Dělnické milice tvořené na bázi odborových organizací lidmi přibližně stejných politických názorů sváděly do jednoho místa všechny nejrevolučnější nálady v zemi. Víceméně náhodou jsem zapadl do jediné komunity v západní Evropě, kde politické uvědomění a nevěra v kapitalismus byly mnohem normálnější než opak. Zde, v aragonských horách, byl člověk mezi desítkami tisíc lidí, kteří, i když nebyli výlučně dělnického původu, žili na stejné úrovni a stýkali se na základě úplné rovnosti. Teoreticky byla rovnost dokonalá a ani v praxi k ní nebylo daleko. V určitém smyslu by se to dalo označit za prožívání počátku socialismu, čímž chci říci, že převládající mentální atmosférou byla atmosféra socialismu. Mnoho běžných motivací civilizovaného života - snobismus, touha po penězích, strach ze šéfů atd. - jednoduše přestalo existovat. Standardní třídní dělení společnosti zmizelo do té míry, jaká by v anglické atmosféře s jejím pachem peněz nebyla v žádném případě myslitelná; byli jsme tu jen my a rolníci, nikdo nevlastnil jako pán nikoho. Takový stav věcí pochopitelně nemohl dlouho vydržet. Byla to jen dočasná a lokální fáze v obrovské hře, která se hraje na celém zemském povrchu. Trvala však natolik dlouho, že musela zanechat stopy v každém, kdo ji prožil. Ať už člověk tenkrát nadával jak chtěl, musel si později uvědomit, že byl ve styku s něčím podivným a hodnotným. Byl ve společenství, kde normálnější byla naděje než apatie a cynismus, kde slovo "soudruh" patřilo. Je soudružství a ne jako ve většině zemí k humbuku. Člověk dýchal vzduch rovnosti. Jsem si vědom toho, že dnes patří k dobrému tónu popírat, že by socialismus měl něco společného s rovností. V každé zemi na světě má kohorta stranických bosů a úlisných profesůrků spoustu práce s "dokazováním", že socialismus neznamená nic více než plánovaný státní kapitalismus, jenž nechává motiv ziskuchtivosti netknutý. Naštěstí však ještě existuje vize socialismu, který je úplně jiný. To, co průměrného člověka přitahuje k socialismu a nutí jej nasazovat pro něj i svou kůži, ona "mystika" socialismu, je myšlenka rovnosti; pro obrovskou většinu lidí znamená socialismus beztřídní společnost, nebo neznamená vůbec nic. A právě proto pro mne byly ony měsíce v milici tak důležité. Protože španělské milice byly během své existence určitým druhem mikrokosmu beztřídní společnosti. V tomto společenství, kde se nikdo nehonil za kariérou, kde byl nedostatek všeho, avšak žádná privilegia či dolézání, mohl člověk - snad - získat zhruba představu o tom, jak by mohla vypadat raná stadia socialismu. A to mne posléze hluboce přitahovalo, místo aby mne to rozčarovávalo. Výsledkem bylo, že moje touha vidět fungující socialismus byla teď aktuálnější než kdy jindy. Možná to bylo způsobeno tím, že jsem měl štěstí být mezi Španěly, kteří svou vrozenou slušností a všudypřítomným anarchistickým zabarvením by snad i počáteční stadia socialismu učinili snesitelnějšími, kdyby k tomu dostali příležitost.

Byl jsem si pochopitelně jen málo vědom změn, k nimž docházelo v mém myšlení. Jako každý kolem jsem si uvědomoval hlavně únavu, chlad, špínu, vši, strádání a občasné nebezpečí. Dnes je to úplně jiné. Toto období - tenkrát se zdálo být tak pomarněným a hluchým - má dnes pro mne velký význam. Je tak odlišné od zbytku mého žití, že až získává jakési magické vlastnosti, ač se týká pouze vzpomínek starých sotva jeden rok. Když se to dělo, bylo to děsivé; pro moje myšlení to však je dobrý materiál na zpracování. Jak bych si jen přál přiblížit vám atmosféru oněch dní! Trochu jsem se o to v předchozích kapitolách této knihy pokoušel. V mé mysli to vše je spojeno se zimním chladem, roztrhanými uniformami milicionářů, oválnými španělskými obličejí, štěkáním kulometů, připomínajícím tůkaní morseovky, pachem moči a plesnivého chleba, plechovkovou příchutí fazolí, hltaných ze špinavých ešusů.

Celé toto období mi zůstává v paměti se zvláštní životností. Ve svých vzpomínkách prožívám události, které by se pro evokaci zdály být nicotné. Jsem opět v krytu na Monte Pocero, na vápencové římse, sloužící za lože a mladý Ramón chrápe s nosem zarytým mezi moje lopatky. Klopýtám v blátivém zákopu mlhou vinoucí se kolem mne jako studená pára. Jsem na cestě k rozsediné na úbočí kopce, snažím se udržovat rovnováhu a vyrvat ze země kořen divokého rozmarýnu. Výsoko nad hlavou zpívají neškodně kulky.

Ležím schován mezi malými jedličkami v nížině na západ od Monte Oscura, s Koppem a Bobem Edwardsem a třemi Španěly. Na holém a šedivém úbočí napravo od nás se zvolna šine jako mravenci šňůra fašistů. Někde blízko na frontě se z fašistického postavení ozývá polnice. Kopp zachycuje můj pohled a školáckým gestem dělá dlouhý nos. Jsem na zaneřádném nádvoří v La Granja v hloučku mužů, kteří se tlačí se svými ešusy kolem kotle s menáží. Tlustý a zlostný kuchař je odstrkuje naběračkou. U blízkeho stolu zarostlý muž s obrovskou automatickou pistolí připnutou k opasku láme krajíce chleba na pět porcí. Za mnou nějaký hlas (Bili Chambers, s nímž jsem se rozhořčeně hádal; pak padl před Hueskou) zpívá v cockney nářečí:

Jsou tam krysy, krysy, krysy velký jako kočky...

S jekotem přilétá granát. Patnáctiletí se vrhají na zem. Kuchař se schovává za kotel. Když granát dopadne a vybuchne stovky metrů daleko, všichni se schlíple zvedají.

Procházím se podél hlídkové linie, pod tmavými větvemi topolů. V zaplaveném příkopu se honí krysy a vydávají zvuky jako vydry. Když za námi začíná žlutavé svítání, andaluská stráž, zachumlaná ve svém plášti, počne zpívat. Ze vzdálenosti sta či dvou set metrů přes zemi nikoho je slyšet zpěv fašistické hlídky.

Pěťadvacátého dubna, po obvyklých maňana, nás vystřídal jiná jednotka. Předali jsme jim pušky, sbalili si polní a odpochovali do Monflorite. Nebylo mi líto, že musím obrannou linii opustit. Všichni se mi v kalhotách množily mnohem rychleji, než jsem byl chopen je hubit, v posledním měsíci jsem už neměl žádné ponožky a moje püllitry měly už jen tenounkou podrážku, takže jsem chodil více méně bosý. Chtěl jsem se vykoupat v horké vodě, obléct se do čistého a vyspat se v povlečené posteli. Ten, kdo nezažil nic než obyčejný civilizovaný život, podobnou touhu nikdy nepoznal. Pár hodin jsme si zdřímlí v nějaké stodole v Monfloritu, brzy ráno naskákali na nákladní auto, chytli v pět hodin v Barbatru vlak, který měl v Leridě přípoj na rychlík, a v Barceloně jsme byli ve tři hodiny odpoledne 26. dubna. A pak začaly trable.

IX/

Z Mandalay v Horní Barmě se dá jet vlakem do May-myo, větší provinční horské stanice na úbočí náhorní planiny Shan. Je to zajímavý zážitek. Vyjíždíte z typické atmosféry východního města - pálicí slunce, zaprášené palmy, pach česneku, koření a ryb, šťavnatě tropické ovoce, hemžení snědých lidí - a protože jste si na to zvykli, odnášíte si tuto atmosféru netknutou ve svém železničním vagóně. V duchu jste ještě v Mandalay, ale to už vlak vyjíždí do Maymyo, ležící dvanáct set metrů nad mořskou hladinou. Vystoupíte z vlaku a vstupujete do jiné hemisféry. Náhle dýcháte chladivý a sladký vzduch, který by zrovna tak mohl být anglický, všude kolem vás zelená tráva, kapradí, jedle a růžolící horalky, prodávající koše jahod.

Návrat do Barcelony po třech a půl měsíci na frontě mi to připomněl. Opět táž náhlá a udivující změna atmosféry. Po celou cestu vlakem do Barcelony přežívala atmosféra fronty; špína, hluk, nepohodlí, roztrhané šaty, pocit bíd, soudružství a rovnosti. Vlak, už při odjezdu z Barbastra plný milicionářů, přepadali na dalších stanicích na trati vesničané. Měli svazky zeleniny, poděšenou drůbež, kterou nosili hlavami dolů, různé pytle a rance, rozložené kde se dalo po podlaze a obsahující - jak se ukázalo - živé králíky. Nakonec bylo naloženo i menší stádo ovcí; zvířata nacpali do kupé a zaklínili do všech prázdných prostor. Milicionáři vyřvávali revoluční písně, které přehlušovaly dunění vlaku, a mávali červeno-černými šátky či posílali vzdušné polibky každému hezkému děvčeti podél trati. Láhev s vínem a anýzovkou, špatnou aragonskou kořalkou, putovaly z ruky do ruky. Španělskou lahví na vodu z kozího měchu můžete stříknout proud vína příteli do úst přes celý vagón, což ušetří spoustu potíží. Vedle mne jeden černooký patnáctiletý chlapec vyprávěl senzační a nepochybně naprosto vymyšlené příběhy o svém frontovém hrdinství dvěma starým vesničanům, kteří ho poslouchali s pusou dokořán. Vesničané nakonec rozbalili svoje rance a dali nám trochu lepkavého tmavočerveného vína. Všichni byli hluboce šťastní, mnohem víc, než dovedu vyjádřit. Když však vlak projel Sabadellem a přijel do Barcelony, vystoupili jsme do atmosféry pro nás zrovna tak cizí a nepřátelské jako v Paříži nebo v Londýně.

Každý, kdo navštívil dvakrát po sobě v odstupu několika měsíců během války Barcelonu, povšiml si zvláštních změn, jež tam nastaly. A zajímavé je, že jestliže jste poprvé přijeli v srpnu a potom v lednu, nebo jako já poprvé v prosinci a pak v dubnu, pak jste slyšeli totéž: a sice že revoluční atmosféra zmizela. Nepochybně každému, kdo zde byl v srpnu, když krev v ulicích ještě nezachla a milice byla ubytována v přepychových hotelích, musela prosincová Barcelona připadat buržoazní; mně, tehdy právě dorazivšímu z Anglie, se zdála být natolik dělnickým městem, jak bych jen považoval za možné. Vlna se nyní vracela. Opět to bylo normální město, válkou trochu potlučené a poďobané, ale s žádným vnějším znakem nadvlády dělnické třídy.

Změna ve vzezření davů byla omračující. Uniformy milice a modré kabáty téměř zmizely; každý nosil pěkné letní šaty, na které jsou španělští krejčí specialisté. Tlustí a blahobytní muži, elegantní ženy a drahé vozy všude kolem. (Soukromé vozy snad stále ještě nebyly povolené, ale vypadalo to, že každý, kdo byl "někým", měl k dispozici služební vůz.) Důstojníci nové Lidové armády - v době mého odjezdu z Barcelony je nebylo vůbec vidět - se rojili v omračujícím množství. V Lidové armádě byl jeden důstojník na deset vojáků. Určitý počet těchto důstojníků sloužil v milici a byl odvolán z fronty na technickou instruktáž, většinu však tvořili mladí muži, kteří dali přednost nástupu do vojenské školy než do milice. Jejich vztah k mužstvu nebyl sice ještě přesně takový jako v buržoazní armádě, existoval už však určitý sociální rozdíl, vyjádřený jiným slušným a uniformou. Mužstvo mělo hrubé hnědé kabáty, důstojníci elegantní khaki uniformu staženou v pase, podobnou uniformě anglického důstojníka. Předpokládám, že na frontě mohl být z nich tak každý dvacátý, všichni však měli na opasku připnutou automatickou pistoli; my jsme na frontě pistole nemohli sehnat za žádnou cenu. Když jsme kráčeli ulicí, všiml jsem si, že lidé zírají na naše špinavé vzezření. Pochopitelně že jako asi na každého, kdo byl několik měsíců na frontě, na nás musel být otřesný pohled. Byl jsem si vědom toho, že vypadám jako strašák. Svoji koženou bundu jsem měl rozcupovanou na čáry, vlněná čapka ztratila jakýkoliv tvar a neustále mi padala na jedno oko, moje püllitry už byly jen vzpomínkou na vysoké boty. Všichni jsme byli ve víceméně stejném stavu a navíc jsme byli špinaví a neholení, takže není divu, že lidé na nás zírali. Přesto mne to trochu rozladilo a začínal jsem si uvědomovat, že v posledních třech měsících se musely udát nějaké divné věci.

Hned v několika prvních dnech jsem si podle nesčetných příznaků ověřil, že jsem se nemýlil. Město prošlo hlubokou změnou. Lze uvést dvě skutečnosti, které byly klíčem ke všemu ostatnímu. První, že lidé - civilní obyvatelstvo - ztratili většinou zájem o válku; druhá, že opět bylo nastoleno běžné rozdělení společnosti na bohaté a chudé, horní vrstvu a spodinu.

Všeobecná netečnost k válce byla překvapující a dosti nechutná. Hrozili se jí i lidé, kteří přišli do Barcelony z Madridu nebo dokonce Valencie. Částečně to bylo způsobeno odlehlostí Barcelony od vlastních míst bojů; stejné věci jsem si všiml o měsíc později v Tarragoně, kde pokračoval téměř nerušený normální život luxusního letoviska. Příznačné bylo také, že počínaje lednem toho roku po celém Španělsku téměř ustal zájem o dobrovolný vstup do vojenských jednotek.

Katalánskem proběhla vlna nadšení v únoru při prvním velkém náboru pro Lidovou armádu, nevedlo to však k podstatnému zvýšení počtu dobrovolníků. Válka trvala teprve šest měsíců, když vláda musela přistoupit k vyhlášení všeobecné branné povinnosti, což je věc, která by se zdála být přirozená, pokud by šlo o válku mezi státy, pro občanskou válku to však byla anomálie. Nepochybně to souviselo s vystřízlivěním z revolučních nadějí, s nimiž se šlo do války na jejím počátku. Členové odborových organizací vytvořili efektivní milice a zahnali fašisty zpět do Zaragozy v prvních několika týdnech války hlavně proto, že byli přesvědčeni, že bojují za vládu dělnické třídy; začínalo však být stále zřejmější, že vláda dělnické třídy je ztracenou věcí a nelze tudíž vinit z určité apatie normální lidi, zvláště městský proletariát, který musí sloužit v každé válce, ať už občanské či zahraniční. Nikdo nechtěl, aby se válka prohrála, většina lidí si však přála, aby už skončila. Na to jste mohli narazit všude. Všude jste slyšeli stejnou poznámku, jakoby mimochodem: "Tahle válka - hrozné, co? Kdy už to skončí?" Politicky uvědomělým lidem začínalo být stále více zřejmé, že mezi anarchisty a komunisty zuří mnohem vražednější boj, než je boj proti Frankovi. A pro lidové masy byl závažnější věcí nedostatek potravin. Na "frontu" se myslelo jako na nějaké mýtické vzdálené místo, kde mizí mladí muži a buď se vůbec nevrátí, nebo se vrátí po třech či čtyřech měsících s kapsami nacpanými penězi. (Milicionáři bylo obvykle zpětně vypláceno služné, odcházeli-li na dovolenou.) Ranění, i když poskakovali o berlich, si nezasluhovali žádnou speciální pozornost. Být členem milice už nebylo v módě. Obchody, které vždy jsou barometrem zájmu veřejnosti, to ukazovaly jasně. Když jsem přijel do Barcelony poprvé, jakkoliv byly obchody chudé a vykoupené, specializovaly se na milicionářskou výstroj. V každém výkladu byly vyloženy polní čapky, bundy, opasky, lovecké nože, polní lahve, pouzdra na revolvery. Nyní byly obchody nepoměrně luxusnější, válka se v nich však stáhla do pozadí. Jak jsem později zjistil, když jsem si před návratem na frontu kupoval výstroj pro sebe, daly se některé věci, které na frontě byly nutně potřeba, sehnat jen velice obtížně.

Mezitím probíhala systematická propagandistická kampaň proti stranickým milicím a ve prospěch Lidové armády. Tady byla situace velmi podivná. Od února tohoto roku byly všechny ozbrojené síly začleněny do Lidové armády a milice na papíře byly reorganizovány dle vzoru Lidové armády, to jest s různou výší služného, služebním postupem atd., atd. Divize byly formovány ze "smíšených brigád", jež měly tvořit zčásti jednotky Lidové armády a zčásti milice. Jediné změny, ke kterým však skutečně došlo, byly změny názvů. Jednotky POUM, dříve nazývané Leninova divize, dostaly nyní označení 29. divize. Do června dorazilo na aragonskou frontu jen velmi málo jednotek Lidové armády, takže milice si mohla podržet svoji separátní strukturu a svůj zvláštní charakter. Na každé zdi však bylo vládní heslo: "Potřebujeme Lidovou armádu!" a v rozhlase a v komunistickém tisku bylo možno zaznamenávat neustávající a někdy velice zlomyslné poznámky proti milicím, v nichž se tvrdilo, že jsou nevytrénované, neukázněné atd., atd. Lidová armáda byla vždy označována za "hrdinou". Z většiny této propagandy jste si nutně museli odvodit, že je něco potupného v dobrovolném přihlášení se na frontu a něco záslužného v čekání na odvod. Přitom v té době milice držely frontu, zatímco Lidová armáda se cvičila v týlu; tuto skutečnost bylo nutno inzerovat co nejméně. Jednotky milic, které se vracely na frontu, už nepochodovaly za rachotu bubnů a třepotu praporů ulicemi města. Byly z města pašovány vlakem či nákladními auty v pět hodin ráno. Těch pár jednotek Lidové armády, které nyní začínaly být sporadicky posílány na frontu, místo nich teď s parádou maširovalo městem, i když dnes již s mnohem menší pompou, vzhledem k celkově klesajícímu zájmu veřejnosti o válku. Skutečnost, že na papíře byly jednotky milic jednotkami Lidové armády, byla v novinové propagandě rovněž obrátě využívána. Všechny úspěchy byly automaticky připisovány Lidové armádě, zatímco všechna hanba padala na milice.

Kromě toho všeho zde však existovala nápadná změna sociální atmosféry. To je věc těžko pochopitelná, pokud ji skutečně neprožíváte. Když jsem poprvé přijel do Barcelony, považoval jsem ji za město, kde téměř neexistuje rozdělení na třídy ani velké rozdíly majetkové. Tak to alespoň vypadalo. "Pěkné" obleky byly výjimkou, nikdo se nechoval podlézavě ani nebral úplatky, číšníci a květinářky a čističi bot se dívali zpřímá a oslovovali vás "soudruhu".

Neuvědomil jsem si, že to byla především směsice naděje a předstírání. Dělnická třída věřila v revoluci, jež začala, ale nikdy se nerozvinula, a buržoazie byla postrašená a dočasně přestrojena za dělníky. V prvních měsících revoluce jistě existovaly tisíce lidí, kteří si navlékli montérky a vykřikovali revoluční hesla, aby si zachránili kůži. Věci se nyní vracely k normálu. Luxusní restaurace a hotely byly plné bohatých lidí, krmících se drahými jidly, zatímco ceny potravin pro pracující obrovsky vyskočily, aniž to bylo kompenzováno zvýšením mezd. Kromě toho, že všechno bylo strašně drahé, opět a opakovaně nebylo možno určité věci dostat, což pochopitelně postihlo víc chudé než bohaté. Jak se zdá, hotely a restaurace neměly žádné potíže se sháněním zásob, v dělnických čtvrtích však byly fronty na chleba, olivový olej a další základní zboží stovky metrů dlouhé. Předtím mne v Barceloně zarazila nepřítomnost žebráků; nyní jich tu byly spousty. Před lahůdkářstvími na konci Ramblas vždy čekaly skupiny bosých dětí a obtěžovaly každého, kdo vyšel, škenráním o něco k jídlu. Také "revoluční" formy mluvy přestaly být používány. Cizí lidé vás teď málokdy oslovili tů a camamda obvykle používali señor a usted. Buenos días začínalo nahrazovat salud. Číšníci měli opět svoje fraky a obchodníci se opět chovali svým podlézavým způsobem. Šli jsme si se ženou koupit do jednoho obchodu nějaké punčochy. Obchodník se ukláněl a mluvil si ručníkovým způsobem, jak to dnes není běžné už ani v Anglii, přestože před dvaceti či třiceti roky to bylo pravidlem. Pokradmu a nepřímou se vracela praxe spropitného. Dělnickým hlídkám bylo nařízeno, aby se rozpustily, a v ulicích se objevily opět předválečné policejní patroly. Jedním z následků tohoto opatření bylo, že kabarety a luxusní bordely, z nich většinu dělnické hlídky uzavřely, byly okamžitě znova otevřeny*15. Malý, ale příznačný příklad toho, jak bylo nyní všechno přeorientováno na majetnější třídy, byl nedostatek tabáku. Mezi lidem existoval takový nedostatek tabáku, že na ulicích se prodávaly cigarety plněné řezaným kořenem lékořice. Pár jsem jich jednou vyzkoušel. (Mnoho lidí je zkusilo.) Franco obsadil Kanárské ostrovy, kde se pěstuje veškerá španělská produkce tabáku; následkem bylo, že jediné vládní zásoby tabáku byly ty, které existovaly ještě před vypuknutím války. A ty už byly natolik vyčerpané, že trafiky se otvíraly jen jednou za týden; když jste čekali několik hodin ve frontě, mohlo se vám poštěstít získat balíček tabáku o váze dvaceti gramů. Vláda by teoreticky neměla

povolovat nákupy tabáku v zahraničí, protože by to znamenalo snižování zlatých rezerv, které měly být využity na nákup zbraní a jiných potřebných věcí. Ve skutečnosti ale existoval stálý přísun pašovaných cizích cigaret dražších druhů, jako Lucky Strike a podobných, na kterých šlo hodně vydělávat.

Pašované cigarety se daly otevřeně koupit v lepších hotelech a zajisté o nic méně otevřeně na ulicích za předpokladu, že jste si mohli dovolit za balíček zaplatit deset peset, což bylo denní služné milicionáře. Z pašování těžili bohatí lidé, přimhuřovaly se tedy nad tím oči. Pokud jste měli dost peněz, mohli jste mít vše a v jakémkoliv množství, s výjimkou chleba, který byl přísně na přiděl. Tento do očí bijící kontrast mezi bohatými a chudými by před několika měsíci, když byla ještě dělnická třída u moci - či zdálo se být u moci - nemohl existovat. Nebylo by však správné připisovat to výlučně jen přesunu politické moci. Částečně to byl také následek bezpečného života v Barceloně, kde válku připomínalo jen máloco kromě občasných leteckých náletů. Každý, kdo byl v Madridu, říkal, že tam je to úplně jiné. V Madridu nutilo společné nebezpečí téměř všechny vrstvy obyvatelstva k určitému smyslu pro soudružství. Tloušť, který se cpe křepelkami, zatímco malé děti žebrají o chleba, je nechutný na pohled, ale pokud jste na doslech střelby z fronty, je menší pravděpodobnost, že ho uvidíte.

Asi den či dva po pouličních bojích jsem přecházel jednu módní ulici a narazil jsem na cukrářství, kde ve výkladu byly hromady čokolád, dortů a bonbónů nejvybranějších druhů za omračující ceny. Byl to obchod, jaké uvidíte v Bond Street či Rue de la Paix. Vzpomínám, jak mne zamrazilo a ohromilo, že v zemi postižené hladem a válkou, se stále plýtvá penězi na takové věci. Ale chraň bůh, že bych se snažil předstírat nějakou osobní povznesenost. Po několika měsících nepohodlí jsem měl šílenou chuť na dobré jídlo a pití, koktaily, americké cigarety a tak dále a přiznávám, že jsem si dopřával všechnen luxus, jaký mi mohly peníze opatřit. Během prvního týdne - než začaly pouliční boje - jsem vyřizoval několik záležitostí, které na sebe zvláštním způsobem navazovaly. V první řadě, jak jsem již uvedl, jsem se hleděl zařídit co nejpohodlněji. Za druhé díky přejídání a pití přes míru jsem se celý týden cítil dost špatně. Nebyl jsem ve své kůži, na půlden jsem si lehl, vstal a opět se přejedl a znovu se mi udělalo špatně. Zároveň jsem tajně vyjednával o zakoupení revolveru. Revolver jsem strašně chtěl mít - v zákopovém boji je mnohem užitečnější než puška. Opatřit ho šlo však velmi obtížně.

Revolvery vláda vydala policistům a důstojníkům Lidové armády, odmítala je však dávat milicionářům. Museli jste si ho ilegálně koupit z tajných anarchistických skladů. Po spoustě tahanic a úsilí mi nakonec jeden přítel anarchista opatřil malou šestadvacítku, automatickou pistoli. Byla to velmi špatná zbraň, na vzdálenost větší než pět metrů k ničemu, ale lepší něco než nic. A kromě toho všeho jsem předběžně jednal o tom, že opustím milici POUM a vstoupím do nějaké jiné jednotky, s níž bych se dostal na madridskou frontu.

Už dlouho jsem každému říkal, že POUM opustím. Pokud by bývalo šlo jen o moje osobní přání, rád bych se byl připojil k anarchistům. Kdo se stal členem CNT, měl možnost vstoupit do milice FAI; řekli mi však, že FAI by mne poslala spíše do Teruelu než do Madridu. Pokud chci jít do Madridu, musím vstoupit do Interbrigády, což by znamenalo dostat doporučení od nějakého člena komunistické strany. Vyhledal jsem jednoho komunistického přítele, který sloužil u španělské zdravotnické služby, a vysvětlil jsem mu svůj případ. Zdálo se, že má velký zájem o můj nástup a požádal mne, abych přemluvil několik dalších Angličanů z ILP, aby šli se mnou. Kdybych se zdravotně cítil lépe, patrně bych souhlasil hned tenkrát a na místě. Těžko říci, co by se tím změnilo. Nejspíše bych byl poslán do Albaceta, ještě před vypuknutím bojů v Barceloně; v tomto případě, protože bych nebyl účasten bojů zblízka, bych možná akceptoval oficiální verzi události jako pravdivou. Na druhé straně, pokud bych byl během bojů v Barceloně už pod komunistickým velením, ale ještě s pocitem osobní loajality vůči svým soudruhům v POUM, bylo by moje postavení neudržitelné. Měl jsem však před sebou ještě týden dovolené a chtěl jsem se před návratem na frontu dát trochu do pořádku zdravotně. A také - což je onen typ detailu, jaký je pro osud člověka vždy rozhodující - jsem musel počkat, dokud mi neudělají nové vysoké boty na frontu. (V celé španělské armádě nebyly tak velké vysoké boty, které by mi byly.) Svému komunistickému příteli jsem řekl, že se rozhodnu s konečnou platností později. Zatím jsem si chtěl odpočinout. Dokonce jsem uvažoval o tom, že bych mohl se svou ženou na dva až tři dny odjet k mořskému pobřeží. To byl nápad! Politická atmosféra mne měla varovat, že na akce tohoto typu dnes není čas.

Neboť pod povrchem věcí, za blahobytem a rostoucí chudobou, za vnější bezstarostností ulic s květinovými stánky, mnohobarevnými vlajkami, propagandistickými plakáty a hlučícími davy, bylo neomylně a děsivě cítit politickou rivalitu a nenávist. Lidé všech názorů všetecky říkali: "Nebude to dlouho trvat a něco se stane." Nebezpečí bylo úplně jasné. Byl to antagonismus mezi těmi, kdo si přáli pokračování revoluce, a těmi, kdo revoluci chtěli zastavit či zabránit jí - v podstatě mezi anarchisty a komunisty. Politicky dnes byla v Katalánsku u moci jen PSUC a její liberální spojenci.

Naproti tomu zde však byla nejistá moc CNT, jež byla oproti svým protivníkům mnohem méně ozbrojená a méně si jistá, co vlastně chce, ale mocná, protože měla členy a vliv v různých klíčových průmyslových odvětvích. Při takovém rozdělení sil se daly potíže čekat. Z tohoto hlediska bylo tedy prvořadou potřebou pro Generalitu, ovládanou PSUC, aby si zajistila svoje postavení odebráním zbraní z rukou dělníků CNT. Už dříve jsem uvedl, že pokus o rozpuštění stranických milicí byl vlastně manévrem, který měl dosáhnout jejich zrušení. Zároveň začaly opět konat službu předválečné policejní sbory, civilní gardy; byly silně ozbrojeny a posíleny. To mohlo znamenat jen jednu věc. Civilní gardy, což bylo četnictvo běžného kontinentálního typu, sloužily v posledních téměř sto letech jako tělesná stráž vládnoucí třídy. Mezitím byl vydán příkaz, že všechny zbraně, jež mají v držení civilní osoby, musí být odevzdány. Tohoto příkazu pochopitelně nikdo neuposlechl; bylo jasné, že anarchistům bude možno zbraně odebrat jen násilím. Po celou dobu se vynořovaly neurčité a protichůdné zprávy - díky cenzuře v tisku - že v celém Katalánsku dochází k menším srážkám. Na různých místech zaútočila proti postavení anarchistů ozbrojená policie. V Puigcendá, na francouzské hranici, byla k obsazení celnice, předtím ovládané anarchisty, vyslána skupina karabiniérů a Antonio Martin, známý anarchista, byl při akci zabit. K podobným incidentům docházelo ve Figueras a snad také v Tarragoně. V Barceloně došlo k sérii víceméně neoficiálních potyček v dělnických předměstích. Členové CNT a UGT se navzájem

vraždili už nějaký čas předtím; při několika příležitostech po vraždách následovaly pompézní a provokativní pohřby, které byly naprosto evidentně zaměřeny na rozvíření politické nenávisti. Krátce předtím byl zavražděn jeden člen CNT a příslušníci těchto odborů se ve statisícovém počtu účastnili pohřebního průvodu. Koncem dubna, právě po mém příchodu do Barcelony, byl zavražděn prominentní člen UGT Roldan; patrně někým z CNT. Vláda nařídila uzavřít všechny obchody a vystrojila okázalý pohřební průvod, tvořily ho hlavně jednotky Lidové armády. Průvod přecházel téměř dvě hodiny - bez nadšení jsem jej pozoroval z okna svého hotelového pokoje. Bylo zřejmé, že takzvaný pohřeb je jen přehlídkou síly; odtud už byl jen krůček ke krveprolití. Téže noci nás probudila střelba z Plaza de Cataluna, vzdáleného asi sto či dvě stě metrů. Druhý den jsme se dozvěděli, že patrně někdo z UGT oddělal jednoho člena CNT. Pochopitelně bylo docela možné, že všechny tyto vraždy měli na svědomí agenti provokatéři. Postoj zahraničního kapitalistického tisku k nešvarům mezi komunisty a anarchisty byl vyjádřen skutečností, že Roldanově vraždě byla dána široká publicita, zatímco odvetná vražda nebyla vůbec zmíněna.

Blížil se první květen a mluvilo se o velké demonstraci, již se mají účastnit jak stoupenci CNT, tak UGT. Vůdci CNT, mnohem umírněnější než jejich stoupenci, již dlouho pracovali na usmíření s UGT; podstatou jejich politiky ve skutečnosti byla snaha vytvořit ze dvou odborových bloků mocnou koalici. Představovali si, že CNT a UGT budou pochodovat společně a vyjádří tak svoji solidárnost. V poslední chvíli však demonstrace byla odvolána. Bylo naprosto jasné, že by vedla jen k nepokojům. Na Prvního máje se tedy nepříhodilo nic. Byla to zvláštní situace. Barcelona, takzvané revoluční město, bylo patrně jediným velkým městem v nefašistické Evropě, které tento den neoslavovalo. Přiznávám, že jsem ale pocítil značnou úlevu. Kontingent ILP měl pochodovat v jedné části průvodu společně s PCUM a každý předpokládal, že dojde k problémům. Někjaký nesmyslný pouliční boj, to bylo to poslední, do čeho bych si přál se zaplést. Pochodovat ulicemi pod rudými vlajkami popsanými jásavými hesly a pak být odněkud z půdního vikýře oddělán samopalem někým naprosto neznámým - tak takhle jsem si tedy smysluplnou smrt určitě nepředstavoval.

X/

Kolem poledne 3. května mi jeden přítel, když jsme přecházeli halu hotelu, bez zvláštního důrazu řekl: "Slyšel jsem, že u telefonní ústředny se něco děje." Z nějakého důvodu jsem jeho poznámce nevěnoval žádnou pozornost.

Toho odpoledne jsem byl mezi třetí a čtvrtou hodinou v polovině Ramblas, když jsem za sebou uslyšel několik výstřelů z pušek. Otočil jsem se a zahlédl pár mladíků s puškami v rukou a s červenočernými anarchistickými šátky kolem krku, jak vykukují zpoza rohu vedlejší ulice, která se napojovala na Ramblas ze severu. Evidentně si vyměňovali výstřely s někým ve vysoké osmihranné věži - myslím nějakého kostela - dominující boční ulici. Okamžitě jsem si pomyslel: Už to začalo! Ale nebyl jsem nijak zvlášť překvapen, protože každý v posledních několika dnech očekával, že "to" vypukne. Uvědomil jsem si, že se musím dostat zpět do svého hotelu a zjistit, zda je moje žena v pořádku. Hlouček anarchistů na rohu ulice však posunky zaháněl lidi zpět a křičel na ně, aby nevstupovali do prostoru střelby. Ozvaly se další výstřely. Kulky z věže začaly létat přes ulici a po Ramblas běžel dav poděšených lidí, utíkajících z dosahu střelby; z obou stran třídy bylo slyšet klap - klap - klap, jak obchodníci přiráželi železné okenice přes výlohy. Uviděl jsem dva důstojníky Lidové armády, jak pomalu a opatrně ustupují od stromu ke stromu s rukama na pouzdech svých revolverů. Přede mnou se dav cpal do stanice metra uprostřed Ramblas, kde všichni hledali úkryt. Okamžitě jsem se rozhodl je nenásledovat, protože by to znamenalo zůstat v podzemní pasti třeba několik hodin.

V tuto chvíli ke mně přiběhl jeden americký doktor, jenž byl s námi už předtím na frontě, a chytil mne za ruku. Byl silně vzrušený.

"Pojďte, musíme se dostat do hotelu Falcón." (Hotel Falcón byl něco jako penzion, používaný POUM hlavně pro ubytování milicionářů na dovolence.) "Bude tam shromáždění POUM. Potíže začaly. Musíme se držet pohromadě."

"Ale co se, sakra, vlastně děje?" zeptal jsem se. Doktor mne táhl za paži. Byl natolik rozrušený, že mi nemohl dát jasné vysvětlení. Ukázalo se, že byl na Plaza de Cataluna, když k telefonní ústředně přijelo několik nákladních aut s příslušníky Civilní gardy. V ústředně pracovali většinou dělníci z CNT a gardisté ji přepadli. Pak dorazili nějakí anarchisté a začala všeobecná mela. Došlo mi, že ten "rozruch" kolem ústředny, o němž jsem se předtím doslechl, je vyprovokován požadavkem vlády na předání ústředny, jenž byl - pochopitelně - odmítnut.

Jak jsme postupovali ulicí, projelo kolem nás auto plné anarchistů s puškami. Vpředu ležel na hromadě matrací za lehkým kulometem otrhaný mladík. Když jsme se dostali do hotelu Falcón - byl až na spodním konci Ramblas - vřelo to ve vstupní hale davem lidí; panoval tu velký zmatek, nikdo patrně nevěděl, co se dá očekávat, a nikdo nebyl ozbrojený kromě několika příslušníků přepadových jednotek, kteří tu sloužili jako ochrana budovy. Šel jsem do protějšího domu, což byl místní výbor POUM. V místnosti v patře, kde si milicionáři obvykle vybírali svoje služné, hlučel další dav. Vysoký, bílý, poměrně hezký asi třicetiletý muž v civilním oblečení se snažil nastolit pořádek a vydával opasky a pouzdra na náboje z hromady v rohu za sebou. Vypadalo to ale, že pušky zatím nejsou žádné. Doktor zmizel - myslím, že už byly nějaké oběti a volali lékaře - ale mezitím přišel jiný Angličan. Po chvíli začali z vedlejší kanceláře ten dlouhán a další vynášet plné náruče pušek a rozdávali je kolem. Já a druhý Angličan jsme byli jako cizinci trochu podezřelí a zpočátku nám nikdo nechtěl pušky dát. Pak dorazil jeden milicionář, kterého jsem znal z fronty. Poznal mne, takže po určitém zdráhání jsme ty pušky a několik zásobníků s náboji přeci jen dostali.

Z dálky se ozývala střelba a ulice byly úplně vyčlizené. Všichni říkali, že po Ramblas se vůbec nedá jít. Příslušníci Civilní gardy obsadili budovy na strategických místech a střeleli po každém, kdo projel kolem. Chtěl jsem to risknout a jít zpět do hotelu, ale mlhavě se hovořilo o možnosti, že každou chvíli bude náš výbor přepaden, a že by bylo lepší tu setrvat. Po celé budově, na schodištích i venku na chodníku postávaly hloučky rozčileně diskutujících lidí. Zdá se, že nikdo neměl přehled o tom, co se vlastně děje. Jediné, co jsem pochopil, bylo, že Civilní garda přepadla telefonní ústřednu a obsadila různé strategické body, z kterých mohla získat kontrolu nad dalšími budovami, patřícími dělníkům. Panovalo všeobecné přesvědčení, že gardisté "jdou" po CNT a dělnické třídě jako takové. Zajímavé je, že v tuto chvíli patrně nikdo neobviňoval vládu. Chudší vrstvy v Barceloně vzhlížely k Civilní gardě, jako kdyby to byly jednotky

podobné Black and Tans*16, a byly přesvědčeny, že gardisté provedli útok z vlastní iniciativy. Jakmile jsem se alespoň částečně dozvěděl, o co jde, trochu se mi ulevilo. Celá věc byla dost jasná. Na jedné straně CNT, na druhé straně policie. Nijak nemiluji idealizovaného "pracujícího", jak si ho představují komunistické mozky: pokud však vidím dělníka z masa a krve v konfliktu s jeho přirozeným nepřítelem, policistou, není třeba, abych se sám sebe ptal, na které jsem straně.

Uplynula dost dlouhá doba a v naší části města se - jak se zdálo - nedělo nic. Vůbec mne nenapadlo, že bych mohl zavolat do hotelu a zjistit, zda je moje paní v pořádku. Předpokládal jsem, že v telefonní ústředně je jistě přerušený provoz - ve skutečnosti tomu tak bylo jen několik málo hodin. V obou budovách bylo asi tři sta lidí. Převládali lidé z nejchudších vrstev, z uliček kolem přístaviště; mezi nimi bylo pár žen, některé s dětmi v náručí, a tlupa malých otrhaných kluků. Domnívám se, že většina z nich neměla ani potuchy o tom, co se děje, a do budovy POUM se uchýlili, jen aby našli nějakou ochranu. Bylo tu také dost milicionářů na dovolené a hrstka cizinců. Pokud jsem to mohl odhadnout, měli jsme tu jen asi šedesát pušek. Úřadovna v patře byla neustále obléhána davem lidí a všichni chtěli pušku, i když už postě slyšeli, že žádné nejsou. Mladší chlapci z milice, pro něž byla celá záležitost jen něčím jako hrou, se neustále tlačili kolem a snažili se vyškemat pušky či ukrást je těm, kdo je měli. Netrvalo dlouho a jeden z nich mne obratným uskokem o pušku připravil a okamžitě zmizel. Byl jsem tedy opět neozbrojený, když nepočítám svoji malou automatickou pistoli, ke které jsem měl jen jeden zásobník nábojů.

Začínalo se smrákat, dostával jsem hlad a ve Falcónu patrně k jídlu nic sehnat nešlo. Se svým přítelem jsme se vykradli do jeho hotelu - nebyl daleko -, abychom si opatřili něco k večeři. Na ulicích byla tma a ticho, ani živáčka, na všech výkladech železné okenice, zatím však nebyly postaveny barikády. Dostat se do hotelu se neobešlo bez rozruchu, protože hotel byl zamčený a vchod zatarasěný. Když jsme se vrátili, dozvěděl jsem se, že telefony fungují, a šel jsem tedy do kanceláře v patře, abych zavolal ženě. Pochopitelně v celé budově nebyl ani jeden telefonní seznam a já jsem neznal číslo hotelu Continental; když jsem asi hodinu prohledával pokoj za pokojem, objevil jsem průvodce, v kterém bylo číslo. Se svojí ženou jsem se spojit nemohl, podařilo se mi však dostat k telefonu svého přítele Johna McLaira, zástupce ILP v Barceloně. Řekl mi, že všechno je v pořádku, nikdo nebyl zastřelen, a ptal se, jak to vypadá u nás v Comité local. Řekl jsem, že by to bylo taky v pořádku, jen kdybychom měli nějaké cigarety. Myslel jsem to jen jako žert; přesto se o půl hodiny později McLair objevil se dvěma balíčky cigaret Lucky Strike. Odvážil se do temných ulic, v nichž hlídkovaly anarchistické hlídky, které jej dvakrát zastavily a s pistolí v zádech mu zkoumaly dokumenty. Tento malý důkaz jeho hrdinství nezapomenu. Cigarety se nám moc hodily.

Ozbrojené hlídky byly téměř ve všech oknech a dole v ulici malá skupina příslušníků přepadové jednotky zastavovala a zpovídala ojedinelé chodce. Projel tudy jeden anarchistický hlídkový vůz, chraстící zbraněmi. Vedle řidiče seděla krásná černovláška, asi osmnáctiletá. Na klíně chovala lehký kulomet. Věnoval jsem delší dobu prolézání celé budovy, což byl rozlehlý prostor, kde se dalo jen stěží orientovat. Všude byl obvyklý svinčík, rozbitý nábytek a roztrhané papíry, což je patrně nevyhnutelný průvodní jev každé revoluce. Všude kolem spali lidé; na rozbitém gauči v chodbě spokojeně chrápaly dvě chudé ženy z přístaviště. Před převzetím budovy POUM zde býval kabaret. V několika místnostech byla jeviště; na jednom z nich velký klavír v dezolátním stavu. Konečně jsem objevil, co jsem hledal - zbrojnici. Nevěděl jsem, jak se věci vyvinou, a nutně jsem potřeboval zbraň. Slýchal jsem tak často, že všechny soupeřící strany, HSUC, POUM a zrovna tak GNT-FAI, shromažďují v Barceloně zbraně, že jsem nedovedl pochopit, že by ve dvou hlavních budovách POUM bylo jen těch padesát či šedesát pušek, které jsem viděl. Místnost sloužící za zbrojnici nebyla střežená a měla jen chatrné dveře; nečinilo nám zvláštní potíže je vyrazit. Když jsme se dostali dovnitř, zjistili jsme, že nám řekli pravdu - žádné zbraně tam už nebyly. Našli jsme jen asi dvacet malorážek zastaralého typu a pár revolverů bez jakýchkoliv nábojů. Šel jsem se zeptat do kanceláře, zda ještě mají nějaké náboje do pistolí; neměli žádné. Měli tam ale několik beden granátů, které přivezlo jedno anarchistické auto. Pár jsem si jich dal do svého pouzdra na náboje. Byly to dost neuměle zhotovené granáty, zapalovaly se škrtnutím jakési zápalky na jejich špičce a měly silný sklon odpalovat se samovolně. Všude na podlaže byli uloženi lidé ke spánku. V jedné místnosti bez ustání vřeštělo nemluvně. I když byl květen, noc byla dost chladná. Na jednom z jevišť kabaretu byla ještě opona; strhl jsem ji, zabalil se a pár hodin si zdířil. Vzpomínám si však, že spánek mi rušilo pomyšlení na ty děsné granáty, které by mne mohly vyhodit do povětří, kdybych se na ně ve spánku převálil. Ve tři hodiny ráno mne vzbudil ten dlouhán, jenž patrně budově velel, dal mi pušku a poslal mne na stráž do jednoho z oken. Řekl mi, že Salas, velitel policie odpovědný za útok na telefonní ústřednu, byl zatčen. (Ve skutečnosti jsme se později dozvěděli, že byl jen zbaven své funkce. Přesto tato zpráva potvrzovala všeobecné přesvědčení, že Civilní gardy jednaly bez rozkazů.) Jakmile začalo svítat, naproti místnímu výboru a proti hotelu Falcón začali lidé stavět dvě barikády. Ulice Barcelony jsou dlážděny čtverhrannými kostkami, které se dobře staví na sebe, a pod dlážděním je hrubý šterk vhodný pro plnění do pytlů. Budování těchto barikád je na pohled podivné i zajímavé; hrozně rád bych si to býval chtěl vyfotografovat. S vášnivou energií vyvěrající ze Španělů vždy, když už se definitivně rozhodnou něco udělat, dlouhé řady mužů, žen i malých dětí vytrhávaly dlažební kostky, vozily je na ručním dvukoláku, který se odněkud vynořil, a potácely se pod tíhou pytlů se šterkem. Ze dveří místního výboru všechno s úsměvem pozorovala německá židovská dívka v milicionářských pumpkách, byly jí právě ke kotníkům. Za několik hodin sahaly barikády do výše hlavy dospělého člověka, u průzorů zaujali místa střelci; za jednou barikádou byl rozdělaný oheň, na němž si muži smažili vejce.

Pušku mi zase odebrali, a jak se zdálo, nemohl jsem v tuto chvíli nic užitečného dělat. S dalším Angličanem jsme se rozhodli, že se vrátíme zpět do hotelu Continental. Z dálky se ozývala silná střelba, na Ramblas však byl klid. Cestou jsme se zastavili na trhu. Otevřeno bylo jen pár stánků obležených davem lidí z dělnických čtvrtí jižně od Ramblas. Právě když jsme tam dorazili, ozvala se prudká střelba, několik tabulí skla ve střeše se roztříštilo a dav se vrhl k zadním východům. Několik stánků však zůstalo dále otevřeno; podařilo se nám každému koupit si šálek kávy a kus sýra z kozího mléka. Nacpal jsem ho ke svým granátům. O pár dní později jsem byl moc rád, že sýr mám.

Na nároží, kde jsem den předtím viděl střilet anarchisty, byla nyní postavena barikáda. Muž, který za ní stál (bylo to na druhé straně ulice), na mne křičel, abych si dal pozor. Civilní garda střelila z vížky kostela bez rozdílu po každém, kdo se snažil projít. Zastavil jsem se a pak jsem přeběhl ulici; samozřejmě že nepříjemně blízko mne zahvízdala kulka. Když jsem se blížil k budově výkonného výboru POUM, který byl přes ulici, ozvaly se nové varovné výkřiky příslušníků přepadových jednotek, stojících ve dveřích - výkřiky, jimž jsem v tu chvíli nerozuměl. Mezi mnou a budovou stály stromy a novinový stánek (ulice tohoto typu mají ve Španělsku široký chodník vedoucí jejich středem) a já jsem neviděl, na co ti muži ukazují. Zašel jsem do Continentalu, přesvědčit se, že všechno je v pořádku, umyl jsem si obličej a pak se vrátil do budovy výkonného výboru POUM (bylo to asi sto metrů od hotelu) pro rozkazy. To už střelba z pušek a kulometů ze všech stran zesílila, takže ji bylo možno zvukově srovnat s lomozem bitvy. Našel jsem Koppa a zeptal se ho, co by se dalo dělat, když tu se kousek od nás ozval silný třesk.

Hluk byl tak silný, jako by na nás někdo pátil z polního děla. Ve skutečnosti to však byly jen ruční granáty, které zdvojnásobovaly mezi kamennými budovami při výbuchu svůj třesk.

Kopp vykukl z okna, posunul si opasek, řekl: "Podíváme se na to," a svým obvyklým nezúčastněným způsobem seběhl ze schodů, já za ním. Ještě ve vchodu kouleli příslušníci přepadových jednotek po chodníku ruční granáty, jako kdyby hráli kuželky. Granáty se odkutálely dvacet metrů daleko a tam s děsivým a uší trhajícím třeskem, který se mísil se střelbou z pušek, explodovaly. V polovině ulice vykukovala za novinovým stánkem hlava jednoho amerického milicionáře, jehož jsem dobře znal. Až za chvíli jsem pochopil, co se děje. V domě sousedícím s budovou POUM byla kavárna s hotelem v patře, Café Moka. Minulého dne ji navštívilo dvacet či třicet ozbrojených příslušníků Civilní gardy. Po vypuknutí přestřelek budovu obsadili a zabarikádovali se v ní. Patrně byli pověřeni obsazením kavárny jako výchozího bodu pro útok na budovu POUM. Časně ráno se snažili vyjít ven a došlo ke střelbě, jeden příslušník přepadových jednotek byl těžce zraněn a jeden gardista zabit. Civilní garda se pak stáhla do kavárny, jakmile se však ulici přiblížil Američan, zahájili na něj palbu, přestože nebyl ozbrojený. Američan se vrhl za stánek, aby se kryl, a příslušníci přepadových jednotek kutáleli na gardisty granáty, aby je zahnali zase dovnitř.

Kopp jedním pohledem zjistil, jaká je situace, protlačil se dopředu a zahnal zpátky jednoho zrzavého Němce z přepadové jednotky, který se právě snažil zuby vytáhnout pojistku dalšího granátu. Zařval na všechny, aby se stáhli dovnitř, a v několika jazycích nám řekl, že je třeba se vyhnout krveprolití. Pak vystoupil ven na chodník a před očima Civilní gardy ostentativně vytáhl svoji pistoli a položil ji před sebe na zem. Dva španělské důstojníci milice provedli totéž a pak všichni tři pomalu šli ke vchodu, ve kterém se tísnil gardisté. Něco takového bych já neudělal ani za dvacet liber. Neozbrojení kráčeli vstříc hrstce poděšených mužů, kteří měli v rukách odjištěné zbraně. Jeden gardista v košili, třesoucí se strachem, vyšel ze dveří vyjednávat s Koppem. Živou gestikulací ukazoval na dva nevybuchlé granáty ležící na chodníku. Kopp se vrátil a řekl nám, že by bylo lepší granáty odstřelit. Tak, jak tam leží, představují nebezpečí pro každého. Jeden z nás zamířil na granát a odpálil jej, pak vystřelil na druhý a minul. Požádal jsem ho, aby mi půjčil pušku, poklekl jsem a vypálil na granát. Také jsem ho minul, jak musím bohužel přiznat. Byla to jediná rána, již jsem během nepokojů vystřelil. Chodník byl pokryt skleněnými střepy z vývěsního štítu Café Moka a dva automobily - jedno z nich služební auto Koppa -, které byly před domem zaparkovány, byly proděravělé kulkami. Všechna jejich okna byla vytlučena výbuchy granátů.

Kopp šel se mnou opět do patra a vysvětloval situaci. V případě napadení jsme měli bránit budovy POUM, avšak předáci POUM poslali instrukce, že máme zůstat v defenzivě a střilet jen v nevyhnutelném případě. Přímě naproti bylo kino, nazvané Poliorama, nad ním muzeum a úplně nahoře, vysoko nad úrovní sousedních střech, byla malá pozorovatelná s dvojicí věžiček. Z věžiček byl dokonalý přehled nad celou ulicí a pár mužů s puškami by odtud mohlo zabránit jakémukoliv útoku na budovy POUM. Kino bylo ve správě členů CNT, kteří nás pustí dovnitř. A pokud jde o gardisty v Café Moka, s těmi nebudou žádné potíže; nechťejí bojovat a budou rádi, když se navzájem necháme na pokoji. Kopp opakoval, že rozkaz zní nestřílet, jen palbu opěťovat v případě napadení nás či budov. Pochopil jsem z toho, ačkoliv přímo to řečeno nebylo, že předáci POUM nejsou rádi, že byli do této záležitosti zataženi, měli však o pocit, že je třeba se postavit za CNT.

Hlídky již zaujaly svoje postavení ve věžích. Další tři dny a noci jsem trávil neustále na střeše Polioramy, mimo krátké intervaly, kdy jsem odcházel do hotelu na jídlo. Nebyl jsem v žádném nebezpečí a netrpěl jsem ničím horším než hladem a nudou, ale přesto to bylo jedno z nejnesnesitelnějších období mého života. Myslím, že už jen málo zážitků může být více únavných, rozčarujících a konečně nervy drásajících než tyto ošklivé dny pouličních bojů.

Sedával jsem na střeše a přemítal nad nesmyslností toho všeho. Z okének pozorovatelný byl rozhled na míle daleko - bloky štíhlých budov, skleněné kopule a fantasticky kroucené střechy se zářící zelenou a měděnou krytinou; na východ blýskavé světle modré moře - tady jsem poprvé od svého příchodu do Španělska vlastně zahlédl moře. A celé velké město s miliónem obyvatel bylo uzavřeno v jakési násilné setrvačnosti, noční můře rámusu bez pohybu. Sluncem zalité ulice byly naprosto prázdné. Nic se nedělo, jen hvízdaly kulky z barikád a z oken obložených pytlí s pískem. Po ulicích se nepohybovala žádná vozidla; na Ramblas stály porůznu nehybně tramvaje, jak z nich při vypuknutí bojů vyskákali řidiči. A stále děsivý hluk, odrazy výstřelů od stovek kamenných budov, jako staccato tropického deště. Střelba chvillemi krátce odumírá, chvillemi zrychluje na ohlušující praskot, nikdy však během denního světla nepřestává a přesně s následujícím ránem se opět obnovuje.

Co se, sakra, vlastně děje, kdo střílí na koho, kdo vyhrává - zpočátku se to dalo zjistit jen s obtížemi. Obyvatelé Barcelony si už tak zvykli na pouliční přestřelky a tak znají místní geografii, že jakýmsi instinktem poznali, která politická strana má v držení které ulice a budovy. Cizinec je v beznadějně nevýhodě. Když jsem vyhlížel z pozorovatelný, zjistil jsem, že Ramblas, což je jedna z hlavních tříd města, tvoří jakousi dělicí čáru města. Na pravé straně byly dělnické čtvrti pevně v rukách anarchistů; na levé straně probíhal nepřehledný boj v klikatých uličkách, kontrolu však víceméně měla PSUC a Civilní garda. Na našem konci Ramblas, kolem Plaza de Catalufta, bylo postavení tak komplikované, že kdyby

na každé budově nevlály vlajky příslušných politických stran, nebylo by možné určit, kdo má kontrolu nad kterou budovou. Základním orientačním bodem zde byl Hotel Colón, velitelství PSUC, jenž dominuje Plaza de Cataluña. V jednom okně poblíž druhého písmena O ve velkém nápisu HOTEL COLÓN, táhnoucím se přes celé průčelí budovy, měli kulomet, kterým bylo možno perfektně ovládat celé náměstí. O sto metrů níže napravo od nás obsadili příslušníci JSU, mládežnické organizace PSUC (něco jako Liga mladých komunistů v Anglii), velký obchodní dům, jehož okna obložená pytlí s pískem byla přímo proti naší pozorovatelně. Stáhli svoji rudou vlajku a vztyčili katalánskou národní. Na telefonní ústředně, kde všechny trable začaly, vlála katalánská národní vlajka spolu s anarchistickou. Dospělo se tam k jakémusi dočasnému kompromisu, ústředna pracovala bez přerušení a v budově se nestřílelo.

V našem postavení byl podivný klid. Gardisté v Café Moka stáhli ocelovou roletu a z nábytku kavárny navršili barikádu. Pár jich vylezlo na střechu proti nám a vybudovali tu další barikádu z matrací, na níž vztyčili katalánskou národní vlajku. Bylo zřejmé, že si nijak nepřáli pouštět se do boje. Kopp s nimi uzavřel dohodu: nebudou-li oni střílet na nás, nebudeme my střílet na ně. Zatím se s gardisty již docela spřátelil a několikrát je v kavárně navštívil. Pochopitelně se zmocnili všeho, co se v kavárně dalo vypít, a Koppa obdarovali patnácti láhvemi piva. Kopp jim oplátkou přinesl jednu z našich pušek jako náhradu za tu, o níž přišli předešlého dne. Přesto sedět na střeše byl divný pocit. Občas jsem byl celou záležitostí upřímně otráven, zapomněl jsem na hluk a četl si dlouhé hodiny knížky z Penguin Library, které jsem si našťásti před pár dny koupil; někdy jsem si zase nepříjemně uvědomoval ozbrojence, kteří mne ze vzdálenosti padesáti metrů pozorovali. Bylo to, jako kdybych se zase octnul v zákopech; několikrát jsem se přistihl, jak jsem silou zvyku hovořil o gardistech jako o "těch fašistech". Obvykle nás bylo na střeše šest. Po jednom muži na hlídce v každé vížce a my zbývající jsme seděli na střeše, kde nebyl žádný kryt, jen kamenná palisáda. Byl jsem si dobře vědom toho, že každým okamžikem mohou gardisté dostat telefonem rozkaz k zahájení palby. Dohodli jsme se, že by nás předtím varovali, neexistovala však žádná jistota, že slib dodrží. Jen jednou se zdálo, že zase začnou problémy, jeden gardista naproti poklekl a začal pálit přes barikádu. Právě jsem měl hlídku ve vížce. Zamířil jsem na něj svoji pušku a zakřičel na něj:

"Hej! Nestřílejte na nás!"

"Co?"

"Nestřílejte na nás, nebo začneme střílet taky!"

"Ne, ne! Nestřílel jsem na vás! Podívejte se tam dole!"

Ukázal puškou k boční uličce, která zahýbala za naší budovu. Nějaký mladík v modré blůze, s puškou v ruce, vykukoval za rohem. Zřejmě právě střílel po gardistovi na střeše.

"Střílel jsem po něm. On vystřelil první." (Věřím, že to byla pravda.) "Nechceme střílet po vás. Jsme jen dělníci, zrovna tak jako vy."

Zvedl ruku k antifašistickému pozdravu, který jsem opětoval. Zakřičel jsem na něj:

"Nemáte ještě nějaké pivo?"

"Ne, už všechno došlo."

Později téhož dne, bez jakéhokoliv zřejmého důvodu, na mne někdo v budově JSU dále v ulici náhle zamířil a vystřelil, když jsem se vykláněl z okna. Možná jsem působil jako velice lákavý terč. Neopětoval jsem výstřel. I když on byl jen asi sto metrů ode mne, zamířil tak špatně, že kulka netrefila ani střechu pozorovatelný. Jako obvykle mne zachránil španělský střelecký standard. Z této budovy po mně vystřelili několikrát.

Třeskot palby neustával a neustával. Ale z toho, co bylo slyšet a vidět, byly boje na obou stranách defenzivní. Lidé prostě zůstávali v budovách či za barikádami a stříleli na lidi na druhé straně. Asi kilometr od nás byla ulice, kde byly téměř proti sobě některé z hlavních budov CNT a UGT; z tohoto směru přicházel příšerný rachot střelby. Procházel jsem tudy den po ukončení bojů a skla výkladních skříní byla jako řešeta. (Většina barcelonských obchodníků polepila svoje výkladní skla křížem krážem pásy papíru, takže byla-li výkladní skříně zasažena výstřelem, nerozsypala se na kusy.) Štěkání výstřelů z pušek a palba z kulometů byly někdy podtrženy třeskem ručních granátů. V delších intervalech, někdy až desetkrát za sebou, se ozvaly silné exploze, o nichž jsem si nebyl jist, čím jsou způsobeny; znělo to jako letecké bomby, to však bylo nemožné, protože nikde poblíž se letadlo neobjevilo. Později jsem se dozvěděl - a nepochybně to byla pravda - že agenti-provokatéři odpalovali třaskaviny, aby se zvýšil všeobecný rámus a panika. Dělostřelectvo však nepálilo. Sledoval jsem to, protože pokud by zasáhla do bojů děla, znamenalo by to zhoršení situace (dělostřelectvo je vždy rozhodujícím faktorem v pouličních bojích). Později se v novinách objevily divoké příběhy o dělostřeleckých bateriích, jež střílely v ulicích, nikdo však nemohl ukázat na budovu, která by na sobě nesla stopy dělostřeleckých granátů. Každopádně zvuk dělostřelecké palby je nezaměnitelný.

Jídlo začalo docházet hned zpočátku. S obtížemi a pod pláštíkem tmy (protože gardisté Ramblas neustále odstřelovali) bylo pro patnáct či dvacet milicionářů POUM, kteří byli v budově, přinášeno jídlo z hotelu Falcón; to však stěží stačilo, a tak nás co nejvíce chodilo na jídlo do hotelu Continental. Hotel byl "kolektivizován" Generalitou, ne CNT či UGT jako většina ostatních hotelů, a byl proto považován za neutrální půdu. Boje sotva začaly a hotel byl přeplněn naprosto nejpodivnější sbírkou lidí. Byli tu zahraniční novináři, politicky podezřelí lidé všech možných stranických příslušností, jeden americký letec ve vládních službách, různí komunističtí agenti, včetně tlustého Rusa s pochmurnou tváří, jenž byl údajně agentem OGPU a přezdívalo se mu Charlie Chán - na opasku měl revolver a houpal se mu tam pěkný malý granát; pár rodin blahobytně vyhlízejících Španělů, kteří vypadali, že sympatizují s fašisty, dva či tři zranění z Interbrigády, skupina řidičů od velkých francouzských nákladňáků, kteří vezli náklad pomerančů do Francie a byli zaskočení bojem a pár důstojníků Lidové armády. Lidová armáda jako celek zůstávala během bojů neutrální, přestože několik vojáků uteklo z kasáren a účastnilo se bojů jako jednotlivci; v úterý ráno jsem jich pár viděl na barikádách POUM. Zpočátku, když ještě nedostatek jídla nebyl akutní a noviny nešířily nenávist, byla tendence celou záležitost považovat za legraci. Věci tohoto druhu se v Barceloně děly každý rok, říkalo se. George Tioli, italský novinář a náš

velký přítel, přišel s kalhotami prosáklými krví. Šel se podívat, co se děje, a právě ovazoval jednoho zraněného na chodníku, když po něm někdo hodil ruční granát; naštěstí nebyl zraněn vážně. Pamatuji si jeho poznámku, že barcelonské dlažební kostky by měly být očíslovány; dost by to usnadnilo budování a rozebírání barikád. Také si vzpomínám na několik mužů z Interbrigády, sedících v mém hotelovém pokoji, když jsem tam přišel unavený, hladový a špinavý po noci strávené na stráži. Jejich postoj byl naprosto neutrální. Kdyby byli správnými straníky, pak by se podle mého názoru měli snažit přimět mě k přeběhnutí, případně mě i zajmout a odebrat mi granáty, jimiž jsem měl napěchované kapsy; místo toho mne jen litovali, že musím během své dovolené trávit celé noci na střeše na stráži. Jejich celkový postoj byl: "To jsou jen rozdíly mezi anarchisty a policií - to nic neznamená". I přes rozsah bojů a počet obětí si myslím, že byli blíží pravdě než oficiální verze, podle které šlo o plánované povstání. Asi tak ve čtvrtek, 5. května, se začínala utvářet definitivní podoba situace. Demolované ulice skýtalý smutný pohled. Jen velice málo chodců, jež něco pudilo do ulic, se plížilo sem a tam s bílými kapesníky a na jednom místě uprostřed Ramblas, které bylo chráněno před kulkami, vykřikovalo pár kamelotů titulky novin na prázdnou ulici. V úterý popisoval list anarchistů Solidaridad Obrem útok na telefonní ústřednu jako "obludnou provokaci" (nebo tak nějak), ve čtvrtek však změnil tón a začal vyzývat, aby se všichni vrátili do práce. Anarchističtí předáci ve stejném smyslu hovořili v rozhlasu. Úřadovna listu POUM La Batalla, která nebyla bráněna, byla obsazena Civilní gardou přibližně ve stejnou dobu, kdy došlo k přepadu telefonní ústředny; noviny však byly vytištěny a pár výtisků bylo distribuováno z jiného místa. Noviny vyzývaly k setrvání na barikádách. Lidé byli na rozpacích, nevěděli, co s nimi nakonec bude. Pochybuji, že do té chvíle někdo z barikád odešel; každý však už měl dost nesmyslného boje, který nemohl vést k žádnému skutečnému rozhodnutí, poněvadž nikdo si nepřál, aby boje přerostly do občanské války; to by mohlo znamenat prohru s Frankem. Ze všech stran jsem slyšel vyslovovat tyto obavy. Pokud se dalo usuzovat z toho, co se říkalo mezi lidmi, tak řadoví členové CNT chtěli - a chtěli to od počátku - jen dvě věci: vrácení telefonní ústředny a odzbrojení nenáviděné Civilní gardy. Pokud by Generalita tyto dvě věci slíbila, a také příslibila, že skončí lichvaření s potravinami, není pochyb o tom, že by barikády byly rozebrány za dvě hodiny. Bylo však zřejmé, že Generalita nehodlá ustoupit. Objevily se škaredé pověsti. Říkalo se, že valencijská vláda poslala šest tisíc mužů k okupaci Barcelony a že pět tisíc anarchistů a jednotek POUM opustilo aragonskou frontu, aby se jim postavilo. Pravdivá byla jen první část této fámy. Při pozorování z věžiček jsme viděli šedivé stíny válečných lodí, jak se stahují k přístavu. Douglas Moyle, který byl námořníkem, prohlásil, že vypadají jako britské torpédoborce. Opravdu to byly britské torpédoborce, což jsme ale zjistili až později. Toho večera jsme zaslechli, že na Plaza de España se vzdalo čtyři sta gardistů a svoje zbraně předalo anarchistům; také pronikaly neurčité zprávy, že na předměstích (většinou dělnické čtvrti) je u moci CNT. Zdálo se, že vyhráváme. Téhož večera však pro mne nechal poslat Kopp a s nehybnou tváří mi sdělil, že podle informací, které právě obdržel, měla vláda postavit POUM mimo zákon a vyhlásit ji válku. Zpráva mne šokovala. Byl to první náznak, jak bude celá tato záležitost nepochybně později vykládána. Nejasně jsem předvídal, že až bude po bojích, veškerá vina bude svalena na POUM, která byla nejslabší stranou a tudíž nejvhodnějším obětí beránkem. A naše lokální neutralita také pomine. Pokud nám vláda vyhlásila válku, nezbude nám nic jiného, než se bránit, a tady v budově výkonného výboru si můžeme být jisti, že gardisté v sousedství dostanou rozkaz na nás zaútočit. Naši jedinou šanci bude zaútočit na ně první. Kopp čekal na rozkazy u telefonu; jakmile uslyšíme s definitivní platností, že POUM byla postavena mimo zákon, musíme se okamžitě připravit na obsazení Café Moka. Pamatuji si ten dlouhý večer, který jsme strávili opevňováním budovy. Dali jsme závory přes železné okenice předního vchodu a za nimi jsme vybudovali barikádu z kamenných desek, které tam zanechali dělníci, provádějící nějaké úpravy vnitřních prostor. Provedli jsme inventuru svých zbraní. Pokud jsme počítali šest pušek na střeše protějšího Poliorama, měli jsme jednadvacet pušek, z toho jednu vadnou, do každé pušky asi padesát nábojů a pár tuctů granátů; jinak už nic mimo pár pistolí a revolverů. Asi tucet mužů, většinou Němců, se přihlásilo jako dobrovolníci k útoku na Café Moka, pokud by k němu mělo dojít. Měli jsme zaútočit ze střechy někdy brzy ráno a využít momentu překvapení; jich bylo víc, naše morálka však byla lepší a určitě bychom kavárnu dobyli, i když by při této akci byli mrtví. Neměli jsme v budově už nic k jídlu kromě pár tabulek čokolády a kolovaly zvěsti, že "oni" nám zastaví dodávku vody. (Nikdo nevěděl, kdo to měl být "oni". Mohla to být vláda, která kontrolovala vodovod, nebo CNT - nikdo nevěděl.) Věnovali jsme nějaký čas naplňování všech umyvadel v koupelnách, každého kbelíku, který se našel, a nakonec patnácti láhví od piva, které předtím gardisté darovali Koppovi. Po šedesáti hodinách bez spánku to bylo silně únavné a ohlupující. Bylo už pozdě v noci, všude kolem na podlaže za barikádou v přízemí spali lidé. V patře byla malá místnost s gaučem, kterou jsme zamýšleli využít jako ošetřovnu, i když jsme zjistili, že v budově není ani jód ani obvazy. Z hotelu přišla moje žena, pro případ, že by bylo třeba ošetřovatelek. Natáhl jsem se na kanape s přesvědčením, že před útokem na Moka, při němž budu jistě zabít, mi prospěje půlhodinka spánku. Upamatoval jsem se na nesnesitelnou obtíž, již mi působila moje pistole; byla připnutá k opasku a píchala mne do kostrče. Další věc, kterou si pamatuji, bylo trhnutí, s nímž jsem se probudil a zjistil, že moje žena sedí vedle mne na posteli. Den už značně pokročil, nic se nestalo, vláda nevyhlásila POUM válku, dodávka vody nebyla odříznuta a až na sporadickou střelbu v ulicích bylo všechno normální. Žena mi řekla, že neměla to srdce mne probudit a spala v křesle v jedné z předních místností. Odpoledne nastalo něco jako příměří. Střelba odumřela a ulice se překvapivě rychle zaplnily lidmi. Některé obchody začaly vytahovat rolety a tržiště se naplnilo davem, žádajícím potraviny, přestože stánky byly téměř prázdné. Za povšimnutí však stálo, že tramvaje jezdit nezačaly. Gardisté byli stále ještě za svou barikádou v Moka; ani jedna strana nevyklidila opevněné místnosti. Všichni pobíhali a snažili se obstarat si něco k jídlu. A všude bylo možno slyšet stejnou otázku: "Myslíte, že to už skončilo? Myslíte, že to zase začne?" Na "to" - na boj - se nyní pohlíželo jako na nějaký druh přírodní katastrofy, jako na hurikán či zemětřesení, která nás postihuje všechny stejně a kterou nelze zastavit. A pochopitelně skoro okamžitě - myslím, že oddych trval několik hodin, spíše to však vypadalo jako několik

minut - opět náhlé praskání výstřelů, jako červnová průtrž mračen rozešlo dav; železné okenice opět přiraženy, ulice jako kouzlem vyprázdňené, barikády obsazené a opět "to" začalo.

Vrátil jsem se na svoje místo na střeše s pocitem koncentrovaného znechucení a zuřivosti. Účastníte-li se situace, jako je tato, která určitým způsobem dělá historii, pak byste měli mít právo cítit se jako historická postava. Nikdy tomu ovšem tak není, protože v takových chvílích fyzické detaily vždy převáží nad vším ostatním. Během bojů jsem nikdy neučinil správnou "analýzu" situace, jak to bez potíží činili novináři stovky mil odtud.

Myslel jsem vždy především nikoli na to, co je v této ubohé a vražedné pranicí správné či špatné, ale jednoduše na nepohodlí a nudu celodenního a celonočního vyseďování na této odporné střeše, a na čím dál tím horší hlad - protože nikdo z nás neměl od pondělí nic pořádného k jídlu. Celou dobu jsem musel myslet na to, že jakmile bude po všem, vrátím se co nejrychleji na frontu. Bylo to k vzteku. Byl jsem sto patnáct dní na frontě a vrátil jsem se do Barcelony s úmyslem trochu si odpočinout a pohovět; místo toho jsem strávil dovolenou sezením na střeše proti Civilní gardě, zrovna tak otrávené jako já; pravidelně na mne mávali a ujišťovali mne, že jsou "dělníci" (což znamenalo, že doufají, že na ně nebudu střílet), ale jistě by na mne zahájili střelbu, jakmile by k tomu dostali příkaz. Jestli tohle byla historie, tak já jsem neměl pocit, že je. Spíš to bylo jako špatné období na frontě, kdy nás bylo málo a museli jsme sloužit ve stráži hodiny navíc; místo toho, aby člověk mohl být hrdinou, musel jen sedět na místě, otrávený, padající únavou a ospalostí a naprosto se nezajímající o okolní dění. Uvnitř hotelu mezi různorodým davem, většinou se ani neodvažujícím vystrčit nos ze dveří, narůstala hrozná atmosféra podezřívání. Různí lidé byli nakaženi špiónáží, plížili se kolem a každému šeptali, že všichni ostatní jsou špióni komunistů, trockistů, anarchistů, či kohokoliv. Tlustý ruský agent obcházel postupně všechny zahraniční uprchlíky a vysvětloval věrohodně, že celá záležitost je anarchistické spiknutí. Pozoroval jsem ho s určitým zájmem, protože to bylo poprvé, co jsem viděl člověka, jehož profesí je říkat lži - nepočítáme-li novináře. Bylo něco odpuzujícího v parodii hotelového života na úrovni, probíhajícího za zabeđenými okny uprostřed praskání střelby. Přední jídelna byla vyklizená, když jedna kulka pronikla oknem a rozštípla sloup; hosté se tísnili v tmavé zadní místnosti, kde nebylo nikdy dost stolů, aby se dostalo na každého. Počet číšníků byl snížen - někteří z nich byli členové CNT a připojili se ke generální stávce - a pro danou chvíli odložili fraky; jídla však stále byla servírována s náznakem obřadnosti. Prakticky však k jídlu nebylo nic. V úterý večer tvořila hlavní jídlo jedna sardinka pro každého. Hotel už několik dní neměl vůbec chleba a i vína bylo už tak málo, že jsme pili stále starší značky za stále vyšší ceny. Tento nedostatek potravin trval ještě po ukončení bojů několik dní. Pamatuji se, jak jsme tři dny za sebou se ženou snídali malý kousek koziho sýra bez chleba a čehokoliv na zapítí. Jediná věc, které bylo dost, byly pomeranče. Francouzští řidiči kamiónů jich donášeli do hotelu spousty. Vypadali jako ostrá parta; byly s nimi nějaké španělské krásky a mohutný nosič v černé blůze. Ředitel hotelu, mňavý snob, dělal vše pro to, aby se necítili spokojení, nejraději by je vystrádal z hotelu; v dané chvíli ale byli oblíbení, protože na rozdíl od nás ostatních měli soukromou zásobu chleba a všichni se snažili od nich nějaký vyžebrať.

Poslední noc jsem strávil na střeše a druhý den ráno to vypadalo, jako kdyby už doopravdy mělo být po všem. Toho dne se už ani moc nestřílelo. Nikdo patrně nevěděl jistě, zda valencijské jednotky opravdu už přicházejí; dorazily pak toho dne večer. Vláda vysílala v rozhlase polouklidňující a polovýhrušná prohlášení, ve kterých vyzývala k návratu do práce a oznámila, že po určitém termínu bude zatčen každý, u koho bude nalezena zbraň. Vládním prohlášením nebyla věnována přílišná pozornost, všude ale lidé postupně z barikád odcházeli. To bylo nepochybně zapříčiněno nedostatkem potravin. Odevšad bylo slyšet poznamky: "Už není co jíst, musíme zase do práce". Na druhé straně Civilní gardy, které se mohly spolehnout na svoje vojenské přiděly jídla tak dlouho, pokud vůbec ve městě něco k jídlu bude, mohly ve svých postaveních setrvat. Odpoledne už byl na ulicích téměř normální provoz, přestože opuštěné barikády ještě stály; na Ramblas byly davy lidí, téměř všechny obchody byly otevřené a tramvaje, které tak dlouho stály, začaly jezdit. Gardisté setrvali v Café Moka a svoji barikádu neodklidili, někteří z nich si však vytáhli na chodník křesla a seděli v nich s puškami v klíně. Když jsem přecházel kolem, mrkl jsem na jednoho a dostalo se mi oplátkou nikterak nevlídné ušklíbnutí; pochopitelně že mne poznal. Z telefonní ústředny byla stažena anarchistická vlajka a třepetala se tam jen katalánská. To znamenalo, že dělníci byli definitivně poraženi; uvědomil jsem si - i když díky své politické ignoranci ne tak rychle, jak bych měl -, že jakmile se vláda bude cítit trochu jistější, nastanou represálie. Tenkrát mne však tento aspekt celé záležitosti nezajímal.

Pocíťoval jsem hlavně upřímnou úlevu, že je už po té děsivé kanonádě, že se dá koupit něco k jídlu, a že si budu moci před odchodem na frontu trochu odpočinout. Byl už pozdní večer, když se v ulicích města objevily první jednotky z Valencie. Byly to přepadové gardy, jednotky podobné Civilním gardám a carabineros (tedy jednotky určené především pro policejní úkoly), a vybrané oddíly republikánské armády. Objevily se náhle, jako by vyrostly ze země; v ulicích po celém městě hlídkovali ve skupinách po deseti - vysocí muži v šedivých či modrých uniformách, dlouhé pušky na ramenou - a každá skupina měla jeden samopal. Mezitím bylo třeba vyřídit delikátní záležitost. Šest pušek, které jsme užívali při hlídkování ve vížkách pozorovatelny, tam stále leželo a nějakým způsobem je bylo nutno přenést zpět do budovy POUM. Jediným problémem bylo dopravit je přes ulici. Byly součástí povolené zbrojnice budovy, ale nést je po ulici, to by odporovalo vládnímu nařízení, a pokud by nás s nimi někdo chytil, s naprostou jistotou bychom byli zatčeni a - což je horší - pušky by byly zkonfiskovány. V budově bylo jen jednadvacet pušek a nemohli jsme si tedy dovolit přijít o šest z nich. Po delší diskusi ohledně nejlepšího způsobu dopravy jsem je začal pašovat já s jedním zrzavým španělským chlapcem. S hlídkami přepadové gardy jsme si starosti nedělali; větším problémem a nebezpečím byli gardisté v Café Moka, kteří dobře věděli, že pušky jsou v pozorovatelně, a pokud by nás viděli, že je neseme přes ulici, mohli by nás prozradit. Částečně jsme se svlékli a pušku si zasunuli pod levé rameno, pažbu do podpaží a hlaveň do nohavice. Byly to bohužel dlouhé mauserovky; i tak vysoký člověk, jako jsem já, nemohl kráčet s dlouhou puškou v kalhotách bez obtíží. Po točitém schodišti z pozorovatelny jsme se dostali jen se značnými potížemi, protože jsme téměř vůbec nemohli nohu ohýbat. A venku na ulici jsme zjistili, že jít můžeme jen extrémně pomalu, tak pomalu, aby nebylo

nutno nohu ohýbat v koleně. Před kinem stála skupina lidí, kteří na mne s velkým zájmem zírali, jak se plížím hlemýžďím tempem. Několikrát mne napadlo, co si asi musí při pohledu na mne myslet. Snad že mám nějaké zranění z války. Pušky se nám však podařilo propašovat bez jakéhokoliv incidentu.

Nazíťi byly jednotky přepadových gard všude, jejich příslušníci kráčeli vítězně ulicemi. Nebylo pochyb o tom, že vláda prostě předvádí svoji moc, aby zastrašila obyvatelstvo, o němž věděla, že už nebude odporovat; pokud by existovala obava z nějakých dalších potyček, byly by přepadové jednotky drženy v kasárnách a netoulaly se ulicemi v malých skupinkách. Byly to elitní jednotky, nejlepší, jaké jsem kdy ve Španělsku viděl, a přestože jsem je v jistém smyslu považoval za "nepřítele", nemohl jsem si odpustit obdivné pohledy. Pozoroval jsem je však také s určitým ohromením. Zvykl jsem si na rozdrbanou a špatně vyzbrojenou milici na aragonské frontě a vůbec jsem nevěděl, že republika má takovéhle jednotky. Ne že by byly elitní, jen pokud jde o jejich fyzický zjev; ohromovaly mne především jejich zbraně. Všichni byli ozbrojeni zbrusu novými puškami toho typu, který je znám jako "ruská puška" (tyto pušky poslal do Španělska Sovětský svaz, nejspíše však byly vyrobeny v USA). Jednu z nich jsem si prohlédl. Puška nebyla zdaleka perfektní, byla však nekonečně lepší než staré a otřesné hmoždíře, které jsme měli na frontě my. Přepadové gardy měly vždy na deset mužů jeden samopal a každý vlastnil automatickou pistoli. My jsme měli na frontě jeden kulomet asi na padesát mužů, a pokud jde o pistole či revolvery, ty jsme si museli opatřovat ilegálně. Teprve teď jsem si uvědomil a všiml, že podobně tomu bylo i u dalších jednotek. Civilní gardy a carabineros, tedy jednotky, které vůbec nebyly určeny pro boj na frontě, byly mnohem lépe vyzbrojeny a vystrojeny než my. Myslím, že takové to je ve všech válkách - vždy stejný kontrast mezi vyšňořenou policií v týlu a roztrhanými vojáky na frontě. Přepadové gardy s obyvatelstvem vycházely za dva až tři dny celkem dobře. První den docházelo k určitým potížím, protože část přepadových jednotek - myslím, že na základě příslušných rozkazů - se začala chovat provokativním způsobem. Ve skupinách nastupovali do tramvají, prohledávali cestující, a když u nich v kapse našli členský průkaz CNT, trhali ho a šlapali po něm. Vedlo to ke srážkám s ozbrojenými anarchisty a jeden či dva lidé byli zabiti. Velice brzy však přepadové gardy zanechaly těchto způsobů a vztahy se staly přátelštější. Za den či dva si jich většina opatřila dívky.

Barcelonské boje daly valencijské vládě dlouhou hledanou záminku pro převzetí plnější kontroly nad Katalánskem. Dělnické milice měly být rozbity a začleněny do jednotek Lidové armády. Nad Barcelonou vládla republikánská vlajka - bylo to myslím poprvé, co jsem ji viděl jinak než ve fašistickém zákopu. V dělnických čtvrtích města byly rozebírány barikády, značně rozpačité, protože je mnohem snadnější je stavět než dávat kameny na své místo zpět. Před budovami PSUC mohly barikády zůstat a zůstaly tam vlastně až do června. Civilní gardy stále okupovaly strategické body. V budovách CNT bylo zabaveno větší množství zbraní, i když si myslím, že nejméně tolik jich zabavení uniklo. La Batalla stále vycházela, byla však tak cenzurována, že titulní strana byla téměř prázdná. Noviny PSUC cenzurou neprocházely a publikovaly ohnivé články žádající potlačení POUM. POUM byla prohlašována za fašistickou organizaci v přestrojení a agenti PSUC rozšiřovali po celém městě plakát s nakreslenou postavou, které z obličeje padá maska se srpem a kladivem a odhaluje se skrytá šilenecká tvář s hákovým křížem. Oficiální verze barcelonských bojů už patrně existovala: mělo jít o povstání fašistické "páté kolony", realizované výlučně skrze POUM.

Děsivá atmosféra podezření a nepřátelství se v hotelu nyní po bojích ještě zhoršila. Ve světle obvinění, jež byla vznášena, nebylo možné zůstat neutrálním. Pošta opět začala docházet, začaly chodit i zahraniční komunistické noviny a jejich popis bojů byl nejen násilně fanatický, ale pochopitelně i silně nepřesný, pokud jde o skutečnosti. Myslím, že někteří komunisté, kteří byli přímými svědky toho, co se skutečně dělo, museli být danou interpretací silně znechuceni. Samozřejmě však museli držet se svou stranou. Náš komunistický přítel se se mnou ještě jednou sešel a zeptal se, zda bych nechtěl přejít do Interbrigády.

Byl jsem dost překvapen. "Vaše noviny říkají, že jsem fašista," řekl jsem. "Jistě bych byl politicky podezřelý, když bych přicházel z POUM."

"Ale na tom nezáleží. Plnil jste konečně jen rozkazy."

Musel jsem mu říci, že po této aféře bych nemohl přejít do žádné komunisty ovládané jednotky. Dříve či později by to znamenalo být použit proti španělské dělnické třídě. Nikdo neví, kdy něco podobného vypukne znova, a pokud bych musel v nějakých bojích použít pušku, pak bych ji použil na straně dělnické třídy, nikdy ne proti ní. Chápal to. Nyní se však změnila celková atmosféra. Už jste nemohli jako dřív "souhlasit s jiným názorem" a napít se s člověkem, jenž byl vaším politickým protivníkem. V hotelové hale se strhlo několik ošklivých šarvátek. Věznice se zaplnily a již ani nestačily. Jakmile bylo po bojích, anarchisté pochopitelně svoje vězně propustili, Civilní gardy si však své ponechaly. Většina lidí byla zatčena a držena ve vězení bez soudu, často po dlouhé měsíce. Jako obvykle byli díky neschopnosti policie zatčení úplně nevinní lidé. Už jsem se zmínil, že začátkem dubna byl raněn Douglas Thompson. Pak jsme s ním ztratili spojení, což je u raněných poměrně běžné, protože jsou přesunováni z jedné nemocnice do druhé. Byl v nemocnici v Tarragoně, a právě když začaly boje, byl poslán zpět do Barcelony. V úterý ráno jsem ho potkal na ulici, značně podešeného střelbou a vším kolem. Ptal se na to, nač všichni:

"Co to, k sakru, všechno znamená?"

Vysvětlil jsem mu to, jak jen jsem uměl. Thompson okamžitě řekl:

"Tak do toho se nebudu míchat. Mám pořád ještě zraněnou ruku. Jdu do hotelu a nevylezu z něj."

Šel zpátky do svého hotelu, ale naneštěstí (jak důležité je při pouličních bojích znát místní geografii!) to byl hotel v městské čtvrti kontrolované Civilními gardami. Thompson byl zatčen, vsazen do vězení a tam držen osm dní v cele tak nacpané lidmi, že si ani nemohli lehnout. Podobných případů bylo víc. Mnoho cizinců s podezřelou politickou minulostí bylo na útěku, s policií v patách a s neustálým strachem z udání. Nejhorší to měli Italové a Němci, kteří neměli pasy a ve svých zemích byli hledáni tajnou policií. Pokud ti by byli zatčeni, mohli by být deponováni do Francie, což by zase mohlo znamenat deportaci do Itálie či Německa, kde by je čekaly nepředstavitelné hrůzy. Jedna či dvě cizinky si urychleně svoje postavení legalizovaly "provádáním se" za Španěly. Jedna německá dívka, která neměla žádné

dokumenty, klamala několik dní policii předstíráním, že je milenkou jistého muže. Pamatuji si stud a hanbu na její tváři, když jsem ji náhodou viděl vycházet z jeho ložnice. Pochopitelně že jeho milenkou nebyla, zjevně si však myslela, že já se domnívám, že je. Po celou dobu se vnucoval nepříjemný pocit, že někdo z přátel by vás mohl udat tajně policii. Dlouhé útrapy bojů, rámus, nedostatek jídla a spánku, směs napětí a nuda ze sezení na střeše a přemítání, zda v příštím okamžiku nebudu zastřelen, mi dost pocuchaly nervy. Došlo to tak daleko, že vždycky, když někdo zabouchal na dveře, sahal jsem po pistoli. V sobotu ráno se venku ozvaly výstřely a všichni volali: "Zase to začíná!" Vyběhl jsem na ulici, abych zjistil, o co jde, ale byl to jen jeden gardista, který střelil po vzteklem psu. Nikdo, kdo tenkrát či o pár měsíců později byl v Barceloně, nezapomene na děsivou atmosféru strachu, podezření, nenávisti, cenzurovaných novin, přecpaných vězení, dlouhých front na potraviny a slídění skupin ozbrojených mužů.

Chtěl jsem, abyste si mohli utvořit konkrétní představu o tom, jaký to je pocit, nacházet se uprostřed barcelonských pouličních bojů; nepředpokládám však, že se mi podařilo přiblížit vám větší část z podivností oné doby. Jedna z věcí, které se mi okamžitě vynořují, když se v myšlenkách vracím zpět, je obezřetnost, s jakou člověk navazoval hovor, vzpomínky na nebojující, pro něž byla celá záležitost jen nesmyslným zmatkem. Vzpomínám, jak jsem po Ramblas viděl kráčet módně ustrojenou dámu s kabelkou přes rameno, vedoucí bílého pudla, zatímco kolem hvízdaly kulky a o ulici dál se divoce střelilo. Je možné, že byla hluchá. Pak se pamatuji na muže, který přecházel úplně vylištěnou Plaza de Catalunya a mával dvěma bílými kapesníky, každým v jedné ruce. Velká skupina lidí černě oblečených se snažila aspoň hodinu neúspěšně přejít náměstí. Kdykoliv se objevili na rohu boční ulice, spustili po nich kulometčící PSUC v hotelu Colón palbu a zahnali je zpět. Nevím proč, když byli neozbrojeni. Dnes si myslím, že to museli být nějakí pohřební hosté. A co ten malý mužíček, který byl správcem muzea nad Palioramou - pro toho představovala celá záležitost společenskou příležitost. Byl velice potěšen, že ho navštívili Angličané - jsou tolik simpático, říkal. Vyjádřil naději, že ho všichni přijdeme navštívit, až bude po všem; ostatně já jsem ho pak opravdu navštívil. Další malý mužíček, ukrývající se v průchodu, potěšené vystrčil hlavu směrem ke střelbě na Plaza de Catalunya a řekl (jako kdyby sděloval, že je hezký den): "Tak tu máme zase devatenáctý červenec!" A zaměstnanci v obuvnictví, kde mi dělali vysoké boty na frontu. Byl jsem tam před vypuknutím bojů, po jejich skončení a na pár minut i během krátkého příměří 5. května. Byl to poměrně luxusní obchod, jeho zaměstnanci byli členy UGT a mnoho z nich bylo v PSUC - každopádně politicky byli na druhé straně a o mně věděli, že sloužím u POUM. Přesto byl jejich postoj naprosto indiferentní. "Je to škoda, že se takovéhle věci dějí, že? To neprospívá obchodu. Už by to mělo přestat. Jako kdyby to nestačilo na frontě!" atd., atd. Určitě obrovská většina obyvatel Barcelony sledovala veškeré dění bez špetky zájmu, či asi s takovým zájmem, jako kdyby šlo o nálet.

V této kapitole jsem popsal jen svoje osobní zkušenosti. V příští kapitole se budu muset věnovat rozboru zásadnějších otázek - co se skutečně stalo, s jakými výsledky, kdo byl v právu a kdo v nepravu a kdo byl - pokud vůbec někdo - za to odpovědný. Z barcelonských bojů se vytloukalo tolik kapitálu, že je důležité pokusit se o vyrovnaný pohled na ně. O této věci již bylo napsáno tolik, že by to stačilo na mnoho knih, a když řeknu, že devět desetin z toho není pravda, tak vůbec nepřeháním. Téměř všechny novinové články, tenkrát publikované, byly zplozeny novináři někde daleko a nejenže byly nepřesné, pokud jde o fakta, ale byly i úmyslně zkreslovány. Jako obvykle se ventilovat mohla věc jen z jedné stránky. Jako každý, kdo byl tehdy v Barceloně, jsem mohl vidět jen to, co se dělo v mé bezprostřední blízkosti; ale slyšel jsem a viděl dost na to, abych mohl odporovat mnoha lžím, které byly puštěny do oběhu. A jako už předtím - nemáte-li zájem o politické hádky a různé politické strany a stranicky s jejich pleťovými se názvy (připomínající jména generálů v čínské válce) - klidně to přeskočte. Muset se patlat v podrobnostech vnitrostranických polemik je strašná věc; je to jako plavat v močůvce. Je však třeba se pokusit o nastolení pravdy, dokud to je možné. Tyto odpuzující prance ve vzdáleném městě byly mnohem důležitější, než by se na první pohled zdálo.

XI/

Přesný a nezaujatý záznam o barcelonských bojích nebude nikdy možné pořídit, protože neexistují potřebné údaje. Budoucí historikové mohou počítat jen s haldou obvinění a stranické propagandy. Já sám mám jen málo údajů kromě toho, co jsem viděl na vlastní oči a co jsem se dozvěděl od dalších očitých svědků, které mohu považovat za spolehlivé. Mohu však vyvrátit některé nejnestoudnější lži a pomoci postavit celou záležitost do správné perspektivy. Tedy za prvé, co se vlastně stalo?

Nějakou dobu už v celém Katalánsku existovalo určité napětí. V předchozích kapitolách této knihy jsem se zmiňoval o bojích mezi komunisty a anarchisty. V květnu roku 1937 dosáhly události bodu, kdy bylo nutno považovat výbuch násilí za nevyhnutelný. Bezprostřední příčinou tření bylo vládní nařízení odevzdat soukromě vlastněné zbraně, které kolidovalo s rozhodnutím budovat silně ozbrojenou "nepolitickou" policejní moc, ze které by měli být vyloučeni členové odborů. Význam tohoto nařízení byl každému zřejmý; a bylo také jasné, že příštím krokem bude převzetí některých klíčových průmyslových odvětví, kontrolovaných CNT. Navíc mezi dělnickou třídou panovalo určité rozladění, jehož příčinou byl zvyšující se kontrast mezi bohatými a chudými, a všeobecně převládal pocit, že revoluce je sabotovaná. Mnoho lidí bylo překvapeno, když na 1. máje nedošlo k žádným nepokojům. Třetího května se vláda rozhodla obsadit telefonní ústřednu, kterou od vypuknutí války řídili většinou dělníci z CNT; tvrdilo se, že ústředna pracuje špatně a že úřední hovory jsou odposlouchávány. Náčelník policie Salas (který mohl či nemusel překročit svoji pravomoc) vyslal tři nákladní auta ozbrojených gardistů, aby budovu obsadili, zatímco okolní ulice čistila ozbrojená policie v civilním oblečení. Asi ve stejnou dobu obsadily skupiny gardistů různé další budovy na strategických místech města. Ať již skutečné záměry vlády byly jakékoliv, existovalo všeobecné přesvědčení, že tu je signál ke generálnímu útoku Civilních gard a PSUC (komunistů a socialistů) na CNT. Ve městě se rozkřikly zprávy, že se útočí na dělnické budovy, v ulicích se začali objevovat ozbrojení anarchisté, práce se zastavovala a brzy propukly boje. Toho večera a druhý den ráno se po celém městě začaly stavět barikády a boje pokračovaly až do 6. května. Na obou stranách však byly boje většinou defenzivní. Budovy byly obležené, ale pokud vím, nikde nebyly brány útokem.

Zhruba lze říci, že síly CNT - FAI - POUM držely dělnické předměstí a ozbrojené policejní jednotky a PSUC držely střed a oficiální čtvrti města. Šestáho května nastalo příměří; boje však brzy opět propukly, patrně na základě předčasných pokusů gardistů odzbrojit dělníky CNT. Druhý den ráno však začali lidé barikády opouštět z vlastní vůle. Až asi do večera 5. května vítězila spíše CNT a velký počet gardistů se vzdal. Avšak neexistovalo žádné společné vedení a žádný pevný plán - pokud lze soudit, nebyl vůbec žádný plán, kromě neurčitěho odhodlání vzdorovat Civilní gardě. Oficiální předáci CNT se připojili k předákům UGT a vyzývali všechny, aby se vrátili do práce; a především docházely potraviny. Za takových okolností si nikdo nebyl jistý, zda by mělo cenu v bojích pokračovat. Odpoledne 7. května byl stav téměř normální. Toho večera dorazilo šest tisíc příslušníků přepadových gard, vyslaných z Valencie po moři, kteří převzali kontrolu nad městem. Vláda vydala nařízení odevzdat všechny zbraně kromě těch, které měly pravidelné vojenské oddíly, a v pár následujících dnech jich bylo zabaveno velké množství. Obětmi bojů se podle oficiálních údajů stalo čtyři sta lidí a asi tisíc bylo zraněno. Čtyři sta mrtvých je patrně číslo přehnané, protože však neexistuje způsob, jak si to ověřit, musíme je akceptovat.

Za druhé, pokud jde o důsledky bojů. Nebude asi možné s jistotou říci, jaké byly. Neexistuje žádný důkaz o tom, že nepokoje měly nějaký přímý vliv na průběh války, přestože nepochybně by je mít musely, pokud by pokračovaly i jen o pár dní déle. Staly se záminkou pro převedení Katalánska pod přímou kontrolu Valencie, uspišily rozpuštění milicí a potlačení POUM a jistě se také podílely na pádu vlády Caballera. Zrovna tak se však dá předpokládat s téměř naprostou jistotou, že k těmto věcem by došlo tak jako tak. Skutečnou otázkou je, zda dělníci z CNT, kteří vyšli do ulic, získali či ztratili tím, že se bojů účastnili. Jsou to sice jen dohady, ale podle mého názoru spíše získali než ztratili. Obsazení barcelonské telefonní ústředny bylo jen jedním incidentem v celém dlouhém procesu. Od loňska byla přímá moc postupně odebírána z rukou syndikátů a všeobecně nastával odklon od účasti dělnické třídy na moci směrem k centralizovanému řízení, vedoucímu ke státnímu kapitalismu nebo snad i k opětovnému nastolení moci soukromého kapitálu. Skutečnost, že v tomto bodě došlo k odporu, patrně celý proces zpomalila. Jeden rok po vypuknutí války ztratili katalánské dělníky větší část své moci, jejich postavení však stále ještě bylo poměrně výhodné. Bylo by mnohem horší, kdyby dali najevo, že v případě provokací nebudou reagovat. Existují okamžiky, kdy se vyplatí bojovat a být poražený, než nebojovat vůbec.

Za třetí, jaký účel měly nepokoje mít? Bylo to něco jako puč či revoluční povstání? Bylo konečným cílem svržnutí vlády? Byly vůbec nepokoje plánovány předem?

Můj osobní názor je, že nepokoje byly plánovány jen v tom smyslu, že je každý očekával. Nic nenaznačuje, že by některá strana měla nějaký určitý plán. Na straně anarchistů šlo téměř určitě o spontánní akci, neboť se jí účastnili většinou jen řadoví členové. Lidé vyšli do ulic a jejich političtí předáci je následovali jen váhavě, popřípadě je nenásledovali vůbec. Jediní lidé, kteří vůbec hovořili revolučně, byli Přátelé Durrutiho, malá extremistická skupina ve FAI. Ale ti také jen následovali a nevedli. Skupina rozšiřovala něco jako revoluční leták, ten se však objevil až 5. května a nelze tedy říci, že by způsobil vypuknutí bojů, které začaly o dva dny dříve. Oficiální vedení CNT se od celé záležitosti od začátku distancovalo. Mělo k tomu několik důvodů. V první řadě šlo o skutečnost, že CNT byl stále ještě zastoupen ve vládě a Generalita se starala, aby předáci byli mnohem konzervativnější než členstvo. Za druhé, hlavním cílem vůdců CNT bylo vytvořit alianci s UGT, ale boje roztržku mezi CNT a UGT bezpochyby prohlubovaly, alespoň pro danou chvíli. Za třetí - přestože tato obava existovala jen mezi zasvěcenci - předáci anarchistů se obávali, že pokud by události přestoupily určitou hranici a dělníci se zmocnili kontroly nad městem, jak k tomu možná všechno směřovalo před 5. květnem, mohlo by dojít k zahraniční intervenci. Jeden britský křižník a dva torpédoborce vplyly do přístavu a další válečné lodi zřejmě nebyly daleko. Anglické noviny vysvětlovaly, že tyto lodi se přiblížily k Barceloně, aby "chránily britské zájmy", ve skutečnosti se o nic takového ani nepokusily; tedy nezakotvily, aby vzaly na palubu nějaké britské občany či uprchlíky. Nelze to říci s naprostou jistotou, ale je nanejvýš pravděpodobné, že britská vláda, která nehnula ani prstem na záchranu španělské vlády před Frankem, by okamžitě intervenovala, aby ji zachránila před její vlastní dělnickou třídou. Předáci POUM se nikterak od celé záležitosti nedistancovali, naopak vyzývali svoje stoupence, aby setrvali na barikádách, a dokonce vyjádřili svůj souhlas (v La Batalla 6. května) s extremistickým letákem, který vydali Přátelé Durrutiho. (S tímto letákem to je trochu nejisté, nikdo asi není schopen přijít s třeba jediným výtiskem.) V některých zahraničních novinách byl popisován jako "ohnivý plakát", jímž byly polepeny zdi celého města. Žádný takový plakát samozřejmě neexistoval. Srovnáme-li různé zprávy, pak leták měl vyzývat k (I) vytvoření revolučního výboru (junty), (II) zastřelení těch, kdo byli odpovědní za obsazení telefonní ústředny, (III) odzbrojení Civilní gardy. Existuje také určitá nejistota v tom, jakým způsobem La Batalla měla vyslovit svůj souhlas s tímto letákem. Já sám jsem neviděl ani leták, ani noviny La Batalla z onoho dne. Jediný leták, který jsem během bojů viděl, vydala skupina trockistů (bolševiků-leninistů) 4. května. Bylo na něm jen: "Všichni na barikády - generální stávka v celém průmyslu mimo válečného." (Jinými slovy - žádal jen to, co se vlastně už stejně dělo.) Ve skutečnosti byl však postoj vedení POUM váhavý. Nikdy nebylo pro povstání, dokud není vyhrána válka proti Frankovi; na druhé straně dělníci vyšli do ulic a předáci POUM zaujali poměrně rigidní marxistické stanovisko, že pokud dělníci jsou v ulicích, je povinností revolučních stran stát za nimi. Tudíž i přes revoluční hesla o "posílení ducha 19. července" atd. dělali co mohli, aby omezili dělnické akce na defenzivní. Nikdy například nenařídili útok na některou budovu; pouze svým stoupencům přikázali, aby zůstali na strážích a pokud možno se vyhýbali střelbě - o tom jsem se konečně zmiňoval v předchozí kapitole. La Batalla také zveřejnila pokyny, aby žádné jednotky neopouštěly frontu.*17 Pokud se dá usuzovat, řekl bych, že odpovědnost POUM za události se omezuje na to, že vyzývala všechny k setrvání na barikádách a snad i přemluvila určitý počet lidí, aby tam zůstali déle, než by tam jinak byli. Ti, kdo byli v oněch chvílích v osobním styku s předáky POUM (já sám jsem nebyl), mi řekli, že v zásadě byli celou záležitostí znechuceni, že však měli pocit, že je nutné se angažovat. Později z toho pochopitelně byl vytloukán politický kapitál. Gorkin, jeden z předáků POUM, později dokonce hovořil o "slavných květnových dnech". Z propagandistického hlediska to možná

byla správná linie; každopádně počet členů POUM se za krátké období před jejím rozpuštěním poněkud zvýšil. Takticky to patrně byla chyba stavět se za leták Přátel Durrutiho, což byla malá organizace, normálně nepřátelská vůči POUM. Uvážíme-li všeobecné vzrušení a jiná prohlášení z obou stran, pak leták ve skutečnosti neřikal o mnoho víc než "Zůstaňte na barikádách". Ale tím, že předáci POUM se za tento leták postavili - na rozdíl od Solidaridad Obrem, anarchistických novin, které ho odsoudily - usnadnili komunistickému tisku pozdější útoky, obsahující tvrzení, že boje byly povstáním, řízeným výlučně POUM. Může nám však být jasné, že komunistický tisk by to říkal tak jako tak. Neznamenalo to nic ve srovnání s obviněními, vznášenými jak před boji, tak po nich - a s menším oprávněním. Předáci CNT svým opatrnějším postojem nezískali nic; byli chváleni pro svoji loajálnost, ale jak vláda, tak Generálka na ně tlačily, kde jen to bylo možné.

Pokud se dalo soudit z toho, co tenkrát říkali lidé, neexistovaly nikde žádné revoluční úmysly. Lidé na barikádách byli řadoví dělníci z CNT, možná tam s nimi bylo pár dělníků z UGT, ale nesnažili se svrhnout vládu, nýbrž vzdorovat tomu, co považovali - ať už oprávněně či ne - za útok policie. Jejich akce byly v zásadě defenzivní a silně pochybuji, že by se daly označit za "povstání". Povstání zahrnuje agresivní akce a určitý plán. Přesněji lze věc označit za nepokoje - značně krvavé nepokoje, protože na obou stranách byly k dispozici zbraně a ochota je použít.

Jaké však byly úmysly druhé strany? Když to tedy nebyl anarchistický puč, nebyl to snad puč komunistický - plánovaný pokus jednou ranou rozdrtit moc CNT?

Tomu bych nevěřil, třebaže určité věci by se zdály toto podezření potvrzovat. Příznačné je, že cosi velice podobného (obsazení telefonní ústředny ozbrojenou policií, jednající dle rozkazů z Barcelony) se událo o dva dny později v Tarragoně. A v Barceloně nebyl útok na telefonní ústřednu izolovaným činem. V různých částech města skupiny Civilní gardy a přívrženců PSUC obsazovaly budovy na různých strategických místech, každopádně s překvapující hbitostí. Je však třeba si uvědomit, že tyto věci se odehrávají ve Španělsku a ne v Anglii. Barcelona je město, které má dlouhou historii pouličních bojů. Na takových místech se věci dějí rychle, stranicky je vše rozdělené, každý se vyzná v geografii města, a když se začne střítet, zaujmají lidé svoje místa, jako kdyby vše bylo nacvičené. Lze předpokládat, že lidé, kteří byli odpovědní za přepadení telefonní ústředny, potíže předpokládali - i když ne v takovém měřítku, v jakém nakonec probíhaly - a připravili se na ně. Z toho ale nevyplývá, že se plánoval generální útok na CNT. Existují dva důvody, proč nevěřím, že by se některá z obou stran připravila na boje většího rozsahu:

(I) Ani jedna strana nestáhla předem do Barcelony vojenské jednotky. Bojovalo se jen mezi těmi, kdo již ve městě byli, většinou mezi civilisty a policií.

(II) Téměř okamžitě se začalo nedostávat potravin. Kdokoliv někdy sloužil ve Španělsku, ví, že jedna z válečných operací, kterou Španělé ovládají skutečně výborně, je zásobování svých jednotek. Je naprosto nepravděpodobné, že by některá z obou stran počítala s týdnem či čtrnácti dny bojů v ulicích a generální stávkou a přitom předem nezajistila zásobu potravin.

Konečně je zde otázka, kdo byl a kdo nebyl v právu. V zahraničním antifašistickém tisku se objevovaly různé názory, jako obvykle však to byla jen jedna strana mince. Výsledkem je, že barcelonské boje byly prezentovány jako povstání neloajálních anarchistů a trockistů, kteří "vpadli španělské vládě do zad" atd. Nebylo to vůbec tak jednoduché. Nepochybně jste-li ve válce se svým úhlavním nepřítelem, nebudete raději začínat rozmlísky ve vlastním táboře; lidé nezačnou stavět barikády, když je k tomu nepřinutí něco, co považují za provokaci. Všechny potíže pramenily pochopitelně z vládního příkazu, aby anarchisté odevzdali svoje zbraně. V anglickém tisku to bylo přeloženo do anglických pojmů a dostalo to tuto formu: na aragonské frontě bylo nutné třeba zbraní a nebylo možné je tam odeslat, protože je zadržovali nevlastenečtí anarchisté. Tento výklad ignoruje podmínky, skutečně existující ve Španělsku. Každý věděl, že jak anarchisté, tak PSUC shromažďují zbraně; když došlo k bojům v Barceloně, bylo to potvrzeno - obě strany měly dostatek zbraní. Anarchistům bylo naprosto jasné, že i když svoje zbraně odevzdají, PSUC, politicky nejsilnější strana Katalánska, si svoje ponechá; a když bylo po bojích, také se to skutečně stalo. Zatím mohl člověk vidět na ulicích kvanta zbraní, které by přišly velice vhod na frontě, které však blokovaly "nepolitické" policejní jednotky v týlu. A pod tím vším byla neslučitelná diference mezi komunisty a anarchisty, jež dříve či později musela vyústit do nějakého boje. Komunistická strana Španělska od počátku války enormně zvýšila počet svých členů a uchvátila větší část politické moci a do Španělska přišly tisíce komunistů ze zahraničí, netajivších se úmyslem "likvidovat" anarchismus, jakmile jen bude válka proti Frankovi vyhrána. Za daných okolností se dalo jen stěží předpokládat, že anarchisté odevzdají svoje zbraně, které měli ve vlastnictví od léta 1936.

Obsazení telefonní ústředny, to byla jen zápalka, jež zapálila doutník připravené bomby. Je možné, že ti, kdo za obsazení byli odpovědní, měli představu, že to nevyvolá žádné potíže. Katalánský prezident Companys údajně několik dní předtím se smíchem prohlásil, že anarchisté snesou všechno.*18 Jistě to nebyl moudrý počín.

Nějaký čas předtím docházelo k ozbrojeným srážkám mezi anarchisty a komunisty v různých částech Španělska. Katalánsko - a zvláště Barcelona - bylo ve stavu napětí, které již vedlo k pouličním přestřelkám, vraždám a tak dále. A náhle proběhla městem zpráva, že ozbrojení muži napadají budovy, obsazené dělníky během červencových bojů, jímž tudíž připisují ze sentimentality značnou důležitost. Je třeba si uvědomit, že Civilní gardy nebyly dělnickým obyvatelstvem nikterak milovány. Po mnoho generací byla la guardia jen přívěškem statkářství a nadvlády a Civilní gardy byly dvojnásobně nenáviděny proto, že jejich loajalita s protifašistickými silami byla nanejvýš pochybná.*19 Je pravděpodobné, že emoce, které přivedly lid do ulic v prvních několika hodinách bojů, byly tytéž, které jej vedly k odporu proti povstaleckým generálům na začátku války. Pochopitelně se dá diskutovat o tom, zda dělníci CNT měli předat telefonní ústřednu bez protestů. Tady se asi budou názory lišit podle postoje k otázce centralizované vlády a moci dělnické třídy. Lze také říci: "Ano, možná CNT byla v právu. Ale koneckonců je válka a nemají si co začínat boje za frontou." S tím úplně souhlasím. Jakýkoliv vnitřní neklid nepochybně prospívá Frankovi. Ale proč vlastně propukly boje? Vláda možná měla či neměla právo obsadit telefonní ústřednu; problém je ale v tom, že za daných okolností to k

bojům vést muselo. Byl to provokativní čin, gesto, jež znamenalo - a patrně i mělo znamenat - toto: "S vaší mocí je konec - přebíráme ji." Zdravý rozum nemohl předpokládat nic jiného než problémy. Pokud si člověk udržuje smysl pro proporce, pak si musí uvědomit, že chyba nebyla - a za daných okolností ani být nemohla - výlučně na jedné straně. Důvod, proč byla akceptována jednostranně vyložená verze, je jednoduše ten, že španělské revoluční strany neměly možnost publikovat v zahraničním tisku. Zvláště v anglickém tisku musel člověk dlouho hledat, aby našel nějakou příznivou referenci - v kterémkoliv období války - o španělských anarchistech. Byli systematicky očerňováni, a jak vím z vlastní zkušenosti, je téměř nemožné sehnat někoho, kdo by otiskl něco na jejich ochranu.

Snažil jsem se psát o barcelonských bojích objektivně, i když pochopitelně v takových otázkách nemůže být nikdo úplně objektivní. Člověk se prakticky musí postavit na nějakou stranu, a na jaké straně jsem byl já, to musí být úplně jasné. Opět - určitě jsem se tu či jinde ve svém vyprávění dopustil řady věcných chyb. O španělské válce je obtížné psát přesně, protože je nedostatek nepropagandistických dokumentů. Varuji každého před svým zaujetím a varuji před svými omyly. Přesto jsem udělal vše pro to, abych psal čestně. I tak je ale zřejmé, že můj popis je naprosto rozdílný od toho, co se objevilo v zahraničním a speciálně v komunistickém tisku. Rozebrat komunistickou verzi je nutné, protože byla publikována na celém světě, byla od té doby v krátkých časových intervalech doplňována a je celosvětově patrně nejvíce akceptována.

V komunistickém a prokomunistickém tisku byla veškerá vina za barcelonské boje svalována na POUM. Záležitost nebyla prezentována jako spontánní výbuch, nýbrž jako cílevědomé a plánované povstání proti vládě, řízené výlučně POUM za pomoci několika svedených lidí. Navíc prý šlo o fašistické spiknutí, provedené dle fašistických příkazů s úmyslem rozpoutat v týlu občanskou válku a tak paralyzovat vládu. POUM byla "Frankova pátá kolona", "trockistická" organizace, postupující koordinovaně s fašisty. Podle novin Daily Worker z 11. května: Němečtí a italské agenti, kteří proudili do Barcelony, údajně aby "připravovali" známý "Sjezd Čtvrté internacionály", měli jeden velký úkol. Ve spolupráci s místními trockisty měli připravit situaci, kdy by převládly nepokoje a krveprolití a Němci a Italové by mohli prohlásit, že "nemohou efektivně vykonávat námořní kontrolu katalánského pobřeží vzhledem k nepokojům v Barceloně", a museli by tudíž "vyložit svoje jednotky v Barceloně". Jinými slovy to, co se připravovalo, byla situace, ve které by německá a italská vláda mohly zcela otevřeně vyložit svoje jednotky na katalánském pobřeží a prohlásit, že to je "v zájmu udržení pořádku"... Nástroj pro tento účel již Němci a Italové měli připravený ve formě trockistické organizace známé jako POUM. POUM, jednající ve spolupráci s dobře známými kriminálními živly a za pomoci některých dalších pomýlených jednotlivců z různých anarchistických organizací naplánovala, zorganizovala a provedla útok na týlové jednotky, který byl časově přesně sladěn s útokem na frontě v Bilbau atd., atd.

Dále v tomto článku se barcelonské boje staly "útokem POUM" a v dalším článku v témže čísle se tvrdilo, že "není pochyb o tom, že odpovědnost za krveprolití v Katalánsku musí spočinout na POUM". Inprecor tvrdil 29. května, že ti, kdo v Barceloně stavěli barikády, byli "jen členové POUM, zvláště pro tento účel stranou vyčlenění".

Mohl bych tak citovat dál a dál, je to však dostatečně jasné. Plnou odpovědnost nesla POUM a jednala na základě fašistických rozkazů. Kousek dál uvedu ještě další výňatky z článků, které se objevily v komunistickém tisku; uvidíme, že si samy tak odporují, že jsou naprosto bezcenné. Než však tak učiním, stojí za to uvést a priori několik důvodů, proč tato verze barcelonských bojů jako fašistického povstání řízeného POUM je nemožná: (I) POUM neměla ani takové členstvo, ani vliv, aby mohla vyprovokovat nepokoje v takovém rozsahu. Tím spíš neměla ani moc na vyhlášení generální stávky. Byla to politická organizace s poměrně neurčitým vlivem v odborových organizacích a stěží by byla schopnější způsobit v Barceloně stávku než dejme tomu anglická komunistická strana v Glasgowu. Jak jsem již uvedl, postoj předáků POUM možná trochu napomohl prodloužení bojů; nemohli je však vyvolat, ani kdyby chtěli. (II) Údajně fašistické spiknutí je jen smyšlenka - všechny důkazy nasvědčují něčemu jinému. Tvrdí se nám, že německá a italská vláda plánovaly vylovení svých jednotek v Katalánsku; ale ani německé ani italské jednotky se k pobřeží vůbec nepřiblížily. A pokud jde o "sjezd Čtvrté internacionály" a "německé a italské agenty", to jsou jen čisté výmysly. Pokud já vím, o nějakém sjezdu Čtvrté internacionály se ani nemluvalo. Existovaly neurčité plány na sjezd POUM a jejich bratrských stran (anglické ILP, německé SAP atd.); předběžně byl stanoven nějaký den v červenci - tedy o dva měsíce později - a zatím nedorazil ani jeden delegát. Mimo stránky Daily Workeru žádní "němečtí a italské agenti" vůbec neexistovali. Každý, kdo v té době přecházel hranice, ví, že nebylo nic snadného "proudit" do Španělska či ho opouštět.

(III) Nic se nestalo ani v Leridě, hlavním postavení POUM, ani na frontě. Bezpochyby pokud by předáci POUM chtěli pomoci fašistům, stačilo, aby přikázali svým milicím opustit frontovou linii a nechat fašisty projít. Nic takového se však ani nestalo, ani se o tom neuvažovalo. Ani nedošlo k odvolání nějakých jednotek z fronty před vypuknutím bojů, přestože by šlo poměrně snadno propašovat dejme tomu tisíc či dva tisíce mužů do Barcelony pod různými záminkami. A na frontě nedošlo k žádnému pokusu, byť i pouze o nepřímou sabotáž. Transport potravin, munice a dalšího materiálu probíhal jako jindy; následně jsem si to ověřil. Mimoto plánované povstání takového druhu by si vyžádalo měsíce příprav, podvrtné propagandy mezi milicí a tak dál. Skutečnost, že milice na frontě se údajného "povstání" nikterak neúčastnila, je naprosto nepochybná. Pokud POUM skutečně plánovala puč, pak není pochopitelné, proč nepoužila asi deset tisíc ozbrojených mužů milice, kteří tvořili její jedinou údernou sílu.

Z toho všeho je zřejmé, že komunistické teze o "povstání" POUM pod fašistickým vedením nespočívají na žádných důkazech. Přidám několik dalších výňatků z komunistického tisku. Komunistické popisy úvodního incidentu, útoku na telefonní ústřednu, jsou naprosto průhledné; neshodují se v ničem mimo to, že vinu svalují na druhou stranu. Za povšimnutí stojí, že v anglických komunistických novinách byla vina svalována nejdříve na anarchisty, teprve později na POUM. Důvod pro to je nasnadě. V Anglii málokdo slyšel o "trockismu", zatímco když kdokoliv mluvící anglicky slyší "anarchista", otřese se hrůzou. Nejprve se tedy uvede, že šlo o anarchisty, tím se navodí správně zaujatá atmosféra a pak se vina může bezpečně přenést na "trockisty". Tak začíná 6. května Daily Worker:

Malá skupina anarchistů v pondělí a úterý obsadila a pokusila se ovládnout budovy telefonní a telegrafní ústředny a začala střílet do ulic.

Není nad dobrý start s obrácenými úlohami. Civilní gardy zaútočí na budovu obsazenou CNT; CNT je tedy prezentováno jako útočící na svoji vlastní budovu; ve skutečnosti tedy napadali sami sebe. 11. května tvrdí Daily Worker toto:

Levicový katalánský ministr veřejné bezpečnosti Aiguade a socialistický generální komisař veřejného pořádku Rodrigue Salas vyslali ozbrojenou republikánskou policii do budovy Telefónica, aby odzbrojila tamější zaměstnance, většinou členy odborů CNT.

To dost dobře nesouhlasí s prvním tvrzením; Daily Worker přesto vůbec nijak nepřipouští, že první prohlášení bylo chybné. Daily Worker 11. května uvádí, že letáky Přátel Durrutiho, od kterých se CNT distancoval, se objevily 4. a 5. května během bojů. Inprecor z 22. května uvádí, že se objevily 3. května, před vypuknutím bojů, a dodává, že "na základě těchto skutečností" (objevení se různých letáků):

Policie, vedená osobně policejním prefektem, obsadila odpoledne 3. května telefonní ústřednu. Na policii bylo při vykonávání jejích služebních povinností střeleno. To se stalo signálem pro různé provokatéry, kteří po celém městě rozpoutali palbu.

A zde je Inprecor z 29. května:

Ve tři hodiny odpoledne vešel komisař veřejné bezpečnosti soudruh Salaš do budovy telefonní ústředny, kterou předchozího večera začala okupovat skupina asi padesáti členů POUM a různé nekontrolovatelné živly.

To je dost zvláštní. Okupování telefonní ústředny 50 členy POUM je něco, co by se dalo nazvat malebnou okolností, a předpokládalo by se, že si toho včas někdo všimne. Přesto to vypadá, jako by obsazení bylo zjištěno až o tři nebo čtyři dny později. V dalším čísle Inprecoru se z 50 členů POUM stalo 50 milicionářů POUM. Stěží by se dalo dohromady více protimluvů, než najdeme v těchto několika krátkých pasážích. Jednu chvíli CNT útočí na telefonní ústřednu, jindy se opět útočí na ně v telefonní ústředně; letáky se objevují před obsazením telefonní ústředny a jsou příčinou obsazení, nebo existuje druhá alternativa, kdy se objevují později a jsou důsledkem obsazení; lidé v budově jsou buď členové CNT, nebo členové POUM - a tak dál. A ještě v jednom pozdějším čísle Daily Workeru (3. června) nás pan J. R. Campbell informuje, že vláda obsadila telefonní ústřednu jen proto, že už byly postavené barikády! Z důvodů stručnosti jsem probral zprávy jen o jednom incidentu, stejné nesrovnalosti však byly v popisech všech událostí publikovaných v komunistickém tisku. Byla zde navíc různá prohlášení, která jsou zřejmě naprostými výmysly. Zde je například jedno prohlášení, citované 7. května v Daily Workeru, jež mělo údajně zveřejnit španělské velvyslanectví v Paříži:

Významným rysem povstání bylo, že z balkónů různých domů v Barceloně vlály staré monarchistické vlajky, nepochybně ve víře, že ti, kdo se účastnili povstání, se stali pány situace.

Daily Worker toto prohlášení přetiskl nejspíše v dobré víře, ale ti, kdo za něj byli odpovědní na španělském velvyslanectví, museli naprosto záměrně lhát. Kterýkoliv Španěl chápal vnitřní situaci lépe. Monarchistická vlajka v Barceloně! To byla jediná věc, která by mohla sjednotit různé frakce v jediném okamžiku. I komunisté, pokud byli v kritickou dobu přítomni, se museli při čtení této zprávy usmívat. Totéž platí o zprávách v různých komunistických novinách o zbraních, které měla POUM v "povstání" použít. Dalo by se jim věřit jen tehdy, kdyby člověk neznal naprosto žádná fakta. V Daily Workeru ze 17. května tvrdí pan Frank Pitcairn:

Povstalci použili všechny druhy zbraní. Byly to zbraně, které kradli a ukrývali po dlouhé měsíce předtím, i zbraně jako tanky, ukradené z kasáren těsně před počátkem povstání. Je jasné, že velké množství kulometů a několik tisíc pušek je stále v jejich držení.

Inprecor uvádí 29. května také toto:

Třetího května měla POUM k dispozici několik desítek kulometů a pár tisíc pušek... Na Plaza de Cataluña použili trockisté baterie děl "pěťasedmdesátek", které byly určeny pro aragonskou frontu a které milice pečlivě skrývala ve svých budovách.

Pan Pitcairn nám neříká, jak a kdy se zjistilo, že POUM vlastní několik desítek kulometů a pár tisíc pušek. Provedl jsem odhad počtu zbraní - ve třech hlavních budovách POUM - asi osmdesát pušek, několik granátů a žádné kulometry; byly to tedy zbraně právě postačující ozbrojeným hlídkám, jež měly v té chvíli rozmístěny ve svých budovách všechny politické strany. Je podivné, že poté, co POUM byla rozpuštěna a všechny její budovy obsazeny, se tyto tisíce zbraní nikdy neobjevily na světle božím; zvláště tanky a polní děla, které zrovna nelze schovat do komína. Obě výše uvedená prohlášení však především odhalují naprostou neznalost místních podmínek. Podle pana Pitcairna ukradla POUM tanky "z kasáren". Neříká nám, z jakých kasáren. Milicionáři POUM v Barceloně (bylo jich poměrně málo, protože přímý nábor do stranických milicí ustal) sdíleli Leninova kasárna se značně větším počtem jednotek Lidové armády. Pan Pitcairn tedy po nás chce, abychom věřili tomu, že tanky byly ukradeny s vědomím a souhlasem Lidové armády. Totéž platí o budovách, v nichž měla být ukryta děla. Neuvádí se, kde měly tyto budovy být. Baterie děl, které pálily na Plaza de Cataluña, se objevily v mnoha novinových zprávách, myslím však, že se dá s jistotou říci, že nikdy neexistovaly. Jak už jsem se zmínil dříve, nezaslechl jsem během bojů žádné dunění dělostřelecké palby, přestože Plaza de Cataluña byla jen něco přes kilometr daleko. O pár dní později jsem si náměstí prohlížel a na žádných budovách jsem nemohl objevit památky po střepinách. A jeden očitý svědek, jenž pobýval poblíž náměstí po celou dobu trvání bojů, tvrdí, že se tam nikdy žádná děla neobjevila. (Mimochodem - příběh o ukradených dělech možná pochází od Antonova-Ovsejenka, sovětského generálního konzula. Každopádně ho vyprávěl jednomu známému anglickému novináři, který jej pak v dobré víře opakoval v jednom týdeníku. Antonov-Ovsejenko se mezitím stal obětí "čistky". Jaký by to mohlo mít vliv na jeho důvěryhodnost, to nevím. Pravdou samozřejmě je, že tyto příběhy o tancích, polních dělech atd. byly použity proto, že jinak se těžko vysvětloval rozsah barcelonských bojů při tak malém počtu členů POUM. Bylo nutné

prohlašovat, že za boje je plně a výlučně odpovědná POUM; také bylo nutné prohlašovat, že to je malá a nedůležitá strana, která nemá žádné zázemí a "čítá jen několik tisíc členů", dle Inprecoru. Jedinou nadějí, jak by se oběma prohlášením mohlo dodat věrohodnosti, bylo předstírat, že POUM měla k dispozici všechny zbraně moderní mechanizované armády.

Nelze pročitat zprávy v komunistickém tisku, aniž by si člověk neuvědomoval, že jsou vědomě zacíleny na veřejnost neznající fakta a že jejich jediným účelem je způsobit předpojatost. Příkladem takové zprávy je ta Pitcairnova v Daily Workeru z 11. května o tom, že "povstání" bylo potlačeno jednotkami Lidové armády. Kdo nezná všechny okolnosti, má z ní získat dojem, že celé Katalánsko stálo pevně proti "trockistům". Lidová armáda však během bojů zůstávala neutrální; to věděl v Barceloně každý a těžko lze uvěřit, že to pan Pitcairn nevěděl. Nebo vezměme zase žonglování s počty zraněných a mrtvých v komunistickém tisku, které mělo za cíl nafouknout rozsah nepokojů. Díaz, generální tajemník Španělské komunistické strany, široce citovaný v komunistickém tisku, uvedl čísla 905 mrtvých a 2500 zraněných. Katalánský ministr propagandy, u něhož lze s větší předpokládat podcenění, uváděl 400 mrtvých a 1000 zraněných. Komunistická strana zdvojnásobí a navrch ještě něco přidá pro štěstí.

Zahraniční kapitalistické noviny obecně svalovaly vinu za boje na anarchisty, pár se jich však drželo komunistické linie. Jedněmi z nich byly anglické News Chronicle; jejich dopisovatel, pan John Langdon-Davies, tehdy byl v Barceloně. Ocituji zde výňatky z jeho článku:

Trockistická revolta

...To nebylo anarchistické povstání. Jde o zmařený puč "trockistické" POUM, provedený jimi kontrolovanými organizacemi Přátelé Durrutiho a Svobodná mládež... Tragédie začala v pondělí odpoledne, když vláda vyslala do budovy telefonní ústředny ozbrojenou policii k odzbrojení tamějších dělníků, většinou členů odborů CNT. Vážné narušování provozu ústředny bylo už nějakou dobu ostudné. Na Plaza de Cataluña se před budovou shromáždil velký dav, zatímco příslušníci CNT uvnitř kladli odpor a ustupovali podlaží za podlažím až na střešinu budovy... Celý incident byl značně nejasný, všude se však rozkřiklo, že vláda vystoupila proti anarchistům. Ulice se zaplnily ozbrojenými muži... Se soumrakem byly všechny dělnické centrály a vládní budovy zabarikádovány a v deset hodin večer se ozvaly první salvy a první ambulance si počaly klesat cestu ulicemi. Se svítáním se střílelo v celé Barceloně... Jak den pokračoval a počet mrtvých přesahoval stovku, dalo se jen dohadovat, co se vlastně děje. Anarchistické odbory CNT a socialistické UGT technicky nebyly "v ulicích". Pokud dělníci setrvali na barikádách, jen sledovali situaci a vyčkávali, kterýžto postoj zahrnoval právo střílet na každého, kdo se objevil na ulici ozbrojený... všeobecný zmatek ještě zvyšovali pacos - skrytí jednotlivci, obyčejně fašisté, kteří stříleli se střech domů bez určitého cíle, jen tím zvyšovali všeobecnou paniku... Ve středu večer však již začínalo být jasné, kdo stojí za revoltou. Všechny zdi byly polepeny burčujícím plakátem, vyzývajícím k okamžité revoluci a zastřelení všech republikánských a socialistických předáků. Podepsán byl organizací Přátelé Durrutiho. Ve čtvrtek ráno se anarchistický deník distancoval od jakéhokoli spojení s touto organizací, ale noviny La Batalla, orgán POUM, celý dokument s velkou chválou přetiskly. Barcelona, přední španělské město, byla zatažena do krveprolití agenty-provokatéry, používajícími tuto podvrtnou organizaci. Tak to už vůbec nesouhlasí s komunistickými verzemi, které jsem citoval výše; ale uvidíme dále, že článek odporuje i sám sobě. Nejdříve je celá záležitost popisována jako "trockistická revolta", pak se uvádí, že to byl důsledek útoku na budovu telefonní ústředny a že se rozkřiklo, že vláda "vystoupila" proti anarchistům. Ve městě jsou barikády a na nich jak CNT, tak UGT; za dva dny nato se po městě objevuje burčující plakát (ve skutečnosti leták) a to se označuje za počátek celé akce - následky předchází příčinu. Autor označuje obě organizace za "kontrolované" POUM. Obě byly anarchistické a s POUM neměly žádné spojení. Svobodná mládež byla Liga mladých anarchistů, odpovídající JSU při PSUC, atd. Přátelé Durrutiho byla malá organizace uvnitř FAI a obecně měla vůči POUM nepřátelský postoj. Pokud jsem mohl zjistit, neexistoval nikdo, kdo by byl členem obou organizací. Asi stejně pravdivé by bylo, kdyby se prohlásilo, že Socialistická liga je organizace "kontrolovaná" anglickou liberální stranou. Byl si toho Langdon-Davies vědom? Pokud ano, měl psát o této velmi složité záležitosti obezřetněji.

Nenapadám dobrou víru Langdona-Daviese; patrně však opustil Barcelonu v momentě, kdy boje skončily, tj. ve chvíli, kdy měl začít vážně události zkoumat. V celé jeho zprávě jsou jasné náznaky toho, že akceptoval oficiální verzi o "trockistické revoltě", aniž si ji dostatečně ověřil. To je zřejmé i z výňatku, který jsem citoval. "Se soumrakem" se staví barikády a "v deset hodin" zaznívají první salvy. To nejsou slova očitého svědka. Podle toho by se zdálo, že je obvyklé počkat, až nepřítel postaví barikádu, než se na něj začne střílet. Člověk z článku získává dojem, že mezi postavením barikád a vypálením prvních výstřelů uplynulo pár hodin, zatímco to přirozeně bylo naopak. Já a mnoho dalších jsme byli svědky toho, že první výstřely padly brzy odpoledne. Opět se zde vyskytují osamělí jednotlivci, "obyčejně fašisté", střílející se střech. Autor nevysvětluje, jak zjistil, že šlo o fašisty. Jistě nelezl po střechách a nezpovídal je. Prostě jen opakoval, co se mu řeklo, a protože to zapadalo do oficiální verze, nijak to nezpochybňoval. Ve skutečnosti naznačuje jeden možný zdroj většiny svých informací neopatrnou zmínkou o ministru propagandy na začátku svého článku. Zahraniční novináři ve Španělsku byli vydáni beznadějně na milost a nemilost ministerstvu propagandy, přestože by si člověk mýsl, že jen už označení tohoto ministerstva by mělo být dostatečným varováním. Ministr propagandy měl asi takový zájem na podávání objektivních informací o barcelonských nepokojích jako dejme tomu zesnulý lord Carson o povstání v Dublinu v roce 1916.

Uvedl jsem důvody, proč si myslím, že komunistickou verzí barcelonských bojů není možné brát vážně. Mimoto musím říci něco o obecném obvinění, že POUM byla tajnou fašistickou organizací v žoldu Franka a Hitlera.

Toto obvinění bylo znovu a znovu opakováno v komunistickém tisku, zvláště počínaje začátkem roku 1937 a dále. Byla to součást celosvětového tažení oficiální komunistické strany proti "trockismu", jehož měla být POUM představitelkou ve Španělsku. "Trockismus," podle Frente Rojo (valencijských komunistických novin), "není politickou doktrínou. Trockismus je oficiální kapitalistickou organizací, fašistickou teroristickou bandou zabývající se zločiny a sabotážemi

proti lidu." POUM byla "trockistickou" organizací ve spojení s fašisty a byla částí "Frankovy páté kolony." Od počátku bylo zřejmé, že na podporu těchto obvinění neexistují žádné důkazy. Celá věc se prostě autoritářsky prohlásila. Útoky probíhaly za doprovodu maximálně osobních výpadů a s naprostou neodpovědností, pokud jde o možné následné vlivy na průběh války. Kde šlo o napadání POUM, tam mnoho komunistických autorů patrně považovalo vyřazování vojenských tajemství za nedůležitou okolnost. V jednom únorovém čísle Daily Workeru mohla například jedna autorka (Winifred Ba-tesová) uvést, že POUM má na svém úseku fronty jen poloviční počet jednotek, než předstírá. Nebyla to pravda, autorka však nepochybně věřila, že to pravda je. Ona i Daily Worker byli tudíž naprosto připraveni předat nepříteli jednu z nejdůležitějších informací, jakou lze v novinovém článku předat. V New Republic uvedl Ralph Bates, že jednotky POUM "hrály s fašisty na území nikoho fotbal" v období, kdy ve skutečnosti jednotky POUM utrpěly silné ztráty a mnoho mých osobních přátel bylo zraněno nebo zabito. A znovu se objevila zlá kresba, šířená ve velkém počtu nejprve v Madridu a pak i v Barceloně, zobrazující příslušníka POUM, jemuž padá s obličejem maska se srpem a kladivem a odhaluje tvář s hákovým křížem. Kdyby vláda nebyla v zásadě pod komunistickou kontrolou, nikdy by nedovolila, aby v době války byly takové věci rozšiřovány. Byl to úmyslný úder nejen morálce milice POUM, ale i dalším, kteří náhodou stáli v její blízkosti - neboť není nijak povzbuzující, když se vám říká, že v jednotkách vedle vás na frontě jsou zrádci. Ve skutečnosti pochybuji, zda výpad, který byl na milici veden z týlu, měl kýžený dopad na morálku milice POUM. Jistě však byl tak zaměřen a ti, kdo za něj byli odpovědní, určitě stavěli politickou zášť před antifašistickou jednotu.

Obvinění proti POUM byla následující: že organizace, čítající několik tisíc členů téměř výlučně z řad dělníků, včetně mnoha dobrovolníků a sympatizujících ze zahraničí, většinou uprchlíků z fašistických zemí, a tisíců příslušníků milice, byla prostě obrovskou špiónážní organizací ve službách a žoldu fašistů. Celá věc se přičila zdravému rozumu a celá minulost POUM úplně něco podobného vylučovala. Všichni předáci POUM měli za sebou revoluční minulost. Někteří z nich se zamíchali do revolty v roce 1934 a většina z nich byla uvězněna za svoji socialistickou činnost za Lerrouxovy vlády či za monarchie. V roce 1936 její tehdejší vůdce Joaquín Maurín byl jedním z delegátů, kteří v parlamentě varovali před hrozbou Frankova povstání. Nějakou dobu po vypuknutí války byl fašisty uvězněn, když se snažil organizovat odpor ve Frankově týlu. Po vypuknutí povstání hrála POUM význačnou úlohu v odporu a zvláště v Madridu padlo mnoho jejích členů v pouličních bojích. Byla jednou z prvních organizací, které v Katalánsku a v Madridu vytvořily jednotky milic. Zdá se být téměř nemožné označovat to za činnost strany ve fašistickém žoldu. Strana ve fašistickém žoldu by prostě dělala pravý opak.

Podobně neexistovaly žádné známky profašistické činnosti ani během války. Argumentovalo se - i když nakonec s tím nesouhlasím -, že vyžadováním revolučnější politiky POUM rozdělávala vládní moc a tím nahrávala fašistům; myslím, že každá, vláda reformistického typu by oprávněně považovala stranu, jako je POUM, za obtíž. To je však něco úplně jiného než přímá zrada. Neexistuje žádný způsob, jak vysvětlit, že jestliže POUM byla skutečně fašistická organizace, její milice zůstávala loajální. Osm či deset tisíc mužů drželo důležité úseky fronty v nesnesitelných podmínkách zimy 1936 - 7. Mnoho jich bylo v zákopech nepřetržitě čtyři či pět měsíců. Těžko se chápe, proč jednoduše neopustili linii či nepřešli k nepříteli. Vždy měli možnost to učinit a tenkrát by to mělo možná rozhodující následky. Přesto pokračovali v boji a krátce poté, co POUM jako politická strana byla potlačena, kdy každý měl poslední události ještě v čerstvé paměti, tato milice - ještě nezačleněná do jednotek Lidové armády - se účastnila vražedného útoku na východ od Huesky, kde padlo během jednoho či dvou dní několik tisíc mužů. Očekávalo by se alespoň bratření se s nepřitelem a neustálý zástup dezertérů. Ale jak jsem uvedl již dříve, byl počet dezertérů výjimečně nízký. Předpokládala by se profašistická propaganda, "defetismus" atd. Přesto po takových nebylo ani potuchy. Nepochybně v POUM museli být fašističtí špióni a agenti-provokatéři; jsou ve všech levicových stranách. Neexistují však důkazy, že v POUM by jich bylo více než jinde.

Je pravda, že v některých útocích komunistického tisku se pravilo, že v žoldu Franka jsou jen předáci POUM, ne její řadoví členové. To byl však jen pokus o roztržku mezi vedením strany a členstvem. Z podstaty obvinění vyplývalo, že ve spiknutí jsou všichni, normální členové, milice atd.; neboť bylo zřejmé, že jestliže Nin, Gorkij a další jsou skutečně ve fašistickém žoldu, pak by o tom museli vědět spíše jejich stoupenci, kteří s nimi byli v každodenním styku, než novináři v Londýně, Paříži a New Yorku. A každopádně když byla POUM potlačena, jednala komunisty kontrolovaná policie na základě předpokladu, že všichni jsou vinni stejnou měrou, a zatýkala každého, kdo byl s POUM nějak ve spojení a na koho dosáhla, dokonce včetně raněných, ošetřovatelů v nemocnicích, žen členů POUM a v některých případech i dětí. Konečně byla POUM 15.-16. června zakázána a prohlášena za ilegální organizaci. Byl to jeden z prvních kroků Negrinovy vlády, jež nastoupila do úřadu v květnu. Když byl Výkonný výbor POUM uvržen do vězení, vyprodukoval komunistický tisk něco, co mělo znamenat odhalení rozsáhlého fašistického spiknutí. Nějakou dobu komunistický tisk na celém světě hřmal věci na tento způsob (Daily Worker z 21. června, shrnující články různých španělských komunistických novin):

SPIKNUTÍ ŠPANĚLSKÝCH TROCKISTŮ S FRANKEM

Po zatčení většiny počtu předních trockistů v Barceloně i jinde... vyšly po týdnu najevo podrobnosti o jedné z nejděsivějších špiónážních afér, k jakým kdy v době války došlo, a byla odhalena dosud nejhnusnější trockistická zrada... Dokumenty, které se dostaly do rukou policie, a plná doznání nejméně 200 zatčených osob dokazují atd. atd. Tato odhalení "dokazovala", že předáci POUM předávali rádiem vojenská tajemství generálu Frankovi, byli ve spojení s Berlínem a jednali ve spolupráci s tajnou fašistickou organizací v Madridě. Navíc zde byly uvedeny senzační podrobnosti o tajných poselstvích psaných neviditelným inkoustem, záhadný dokument podepsaný písmenem N. (jako Nin) a tak dál a tak dál. Ale konečná rána je tato: šest měsíců po událostech, o nichž píší, je většina předáků POUM stále ještě ve vězení, nebyli však vůbec postaveni před soud a nebyla nikdy vznesena ona obvinění o komunikování s Frankem pomocí rádia atd. Pokud by skutečně byli vinni špiónáží, byli by souzeni a zastřeleni během

týdne jako mnoho fašistických špiónů předtím. Nenašel se však ani nejmenší důkaz kromě nepodložených obvinění v komunistickém tisku. A pokud jde o oněch dvě stě "plných doznání", která by v případě, že existují, musela přesvědčit každého, o těch nebylo slyšet už nikdy. Byly to jen výplody něčí představivosti.

Navíc většina členů španělské vlády vyjádřila nad obviněními proti POUM svoje pochyby. Nedávno rozhodl kabinet pěti hlasy proti dvěma ve prospěch propuštění protifašistických politických vězňů; ty dva hlasy proti byly hlasy komunistických ministrů. V srpnu přijela do Španělska zkoumat obvinění proti POUM a zmizení Andrése Nina mezinárodní delegace pod vedením člena anglického parlamentu Jamese Maxtona. Ministr národní obrany Irujo, ministr spravedlnosti Zugazagoitia, ministr vnitra Ortega y Gasset, generální prokurátor Prát García a další odmítli věřit tomu, že předáci POUM se provinili šponáží. Irujo dodal, že celý případ prostudoval a že žádné takzvané důkazy by při bližším zkoumání neobstály, a že dokument, který měl Nin údajně podepsat, je "bezcný" - tj. podvrh. Prieto považoval předáky POUM za odpovědné za květnové boje v Barceloně, odmítl však názor, že jsou fašistickými špióny. "Co je vážnější," dodal, "je skutečnost, že o zatčení vůdců POUM nerozhodla vláda, že policie tato zatčení provedla z vlastní vůle. Odpovědní nejsou šéfové policie, ale jejich přívrženci, mezi něž se svým běžným způsobem vetřeli komunisté." Uvedl další příklady ilegálního zatýkání policií. Podobně prohlásil Irujo, že policie se stala "kvazinezavislá" a ve skutečnosti se dostala pod kontrolu zahraničních komunistických elementů. Prieto poměrně otevřeně narážel na skutečnost, že vláda si nemůže dovolit urazit komunistickou stranu, když Rusové dodávají zbraně. Pak přijela v prosinci do Španělska další delegace, vedená Johnem McGovernem; dostalo se jí podobných odpovědí a ministr vnitra Zugazagoitia opakoval Prietovu narážku otevřeněji; "Dostává se nám od Rusů pomoci a musíme proto připustit určité akce, které se nám nelíbí." Na dokreslení autonomie policie je zajímavé, že ani s příkazem podepsaným ředitelem věznic a ministrem spravedlnosti nedostali McGovern a další povolení k návštěvě jednoho z "tajných vězení", jež si komunistická strana v Barceloně držela.*20

Myslím, že na objasnění celé věci by to mohlo stačit. Obvinění ze šponáže proti POUM spočívala výlučně na člancích v komunistickém tisku a činnosti komunisty ovládané tajné policie. Předáci POUM a stovky či tisíce jejich stoupenců jsou stále ve vězení a posledních šest měsíců komunistický tisk pokračuje v žádostech o popravení "zrádců". Ale Negrín a ostatní udrželi hlavu vzhůru a odmítli uspořádat masakr "trockistů" ve velkém. Uvážíme-li tlak, jaký na ně byl vyvíjen, pak jim slouží ke cti, že se tak chovali. Ve světle skutečností, které jsem uvedl výše, lze jen těžko uvěřit, že POUM skutečně byla fašistická špiónská organizace; to by člověk musel uvěřit i tomu, že také Maxton, McGovern, Prieto, Irujo, Zugazagoitia a další byli ve fašistickém žoldu.

Konečně pokud jde o obvinění, že POUM je "trockistická". Toto slovo se nyní používá stále volněji a takovým způsobem, že je silně scestné a často i záměrně scestné. Stojí za to zdržet se u jeho definice. Slovo trockista se používá na označení tří odlišných věcí:

(I) Člověka, který, jako Trockij, obhajuje "světovou revoluci" proti "socialismu v jedné zemi". Volněji revoluční extremist.

(II) Člena vlastní organizace, jejíž hlavou je Trockij.

(III) Zakukleného fašistu vystupujícího jako revolucionář, který se projevuje zvláště sabotážemi v SSSR; všude jinde však narušuje a oslabuje levicové síly.

V prvním smyslu by se POUM snad jako trockistická organizace zařadit dala. Podobně lze za trockistické označit anglickou ILP, německou SAP, levicové socialisty ve Francii a tak dále. POUM však neměla žádné spojení s Trockým či trockistickými (bolševicko-leninskými) organizacemi. Když vypukla válka, pracovali trockisté ze zahraničí, kteří přišli do Španělska (bylo jich asi patnáct či dvacet), nejprve pro POUM, protože to byla strana jim názorově nejbližší; nestali se však jejími členy, Trockij později přikázal svým stoupencům, aby napadali politiku POUM, a trockisté byli nato z kanceláří POUM odstraněni, i když pár jich zůstalo v milici. Nin, vůdce POUM po zatčení Maurina fašisty, byl kdysi tajemníkem Trockého; před několika lety ho však opustil a vytvořil POUM sloučením různých skupinek opozičních komunistů s bývalou stranou Dělnicko-rolnický blok. Ninovo někdejší spojení s Trockým bylo komunistickým tiskem využíváno k tomu, aby se zdůrazňovalo, že POUM je skutečně trockistická strana. Stejnou argumentací by se dalo dokázat, že anglická komunistická strana ve skutečnosti je fašistická organizace na základě někdejšího spojení Johna Stracheye se sirem Oswaldem Mosleyem.

V druhém smyslu, bereme-li definici doslova, POUM trockistickou organizací není. Toto rozlišení je důležité, protože většina komunistů má za to, že být trockistickou organizací v tomto smyslu nutně znamená být trockistickou organizací i ve smyslu třetí definice, tj. že celá trockistická organizace pak není ničím jiným než fašistickým špiónským nástrojem. "Trockismus" se dostal do podvědomí veřejnosti až v čase sovětských sabotážních procesů a nazvat někoho trockistou je prakticky totéž, jako nazvat jej vrahem, agentem-provokátérem atd. Zároveň však může být označen za trockistu každý, kdo se odváží kritizovat komunistickou politiku zleva. Znamená to tedy, že každý, kdo zastává revoluční extremismus, je ve fašistickém žoldu?

V praxi buď je, nebo není, podle toho, jak se to právě hodí. Když odjel do Španělska Maxton s delegací, o které jsem se výše zmínil, okamžitě jej Verdad, Prente Rojo a další komunistické noviny označily za trockistu-fašistu, špióna gestapa atd. Ale angličtí komunisté si dali pozor a tato obvinění neopakovali. V anglickém komunistickém tisku se Maxton stal jen "reakčním nepřítelem dělnické třídy", což je výhodně neurčité. Důvodem pochopitelně je, že několik ostrých lekcí anglickému komunistickému tisku připomnělo zákon o ostouzení. Skutečnost, že pomluvy nebyly opakovány v zemi, kde by musely být prokázány, je dostatečným přiznáním toho, že jde o lži.

Zdalo by se, že jsem rozebíral obvinění proti POUM déle, než bylo třeba. Ve srovnání s mizérií občanské války se tento typ vražedných hádek mezi jednotlivými stranami, se svými nevyhnutelnými nespravedlnostmi a falešnými obviněními, zdá být triviální. Není tomu ale tak. Jsem toho názoru, že pomluvy a tiskové kampaně tohoto druhu mohou způsobem myšlení, který naznačují, způsobit nenapravitelné škody věci protifašistického boje.

Každý, kdo se jen letmo na celou záležitost podívá, musí vidět, že komunistická taktika odstraňování politických odpůrců za pomoci vymyšlených obvinění není žádnou novinkou. Dnes je klíčovým slovem "trockista-fašista"; včera to byl "sociálfašista". Uplynulo jen šest či sedm let od doby, kdy sovětské procesy "prokázaly", že předáci Druhé internacionály, včetně například Leona Bluma a prominentních členů britské Labour Party, chystali obrovské spiknutí za účelem vojenského napadení SSSR. Přesto jsou dnes francouzští komunisté rádi, že mohou přijímat Bluma jako předáka, a angličtí komunisté dělají co mohou, aby se dostali do Labour Party. Pochybují, že se tyto věci vyplácejí - ani ze sektářského hlediska ne. Přitom ale není pochyb o tom, jakou nenávist a rozkol způsobují obvinění z trockismu-fašismu. Řadoví komunisté jsou všude sváděni k nesmyslnému honu na čarodějnice na "trockisty" a strany typu POUM jsou víceméně zatlačovány do postavení antikomunistických stran. Ve světovém dělnickém hnutí již začíná nebezpečný rozkol. Ještě pár pomluv proti socialistům, kteří jimi byli celý život, ještě několik obvinění, jaká byla zosnována proti POUM, a tento rozkol bude nenapravitelný. Jedinou nadějí je udržovat politické kontroverze v rovině umožňující vyčerpávající diskusi. Mezi komunisty a těmi, co stojí - či tvrdí, že stojí - nalevo od nich, je skutečný rozdíl. Komunisté zastávají názor, že fašisty lze porazit za pomoci či ve spojení s částí kapitalistické třídy (Lidová fronta); jejich protivníci jsou toho názoru, že tento manévr je jen živnou půdou pro fašismus. Tuto otázku je třeba vyřešit; učinit nesprávné rozhodnutí by mohlo znamenat dostat se na století do polootroctví. Ale dokud jedinými argumenty jsou výkřiky "trockista-fašista!", nemůže žádná diskuse ani započít. Pro mne by například bylo nemožné probírat otázky barcelonských bojů s nějakým členem komunistické strany, protože žádný komunist - tedy lépe řečeno žádný "správný" komunist - by nemohl připustit, že bych já mohl podat pravdivý popis událostí. Pokud by se poslušně přidržoval své stranické "linie", pak by musel prohlásit, že lžu, nebo v nejlepším případě, že jsem beznadějně pomýlený, a že každý, kdo se podívá na titulky Daily Workeru tisíce kilometrů daleko od místa děje, musí poznat lépe, co se děje v Barceloně, než mohu já. Za takových okolností neexistují argumenty; nelze dosáhnout ani minima potřebného souladu či shody. Čemu to poslouží, když se prohlásí, že lidé jako Maxton jsou ve fašistickém žoldu? Pouze se znemožní jakákoliv vážná diskuse. Je to totéž, jako když uprostřed šachového turnaje jeden hráč najednou začal na druhého vykřikovat, že je žhář či bigamista. To, o co vlastně jde, zůstává mimo. Osočování nic nevyřeší.

XII/

Asi tři dny po ukončení barcelonských bojů jsme se vrátili na frontu. Po těchto bojích - a hlavně po nevybíravých článcích v tisku - mohl člověk už jen stěží pohlížet na tuto válku stejně naivním způsobem jako předtím. Nemyslím, že by existoval člověk, jenž strávil ve Španělsku více než pár týdnů a nebyl zbaven iluzí. Musím myslet na jednoho dopisovatele zahraničních novin, se kterým jsem se setkal, když jsem byl první den v Barceloně. Řekl mi tenkrát: "Tahle válka je stejný podfuk jako všechny ostatní." Jeho poznámka mne šokovala a tenkrát (v prosinci) jsem nevěřil, že by mohl mít pravdu: nemohl by ji jistě mít ani teď, v květnu; ale už by se pravdě blížil. Faktem je, že každá válka s každým dalším měsícem svého pokračování prochází určitou progresivní degradací, poněvadž takové věci jako svoboda jednotlivce a pravdivý tisk se neslučují s vojenskou efektivností.

V tu chvíli se už dalo předvídat, jaký bude následný vývoj událostí. Bylo jasné, že Caballerova vláda padne a bude nahrazena pravicovější vládou se silnějším vlivem komunistů (to se stalo o týden či dva později), čímž se jednou provždy zlomila moc odborových organizací. A potom, až bude Franco poražen - odložíme-li obrovské problémy, vzniklé reorganizováním Španělska -, nebyly by vyhlídky vůbec růžové. Pokud jde o novinové hovory o tom, že jde o "válku za demokracii", to byly skutečně jen řečičky. Nikdo se zdravým rozumem nepředpokládal, že v tak rozdělené a vyčerpané zemi, jako je Španělsko, bude po válce naděje na demokracii, jak si ji představujeme v Anglii či Francii. Bude to muset být diktatura - a bylo jasné, že šance na diktaturu proletariátu pominula. To zase znamená, že obecný posun bude směrem k určitému typu fašismu. Fašismu, jenž nepochybně bude pojmenován nějak zdvořileji - a protože jde o Španělsko, bude i humánnější či méně efektivní než jeho italské či německé obdoby. Jedinými alternativami byla buď diktatura nekonečně horší Franka, nebo možnost ukončení války rozdělením Španělska, ať již skutečnými hranicemi, či ekonomickými zónami.

Mohli jste se na to dívat z kterékoliv strany a vždy to byl depresivní pohled. Z toho však nevyplývalo, že nestálo za to bojovat na straně vlády proti obnaženějšímu a rozvinutějšímu fašismu Franka či Hitlera. Ať již měla poválečná vláda mít jakékoliv chyby, Frankův režim by nepochybně byl horší. Dělníkům - městkému proletariátu - by nakonec mohlo být celkem jedno, kdo by vyhrál; Španělsko ale je především zemědělskou zemí a rolníci by téměř určitě těžili z vítězství vlády. Alespoň část zabraných pozemků by zůstala v jejich rukou, nastalo by i rozdělování půdy v oblastech zabraných Frankem a otroctví, předtím de facto vládnuoucí v některých oblastech Španělska, by nebylo znovu nastoleno. Vláda, která by ke konci války byla u moci, by nepochybně byla antiklerikální a antifeudální. Držela by církev pod kontrolou (alespoň nějaký čas) a modernizovala by zemi - postavila silnice a podporovala by vzdělávání a blahobyt společnosti. V tomto směru došlo k určitým krokům i během války. Na druhé straně Franco - nepokládáme-li ho za pouhou loutku Itálie a Německa - byl spojen s feudálními statkáři a zastával klero-vojenské názory. Lidová fronta možná byla podfuk, Franco však byl anachronismus. Jen milionáři či romantici si mohli přát, aby zvítězil. Kromě toho tu byla otázka mezinárodní prestiže fašismu, která mne v posledním jednom či dvou letech pronásledovala jako noční můra. Od roku 1930 fašismus jen vyhrával; bylo už načase, aby dostal výprask, lhostejno od koho. Kdybychom zahnali Franka a jeho zahraniční mecenáše do moře, mohlo by to mít bezprostřední dopad na zlepšení světové situace, i kdyby Španělsko samo z toho mělo vyjít s tuhou diktaturou a nejlepšími muži národa ve vězení. Už jen proto by válka měla být vyhrána.

Tak jsem tenkrát viděl situaci. Musím říci, že dnes mám o Negrínově vládě mnohem lepší mínění než v době, kdy se ujal úřadu. V obtížných srážkách si vláda udržela odvahu a prokázala mnohem více politické tolerance, než kdokoliv předpokládal. Přesto však jsem toho názoru, že trend poválečné vlády bude k fašismu - pokud nedojde k rozdělení Španělska s nepředvídatelnými následky. Opět nechávám svůj názor otevřený a doufám, že čas se ke mně zachová jako

k většině proroků.

Právě jsme dorazili na frontu, když se mi doneslo, že Bob Smillie byl na cestě zpět do Anglie zatčen na hranici, odvezen do Valencie a vsazen do vězení. Smillie byl ve Španělsku od října minulého roku. Několik měsíců pracoval v kanceláři POUM a do milice vstoupil, jakmile dorazili další členové ILP, s tím, že na frontě setrvá tři měsíce a pak se vrátí do Anglie, kde se účastní propagačního turné. Trvalo nám nějakou dobu, než jsme zjistili, proč byl zatčen. Byl zadržován incommunicado a nemohl jej navštívit ani právník. Ve Španělsku neexistuje - alespoň se neprojektuje - žádný habeas corpus a ve vězení vás mohou držet nepřetržitě několik měsíců, aniž by bylo vzneseno obvinění, natož proběhl soud. Konečně nám jeden propuštěný vězeň řekl, že Smillie byl zatčen za "přechovávání zbraní". Jak jsem se náhodou dozvěděl, ony "zbraně" byly dva ruční granáty primitivního typu, používané na počátku války, které si odvážel domů jako pomůcky pro svoje přednášky spolu se střepinami granátů a dalšími suvenýry. Náplň i roznětky z nich byly odstraněny - byly to jen válečky z ocele, naprosto neškodné. Bylo zřejmé, že šlo jen o záminku a že k zatčení došlo pro jeho spojení s POUM. Barcelonské boje právě skončily a úřady se snažily, aby Španělsko neopustil nikdo, kdo by mohl zpochybňovat oficiální verzi o bojích. Výsledkem bylo, že na hranicích byli zatýkáni lidé pod těmi nejmalichernějšími záminkami. Myslím si, že původním záměrem bylo Boba jen několik dní zdržet. Ve Španělsku je ale ten problém, že pokud se už jednou dostanete do vězení, obvykle v něm zůstanete - bez soudu či se soudem. Byli jsme stále u Huesky, přemístili nás však trochu doprava, proti fašistické pevnůstce, kterou jsme před několika týdny dočasně obsadili. Měl jsem nyní hodnost teniente - odpovídající hodnosti četaře v britské armádě - a velel jsem asi třiceti mužům, Angličanům a Španělům. Navrhli mne na povýšení - budu-li opravdu povýšen, to jistě nebylo. Dříve důstojníci milice odmítali povýšení přijmout - znamenalo to služné navíc a konflikt s rovnostářskými idejemi milice; nyní však povýšení přijímat museli. Benjamin už byl jmenován kapitánem a Kopp měl být brzy jmenován majorem. Vláda pochopitelně nemohla důstojníky milice propustit, nepotvrzovala je však ve vyšších hodnostech než major, patrně aby udržela místa ve vyšším velení pro důstojníky pravidelné armády a nové absolventy důstojnické válečné školy. Výsledkem bylo, že v naší 29. divizi - a jistě i v mnoha dalších - byla v současné době situace, že velitelé divize, brigády i praporu byli všichni majori.

Na frontě se celkem nic nedělo. Bitva o silnici do Jaka odumřela a obnovila se zase až v polovině června. V našem postavení byli hlavním problémem odstřelovači. Fašistické zákopy byly přes sto padesát metrů daleko, byly však výše a z obou stran proti nám - náš zákop tvořil pravoúhlý výběžek. Roh výběžku bylo nebezpečné místo a odstřelovač tam vždy dostal nějakou oběť. Fašisté na nás občas stříleli granátomety, nebo čímsi podobným. Granáty při výbuchu vydávaly děsivý třesk - šokující, protože granát nebylo slyšet, jak se blíží, aby byl čas zalehnout. Nebyly však příliš nebezpečné, nechávaly po sobě v zemi kráter ne větší než prádelní hrnec. Noci byly příjemně teplé, ve dne sálající herko, začínali obtěžovat komáři; a přestože jsme z Barcelony přijeli v čistém oblečení, byli jsme téměř okamžitě zavšivení. V opuštěném sadu v zemi nikoho visely na stromech hrozny třešní. Dva dny strašně lilo, kryty jsme měli vyplavené a předprseň se o čtvrt metru sesedla; několik dalších dnů jsme pak strávili kopáním lepkavé hlíny příšernými španělskými lopatkami, které neměly žádné násady a ohýbaly se jako cínové naběračky.

Našemu oddílu slíbili zákopový minomet; těšil jsem se na něj. V noci jsme hlídkovali jako obvykle - nyní to bylo nebezpečnější než kdysi, protože ve fašistických zákopech bylo nyní lépe vycvičené a pozornější mužstvo. Rozmístili před svoje drátěné zátarasy plechovky, a jakmile zaslechl zachrastění, okamžitě spustili kulometnou palbu. Ve dne jsme je ostřelovali z území nikoho. Když se člověk plížil sto metrů, dostal se k příkopu, zakrytému vysokou travou, ze kterého bylo dobře vidět mezeru ve fašistické předprsní. V příkopu jsme si založili ostřelovačské hnízdo. Když člověk čekal dostatečně dlouho, mohl někdy zahlédnout postavu v khaki uniformě, jak rychle přebíhá přes mezeru. Několikrát jsem si vystřelil. Nevím, zda jsem někoho zasáhl - není to pravděpodobné; z pušky střílím bídě. Bylo to ale poměrně zábavné. Fašisté nevěděli, odkud se na ně střílí, a já jsem si byl jist, že dříve nebo později někoho dostanu. Bylo to však právě naopak - fašistický ostřelovač dostal místo toho mne. Byl jsem na frontě asi deset dní, když se to stalo. Celý ten zážitek - dostat zásah kulkou - je natolik zajímavý, že stojí za podrobnější popis.

Bylo to v pět hodin ráno v rohu předprsně. To byla vždy nebezpečná doba, protože jsme měli v zádech vycházející slunce, a když člověk vystrčil hlavu nad předprseň, rýsovala se jasně proti obzoru. Hovořil jsem s hlídkou, která se měla střídat. Náhle - uprostřed hovoru, jsem ucítil - těžko se popisuje, co jsem pocítil, přestože si to naprosto živě pamatuji.

Zhruba řečeno, měl jsem pocit, že jsem ve středu exploze. Kolem mne všude oslepující záblesky světla, ohlušující rána a pocítil jsem silný šok - žádnou bolest, jen násilný šok, jako když dostanete ránu elektrickým proudem; přitom pocít jakoby úplné slabosti, jako když jste zasaženi a roztříštěni na kusy. Pytle s pískem přede mnou ustoupily do nesmírné dálky. Myslím, že stejný pocit by člověk mohl mít, kdyby byl zasažen bleskem. Okamžitě jsem si uvědomil, že jsem byl zasažen, protože však jsem byl ohlušen a oslepen, myslil jsem, že rána vyšla náhodně z nějaké pušky poblíž a trefila mne. To vše se přihodilo v časovém úseku, který byl kratší než jedna sekunda. V příštím okamžiku se mi podlomila kolena, začal jsem padat, hlavou jsem se silně udeřil o zem - k mé úlevě to však nebolelo. Měl jsem otupělý pocit, že jsem velice ošklivě raněn, ale naprosto žádnou bolest v běžném slova smyslu jsem nepocíťoval.

Američan, s kterým jsem hovořil, přiskočil. "Hrome! jsi raněný?" Lidé se začali sbíhat. Nastal běžný zmatek - "Zvedněte ho! Kam to dostal? Rozepněte mu košili!" atd. atd. Američan požádal o nějaký nůž, aby mi mohl rozpárat košili. Věděl jsem, že mám nůž v kapse, pokusil jsem se ho vytáhnout a přitom jsem zjistil, že moje pravá ruka je nehybná. Nic mne nebolelo, a tak jsem pocíťoval jen jakési neurčité uspokojení. Tohle by mohlo potěšit moji ženu, přemítal jsem v duchu - vždycky si přála, bych byl raněn, protože to by mne zachránilo před zabitím, až by došlo k rozhodující bitvě. Teprve teď mne napadlo zajímat se, kam jsem byl zasažen a jak vážně. Necítil jsem nic, ale byl jsem si vědom toho, že mne kulka zasáhla někde na přední části těla. Když jsem se pokusil promluvit, zjistil jsem, že místo mluvení mohu jen slabě pítat; na druhý pokus se mi však podařilo zeptat se, kam jsem byl střelen. Do krku, řekli. Harry Webb, jeden z nosičů, přinesl

obvaz a jednu z malých lahviček s lihem, kterou nám dávali pro ošetřování v poli. Když mne zvedali, vytékala mi z úst spousta krve a slyšel jsem, jak jeden Španěl za mnou říká, že to je čistý průstřel krku. Cítil jsem příjemný chlad alkoholu, který mi nalávali na ránu, i když za normálních okolností by musel dábelsky štípat.

Opět mne položili na zem, až někdo přinesl nosítka. Jakmile jsem se dozvěděl, že mi kulka prošla krkem, považoval jsem za jisté, že jsem vyřízen. Nikdy jsem neslyšel o nějakém člověku či zvířeti, že by dostali kulku doprostřed krku a přežili to. Z koutku úst mi vytékala čůrkem krev. Je zasažená tepna, pomyslel jsem si. Přemítal jsem, jak dlouho se dá vydržet s přerušenou krční tepnou; nejspíš ne dlouho. Všechno bylo rozmazané. Určitě asi dvě minuty jsem byl přesvědčen o tom, že jsem byl zabit. A to bylo také zajímavé - myslím tím, že je zajímavé vědět, jaké by byly v takových chvílích vaše myšlenky. Moje první myšlenka patřila - dost konvenčně - mojí ženě. Druhou myšlenkou byla silná nechuť muset odejít z toho světa, který mi koneckonců tolik vyhovoval. Tento pocit byl nějakou chvíli velice živý. Ta hloupá náhoda mne rozlítla. Její nesmyslnost! Být oddělán, dokonce ani ne v bitvě, ale v tomhle smradlavém koutě zákopu jenom díky chvilkové nepozornosti! Také jsem myslel na člověka, který mne zasáhl - přemítal jsem, jaký asi je, zda je to Španěl nebo cizinec, zda věděl, že mne zasáhl, a tak dál. Nemohl jsem vůči němu pocítovat žádnou zášť. Vyvozoval jsem si, že jelikož je fašista, tak pokud bych měl příležitost, zabil bych ho; kdyby však byl zajat a právě teď ho ke mně přivedli, jen bych mu poblahopřál k dobré ráně. Možná však, že pokud by člověk opravdu umíral, měl by úplně jiné myšlenky.

Zrovna když mne naložili na nosítka, moje paralyzovaná ruka přišla k sobě a začala nesnesitelně bolet. Myslel jsem si, že jsem si ji zlomil při pádu; bolest mne však uklidnila, protože vím, že když člověk umírá, nemá živější vnímání. Začal jsem mít normálnější pocity a bylo mi líto těch čtyř chudáků, kteří se potili a vlekli s nosítky na ramenou. K ambulanci to byly asi dva kilometry po špatné kluzké cestě. Dobře jsem věděl, jak je to namáhavé, protože asi den či dva předtím jsem stejnou cestou pomáhal jednoho raněného nést. Listy stříbrných topolů, které místy zasahovaly do našich zákopů, mne šlehalý do obličeje; myslel jsem na to, jaký by to byl krásný život na světě, kde rostou stříbrné topoly. Po celou dobu však bolest v mé pravé ruce byla dábelská, nutila mne klít a pak zase snažit se neklít, protože při každém hlubším vydechnutí mi z úst bublala krev.

Doktor ránu převázal, dal mi injekci morfia a poslal mne do Sietama. Nemocnice v Sietamu byly narychlo postavené dřevěné chatrče, kde byli ranění ponecháváni obvykle jen několik hodin, než mohli být převezeni do Barbastra či Leridy. Byl jsem morfiem omámený, přesto jsem stále cítil velkou bolest, nemohl jsem se prakticky hýbat a stále jsem polykal krev. Pro španělské nemocniční metody bylo typické, že i když jsem byl v takovém stavu, snažila se neškolena sestra vnutit mi běžnou nemocniční stravu - velký talíř polévky, vejce, masné maso a tak dál - a zdála se být překvapená, když jsem to odmítl. Požádal jsem o cigaretu - bylo ale právě jedno z období nedostatku tabáku a nikde se nedal sehnat ani špaček. Pak se u mé postele objevili dva kamarádi, kteří dostali povolení na pár hodin se z fronty vzdálit.

"Ahoj! Jsi naživu, vid'? Dej nám svoje hodinky, revolver a baterku. A nuž, jestli nějaký máš."

Odešli se všim, co jsem měl cenného. To se dělo vždy, když byl někdo zraněný - vše, co vlastnil, bylo okamžitě rozděleno; celkem správně, protože hodinky, revolvery a tak dál byly na frontě cenné, a pokud by byly poslány na frontu s věcmi zraněného, jistě by se cestou někde ztratily.

Do večera se shromáždilo dost nemocných a raněných pro několik ambulančí, takže nás poslali dál do Barbastra. To byla cesta! Říkalo se, že pokud v této válce byl člověk raněn do některé z končetin, dostal se z toho; vždy však zemřel, byl-li raněn do břicha. Teď mi došlo proč. Nikdo, kdo trpěl vnitřním krvácením, by nepřežil cestu po těchto silnicích, rozježděných těžkými nákladními auty a neopravovaných od počátku války. Hup, bum, skok! Připomnělo mi to rané dětství a strašlivou věc zvanou wiggle-woggle (třesavka) na jedné pouti. Zapomněli nás v nosítkách uvázat. Já jsem měl v levé paži dost síly, abych se držel - jeden chudák však byl vyklopen na podlahu a strašlivě trpěl. Jiný, který mohl chodit, seděl v rohu a všechno kolem sebe pozvracel. Nemocnice v Barbastru byla přeplněná, jednotlivá lůžka byla tak blízko u sebe, že se téměř dotýkala. Druhý den ráno nás některé naložili do lazaretního vlaku a poslali do Leridy.

V Leridě jsem byl pět či šest dní. Byla to velká nemocnice, kde byli nemocní, ranění i běžní civilní pacienti víceméně promícháni. Někteří pacienti na mém oddělení měli strašná zranění. Na lůžku vedle mne ležel černovlasý mladík s nějakou nemocí, jemuž dávali léky, barvící jeho moč smaragdově zeleně. Jeho bažant byl jednou ze zvláštností našeho oddělení. Jistý holandský komunista, který hovořil anglicky, se se mnou spřátelil a přinášel mi anglické noviny. Měl ošklivé zranění z říjnových bojů, nějak se mu však podařilo v nemocnici se usadit a vzal si jednu ošetřovatelku. Jeho zranění způsobilo, že jedna noha se mu začala sesychat, až nebyla silnější než moje paže. Dva milicionáři na dovolené, s kterými jsem se setkal v prvním týdnu na frontě, přišli navštívit nějakého zraněného přítele a poznali mne. Bylo jim asi osmnáct. Stáli zaraženě vedle mého lůžka a přemýšleli, co říci, a pak, jako způsob vyjádření své lítosti nad tím, že jsem byl zraněn, náhle vyndali z kapes všechn svůj tabák, dali mi ho a utekli dříve, než jsem jim ho stačil vrátit. Jak typicky španělské to je! Později jsem zjistil, že tabák se nikde ve městě nedal koupit a že mi dali svůj týdenní příděl.

Po několika dnech jsem mohl vstát a chodit s rukou v páse. Z nějakého důvodu bolela mnohem víc, když visela ve svislé poloze. Také mne nějaký čas dost trápila vnitřní bolest z poranění, jež jsem si způsobil při pádu, a hlas mi zmizel téměř úplně. Sama rána po kulce mne však nezabolela ani chvíli. Zdá se, že to je v takových případech běžné. Silný šok ze zásahu zabraňuje lokální bolesti; střepina granátu, která je zubatá a zasahuje vás obvykle méně silně, musí asi způsobovat příšernou bolest. K nemocnici patřila příjemná zahrada, v ní bylo jezírko se zlatými rybkami a nějakou jinou tmavě šedou rybkou, snad bělicí. Vydržel jsem u jezírka sedět a pozorovat rybky celé hodiny. Způsob, jakým byly záležitosti vyřizovány v Leridě, mi objasnil nemocniční systém na aragonské frontě - byl-li stejný i na jiných frontách, to nevím. Nemocnice byly svým způsobem velice dobré. Doktoři byli schopní a zřejmě byl dostatek léků i zařízení. Existovaly však dvě základní chyby; nepochybně byly příčinou, že zemřely stovky či tisíce mužů, kteří mohli být zachráněni.

První byla ta, že všechny nemocnice poblíž frontové linie se používaly víceméně jen jako tranzitní stanice první

pomoci. Výsledkem bylo, že se vám zde nedostalo žádného léčení, pokud jste nebyli tak ranění, že jste se nemohli pohybovat. Teoreticky byla většina raněných posílána přímo do Barcelony či Tarragony, avšak vzhledem k nedostatku dopravních prostředků jim někdy trvalo týden či deset dní, než se tam dostali. Mezitím trčeli v Sietamu, Barbastru, Monzonu, Leridě a jiných místech, kde nebyli léčeni, jen občas byli převázáni - a někdy ani to ne. Muži se strašnými zraněními od střepin, roztržštěnými kostmi a tak dál byli zavinuti do jakýchsi klecí z obvazů a sádry; popis zranění byl napsán tužkou zvenčí na obvaz a celá konstrukce obvykle byla sejmuta, až když dotyčný o deset dní později dorazil do Barcelony či Tarragony. Dříve nebylo možné zranění prohlédnout; pár doktorů na všechno nestačilo, jen prošli rychle uličkou kolem lůžek a říkali: "Jo, jo, v Barceloně se na vás podívají." Pořád kolovaly pověsti, že lazaretní vlak do Barcelony odjíždí maňana. Druhou chybou byl nedostatek školených ošetřovatelek. Ve Španělsku zřejmě vůbec neexistovala možnost výcviku ošetřovatelek, protože před válkou jejich práci vykonávaly hlavně jeptišky. Nemám nic proti španělským ošetřovatelkám, vždy mne ošetřovaly nanejvýš jemně, není však pochyb o tom, že byly naprosto neschopné. Všechny sice uměly měřit teplotu, některé dokonce obvazovat, to však bylo asi všechno. Výsledkem bylo, že muži, kteří se pro zranění nemohli o sebe starat, byli často ostudně zanedbaní. Málokdy umyly ty, kdo byli příliš slabí, než aby to svedli sami. Vzpomínám na jednoho chudáka s přeraženou rukou: řekl mi, že už tři týdny neměl umytý obličej. I lůžka zůstávala celé dny neupravená. Jídlo bylo v nemocnici dobré - vlastně až příliš dobré. Navíc všude ve Španělsku to vypadalo, že k tradici patří krmít lidi těžkými jídly. V Leridě bylo jídlo hrozné. Snídaně, asi v šest hodin ráno, sestávala z polévky, omelety, hovězího masa, chleba, bílého vína a kávy. Oběd byl ještě vydatnější - a to vše v době, kdy většině civilního obyvatelstva se silně nedostávalo potravin. Španělé patrně neznají něco jako lehkou dietu. Stejně jídlo dávají jak nemocným, tak zdravým - vždy stejná těžká a mastná jídla, všechno musí plavat v olivovém oleji. Jednoho jitra bylo oznámeno, že nemocní z mého oddělení budou během dne posláni do Barcelony. Podařilo se mi poslat telegram ženě, že přijedu, a nato nás nacpali do autobusů a odvezli na nádraží. Teprve když vlak už měl odjíždět, vylezlo z ošetřovatele, který jel s námi, že nejedeme do Barcelony, ale do Tarragony. Předpokládám, že strojvůdce si to rozmyslel. To je celé Španělsko, pomyslel jsem si. Ale španělské bylo i to, že souhlasili s tím, že vlak nepojede, dokud nepošlu další telegram; ještě více španělské však je, že telegram nikdy nedošel.

Usadili nás do běžného vagónu třetí třídy s dřevěnými lavicemi; mnoho mužů mělo vážná zranění a toho dne poprvé opustili lůžka. Netrvalo dlouho a vlivem vedra a otřesů se jich polovina zhroutila a někteří zvraceli na podlahu. Ošetřovatel si klestil cestu mezi lidmi zavinutými do obvazů a z velké láhve z kozi kůže stříkal vodu do těch či oněch úst. Byla to strašná voda; ještě teď mám její pachut' v ústech. Do Tarragony jsme dorazili se západem slunce. Trať probíhá podél pobřeží, co by kamenem dohodil do moře. Jak náš vlak přijížděl do stanice, odjížděl odtud frontový vlak s interbrigadisty a hlouček lidí na mostě jim mával. Byl to dlouhý vlak, nacpaný až po okraj mužstvem, na otevřených vagónech polní děla a další lidé kolem děl. Vzpomínám se zvláštní živosti na obraz tohoto vlaku, jak kolem nás přejíždí ve žlutém večerním světle: jedno okno za druhým plné tmavých, smějících se tváří, dlouhé blýskající se hlavně děl, mávání šarlatových šátků - to vše se pomalu sunulo kolem nás proti tyrkysové zbarvenému nebi.

"Etranjeros - cizinci," řekl někdo. "Jsou to Italové."

Zřejmě to byli Italové. Nikdo jiný by se nedovedl tak malebně seskupit či odpovídat na pozdravy davu s takovou grácií - grácií, jež snad nebyla o nic menší proto, že polovina mužů ve vlaku pila z úzkých lahví víno. Pak jsme se dozvěděli, že šlo o část jednotek, které v březnu dobyly slavné vítězství u Guadalajary; byli na dovolené a přesunovali se na aragonskou frontu. Obávám se, že většina jich zahynula u Huesky jen o pár týdnů později. Ti z nás, kdo na tom byli tak dobře, že mohli vstát, přecházeli na druhou stranu vagónu, aby mohli projíždějící Italy pozdravit. Berla zamávala z okna; ovázaná paže se zdvihla k rudému pozdravu. Bylo to jako alegorický obraz války; plný vlak čerstvých sil se pyšně blížil k frontě, zmrazení se z fronty vraceli a děla na otevřených vagónech způsobovala bušení srdcí, jež děla vždy způsobují - a vracel se mi ten zhoubný pocit, že válka koneckonců je nádherná.

Nemocnice v Tarragoně byla velká a plná raněných ze všech front. Tady jsem viděl zranění! Určitá zranění se tu léčila způsobem patrně konvenujícím nejnovější lékařské praxi, byl však na to hrozný pohled. Rána se nechávala úplně otevřená a neovázaná, ale před mouchami byla chráněna sítí z jemného plátna, nataženého přes dráty. Pod látkou bylo vidět červené maso polozahojené rány. Jeden člověk byl raněn na tváři a krku a hlavu měl v jakési kukle z plátna; ústa měl zavřená a dýchal trubičkou, zasunutou mezi rty. Chudák vypadal tak osaměle, když se motal sem a tam, díval se na vás ze své klece a nemohl mluvit. V Tarragoně jsem zůstal tři nebo čtyři dny. Síly se mi pomalu vracely a jednoho dne se mi podařilo pomalou chůzí sejít až k pobřeží. Bylo tak zvláštní vidět, že život přímořských lázní pokračuje skoro jako obvykle; přepychové kavárny na promenádě a tučná místní smetánka se koupe a opaluje v lehátkách, jako kdyby tisíc kilometrů odtud nezuřila válka. Náhodou jsem viděl jednoho utopence - člověk by přitom řekl, že v tak mělkém a teplém moři se utopit ani nelze.

Konečně mi osm či devět dní poté, co jsem opustil frontu, prohlédli moje zranění. Na chirurgii, kde prohlíželi nově přivezené případy, vystříhávali doktoři obrovitými nůžkami pacienty ze sádrových krúnýřů, do nichž jim byly v ošetřovnách za frontou zafixovány zlámané nebo roztržštěné kosti. Doktor, mohutný asi třicetiletý člověk, mne posadil do křesla, podvázal mi jazyk kusem hrubé gázy, vytáhl jej co nejvíc ven, strčil mi do krku dentistické zrcátko a poručil, abych říkal "áááá". Po nějaké chvíli, když mi jazyk krvácel a oči jsem měl zalité slzami, mi řekl, že jedna hlasivka je paralyzována.

"Kdy se mi vrátí hlas?" zeptal jsem se.

"Hlas? Jo, ten se vám už nikdy nevrátí," řekl vesele.

Nicméně se mýlil, jak se později ukázalo. Asi dva měsíce jsem nemohl mluvit hlasitěji než šeptem, pak se náhle můj hlas začal vracet k normálu, další hlasivka výpadek "kompenzovala". Bolest v ruce byla způsobena tím, že kulka prolétla svazkem nervů v zadní části krku. Byla to vystřelující bolest jako při neuralgii, která nepřestávala asi měsíc, hlavně po nocích, takže jsem toho moc nenaspal. Prsty pravé ruky jsem měl také napůl ochromené. I teď, po pěti měsících, mám

stále ukazováček necitlivý - to je dost zajímavý následek zranění krku.

Rána byla svým způsobem dost kuriózní a různí doktoři ji prohlíželi s kroucením hlavy a "Que suerte! Que suerte!"*21 Jeden z nich mi přesvědčivě řekl, že kulka minula tepnu "asi o milimetr". Nevím, jak to mohl tvrdit. Nikdo z těch, s nimiž jsem se tenkrát setkával - doktoři, ošetřovatelky, practicanes či spolupacienti -, mne neopomenul ujistit, že člověk, který je zasažen do krku a přežije to, je tím nejšťastnějším stvořením. Přesto jsem se však neubrnil myšlence, že ještě šťastnější bych byl, kdybych vůbec zasažen nebyl.

XIII/

V Barceloně byla v oněch posledních týdnech, které jsem tam strávil, zvláštní zlá atmosféra podezírání, strachu, nejistoty a zastřené nenávisti. Květnové boje tu zanechaly nesmazatelné následky. S pádem Caballerovy vlády se moci s definitivní platností chopili komunisté, vnitřní pořádek byl svěřen komunistickým ministrům a nikdo nepochyboval o tom, že ti rozdrtí svoje politické rivály okamžitě, jak se jim naskytne sebemenší šance. Zatím se nedělo nic a já jsem vlastně ani neměl představu, co by se mělo dít. Přesto zde byl neustálý a neurčitý pocit nebezpečí, vědomí jakéhosi hrozícího zla. I když ve skutečnosti člověk vůbec nekonspiroval, v dané atmosféře se nutně musel jako konspirátor cítit. Většinu času člověk strávil šeptanými rozhovory v koutech kavárny a přemítáním, zda osoba u vedlejšího stolu není policejní špeh.

Díky cenzuře tisku se šířily všelijaké pochmurné zprávy. Jednou z nich bylo, že vláda Negrína plánuje uzavřít s fašisty mír. Tenkrát jsem tomu skoro věřil, protože fašisté tlačili na Bilbao a vláda viditelně nepodnikala nic na jeho záchranu. Všude po městě vlály bas-kické vlajky, děvčata chrastila po kavárnách kasičkami a v rozhlase bylo slyšet obvyklé řeči o "hrdiných obráncích"; ve skutečnosti se však Baskům žádná podpora nedostávalo. Byl jsem v pokušení věřit tomu, že vláda hraje dvojí hru. Pozdější události prokázaly, že tady jsem se naprosto mýlil, je však pravděpodobné, že pokud by se ukázala trochu větší energičnost, mohlo by Bilbao tenkrát být zachráněno. Ofenzíva na aragonské frontě, třeba neúspěšná, by Franka donutila odvést část svých armád; vláda však podnikla ofenzivní akci, až když bylo příliš pozdě - když už Bilbao vlastně padlo. CNT distribuoval ve velkém množství leták s textem: "Buď na stráži!" a narážkou, že "jistá strana" (myšlena komunistická) chystá převrat. Rozšířily se obavy, že Katalánsko bude napadeno. Už dříve, když jsme se vraceli na frontu, jsem viděl budovat mnoho kilometrů za frontovými liniemi mohutná obranná postavení a po celé Barceloně se kopaly nové protiletectvé kryty. Časté byly obavy z náletů či bombardování z moře; většinou však šlo o falešný poplach. Kdykoliv se ale ozvaly sirény, zhasla ve městě na dlouhé hodiny všechna světla a lidé se hrnuli do sklepů. Policejní špiclové byli všude. Vězení byla stále přecpána lidmi, zatčenými za květnových bojů, a další - vždy pochopitelně přívrženci anarchistů a POUM - jeden po druhém mizeli ve vězení. Pokud se dalo zjistit, zatím nebyl nikdo souzen ani obviněn - dokonce ani obviněn z něčeho tak určitého jako "trockismus". Jednoduše vás uvrhli do vězení a drželi tam, obvykle incommunicado. Bob Smillie byl stále ve vězení ve Valencii. Nemohli jsme zjistit nic jiného než to, že ani místní představitel ILP, ani právník, kterého mu opatřili, se s ním nemohli setkat. Cizinci z Interbrigád a dalších milicí putovali do vězení ve stále větším počtu. Obvykle byli zavíráni jako dezertéři. Pro všeobecnou situaci bylo typické, že nikdo dnes nevěděl, zda milicionáři jsou dobrovolníci či pravidelné vojsko. Před pár měsíci se každému, kdo vstupoval do milicí, říkalo, že je dobrovolník, a že kdykoliv bude chtít odejít, dostane svoje propouštěcí dokumenty. Nyní to vypadalo, že vláda svůj názor změnila; milicionáři byli považováni za příslušníky pravidelné armády, a pokud se pokusili odejít domů, byli označováni za dezertéry. Ale ani to - jak se zdá - nebylo jisté. Na některých úsecích fronty úřady stále ještě propouštěcí doklady vystavovaly. Na hraničních přechodech pak tyto dokumenty někdy byly uznávány, někdy ne; pokud nebyly uznány, ocitl se člověk okamžitě ve vězení. Později se počet zahraničních "dezertérů" zvýšil na stovky, většina jich však byla repatriována, když se v jejich vlasti spustil povyk.

Všude se pohybovaly bandy ozbrojených příslušníků přepadavých gard. Civilní gardy měly pořád obsazené kavárny a další budovy na strategických místech a mnoho budov PSUC bylo stále vyloženo pytlí s pískem a zabarikádováno. Na mnoha místech byly ve městě hlídky karabinierů, kteří zastavovali chodce a vyžadovali jejich dokumenty. Všichni mne varovali, abych nikde neukazoval svoji průkazku milicionáře POUM, ale jen pas a nemocniční lístek. Nebezpečí by bylo, i kdyby se karabinieři dozvěděli, že člověk sloužil v milici POUM. Milicionáři POUM, kteří byli zranění či na dovolené, byli trestáni různými způsoby - například si jen těžko mohli vybírat služné. La Batalla stále vycházela, byla však téměř úplně zcenzurována a Solidaridad a další anarchistické listy také silně postihovala cenzura. Bylo vydáno nové nařízení, že zcenzurována místa novin nesmí zůstat prázdná, nýbrž že musí být vyplněna jiným materiálem; výsledkem bylo, že často se nedalo ani poznat, že něco bylo vypuštěno.

Nedostatek potravin, v zásadě existující již od počátku války, se nyní dostal do zvlášť špatného stadia. Chleba bylo málo a jeho levnější druhy se nastavovaly rýží. Komisárek, který dostávali vojáci v kasárnách, byla hrozná hmota, podobná tmelu. Mléka a cukru bylo málo a tabák téměř neexistoval, s výjimkou drahých pašovaných cigaret. Byl akutní nedostatek olivového oleje, Španěly používaného na mnoho způsobů. Ženy ve frontách na olivový olej byly kontrolovány jízdní Civilní gardou, která se někdy bavila zajížděním do fronty, kde se snažila, aby koně šlapali ženám po nohou. Další drobnou obtíží té doby byl naprostý nedostatek mincí menší hodnoty. Stříbro bylo staženo z oběhu, a protože žádné nové mince nebyly vydány, neexistovalo nic mezi deseticentimem a dva a půl pesetovou bankovkou, a všech bankovek v hodnotě pod deset peset bylo málo. Pro nejchudší vrstvy obyvatelstva to znamenalo další prohloubení nedostatku potravin. Žena, která měla jen desetipesetovou bankovku, musela často čekat dlouhé hodiny ve frontě před hokynářstvím a pak si nemohla koupit vůbec nic, protože hokynář neměl žádné peníze nazpět a ona si nemohla dovolit utratit všechno.

Pochmurnou atmosféru oné doby mohu přiblížit jen velice těžko - charakterizovala ji nejistota, vyvolávaná stále se měnícími pověstmi, cenzurované noviny a neustálá všudypřítomnost ozbrojenců. Mohu ji přiblížit těžko hlavně proto, že v současné době neexistuje v Anglii nic, co by tuto atmosféru připomínalo. V Anglii zatím politická nesnášenlivost nemá živnou půdu. Případy politické perzekuce zde nepochybně existují; kdybych byl důlním dělníkem, vůbec bych se

nestaral, zda o mně šéf ví, že jsem komunista; ale "dobrý straník", hlásná trouba kontinentální politiky, je pořád ještě raritou a pomýšlení na "likvidaci" či "vyhlazení" všech, kdo s vámi náhodou nesouhlasí, není zatím považováno za přirozené. Jen v Barceloně se to zdálo být naprosto přirozeným. "Stalinisté" byli na koni a bylo tudíž otázkou času, kdy bude každý "trockista" v nebezpečí. Čeho se všichni báli nejvíce a k čemu nakonec nedošlo, byl nový výbuch pouličních bojů, za něž by - jako před tím - byla svalena vina na POUM a anarchisty. Byly chvíle, kdy jsem se přistihl, jak čekám na první výstřely. Jako by město bylo ovládáno nějakou mocnou a neznámou inteligencí zla. Každý si to uvědomoval a mluvil o tom. Zajímavé bylo, že všichni to vyjadřovali téměř stejnými slovy: "Atmosféra v tomhle městě je strašná. Je to jako v blázcinci." Snad bych ale neměl říkat všichni. Někteří návštěvníci z Anglie, kteří Španělskem krátce projeli - z hotelu do hotelu -, si patrně nepovšimli, že by s celkovou atmosférou bylo něco v nepořádku.

Vévodkyně z Athollu například píše 17. října 1937 v Sunday Expressu:

Byla jsem ve Valencii, Madridu a Barceloně... ve všech třech městech vládne perfektní pořádek, aniž by někde bylo nutné demonstrovat vojenskou sílu. Všechny hotely, v nichž jsem byla ubytována, byly nejen "normální" a "slušné", ale i velice komfortní, i když byl nedostatek másla a kávy.

To je zvláštnost anglických turistů, že nevěří, že by něco doopravdy existovalo mimo jejich luxusní hotel. Doufám jen, že se nakonec pro vévodkyni nějaké to maslo obstaralo.

Byl jsem v sanatoriu Maurin, jednom ze sanatorií, která patřila POUM. Bylo to na předměstí poblíž Tibidaba, bizarního pohorí náhle se zvedajícího za Barcelonou, kam tradice umísťuje horu, z níž údajně ukazoval Satan Ježíši zemi. Budova sanatoria dříve patřila nějakému zámožnému příslušníku buržoazie a během revoluce byla zabrána. Většina pacientů byli buď invalidé z fronty, nebo ranění, jejichž zranění je permanentně zneschopnila - amputované údy a tak dál. Bylo tu několik Angličanů: Williams, s rozdrčenou nohou, Staf-ford Cottman, osmnáctiletý mladík, vrátili ho z fronty pro podezření z tuberkulózy, a Arthur Clinton, jehož přeražená levá ruka byla fixována v jedné z oněch drátěných konstrukcí (jímž se říkalo aeroplány) používaných ve španělských nemocnicích. Moje žena stále ještě bydlela v hotelu Continental a já jsem během dne normálně docházel do Barcelony. Po ránu jsem navštěvoval nemocnici, kde mi léčili ruku elektrickými šoky. Byla to podivná záležitost - série bodavých elektrických šoků, působících stahování různých svazků svalů - ale zdálo se, že to trochu pomáhá; vracel se mi cit do jednotlivých prstů a bolest poněkud polevovala. Rozhodli jsme se se ženou, že nejlepší, co můžeme udělat, je vrátit se co možná nejdříve do Anglie. Byl jsem velmi slabý, hlas mi zmizel - patrně už napořád - a lékaři mi řekli, že v nejlepším případě bych se mohl vrátit na frontu až za několik měsíců. Stejně bych si dříve či později musel začít nějak vydělávat peníze a nemělo žádný smysl zůstat ve Španělsku a žít se přiděly, tak potřebnými pro jiné. Moje motivy však byly hlavně sobecké. Hnala mne touha zmizet z toho všeho - pryč z děsivé atmosféry politického podezřívání a nenávisti, z ulic plných ozbrojených mužů, pryč od leteckého bombardování, zákopů, kulometů, skřípajících tramvají, čaje bez mléka, mastných jídel a nedostatku cigaret - od skoro všeho, co jsem si zvykl spojovat se Španělskem.

Doktoři v nemocnici mi vystavili potvrzení, že jsem neschopen; abych však mohl dostat svoje propouštěcí dokumenty, musel jsem před lékařskou komisí jedné nemocnice poblíž fronty a pak se dostavit do Sietama na velitelství milice POUM, kde mi dokumenty orazítkují. Z fronty se zrovna vrátil Kopp, plný nadšení. Byl právě v jedné akci a říkal, že Huesca bude konečně dobytá. Vláda přesunula jednotky z madridské fronty a soustřeďovala zde třicet tisíc mužů a větší počet letadel. Italoové, které jsem viděl odjíždět na frontu z Tarragony, útočili na silnici do Jaka, měli tam však značné ztráty a přišli o dva tanky. Město ale dozajista padne, říkal Kopp. (Běda! Nepadlo. Útok byl zpackán a výsledkem byla jen orgie lží v novinách.) Kopp byl předvolán k pohovoru na ministerstvo války do Valencie. Měl s sebou dopis od generála Pozase, který nyní velel armádě na východě - běžný dopis, popisující Koppa jako "naprosto spolehlivou osobu" a doporučující ho ke zvláštnímu poslání v ženijní akci (Kopp byl v civilním životě strojním inženýrem.) Odjel do Valencie téhož dne, kdy já jsem odjel do Sietama - 15. června.

Do Barcelony jsem se vrátil až za pět dní. Nákladní auto nás přivezlo do Sietama kolem půlnoci, a jakmile jsme dorazili k budově velitelství POUM, seřadili nás do zástupu a hned nám začali rozdávat pušky a náboje, aniž by třeba jen zapsali naše jména. Vypadalo to, že se schyluje k útoku a že každou chvíli budou povolány zálohy. Měl jsem v kapse svůj nemocniční lístek, nemohl jsem však docela dobře odmítnout jít s ostatními. Natáhl jsem se na zem, místo polštáře tašku s náboji, silně rozladěn. Zranění mi dost pocuchalo nervy - myslím, že to je dost běžné - a vyhlídka na další účast v boji mne děsila. Ovšem, jako obvykle, zase zapracovalo maňana - nakonec nás vůbec nepovolali, ráno jsem se prokázal svým nemocničním lístkem a odešel si vyřizovat propuštění. To zahrnovalo několik únavných a zmatených cest. Jako obvykle si mne předávali z jedné nemocnice do druhé - Sietamo, Barbastro, Monzon, pak zpátky do Sietama, kde mi papíry orazítkovali, pak zase zpátky přes Barbastro a Leridu - navíc přesuny jednotek na Huesku znamenaly úplný zaboř veškerých dopravních prostředků a všeobecnou dezorganizaci. Vzpomínám, jak jsem spával na podivných místech - jednou na nemocničním lůžku, jednou také v příkopu, jednou na úzké lavici, z níž jsem v noci spadl, a jednou v jakési městské ubytovně v Barbastru. Jakmile se člověk vzdálil od železnice, dalo se cestovat jen tak, že se stopnul nákladňák. Člověk musel někdy až tři nebo čtyři hodiny čekat u silnice s utrápenými vesničany, táhnoucími rance s kachnami a králíky, s nimiž mávali na každý nákladňák. Pak nás vzalo auto, které tak divoce poskakovalo po cestách, že z člověka málem vytřásl duši. Žádný kůň mne nikdy nevyhodil tak vysoko, jak námi házely tyto nákladňáky. Jediný způsob, jak se to dalo snést, bylo srazit se se všemi dohromady a přidržovat se jeden druhého. Ke svému ponížení jsem zjistil, že stále ještě nejsem schopen vyšplhat se bez cizí pomoci na korbu.

Jednu noc jsem spal v nemocnici v Monzonu, kde jsem měl předstoupit před lékařskou komisí. Na vedlejším lůžku ležel jeden gardista s poraněným levým okem. Choval se přátelsky a dal mi cigarety. Řekl jsem: "V Barceloně jsme možná po sobě střídali," a smáli jsme se tomu. Bylo zajímavé, jak se celková nálada měnila, když se člověk přiblížil frontové linii. Všechna nebo téměř všechna zloba a nenávist politických stran mizela. Za celou dobu, co jsem byl na frontě, si nepamatuji jediný případ, kdy by se ke mně choval nějaký stoupenec PSUC nepřátelsky jen proto, že jsem byl u

POUM. Takové záležitosti patřily k Barceloně či jiným místům, která byla ještě dál od fronty. V Sietamu bylo hodně gardistů. Byli sem přesunuti z Barcelony, aby se účastnili útoku na Huesku. Přepadové gardy byly jednotky, jež nebyly určeny pro nasazení na frontě a mnoho jejich příslušníků ještě nikdy nebylo v boji. V Barceloně byli pány ulic, tady však byli quintos (bažanti) a družili se s patnáctiletými dětmi z milice, které byly na frontě již měsíce.

V nemocnici v Monzonu doktor provedl obvyklé tahání jazyka a prohlížení zrcátkem, stejně veselým způsobem jako jiní doktoři předtím mne ujistil, že hlas se mi nikdy nevrátí, a podepsal můj certifikát. Zatímco jsem čekal na prohlídku, probíhala na chirurgii nějaká děsivá operace bez umrtvení - proč bez umrtvení, to nevím. Neustávalo to, jeden výkřik za druhým, a když jsem vešel dovnitř, byly židle po celé místnosti rozházené a na podlaze byly kaluže moči a krve.

Podrobnosti této poslední cesty mi zůstávají v paměti s podivnou jasností. Byl jsem v jiném rozpoložení, díval jsem se už na věci spíše jako pozorovatel. Dostal jsem propouštěcí listinu, opatřenou razítkem 29. divize, a lékařský certifikát, jímž jsem byl prohlášen za "neschopného". Byl jsem volný a mohl jsem se vrátit do Anglie; pocítil jsem také - vlastně poprvé - schopnost podívat se pořádně na Španělsko. Na cestu do Barbastra jsem měl celý den, protože tam jel jen jeden vlak denně. Viděl jsem Barbastro předtím jen krátce a tenkrát mi připadalo jen jako součást války - šedivé, blátivé a studené město, plné řinčících nákladních aut a otrhaných vojáků. Teď se mi jevílo úplně jinak. Procházel jsem městem a vnímal příjemné klikaté uličky, staré kamenné budovy, vinárníčky a suterénní dílny, kde řemeslníci vyráběli dřevěná kola k vozům, dýky, dřevěné lžice a láhve na vodu z kozí kůže. Pozoroval jsem jednoho muže, jak vyrábí koženou láhev, a s velkým zájmem jsem objevil, co jsem dosud nevěděl: že se dělají kožešinou dovnitř a chlupy se neodstraňují, takže ve skutečnosti člověk pije macerovanou srst kozy. A já jsem z těchto láhví pil několik měsíců, aniž jsem to věděl. Na konci města tekla úzká tmavozelená říčka a nad ní se zvedala pravouhle skála, na níž byly postaveny domy, takže z okna ložnice se dalo plivat přímo do vody o pětadvacet metrů níže. V útesu byly nesčetné díry, kde hnízdili holubi. Je až zarážející, jak jsem v posledních pěti měsících neměl pro takové věci oči. S propouštěcími dokumenty v kapse jsem se už zase cítil více jako lidská bytost, a také více jako turista. Poprvé vlastně jsem měl pocit, že jsem ve Španělsku, v zemi, již jsem toužil celý život navštívit. V tichých uličkách Leridy a Barbastra se zachycovaly a odrážely představy onoho tajemného Španělska, jak si je každý buduje. Bílé sierry, stáda koz, vězení inkvizice, maurské paláce, dívky v černých mantilách, vína z Malagy a Alicanta, katedrály, kardinálové, býčí zápasy, cikáni, serenády - krátce Španělsko. Z celé Evropy to byla země, která se nejvíce zmocňovala mé představivosti. Mrzelo mne, že když se mi konečně podařilo se sem dostat, měl jsem z celé země vidět jen tento severovýchodní kout, uprostřed zmatené války a ještě z větší části v zimě.

Do Barcelony jsem se dostal už dost pozdě a nesehnal jsem taxík. Bylo už zbytečné snažit se dostat do sanatoria Maurín, leželo skoro až za městem, tak jsem se vydal do hotelu Continental. Cestou jsem se zastavil na večeři.

Vzpomínám na rozhovor, který jsem vedl s příjemným číšníkem o dubových džbánech stažených měděnými pásky, v nichž servírovali víno. Řekl jsem mu, že bych si jich pár koupil a vzal s sebou do Anglie. Číšník měl pochopení. "Ano, jsou krásné, že? Dneska se ale nedají koupit. Nikdo je už nedělá. Nikdo už nedělá nic. Tahle válka - to je malér!" Shodli jsme se na tom, že tahle válka skutečně je malér. A zase jsem se cítil jako turista. Číšník se mne jemně zeptal, zda se mi ve Španělsku líbí; chtěl bych zase někdy přijet? Ale ano, rád bych zase přijel do Španělska. Mírná a klidná rovina, v jaké byla tato konverzace vedena, se mi vtiskla do paměti; hlavně pro to, co se stalo bezprostředně poté.

Když jsem vstoupil do hotelu, seděla moje žena v hale. Vstala a šla mi vstříc jakoby velice nezúčastněným způsobem; pak mi položila paži kolem krku a se sladkým úsměvem pro všechny okolo v hale mi zasyčela do ucha:

"Zmizni!"

"Co?"

"Zmizni odtud, okamžitě!"

"Co?"

"Nestůj tady! Musíš okamžitě odejít!"

"Co? Proč? Co blázníš?"

Uchopila mne za paži a už mne vlekla ke schodům. Na půli cesty jsme potkali jednoho Francouze - neuvedu zde jeho jméno, protože neměl nic společného s POUM, ale přesto byl po celou dobu trvání potíží naším dobrým přítelem.

Pohlédl na mne starostlivě.

"Poslouchej! Sem nesmíš chodit. Okamžitě odejdi a někam se schovej, než zavolají policii."

A hle - dole u schodů vyklouzl z výtahu jeden ze zaměstnanců hotelu, který byl členem POUM (předpokládám, že vedení hotelu to o něm nevědělo), a lánanou angličtinou mi řekl, abych se rychle ztratil. Ale stále jsem nevěděl, co se děje.

"Tak sakra, co se vlastně děje?" řekl jsem, jakmile jsme vyšli na chodník.

"Copak jsi to neslyšel?"

"Ne. Neslyšel co? Nic jsem neslyšel."

"POUM byla potlačena. Zabrali všechny její budovy. Prakticky každý je ve vězení. A povídá se, že už střílejí lidi."

Tak tohle to bylo. Museli jsme někam, kde by se dalo mluvit. Všechny velké kavárny na Ramblas byly plné policajtů, našli jsme si malou kavárničku v boční ulici. Moje žena mi vysvětlovala, co se přihodilo během mé nepřítomnosti.

15. června policie náhle zatkla Andrése Nina v jeho kanceláři a téhož večera přepadla hotel Falcón a zatkla všechny přítomné, většinou milicionáře na dovolené. Celé místo bylo okamžitě přeměněno na vězení a v mžiku bylo nacpané vězni. Druhý den byla POUM prohlášena za ilegální organizaci a všechny její úřadovny, knihkupectví, sanatoria, střediska první pomoci atd. byly zabrány. Policie zatýkala každého, koho mohla a o kom věděla, že má nějaké spojení s POUM. Za den či dva bylo ve vězení téměř všech čtyřicet členů výkonného výboru strany. Jeden nebo dva snad někam unikli, policie však užívala triku (užívaly ho v této válce hojně obě strany) zmocnit se ženy hledaného člověka jako rukojmí. Nikterak se nedalo zjistit, kolik lidí bylo uvězněno. Moje žena slyšela, že jen v Barceloně to bylo kolem

čtyř stovek. Myslím si dnes, že už tenkrát to musel být mnohem větší počet. A zatýkáni byli ti nejlepší lidé. V některých případech zašla policie tak daleko, že tahala raněné milicionáře z nemocničních lůžek.

To všechno bylo hluboce nechutné. O co k sakru vlastně šlo? Mohl jsem pochopit potlačení POUM, za co ale zatýkali všechny lidi? Pokud se dalo zjistit, tak za nic. Potlačení POUM mělo zřejmě zpětnou účinnost; POUM byla nyní ilegální, a kdokoliv k ní kdysi patřil, porušoval nyní zákon. Jako obvykle nikdo ze zatčených nebyl obviněn. Valencijské komunistické noviny však byly plné příběhů o velkém "fašistickém spiknutí", o rádiovém spojení s nepřítelem, dokumentech psaných neviditelným inkoustem atd. atd., jak jsem se o tom zmiňoval už dříve. Příznačné bylo, že tyto věci se objevovaly jen ve valencijských novinách; myslím, že mám pravdu, když řeknu, že se o těchto věcech neobjevilo ani slovo - podobně jako o potlačení POUM - v žádných barcelonských novinách, ať již komunistických, anarchistických či republikánských. První přesné zprávy o podstatě obvinění proti vedení POUM jsme nedostali ze žádných španělských novin, nýbrž z anglických novin, které do Barcelony došly až o den či dva později. Tenkrát jsme ovšem nemohli vědět, že za obviňování ze zrady a špionáže není odpovědná vláda, a že jednotliví členové vlády se od těchto obvinění později distancovali. Jen jsme neurčitě tušili, že vedení POUM a patrně i my všichni jsme obviněni z toho, že nás platí fašisté. A už se rozletěly pověsti, že ve vězení jsou lidé tajně stříleni. Bylo v tom dost přehánění, určitě však k tomu v některých případech došlo a není pochyb o tom, že právě to byl případ Nina. Nin byl po svém uvěznění přemístěn do Valencie a pak do Madridu a již 21. června dorazila do Barcelony zpráva, že byl zastřelen. Tato zpráva později dostala určitější formu; Nin byl zastřelen ve vězení tajnou policií a jeho tělo bylo pohozeno na ulici. Zpráva přišla z několika zdrojů, také od Federika Montsenyse, bývalého člena vlády. Od toho dne už nikdo o živém Ninovi neslyšel. Když byla vláda později žádána delegáty z různých zemí, aby se vyjádřila k jeho osudu, musela se různě vytáčet a mohla říci jen to, že Nin zmizel a že o něm nic neví. Některé noviny zplodily příběh o tom, jak unikl na fašistické území. Tento příběh není možno ničím doložit a Irujo, ministr spravedlnosti, později prohlásil, že španělská tisková agentura falšovala jeho oficiální komuniké.*22 V každém případě je velmi nepravděpodobné, že by tak důležitý vězeň jako Nin dostal příležitost k útěku. Pokud se někdy v budoucnosti nevynoří živý, musíme si myslet, že byl zavražděn ve vězení.

Zprávy o zatčeních se množily a počet politických vězňů, nepočítáme-li fašisty, stoupl na tisíce. Pozornost si zasluhuje autonomie, jakou měly nižší složky policie. Mnoho zatčení bylo vyloženo ilegálních a existovaly případy, že lidé, jejichž propuštění bylo nařizováno šéfem policie, byli v bráně věznice znovu zatčeni a odvezeni do "tajných vězení". Typický je případ Kurta Landaua a jeho ženy. Byli zatčeni asi 17. června a Landau okamžitě "zmizel". Po pěti měsících byla jeho žena stále ještě ve vězení, bez soudu a beze zpráv o svém manželovi. Vyhlásila hladovku, načež jí ministr spravedlnosti nechal sdělit, že její manžel je mrtev. Krátce nato byla propuštěna, téměř okamžitě byla opět zatčena a uvržena znovu do vězení. Za pozornost též stojí, že policie - každopádně alespoň zpočátku - se zdála být naprosto netečná k tomu, jaké následky by mohlo mít její konání pro průběh války. Klidně byla schopná zatknout důstojníky v důležitých funkcích, aniž by si předem obstarala povolení. Koncem června byl někde poblíž fronty zatčen generál José Rovira, velící 29. divizi, policisty, vyslanými z Barcelony. Jeho podřízení utvořili delegaci, která měla protestovat u ministra války. Zjistilo se, že ani ministr války, ani Ortega, policejní šéf, nebyli o zatčení Roviry vůbec informováni. Ve všech těchto záležitostech mne zlobila jedna podrobnost - možná že vůbec nebyla důležitá: že totiž všechny zprávy o tom, co se děje, se nedostaly k jednotkám bojujícím na frontě. Jak uvidíme, ani já, ani kdokoliv jiný na frontě neslyšel nic o potlačení POUM. Všechna velitelství či střediska první pomoci POUM fungovala jako obvykle, a až do 20. června ani v Leridě, jen asi 150 kilometrů od Barcelony, nikdo nevěděl, co se děje. Žádné zprávy o tom se nedostaly do barcelonských novin (valencijské noviny, které publikovaly špionážní příběhy, se na aragonskou frontu nedostávaly) a není pochyb o tom, že zatčením všech milicionářů POUM, kteří byli na dovolené v Barceloně, se mělo zabránit tomu, aby se vrátili na frontu s čerstvými zprávami. Jednotka, s níž jsem se já dostal na frontu 15. června, byla určitě jednou z posledních. Stále nerozumím tomu, jak se dařilo všechno držet v tajnosti, když dodávkové vozy a další auta stále jezdily tam a zpět; není ale pochyb o tom, že se to udržet v tajnosti podařilo, a jak jsem si později ověřil od dalších lidí, muži na frontě se nedozvěděli nic - až o několik dní později. Důvod byl zřejmý: začínal útok na Huesku, milice POUM byla stále ještě separovanou jednotkou a vláda se nepochybně obávala, že kdyby se milice dozvěděla, co se děje, odmítla by bojovat. Ale když pak zprávy o tom, jaká je situace, došly, nic takového se nestalo. V těchto dnech muselo být zabito v bojích mnoho lidí, kteří se ani nedozvěděli, že je noviny v týlu označují za fašisty. Takové věci se dost nesnadno promíjejí. Víím, že to je běžná politika, ušetřovat vojenské jednotky špatných zpráv - možná je to ospravedlnitelné pravidlo. Jiná věc však je poslat mužstvo do bitvy a ani mu neříci, že jeho strana je zatím rozpuštěna, jeho vůdci obviněni ze zrady a přibuzní uvrženi do vězení.

Moje žena mi začala vyprávět, co se stalo s různými našimi přáteli. Někteří Angličané a další cizinci se dostali přes hranice. Williams a Stafford Cottman nebyli zatčeni, když bylo obsazeno sanatorium Maurín a někde se skrývali. Podobně John McNair, který byl ve Francii a znovu přešel do Španělska, když byla POUM prohlášena za ilegální organizaci. Bylo to nerozvážené rozhodnutí, ale on nechtěl zůstat stranou, když byli jeho soudruzi v nebezpečí. U zbývajících přátel to bylo jen "dostali toho a toho" a "dostali toho a toho". Vypadá to, že "dostali" téměř každého. Zarazilo mne, když jsem se dozvěděl, že "dostali" také George Koppa.

"Cože? Koppa? Myslel jsem, že je ve Valencii." Zdá se, že Kopp se vrátil do Barcelony; měl dopis z ministerstva války pro plukovníka velícího ženijním operacím na východní frontě. Pochopitelně věděl o tom, že POUM byla potlačena; patrně ho však nenapadlo, že policie by mohla udělat takovou hloupost jako zatknout ho, když je na cestě na frontu s urgentním vojenským posláním. Přišel si do hotelu Continental vyzvednout svoji polní; moje žena byla zrovna někde pryč a lidé z hotelu si vymysleli nějakou lživou historku, kterou jej zdrželi, zatímco zatelefonovali policii. Přiznávám, že když jsem se dozvěděl o Koppově zatčení, rozzuřilo mě to. Byl to můj přítel, několik měsíců jsem pod ním sloužil, společně jsme byli v boji a věděl jsem o něm všechno. Byl to člověk, který obětoval všechno - rodinu, národnost, život

-, jen aby mohl přijít do Španělska bojovat proti fašismu. Tím, že opustil bez povolení Belgie a vstoupil do zahraniční armády, i když stále zůstal záložníkem belgické armády, a tím, že pomáhal ilegálně vyrábět střelivo pro španělskou vládu, si mohl zajistit na dlouhá léta vězení, pokud by se někdy vrátil do své vlasti. Na frontě byl od října 1936, vypracoval se z řadového milicionáře na majora, byl v mnoha akcích a jednou byl zraněn. Během květnových bojů, jak jsem sám viděl, zabránil několika lokálním přestřelkám a patrně zachránil deset či dvacet životů. A jediné, co pro něj byli schopni učinit na oplátku, bylo zavřít ho do vězení. Bylo zbytečné se rozčilovat, avšak takovéhle stupidní zlomyslnosti jsou vždy zkouškou trpělivosti.

Moji ženu však "nedostali". Přestože zůstala ubytovaná v hotelu Continental, nepokusila se ji policie zatknout. Nepochybně ji ale používali jako volavku. Před pár dny brzy ráno vniklo šest policistů v civilu do našeho hotelového pokoje a prohledalo jej. Zabavili každý kousek papíru, na který přišli, našťástí s výjimkou našich pasů a šekové knížky. Odnegli si můj deník, všechny naše knihy, všechny výstřihy z novin, jež jsem si střídal za poslední měsíce (často mne napadlo, k čemu jim asi mohou být výstřihy z novin), všechny moje válečné suvenýry a naše dopisy. (Odnegli si i dost dopisů, které jsem dostal od svých čtenářů. Na některé z nich jsem nestačil odpovědět a pochopitelně nemám adresy odesílatelů. Pokud někdo, kdo mi napsal o mé poslední knize, bude číst tyto řádky, necht' to laskavě považuje za omluvu.) Později jsem zjistil, že policie zabavila také moje různé osobní věci, které zůstaly v sanatoriu Maurín. Odnegli dokonce i ranec mého špinavého prádla. Snad si mysleli, že je na něm něco napsáno neviditelným inkoustem. Bylo zřejmé, že pro moji ženu by bylo bezpečnější, kdyby zůstala v hotelu, v každém případě aspoň prozatím. Pokud by se snažila někam zmizet, okamžitě by jí byli v patách. A pokud šlo o mne, já jsem musel rovnou někam do úkrytu. Tahle vyhlídka mne zlobila. I přes četná zatčení jsem stále považoval za téměř neuvěřitelné, že bych byl v nějakém nebezpečí. Celá záležitost se mi zdála zcela nesmyslná. Stejně odmítnutí brát tyto idiotské výmysly vážně však přivedlo Koppa do vězení. Pořád jsem si říkal - proč by ale někdo mohl chtít zatknout mne? Co jsem udělal? Nebyl jsem ani členem POUM. Jistě, během květnových pouličních bojů jsem měl zbraň, tu však mělo (podle mne) asi čtyřicet či padesát lidí. Mimoto jsem měl nutnou potřebu pořádně se v noci vyspat. Chtěl jsem to risknout a vrátit se do hotelu. Moje žena o tom nechtěla ani slyšet. Trpělivě mi vysvětlovala, jak se věci mají. Nezáleželo na tom, co jsem učinil či neučinil. Nešlo o zátah na kriminální živly; byla to prostě vláda teroru. Neprovinil jsem se žádným určitým aktem, byl jsem jen obviňován z "trockismu". Skutečnost, že jsem sloužil v milici POUM, stačila k tomu, abych byl poslán do vězení. Nemělo žádný smysl spoléhat na anglické vědomí toho, že pokud člověk nic nespáchá, je v bezpečí. Zákonem zde je prakticky to, co si usmyslí policie. Jediné, co jsem mohl učinit, bylo uklidnit se a nikde neříkat, že mám něco společného s POUM. Prošli jsme všechny dokumenty, které jsem měl v kapse. Žena mne přinutila, abych roztrhal svoji milicionářskou průkazku, na níž bylo velkými písmeny napsáno POUM, a také fotografii skupiny milicionářů s vlajkou POUM v pozadí; to byly věci, za které se dnes zatýkalo. Musel jsem si však ponechat svoje propouštěcí dokumenty. I ty však byly nebezpečné, protože v nich bylo razítko 29. divize a policie nepochybně věděla, že 29. divize patřila POUM; bez těchto dokumentů bych však mohl být zatčen coby dezertér.

O čem jsme teď museli začít přemýšlet, bylo, jak se dostat ze Španělska. Nemělo žádný smysl zůstat zde, když dříve či později bylo nutno očekávat zatčení. V podstatě oba bychom si přáli zůstat - už jen proto, abychom viděli, co se bude dít. Měl jsem však dojem, že španělská vězení musí být děsná (ve skutečnosti byla ještě mnohem horší, než jsem si představoval); když se člověk do vězení dostal, nikdy si nemohl být jist, že se dostane ven; já jsem ke všemu na tom byl zdravotně dost špatně a ruka mne pořád pobolívala. Domluvili jsme si na druhý den schůzku na britském konzulátu, kam měli přijít také Cottman a McNair. Bude patrně trvat několik dní, než si dáme do pořádku pasy. Než mohl člověk opustit Španělsko, bylo nutno nechat si orazítkovat pas na třech různých místech - šéfem policie, francouzským konzulem a katalánskými imigračními úřady. Pochopitelně že nebezpečný byl šéf policie. Britský konzul by snad mohl nějak zařídit, aby nebylo nutné vůbec hovořit o tom, že jsem měl co dělat s POUM. Určitě musel existovat seznam zahraničních "trockistů", kteří jsou v podezření, a je velice pravděpodobné, že naše jména v něm budou; s určitou dávkou štěstí bychom se však mohli dostat na hranice dříve než tento seznam. Pochopitelně bude ještě spousta zmatků a maňana. Ale našťástí to bylo Španělsko a ne Německo. Španělská tajná policie měla něco z ducha gestapa, ne však jeho kompetenci.

Takže jsme se rozdělili. Žena se vrátila do hotelu a já odpochoval do tmy najít si někde místo, kde se vyspím. Vzpomínám, že jsem byl dost rozmrzlý a otrávený. Jak jen jsem si přál vyspat se tu noc v posteli! Neměl jsem kam jít, nikde jsem nemohl požádat o přístřeší. POUM neměla prakticky žádnou podzemní organizaci. Nepochybně si její předáci vždy uvědomovali, že strana určitě nakonec bude potlačena, tak masový hon na čarodějnice ale nepředpokládali. Nepředpokládali ho natolik, že zatím pokračovali v adaptacích některých budov POUM (mimo jiné zřizovali v budově výkonného výboru promítací sál - dříve tam byla banka) až do dne, kdy byla POUM potlačena. Výsledkem bylo, že konspirační prostory a úkryty, jež by každá revoluční strana měla mít jako samozřejmost, vůbec neexistovaly. Bůhví kolik lidí, jejichž byty policie prohlížela, spalo tu noc v ulicích. Měl jsem za sebou pětidenní únavné cestování, spánek na nemožných místech, ruka mne neuvěřitelně bolela a ti šašci mne ještě ke všemu honili a já abych zase spal na holé zemi. Zhruba toto mi probíhalo hlavou. Vůbec jsem nečinil žádné správné politické reflexe. Nečiním je nikdy, když k něčemu dojde. Tak je tomu asi vždy, když se zamíchám do války a politiky - neuvědomuji si nic jiného než fyzické nepohodlí a hlubokou touhu, aby už bylo po všech těch přihlouplých nesmyslech. Později si uvědomím význam událostí; pokud však probíhají, chci se z nich jen vyvléci - možná to ode mne není příliš ušlechtilé. Šel jsem pěšky dost dlouho a uložil jsem se někde blízko nemocnice. Chtěl jsem najít místo, kde si lehnout a kde mne nenajde žádný čmúchal, který by po mně chtěl dokumenty. Zkusil jsem protiletecký kryt, byl však nově zbudovaný a nasáklý vodou. Pak jsem se dostal do zbouraného kostela, který byl za revoluce vyloupen a vypálen. Vlastně tu stály jen čtyři holé stěny bez střechy nad hromadou rumu. V šeru jsem si našel skulinu, ve které jsem se mohl natáhnout. Na haldách cihel se zrovna pohodlně nespí, našťástí ale byla teplá noc a tak se mi povedlo pár hodin spánku si dopřát.

XIV/

Když vás honí policie ve městě jako Barcelona, nejhorší na tom je, že všude otevírají tak pozdě. Když člověk spí někde venku, tak se vždycky budí se svítáním a žádná barcelonská kavárna neotevívá před devátou hodinou. Až za pár hodin jsem si mohl dát šálek kávy a oholit se. Je to zvláštní, ale v holičských krámcích stále visely anarchistické nápisy, že dávat spopitné se zakazuje. "Revoluce nás zbavila našich okovů," říkal plakát. Měl jsem sto chutí říci holičům, že budou mít okovy brzy zpátky, jestli si nedají pozor.

Putoval jsem zpět do středu města. Z budov POUM byly strženy rudé vlajky, místo nich vlály republikánské a u vchodu lenořili ozbrojení gardisté. U střediska první pomoci na rohu Plaza de Cataluña se policie bavila tím, že rozbíjela okna. Stánky POUM, kde se prodávaly knihy, byly vyprázdněny a plakátovací plocha dále na Ramblas byla přelepena plakátem proti POUM - oním s maskou a fašistickou tváří pod ní. Ještě dále na Ramblas, poblíž nábřeží, se mi naskytl zvláštní pohled: zástup milicionářů, ještě roztrhaných a zablácených z fronty, zabíral řadu stoliček, které zde měli čističi bot. Vím o koho šlo - jednoho z nich jsem dokonce poznával. Byli to milicionáři POUM, kteří včera přijeli z fronty, aby zjistili, že POUM je potlačená, a kteří museli strávit noc na ulici, protože jejich ubytovny byly obsazeny. Každý milicionář, který se v těchto dnech vrátil do Barcelony, si mohl vybrat mezi odchodem do úkrytu, nebo rovnou do vězení - a to není nijak příjemné přijetí po třech či čtyřech měsících na frontě.

Ocitli jsme se v podivné situaci. V noci jsme byli štvanci, ve dne však člověk mohl žít téměř normálním způsobem. Všechny budovy, známé jako útočiště stoupenců POUM, byly - s největší pravděpodobností - pod dozorem policie a do hotelu či ubytovny nebylo možné jít, protože byl vydán příkaz, že při příchodu jakéhokoli cizince musí recepční informovat okamžitě policii. To prakticky znamenalo strávit noc někde venku. Na druhé straně ve dne se člověk mohl v tak velkém městě jako Barcelona cítit poměrně bezpečně. Na ulicích bylo sice hodně gardistů, karabiniérů a policistů, kromě bůhví jakého množství špiclů v civilu, ti však nemohli zastavovat každého kolemjdoucího, a pokud člověk vypadal normálně, mohl uniknout. Bylo jen třeba vyhybat se budovám POUM a nechodit do kavárny a restaurací, kde vás číšníci znali od vidění. Onoho dne jsem strávil spoustu času koupáním se v jedné veřejné lázní; druhý den též. Napadlo mne, že je to dobrý způsob, jak využít čas a přitom se držet stranou. Stejný nápad bohužel měla spousta lidí a o pár dní později - když jsem z Barcelony už odjel - obsadila policie jedny veřejné lázně a zatkla spoustu "trockistů" v rouše Adamově.

V polovině Ramblas jsem potkal jednoho raněného ze sanatoria Maurín. Vyměnili jsme si mrknutí a nenápadně jsme se setkali v jedné kavárně o kousek dál. Když bylo sanatorium obsazeno, podařilo se mu uniknout zatčení, jako ostatní však byl vyhnán do ulic. Byl jen v košili - musel utéci bez kabátu - a neměl žádné peníze. Popisoval mi, jak jeden gardista strhl ze stěny velký barevný portrét Maurína a rozdupal ho na cucky. Maurín (jeden ze zakladatelů POUM) byl vězněn v rukách fašistů a všichni tenkrát mysleli, že ho fašisté zastřelili.

Se svojí ženou jsem se sešel na britském konzulátu v deset hodin. McNair a Cottman se objevili o chvíli později.

Nejdříve ze všeho mi oznámili, že Bob Smillie je mrtev. Zemřel ve vězení ve Valencii - jak, to nikdo nevěděl jistě. Byl okamžitě pochován a místní zástupce ILP, David Murray, nedostal ani povolení vidět jeho tělo.

Pochopitelně jsem okamžitě předpokládal, že Smillie byl zavražděn. Tenkrát si to myslel každý, později mne však napadlo, že jsem se mohl mýlit. Jako příčina smrti bylo později uvedeno slepé střevo a jiný vězeň, který byl propuštěn, nám později řekl, že Bob Smillie ve vězení určitě nemocen byl. Možná tedy historka se slepým střevem byla pravdivá. Odmítnutí ukázat jeho tělo mohl být normální naschvál. Je však třeba říci toto: Bob Smillie byl starý teprve dvacet dva let a fyzicky to byl jeden z nejodolnějších lidí, s jakými jsem se kdy setkal. Myslím, že to byl jediný člověk ze všech, které jsem znal - Angličanů či Španělů -, který po celé tři měsíce v zákopech nebyl ani jeden den nemocen. Tak odolní lidé obvykle neumírají na zánět slepého střeva, pokud se o ně řádně pečuje. Když však člověk viděl, jak vypadají španělská vězení - provizorní budovy, používané pro politické vězně -, uvědomil jsem si, jakou asi tady mohl mít nemocný šanci, že o něj bude řádně postaráno. Vězení, to byla místa, která lze označit jen jako díry. V Anglii bychom museli jít zpět do osmnáctého století, abychom našli něco srovnatelného. Vězni byli namačkáni v malých kobkách, kde byl stěží prostor k ulehnutí, často byli drženi ve sklepích či jiných temných prostorách. To nebylo žádné dočasné opatření - v mnoha případech neviděli vězni denní světlo čtyři nebo pět měsíců. Krmeni byli hnusnou a nedostačující dietou, tvořenou dvěma talíři polévky a dvěma krajíci chleba denně. (O pár měsíců později se však strava poněkud zlepšila.) Nepřeháním: zeptejte se kteréhokoli politicky podezřelého, jenž se ve Španělsku dostal do vězení. Zprávy o španělských věznicích mám z mnoha zdrojů na sobě navzájem nezávislých, mimoto jsem sám měl možnost do jedné z nich nahlédnout. Jiný anglický přítel, který byl uvězněn později, píše, že jeho zkušenost z vězení mu "umožnila lépe pochopit případ Smillie". Smrt Boba není věc, kterou bych mohl snadno prominout. Byl to statečný a nadaný chlapec, který se vzdal kariéry na univerzitě v Glasgow, aby mohl jít bojovat proti fašismu, a který se na frontě choval s příkladnou odvahou - odměnili se mu tím, že ho strčili do vězení a tam ho nechali chřipnout jako nějaké zanedbané zvíře. Vím, že uprostřed zmatků a krvavé války nemá cenu příliš se rozčilovat nad smrtí jednotlivce. Jedna letecká bomba způsobí na ulici plné lidí větší paseku než mnoho politických perzekucí. Na této smrti však rozhoří její naprostá nesmyslnost. Být zabitý v boji - ano, to se dá očekávat; ale být strčen do vězení, dokonce ani ne pro nějakou vymyšlenou příčinu, ale jen z hloupého a slepého vzdoru, a pak osaměle zemřít - to je věc jiná. Takovéhle věci - a jsem přesvědčen o tom, že Bobův případ nebyl ojedinělý - v žádném případě nikterak nepřiblíží vítězství.

Ten den odpoledne jsme se ženou navštívili Koppa. Vězně, kteří nebyli incommunicado, bylo možno navštívit, i když nebylo moudré učinit to více než jednou či dvakrát. Policisté sledovali lidi, kteří přicházeli a odcházeli, a pokud se člověk ukázal víckrát, mohl být označen za přítele "trockistů" a sám skončit ve vězení. To už se několika lidem stalo. Kopp nebyl incommunicado a dostali jsme povolení ho navštívit bez potíží. Když nás vedli ocelovými vraty do vězení, byl kolem vyváděn dvěma gardisty jeden španělský milicionář, kterého jsem znal z fronty. Naše oči se setkaly; opět nepozorovatelné mrknutí. A první osoba, již jsme spatřili uvnitř, byl americký milicionář, který odjel domů před několika

dny; svoje dokumenty měl v pořádku, přesto jej však na hranicích zatkli patrně proto, že měl stále na sobě manžestrové pumpky, podle nichž byl identifikovatelný jako milicionář. Prošli jsme kolem sebe jako naprostí cizinci. Bylo to strašné. Znal jsem ho měsíce, sdíleli jsme spolu na frontě kryt a on mne pomáhal nést, když jsem byl zraněn; byla to však jediná věc, která se dala dělat. Stráže v modrých uniformách slídily všude. Mohlo to být pro mne osudné poznat tolik lidí. Takzvaná věznice byla vlastně přízemím nějaké dílny. Ve dvou místnostech, každá měla plochu asi pět metrů na pět metrů, bylo narváno skoro sto lidí. Prostory připomínaly pověstnou londýnskou věznici Newgate, jak mohla vypadat v osmáctém století - všude špina, chumly lidských těl, žádný nábytek, jen holá kamenná podlaha, jedna lavice a pár roztrhaných příkrývek - všude přití, protože přes okna byly staženy železné rolety. Na stěnách revoluční hesla - Visca POUM! Viva la revolució! atd. Místo bylo používáno jako vězení pro politické vězně už několik měsíců. Kolem byl ohlušující hluk, změt' hlasů. Byla hodina návštěv a v tak nacpaném prostoru se dalo jen těžko pohybovat. Téměř všichni vězni pocházeli z řad chudšího dělnictva. Ženy rozvazovaly ubohé ranečky s jídlem, které přinesly svým uvězněným mužům či příbuzným. Mezi vězni bylo několik raněných milicionářů ze sanatoria Maurín. Dva z nich měli amputované nohy; jednoho přivedli do vězení bez berle, musel poskakovat po jedné noze. Byl zde také asi dvanáctiletý chlapec; zřejmě začali zatýkat i děti. Odporně to tam smrdělo, jako konečně všude, kde jsou namačkány davy lidí a není postaráno o základní hygienu.

Kopp se protlačil pomocí loktů mezi davem, aby se k nám dostal. Jeho tučná a rudolící tvář vypadala jako jindy a i v tomto neutěšeném prostředí si udržel uniformu čistou, a dokonce byl i oholen. Mezi vězni byl ještě jeden důstojník v uniformě Lidové armády. Když míjel Koppa, oba si zasalutovali; bylo to poněkud patetické gesto. Kopp se zdál být ve výborné náladě. "Nojo, předpokládám, že nás všechny zastřelí," řekl vesele. Slovo "zastřelí" mnou vnitřně otřásl. Nedávno mi do těla pronikla kulka, a jaký to byl pocit, to jsem měl ještě v čerstvé paměti; není nic příjemného myslet na něco, co se má stát jinému a co dobře znáte. Tenkrát jsem považoval za jisté, že funkcionáři POUM, Kopp mezi nimi, budou zastřeleni. Objevovaly se právě první zprávy o zastřelení Nina a věděl jsem, že POUM byla obviňována ze zrady a špiónáže. Všechno nasvědčovalo tomu, že se schyluje k velkému vykonstruovanému procesu, po kterém by následoval masakr předních "trockistů". Byl to hrozný pocit, vidět svého přítele ve vězení a vědět, že se mu nedá nijak pomoci. Protože skutečně se nic nedalo dělat - nebylo možné apelovat ani na belgické úřady, protože Kopp tím, že přišel do Španělska, porušil belgické zákony. Většinu hovoru jsem musel přenechat svojí ženě; se svým skřehotáním bych ve všeobecné vřavě byl stěží slyšet. Kopp nám vyprávěl o přátelích, s nimiž se seznámil ve vězení, o strážích, mezi nimiž bylo pár dobrých brachů, ale také pár darebáků, kteří tloukli bojácnější vězně, o jídle, které označil za "splšky". Naštěstí jsme mysleli na jídlo i cigarety a přinesli jsme mu balíček. Pak nám Kopp začal říkat o dokumentech, odebraných mu při zatčení. Byl mezi nimi dopis z ministerstva války, adresovaný důstojníkovi, velícímu ženijním operacím armády na východní frontě. Policie se ho zmocnila a odmítla jej vrátit; údajně měl ležet v kanceláři policejního šéfa. Pokud by se dostal do správných rukou, mohl by mít nějaký pozitivní vliv na osud Koppa.

Okamžitě jsem si uvědomil, jak by to mohlo být důležité. Takový oficiální dopis s doporučením ministerstva války a generála Pozase by musel obnovit důvěryhodnost Koppa. Potíž však byla v tom, že bude těžké prokázat, že takový dopis vůbec existuje. Pokud bude otevřen v kanceláři policejního šéfa, pak bylo téměř jisté, že ho nějaký donašeč zničí. Existovala jen jedna osoba, jež by ho snad mohla dostat zpátky, a to byl důstojník, kterému byl adresován. Kopp už na to myslel a napsal dopis; já ho měl propašovat z vězení a poslat. Ale patrně bude rychlejší a spolehlivější doručit ho osobně. Nechal jsem Koppa se svojí ženou, vyběhl jsem ven a po delším shánění jsem konečně obstaral taxík. Věděl jsem, že rozhoduje čas. Ted' bylo asi půl šesté, plukovník může opouštět svůj úřad v šest a zitra by dopis mohl být bůhvídkde - možná zničený, možná ztracený někde v hromadách listin, které se vršily, jak zatčených přibývalo.

Úřadovna plukovníka byla na departmentu války na nábreží. Jak jsem spěchal po schodech, příslušník přepadové gardy, jenž zde držel stráž, mi zatarasil svým dlouhým bajonetem cestu a požadoval "papíry". Zamával jsem mu před očima svým propouštěcím lístkem; evidentně neuměl číst a nechal mne projít, pod dojmem vágní mystérie "papírů". Uvnitř to byly dlouhé a spleť chodby kolem ústředního nádvoří se stovkami kanceláří na každém poschodí; a protože to bylo Španělsko, nikdo neměl ani tušení, kde je kancelář, kterou hledám. Stále jsem opakoval:

"El coronel - -, jefe de ingenieros, ejército de este!"*23 Lidé se usmívali a rozkošně krčili rameny. Každý mne posílal jiným směrem, jedním schodištěm dolů, jiným nahoru, nekonečnými chodbami, z kterých se vyklubaly slepé zákruty. A čas utíkal. Měl jsem pocit, že jsem v nějakém zlém snu: pobíhání nahoru a dolů po schodištích, záhadní lidé přicházející a odcházející, otevřenými dveřmi pohled do chaotických úřadoven, všude rozházené papíry a ťukající psací stroje; a čas běží a život je v sázce.

Ale našel jsem to včas a k mému překvapení mi dokonce bylo popřáno slyšení. Nemluvil jsem sice s plukovníkem, ale přišel si se mnou do předpokoje promluvit jeho sekretář, malý stíhlý důstojník v upravené uniformě s velkýma šilhavýma očima. Začal jsem ze sebe soukat svůj příběh. Přicházím z pověření svého nadřízeného důstojníka, majora Jorge Koppa, který byl na cestě na frontu s urgentním posláním omylem zatčen. Dopis důstojníkovi je důvěrný a měl mu být neprodleně doručen. Sloužil jsem měsíce pod Koppem, je to nanejvýš čestný důstojník, jeho zatčení je nepochybně omyl, policie si ho s někým spletla atd. atd. Pořád jsem zdůrazňoval urgentnost Koppovy mise, protože mi bylo jasné, že to je nejsilnější místo. Stejně to však muselo znít jako dost podivný příběh, vyprávěno mojí mizernou španělštinou, co chvíli přecházející do francouzštiny. Nejhorší na tom bylo to, že téměř okamžitě mi vypověděl hlas a já mohl vydávat už jen něco jako skřehot. Báł jsem se, že mi hlas zmizí úplně a že malý důstojník ztratí trpělivost mne poslouchat. Často mne pak napadlo, co si asi musel myslet, že se mi stalo s hlasem - možná si myslel, že jsem opilý, nebo snad že trpím pocitem viny.

Nicméně trpělivě mne vyslechl, mnohokrát pokýval hlavou a obezřetně vyjádřil souhlas s tím co říkám. Ano, zdálo se, že by mohlo jít o omyl. Určitě bude třeba se na to podívat. Mañana. - Zaprotestoval jsem: žádné mañana! Celá věc je urgentní; Kopp už měl být na frontě. Důstojník opět vyjádřil souhlas. A pak přišla otázka, jíž jsem se obával:

"Ten major Kopp - u jakých jednotek sloužil?"

To strašné slovo muselo ven:

"V milici POUM."

"POUM!?"

Kdybych vám jen dovedl přiblížit ten úlek a poděšení v jeho hlase. Je třeba si uvědomit, jak se právě v této době pohlíželo na POUM. Špiónománie byla na svém vrcholu; patrně každý dobrý republikán věřil alespoň den či dva, že POUM je velká špiónážní organizace v německém žoldu. Říci něco takového důstojníkovi Lidové armády bylo jako přijít do důstojnického klubu jezdeckta bezprostředně po oslavách náboženského svátku a prohlásit se za komunistu. Jeho tmavé oči těkaly po mé tváři. Další dlouhá pauza a pak řekl pomalu:

"Říkáte, že jste s ním byl na frontě. To jste tedy musel také sloužit v milici POUM!?"

"Ano."

Otočil se a zapadl do kanceláře plukovníka. Slyšel jsem vzrušený hovor. Všechno je ztraceno, pomyslel jsem si. Koppův dopis nikdy nedostaneme zpátky. Navíc jsem musel přiznat, že jsem sám sloužil v POUM, takže určité zatelefonoval na policii a zatknou mě, jen aby dostali dalšího trockistu do pytle. Důstojník se však nakonec znovu objevil, nasadil si čepici a chladně mne vyzval, abych ho následoval. Šli jsme do úřadovny policejního šéfa. Byla to poměrně dlouhá cesta pěšky, asi dvacet minut. Malý důstojník prkenně kráčel přede mnou vojenským krokem. Po celou cestu jsme spolu nevyměnili ani slovo. Když jsme přišli na policejní ředitelství, poflakoval se tam dav nejotřesnějších vypadajících osob, zjevně policejních donašců, informátorů a různých špiclů. Malý důstojník vešel dovnitř, odehrávala se tam dlouhá, vzrušená konverzace. Bylo slyšet hněvivě zvýšené hlasy a bouchání do stolu. Policie evidentně odmítala dopis vydat. Konečně se však můj důstojník vynořil celý rozpálený a nesl velkou úřední obálku. Byl to Koppův dopis. Dobyli jsme malého vítězství, které - jak se později ukázalo - neznamenalo vůbec nic. Dopis byl sice doručen, ale Koppovi nadřazení na frontě ho z vězení dostat nemohli.

Důstojník mi slíbil, že dopis bude doručen. Co ale bude s Koppem? ptal jsem se, nemohli bychom se zasadit o jeho propuštění? Pokrčil rameny. To je otázka jiná. Nevědí, proč byl Kopp zatčen. Může mi jen slíbit, že proběhne řádné šetření. Bylo zbytečné mluvit dál; museli jsme se rozloučit. Oba jsme se mírně uklonili. A pak došlo k podivné a dojemné věci: malý důstojník chvíli váhal, pak vykročil a potřásl si se mnou rukou.

Nevím, zda můžete pochopit, jak hluboce mne tento jeho čin zasáhl. Zdá se to být maličkostí, ale nebylo tomu tak. Je třeba si uvědomit, jaká tehdy převládala atmosféra - děsivá atmosféra nenávisti a podezírání, všude kolem lži a klepy, ze všech zdí křičely plakáty, že já a všichni mně podobní jsme fašističtí špióni. A je třeba si uvědomit i to, že jsme stáli před úřadovnou policejního ředitele, před gangem odporných fízlů a agentů-provokatérů, z nichž kdokoli mohl vědět, že jsem hledán policií. Bylo to, jako potřást si veřejně rukou s Němcem během první světové války. Myslím, že si dal nějak dohromady, že nejsem fašistický špión; každopádně to bylo od něj hezké, že mi potřásl rukou.

Zaznamenávám tuto událost, jakkoliv se může zdát být triviální, protože je pro Španělsko nějak typická - záblesky velkodušnosti, jichž se člověk od Španělů naděje v těch nejhorších situacích. Mám na Španělsko ty nejhorší vzpomínky, ale mám jen velice málo špatných vzpomínek na Španěly. Pamatuji se jen asi na dvě základní rozepře, které jsem měl se Španěly, a hodnotím-li to zpětně, v obou případech jsem nebyl v právu. Španělé nepochybně projevují velkodušnost a vznešenost, jaká snad ani nepatří do dvacátého století. A právě proto můžeme doufat, že ve Španělsku by i fašismus mohl mít poměrně uvolněnou a snesitelnou formu, jen málo Španělů má onu prokletou výkonnost a soustředěnost, jakou vyžaduje totalitní stát. Malou ukázkou toho byla prohlídka hotelového pokoje mojí ženy policií před pár dny. Celá prohlídka byla celkem zajímavá a mrzí mne, že jsem u toho nebyl, přestože mohu být rád, že jsem u toho nebyl, protože bych se asi neudržel.

Policie prohlídku provedla ve známém stylu OGPU nebo gestapa. Časně ráno se ozvalo bušení na dveře a dovnitř vpadlo šest mužů; rozsvítili a okamžitě zaujali v pokoji různé pozice, na čemž se patrně předtím dohodli. Pak prohledávali obě místnosti (i přilehlou koupelnu) s nepochopitelnou důkladností. Ťukali na zdi, rolovali koberce, zkoumali podlahu, prohlíželi záclony, lezli pod vanu a radiátor, vyprázdnili všechny zásuvky a skříně a prohmatali před světlem každý kus šatstva. Přehrabali všechny papíry, včetně obsahu odpadového koše a všech našich knih. Jásali, když zjistili, že vlastníme francouzský překlad Hitlerova Mein Kampfu. Kdyby to byla jediná kniha, již našli, byl by náš osud zpečetěn. Je asi naprosto zřejmé, že čtenář Mein Kampfu musí být fašista. Za chvíli však narazili na výtisk Stalinovy brožury Způsoby likvidace trockistů a jiných zrádců, což je poněkud uklidnilo. V jedné zásuvce bylo několik balíčků cigaretových papírků. Všechny je vytahali a každý papírek zvlášť zkoumali, jestli na něm není něco napsáno. Trvalo jim to celkem dvě hodiny. Přesto je po celou dobu vůbec nenapadlo prohledat postel. Moje žena po celou dobu ležela v posteli; klidně by mohla mít pod matracemi několik kulometů, nemluvě už o celé sbírce trockistických dokumentů pod polštářem. Přesto naše detektivy ani nenapadlo dotknout se postele, nedávali se ani pod ni. Nevěřím, že takhle pracuje OGPU. Je třeba si uvědomit, že policie byla téměř výlučně pod kontrolou komunistů a že muži, provádějící prohlídku, určitě sami byli členy komunistické strany. Byli to však také Španělé a vytáhnout ženu z postele, to by na ně bylo trochu moc. Tahle část povinnosti byla potichu vynechána, takže celá prohlídka neměla žádný smysl. Onu noc jsme McNair, Cottman a já spali v nějaké vysoké trávě na okraji opuštěného staveniště. Vzhledem k ročnímu období však byla noc dost chladná a nikdo z nás se moc nevyspal. Vzpomínám na dlouhé a neutěšené hodiny ranního toulání, než se nám podařilo někde dostat šálek kávy. Poprvé co jsem byl v Barceloně, jsem se šel podívat na katedrálu - moderní katedrálu a jednu z nejohybnějších staveb na světě.*24 Měla čtyři věže s cimbuřím, které měly přesně tvar láhví na víno, jimž se říká pistole. Na rozdíl od většiny kostelů v Barceloně nebyla během revoluce zdemolována - byla ušetřena pro svoji "uměleckou hodnotu", jak říkali lidé. Myslím si, že anarchisté věru vykazovali špatný vkus, že ji nevyhodili do povětří, když měli možnost; vyvěsili aspoň mezi věže rudočernou vlajku. Ten den jsem šel se ženou odpoledne naposledy navštívit Koppa. Nemohli jsme pro něj už udělat vůbec nic, jen se s ním rozloučit a nechat u

našich španělských přátel peníze, ze kterých by mu zajišťovali jídlo a cigarety. Avšak krátce po našem odjezdu z Barcelony byl přemístěn na neznámé místo incommunicado a nešlo za ním posílat ani jídlo. Toho večera, když jsme šli po Ramblas, přecházeli jsme kolem Café Moka; měly ji stále obsazenou Civilní gardy. Veden náhlým impulsem jsem vešel dovnitř a dal jsem se do řeči se dvěma gardisty, posedávajícími v rozích, s puškami na ramenou. Zeptal jsem se jich, zda vědí, kteří jejich soudruzi měli službu během květnových bojů. Nevěděli a s běžnou španělskou neurčitostí ani nevěděli, jak by se to dalo zjistit. Řekl jsem jim, že můj přítel Jorge Kopp je ve vězení a patrně bude souzen za něco ve spojení s květnovými boji; že muži, kteří tenkrát měli službu, si budou určitě pamatovat, jak zastavil boj a zachránil životy některým z nich; měli by vystoupit a dosvědčit to. Jeden z mužů, k nimž jsem hovořil, byl hloupý a těžkopádný člověk, který stále potřásal hlavou, protože mne v hluku denního provozu nemohl slyšet. S druhým to však bylo jiné. Řekl, že slyšel o tom, jak se Kopp zachoval, od některých svých přátel; Kopp byl buen chico (dobrý chlapík). Ale mně bylo jasné, že to celé není k ničemu. Kdyby se Kopp měl dostat někdy před soud, pak jako obvykle budou důkazy zfalšované. Pokud by měl být zastřelen (a myslím, že k tomu nejspíš dojde), pak to bude jeho epitaf: buen chico, který byl částí špatného systému, ale zůstal natolik lidskou bytostí, že se tam, kde mohl, zachoval slušně.

Byla to zvláštní, šílená existence, již jsme vedli. V noci jsme byli zločinci, ve dne blahobytní angličtí turisté - aspoň jsme se tak tvářili. I když jsem přespával pod širým nebem, tak koupel, oholení a vyčištění bot činily na mém vzezření zázraky. V současné době bylo nejbezpečnější vypadat co nejburžoazněji. Navštěvovali jsme ty nejmódnější čtvrti města, kde jsme nebyli známí, chodili jsme do drahých kaváren a k číšníkům jsme se chovali velice anglicky. Poprvé ve svém životě jsem se začal věnovat psaní po zdech. Na chodbách několika luxusních restaurací bylo načmáráno největšími písmeny, jak jsem jen svedl, "VISCA POUM!" Po celou dobu, i když jsem technicky vzato byl v ilegalitě, jsem se nedokázal cítit v nebezpečí. Všechno se mi zdálo být tak absurdní. Nemohl jsem se zbavit onoho anglického přesvědčení, že "oni" mne nemohou zatknout, když jsem neporušil žádný zákon. To je ovšem během politických pogromů to nejnebezpečnější přesvědčení. Na McNaira byl vydán zatykač; nebylo pochyb o tom, že i my ostatní jsme byli na seznamu. Zatykáni, případy a prohlídky pokračovaly bez přestávky; prakticky každý, koho jsme znali - kromě lidí, co byli na frontě - byl tou dobou ve vězení. Policie dokonce přepadala francouzské lodě, které periodicky odvážely uprchlíky, a zmocňovala se podezřelých "trockistů".

Díky laskavosti anglického konzula, jenž musel mít ten týden krušné časy, se nám podařilo dát si do pořádku naše pasy. Čím dříve odjedeme, tím lépe. O půl osmé večer měl odjíždět vlak do Port Bou; normálně by měl vyjíždět asi o půl deváté. Domluvili jsme se se ženou, že ona předem objedná taxík, sbalí si zavazadla, zaplatí účet a v poslední možné chvíli opustí hotel. Pokud by dala vedení hotelu dostatek času, určitě by poslali pro policii. Dorazil jsem na nádraží kolem sedmé a zjistil jsem, že vlak už odjel - deset minut před sedmou. Jako obvykle si to strojvedoucí rozmyslel.

Naštěstí se nám však podařilo moji ženu varovat. Další vlak jel nazítří brzy ráno. McNair, Cottman a já jsme povečeřeli v malé restauraci poblíž nádraží a nenápadným vyptáváním jsme zjistili, že majitel restaurace je člen CNT a sympatizuje s námi. Přenechal nám třílůžkový pokoj a opominul informovat policii. Tak jsem se poprvé za posledních pět dní mohl vyspat svlečený.

Druhý den ráno žena úspěšně vyklouzla z hotelu. Vlak vyjel asi o hodinu později. Využil jsem tento čas a napsal jsem dlouhý dopis na ministerstvo války. Popisoval jsem v něm případ Koppa - který byl nepochybně zatčen omylem a který byl tolik potřebný na frontě, mnoho lidí může dosvědčit, že se ničeho nedopustil, atd. Zajímalo by mne, zda vůbec někdo tento dopis kdy četl - byl napsaný na listech papíru, vytržených ze zápisníku, neurovnaným rukopisem (prsty jsem měl stále ještě ochromené) a ještě neurovnanější španělštinou. Každopádně ani tento dopis, ani nic jiného nemělo žádný účinek. Dnes, kdy toto po šesti měsících píše, je Kopp (pokud ho nezastřelili) stále ve vězení, bez soudu či obvinění. Zpočátku jsme od něj dostali jeden či dva dopisy, propašované propouštěnými vězni a odeslané z Francie. Ve všech bylo totéž - uvěznění ve špinavých a černých dírách, málo jídla, vážné choroby způsobené podmínkami vězení a odpírání lékařské pomoci. To vše jsem měl potvrzeno z několika dalších zdrojů, anglických i francouzských. Později zmizel do jednoho z oněch "tajných vězení", ze kterých nebylo možno žádným způsobem komunikovat se světem. Jeho osud je osudem stovek cizinců a nikdo neví, kolika tisíc Španělů.

Nakonec jsme přešli hranice bez jakéhokoliv incidentu. Vlak měl první třídu i jídelní vůz - první, jaký jsem ve Španělsku viděl. Donedávna byla u katalánských vlaků jen jedna třída. Vlakem procházeli dva detektivové a zapisovali si jména cizinců, když nás však uviděli v jídelním voze, uspokojilo je patrně, že vypadáme blahobytně. Je zvláštní, jak se všechno změnilo. Jen před šesti měsíci, když ještě byli anarchisté u moci, člověk budil respekt, pokud vypadal jako proletář. Když jsem cestoval z Perpignanu do Carberes, řekl mi jeden obchodní cestující z mého kupé: "Když jedete do Španělska, nesmíte být takhle oblečený. Sundejte si límeček a kravatu. V Barceloně by to z vás strhali." Pochopitelně přeháněl, nicméně to ukazovalo, jakou pověst Barcelona měla. A na hranici anarchistická hlídka vrátila jednoho pečlivě vystrojeného Francouze a jeho ženu jen proto, že - dle mého názoru - pro ni vypadali příliš buržoazně. Dnes to bylo přesně naopak - člověka zachránilo právě to, že vypadal buržoazně. Na pasovém úřadě se dívali do kartotéky podezřelých, avšak díky nevykonnosti policie tam naše jména nebyla; dokonce ani McNairovo ne. Prohledali nás od hlavy až k patě - neměli jsme však nic inkriminujícího, mimo mé propouštěcí dokumenty, ale karabiniéři, kteří nás prohledávali, patrně nevěděli, že 29. divize byla POUM. Tak jsme proklouzli přes poslední překážku a přesně po šesti měsících jsem opět stanul na francouzské půdě. Jako jediné suvenýry jsem si ze Španělska přivážel láhev na vodu z kozi kůže a jednu z oněch malých lampiček, v nichž vesničané v Aragonsku spalují olivový olej - mají téměř přesný tvar terakotových lamp, jakých používali před dvěma tisíci roky Římané. Našel jsem ji v jedné rozbořené chatrči a zastrčil si ji mezi svoje věci.

Nakonec se ukázalo, že jsme neunikli nijak příliš brzy. V prvních novinách, které se nám dostaly do ruky, jsme uviděli oznámení o zatčení McNaira pro špionáž. Španělské úřady si s oznámením tohoto zatčení trochu pospíšily. Trockismus nebyl naštěstí důvodem k vydání. Zajímalo by mě, co správně by měl jako první udělat člověk, který opustil zem ve

válečném stavu a stanul na mírové půdě. Já jsem utíkal k první trafice a nakoupil si tolik cigaret a doutníků, co jen se mi vešlo do kapes. Pak jsme všichni zašli do bistra a dali si šálek čaje, první čaj s čerstvým mlékem, který jsem měl po několika měsících. Trvalo mi několik dní, než jsem si zvykl na to, že si mohu koupit cigarety, kdy chci. Stále jsem napůl očekával, že najdu na dveřích trafiky závoru a nápis "No hay tabaco".

McNair a Cottman pokračovali do Paříže. Moje žena a já jsme vystoupili z vlaku v Banyulsu, první stanici na trati, protože jsme si chtěli trochu odpočinout. V Banyulsu jsme nebyli zrovna dobře přijati, když se zjistilo, že přijíždíme z Barcelony. Párkrát se opakovala stejná konverzace: "Přijíždíte ze Španělska? A na jaké straně jste bojovali? Vládní? Aha!" - a pak výmluvný chlad. Městečko bylo solidně frankistické, evidentně proto, že čas od času sem přijížděli různí španělští fašističtí uprchlíci. Číšník v kavárně, kam jsem chodil, byl profrankistický Španěl - během obsluhy mne drtil pohledem. Jiné to bylo v Perpignanu, kde bylo plno přívrženců vlády a kde proti sobě intrikovaly všechny možné frakce, skoro jako v Barceloně. Byla tam jedna kavárna, kde stačilo vyslovit POUM a rázem jste byl mezi francouzskými přáteli a číšníci se na vás usmívali.

V Banyulsu jsme se zdrželi asi tři dny. Byla to podivně neklidná doba. V tomto klidném rybářském městečku, daleko od bombardování, kulometů, front na potraviny, propagandy a intrik bychom se mohli cítit uvolněně a vděčně. Přesto jsme nic takového nepociťovali. Co jsme zažili ve Španělsku, se nikterak nevzdalovalo a neviděli jsme to v jiné perspektivě, i když jsme nyní byli pryč. Místo toho to na nás doléhalo a bylo to živější než kdy jindy. Stále jsme museli myslet na Španělsko a mluvit o Španělsku. Celé měsíce jsme si říkali, že "až se dostaneme ven ze Španělska", pojedeme někam ke Středozemnímu moři, v klidu tam pobudeme a zachytáme si ryby; když jsme tu však teď byli, byli jsme jen otráveni a zklamáni. Byla zima, od moře neustále vál vítr, voda byla mdlá a nahnílá, v zálivu přístavu narážely na balvany vnitřnosti ryb, různé klacky a svinstvo. Zní to jako šílenství, oba jsme však toužili zpět do Španělska. I když nikomu by to nepomohlo, oba jsme si říkali, že jsme tam měli zůstat a dát se s ostatními zavřít. Nejspíš se mi nepodařilo přiblížit vám více než pouhý zlomek toho, proč ve mně Španělsko těchto měsíců zanechalo tak mocné stopy. Zaznamenal jsem některé vnější události, nemohu však zaznamenat pocity, které zůstávají ve mně. Jsou smíchané s pohledy, pachy a zvuky, slovy nevyjádřitelnými: pachem zákopů, svítáním v horách, které se rozprostírá do nezměrných dálek, svištěním kulek, třeskem a záblesky granátů; jasným a chladným vzduchem barcelonských rán a zvukem vysokých bot, pochodujících na nádvoří kasáren v prosinci, kdy lidé ještě věřili na revoluci; frontami na potraviny, černorudými vlajkami a tvářemi španělských milicionářů; především tvářemi milicionářů - mužů, které jsem poznal na frontě a kterým je dnes bůhví kde konec: někteří byli zabiti v bitvách, někteří zmrazeni, někteří zůstali ve vězeních - ale jak doufám, většina snad je v pořádku a v bezpečí. Přejí jim všem mnoho štěstí; doufám, že vyhrájí válku a vyženou ze Španělska všechny cizince, ať už Němce, Rusy či Italy. Tato válka, v níž jsem sehrál tak neefektivní úlohu, ve mně zanechala většinou špatné vzpomínky, ale přesto jsem rád, že jsem o ni nepřišel. Když jste měli možnost nahlédnout do takového neštěstí - a ať už válka skončí jakkoliv, vždy zůstane velkým neštěstím, nehledě na jatka a fyzické útrapy -, nemusí být výsledkem rozčarování a cynismus. Ač je to zvláštní, zanechala ve mně celá tato zkušenost větší víru v lidi. A doufám jen, že můj záznam událostí byl celkem věrný. Jsem přesvědčen o tom, že v záležitosti, jako je tato, si nikdo nemůže činit nároky na absolutní pravdu. Těžko se dá s jistotou něco tvrdit o věcech, které člověk neviděl na vlastní oči, a ať už vědomě či nevědomě, každý píše poněkud zaujatě. Pokud jsem to už nevyslovil dříve v této knize, říkám to teď: pozor na moji zaujatost, špatný výklad událostí a pokřivení, jež nepochybně způsobilo to, že jsem viděl jen jednu stranu mince. A dejte pozor přesně na totéž, až budete číst jiné knihy o tomto období Španělské války.

Protože jsme měli pocit, že bychom měli něco podniknout, i když se vlastně nedalo podnikat vůbec nic, opustili jsme Banyuls dřív, než jsme zamýšleli. Jak jsme jeli Francií, každým kilometrem na sever byla krajina zelenější a příjemnější. Pryč od hor a vinic, zpátky k loukám a jilmům. Když jsem na cestě do Španělska projížděl Paříží, zdála se mi pochmurná a nevlídná, úplně jiná než Paříž, jakou jsem ji poznal před osmi roky, kdy živobytí bylo laciné a o Hitlerovi ještě nikdo neslyšel. Polovina kaváren, které jsem znal od minule, byla nyní pro nedostatek zákazníků zavřena a všichni mluvili o vysokých nákladech na živobytí a nebezpečí války. Nyní, po chudém Španělsku, se i taková Paříž zdála být veselá a blahobytná. Světová výstava byla v plném proudu; přesto se nám povedlo na ni nejit.

A pak Anglie - jižní Anglie, snad nejúpravnější krajina na světě. Přijíždíte-li tudy, zvláště pokud se zrovna zotavujete z mořské nemoci zaboření v plyšových polštářích přívozního vlaku, těžko uvěříte, že se někde něco děje. Zemětřesení v Japonsku, hladomor v Číně, revoluce v Mexiku? Co se starat, ráno bude stejně jako jindy před dveřmi mléko, v pátek vyjde New Statesman. Průmyslová města jsou daleko, mraky kouře a bída jsou schovány za obzorem. Tady je to pořád ta Anglie, jakou ji znám ze svého dětství: železniční násypy zarostlé planými květinami, rozlehlé lučiny, na kterých se pasou krásní hřebelcovaní koně, pomalu tekoucí řeky, lemované vrbami, zelené náruče jilmů, stračí nožky na zahrádkách; a pak poklidná divočina Velkého Londýna, nákladní lodice na kalné řece, známé ulice, plakáty oznamující kriketová utkání a královské svatby, gentlemani v cylindrech, holubi na Trafalgar Square, červené autobusy, policisté v modrých uniformách - vše spící hlubokým, hlubokým spánkem Anglie; někdy se obávám, že z tohoto spánku se už nikdy neprobudíme, pokud nás z něj nevyruší ježek bomb.

OHLÉDNUTÍ ZA ŠPANĚLSKOU VÁLKOU*25

I/

Především fyzické vzpomínky, zvuky, pachy a povrch věci.

Je s podivem, že mnohem živěji než cokoliv, co přišlo ve Španělské válce potom, si mohu vybavit týden takzvaného výcviku, jehož se nám dostalo před odsunem na frontu - velké budovy jezdeckých kasáren v Barceloně s nevlídnými

stájemi a dlážděným nádvořím, ledový chlad vody z pumpy, u které jsme se myli, odporná strava, jež se dala pozřít jen při zapíjení vínem z ešusu, ženy-milicionářky v pumpkách sekající dříví na topení a ranní nástupy, kde moje prozaické anglické jméno znělo komicky mezi vzletnými španělskými Manuel Gonzales, Pedro Aguilar, Ramon Fenellosa, Roque Ballaster, Jaime Domenech, Sebastian Viltron, Ramon Nuvo Bosch. Jmenuji právě tyto muže jen proto, že si vzpomínám na jejich tváře. Mimo dva, kteří byli běžnými lotry a nepochybně se z nich časem stali dobří falangisté, budou dnes všichni patrně mrtví. O dvou to vím určitě. Nejstaršímu mohlo být pětadvacet, nejmladšímu šestnáct. Jednou ze zásadních zkušeností války je, že člověku se nikdy nepodaří uniknout nechutným pachům lidského původu. Latríny jsou subjekt ve válečné literatuře hojně zmiňované a sám bych o nich nemluvil, kdyby právě latríny v našich kasárnách nebyly onou příslovečnou maličkostí, jež zpochybnila moje iluze o španělské občanské válce. Latinský typ latríny, kde musíte sedět na bobku, je i v nejlepším případě dosti mizerný; naše latríny však byly z nějakého hlazeného kamene, tak kluzkého, že bylo možno udržet se na nohách jen s největším vypětím. Mimoto byly stále ucpané. Dnes už mám spoustu dalších dostatečně nechutných zážitků, na které mohu vzpomínat; myslím však, že právě při pomyšlení na tyto latríny mne poprvé napadla často se mi potom vracející myšlenka: Zde stojíme, vojáci revoluční armády, bránící demokracii proti fašismu, bojující válku, která má nějaký smysl - a přitom jsou podmínky našeho života zrovna tak ubohé a ponižující, jako kdybychom byli ve vězení, neřku-li v buržoazní armádě. Tento můj dojem posílilo později mnoho dalších: například nuda a zvířecí hlad v zákopech, handrkování se o kus žvance, nechutné hádky s lidmi, vyčerpanými nedostatkem spánku.

Základní hrůza armádního života (kdokoliv byl někdy vojákem ví, co myslím tímto výrazem) je stěží ovlivněna či dotčena podstatou války, ve které náhodou bojujete. Například disciplína ve všech armádách je v podstatě stejná. Rozkazy se musí plnit a případné neuposlechnutí potrestat; vztah mezi důstojníkem a mužstvem je vztahem mezi nadřízeným a podřízenými. Obraz války, jak je uveden v knihách jako Na západní frontě klid, je v zásadě pravdivý. Kulky zraňují, mrtvoly páchnou a lidé jsou někdy palbou tak postrašení, že se podělávají do kalhot. Pravdou je, že sociální prostředí, z kterého se příslušníci armády rekrutují, zabarví její výcvik, taktiku a obecně efektivnost, zrovna tak jako vědomí, že člověk je v právu, může pozvednout morálku, přestože to se týká spíše civilního obyvatelstva než pravidelných vojenských jednotek. (Lidé zapomínají, že voják někde na frontě je obvykle příliš hladový, poděšený, promrzlý nebo hlavně unavený, než aby se staral o politické příčiny války.) Přírodní zákony však platí stejně pro "rudou" jako pro "bílou" armádu. Veš zůstane vši a granát granátem, i když náhodou bojujete za spravedlivou věc. Proč mi stojí za zdůraznění tak samozřejmá věc? Protože drtivá většina anglické a americké inteligence si to neuvědomuje, ani neuvědomovala. Máme sice krátkou paměť, stačí však zalistovat ve starších ročnících New Masses nebo Daily Workeru a hned uvidíme, kolik romantického štvavého tlachání tenkrát vyprodukovali naši levičáci. Všechno staré omlété fráze! A jejich nevynalézavá bezcitnost! Chladnokrevnost, s jakou Londýn snášel bombardování Madridu! Nebudu se zde zabývat pravičáckou kontrapropagandou - to by bylo zbytečné. Zde však jde o tytéž osoby, které dvacet let odmítaly válečnou "slávu", stavěly se proti zvěrstvům patriotismu, a dokonce i fyzické odvaze; dnes přicházejí s názory, jež by po záměně jmen dobře zapadly do Daily Mailu z roku 1918. Stejní lidé, kteří se v roce 1933 útrpně pošklebovali, když jste říkali, že za jistých okolností půjdete bojovat za vlast, vás v roce 1937 označili za trockistu-fašistu, když jste naznačili, že příběhy z New Masses o čerstvě zraněných vojácích, vyžadujících návrat do boje, by mohly být přehnané. Levicová inteligence předvedla obrát od "Válka je strašná" k "Válka je slavná" nejen bez jakéhokoliv pocitu nesmyslnosti, ale i bez jakéhokoliv názorového mezistupně. Později většina z nich obrátila znovu stejně násilně. Poměrně velký počet lidí - něco jako jádro či střed inteligence - schvaloval deklaraci "Za krále a vlast" v roce 1935, hlučným pokřikem se dožadoval "pevného postoje proti Německu" v roce 1937, podporoval lidovou konvenci v roce 1940 a dnes vyžaduje druhou frontu.

Pokud jde o masy lidí, pak střemhlavé změny názorů, emoce, které lze nabudit i potlačit jakoby otočením kohoutku, jsou výsledkem novinové a rozhlasové hypnózy. U inteligence bych řekl, že jde spíše o působení peněz a potřebu obyčejné fyzické bezpečnosti. V daném okamžiku může být "proválečná" nebo "protiválečná", v obou případech však nejde o žádnou realistickou představu o válce. Když se inteligence nadchla Španělskou válkou, pochopitelně věděla, že lidé umírají a že umírání není příjemné; měla však pocit, že pro vojáka španělské republikánské armády musí být válečná zkušenost nějak méně ponižující. Pro ověření stačí pohlédnout na stránky New Statesmana; přesto stejné bláboly se dnes píše o Rudé armádě. Stali jsme se příliš civilizovanými, než abychom mohli pochopit samozřejmé. Protože pravda je velice jednoduchá. Abyste mohli přežít, musíte často bojovat; a bojujete-li, musíte se zašpinit. Válka je zlo, a často to menší zlo. Ti, kdo meč zvednou, také mečem hynou - a ti, kdo meč nezvednou, zajdou na páchnoucí nemoce. Fakt, že je nutné psát takovou banálnost, ukazuje, jak se na nás podepsaly roky rentier kapitalismu.

2/

Ve spojitosti s tím, co jsem právě napsal, pár poznámek o zvěrstvech.

O zvěrstvech ve španělské občanské válce mám jen málo přímých důkazů. Víím, že některých se dopustili republikáni; častější byla u fašistů. Co mne však ohromilo už tenkrát - a nepřestává mne ohromovat dodnes - je skutečnost, že zvěrstva jsou považována za věrohodná či nevěrohodná čistě podle politického zaměření. Každý věří na zvěrstva nepřítele a nevěří, že by se jich dopouštěla vlastní strana, aniž by se kdo obtěžoval zkoumat důkazy. Nedávno jsem si sestavil tabulku zvěrstev za období od roku 1918 do dnešní doby; nebylo roku, v němž by nebyla někde zvěrstva páchána, a stěží bychom našli jediný případ, kdy by levice i pravice zároveň věřily stejné události. A co je ještě podivnější, v kterémkoliv momentě se situace může náhle obrátit a případ zvěrstev, který ještě včera byl nevyvratitelnou skutečností, se může stát směšnou lží jen proto, že se změnilo politické klima.

V současné válce jsme ve zvláštní situaci, kdy větší část naší "kampaně zvěrstev" proběhla ještě před začátkem války, hlavně péčí levice, která se normálně pyšní svou nedůvěřivostí. Ve stejném období pravice, která ze sebe v letech 1914-1918 chrlila příběhy o zvěrstvech, nečinně přihlížela nacistickému Německu a odmítala v něm vidět nějaké zlo.

Jakmile potom válka vypukla, byli to právě včerejší pronacisté, kdo začali opakovat příběhy o hrůzách, zatímco antifašisté náhle začali pochybovat, zda gestapo vůbec existuje. A nešlo výlučně o důsledek sovětsko-německého paktu. Bylo to částečně proto, že před válkou levice mylně předpokládala, že Anglie a Německo nikdy proti sobě nebudou bojovat a mohla proto být současně protiněmecká i protibritská; částečně šlo také o důsledek oficiální válečné propagandy s jejím odporným pokrytectvím a farizejstvím, které vždy způsobuje, že lidé mají tendenci sympatizovat s nepřítelem. Součástí ceny, již jsme museli zaplatit za systematické lhaní v letech 1914-1917, byla následující přehnaná proněmecká reakce. V letech 1918-1933 vás z levicových kruhů okřikovali při vyslovení názoru, že Německo nese sebestmenší odpovědnost za válku. Nemyslím, že při všem odsuzování Versaillské smlouvy, jež jsem v oněch letech slýchal, byla byt' i jen jednou vznesena - natož diskutována - otázka: Co by se stalo, kdyby Německo válku vyhrálo? Podobně je to se zvěrstvy. Pravda jako by přestávala platit, vyslovuje-li ji váš nepřítel. Nedávno jsem si povšiml, že titíž lidé, kteří strávili všechny hrůzoplňné příběhy o Japoncích v Nankingu v roce 1937, odmítají věřit přesně stejným příběhům o Hongkongu v roce 1942. Objevila se dokonce tendence zpětně považovat nankingská zvěrstva za výmysly, protože na ně nyní upozorňuje britská vláda.

Naneštěstí je však pravda o zvěrstvech mnohem horší než to, co se o nich s propagandistickým záměrem nalhává. Pravdou je, že k nim dochází. Skutečnost uváděná jako důvod ke skepsi - že totiž stejné strašidelné příběhy se objevují v každé válce - činí tyto příběhy jen pravděpodobnějšími. Válka je jen příležitostí pro jejich uplatnění v praxi. A přestože to není právě v módě, je nutno říci, že strana, již lze zhruba označit za "bílou", se dopouští nepochybně větších a horších zvěrstev než "rudí". Není přeci nejmenších pochyb o chování Japonců v Číně. Podobně se nepochybuje o dlouhé řadě fašistických zvěrstev, k nimž v posledních deseti letech v Evropě dochází. K dispozici je obrovské množství důkazů a jejich značná část přichází přímo z německých novin a rozhlasu. Je třeba si pamatovat, že tyto věci se skutečně udaly. A udaly se i přesto, že to řekl lord Hali-fax. Znásilňování a krveprolití v čínských městech, mučení ve sklepech gestapa, házení vážených židovských profesorů do žump, kosení uprchlíků na španělských silnicích kulomety - to vše se stalo a tuto skutečnost nikterak neoslabuje to, že i Daily Telegraph najednou dnes, pět let potom, co se staly, tyto věci konstatoval.

3/

Dvě vzpomínky - první nic zvláštního nedokazuje, druhá snad částečně objasňuje atmosféru revolučního období.

/Tu zřejmě kúsok chyba. RoboV/

Proč se mne tento zážitek tak dotkl? Protože za normálních okolností by obnovení dobrého vztahu mezi tímto hochem a mnou nepripadalo v úvahu. Vznesená obvinění z krádeže by moje pokusy o odčinění patrně jen zhoršily. Jedním z následků bezpečného a civilizovaného života je nesmírná přecitlivělost, takže na všechny primární emoce se pohlíží s určitým odporem. Velkorysost se nesnáší stejně jako mrzkost, vděčnost je nenáviděna stejně jako nevděčnost. Avšak ve Španělsku v roce 1936 jsme nevedli normální život. V té době se snadněji cítilo i jednalo velkoryse než normálně. Mohl bych to doložit tuctem podobných příhod, sice špatně sdělných, ale pro mne neoddelitelných od zvláštní atmosféry oné doby - otrhané oblečení a revoluční plakáty v živých barvách, všeobecné používání slova "soudruh", antifašistické balady, tištěné na hadrovém papíře a prodávané za šesták, fráze jako "internacionální proletářská solidarita" pateticky opakované nevzdělanými lidmi, kteří věří, že něco skutečně znamenají. Mohli byste k někomu pociťovat přátelství a zastat se jej v hádce poté, co jste byli potupně v jeho přítomnosti prohledáni kvůli majetku, který jste mu údajně ukradli? Ne, nemohli; avšak mohli jste k tomu dojít, pokud jste oba udělali určitou společnou zkušenost, která vás emocionálně povznesla. A to je jeden z vedlejších produktů revoluce - třebaže v tomto případě šlo jen o počátky revoluce -, který stejně měl pominout.

4/

Boj o moc mezi španělskými republikánskými stranami byla nešťastná záležitost, kterou bych se teď nechtěl zabývat. Zmiňuji se o něm jen proto, abych mohl říci: Nevěřte ničemu - nebo alespoň téměř ničemu -, co čtete o vnitřních záležitostech na vládní straně. Ať již jde o informace z jakéhokoli zdroje, je to všechno stranická propaganda - a tedy lži. Celá pravda o válce je jednoduchá. Španělská buržoazie uviděla šanci, jak rozdrtit dělnické hnutí, a chopila se jí za pomoci nacistů a reakčních sil celého světa.

Vzpomínám, jak jsem jednou řekl Arthuru Koestlerovi: "Historie se zastavila v roce 1936," na což on přikývl v okamžitém pochopení. Oba jsme měli na mysli totalitarismus obecně, a zvláště pak ve španělské občanské válce. Už dříve jsem si povšiml, že v novinách nikdy není žádná událost podána přesně; avšak ve Španělsku jsem poprvé v životě uviděl novinové zprávy, jež neměly žádný vztah ke skutečností, ani vztah, jaký bývá komponentou běžné lži. Viděl jsem zprávy o velkých bitvách tam, kde žádné bitvy neproběhly, a naprosté mlčení tam, kde byly zabity stovky lidí. Viděl jsem, jak jednotky statečně bojující byly označovány za zrádné a zbabělé - a jiné, které ač na ně nebyla vystřelena jediná kulka, byly oslavované jako hrdinové imaginárních vítězství. A v Londýně jsem viděl noviny, přebírající tyto lži, a horlivé intelektuály, budující emocionální nadstavbu na událostech, jež se nikdy neudaly. Viděl jsem vlastně historii psanou ne podle toho, co se skutečně stalo, ale podle toho, co se mělo stát dle různých "stranických linií". Jakkoliv toto všechno bylo svým způsobem strašné, nebylo to důležité. Šlo o sekundární záležitosti - jmenovitě o boj o moc mezi Kominternou a španělskými levicovými stranami a o úsilí sovětské vlády zabránit revoluci ve Španělsku. Celkový obraz války, jak jej předkládala světu španělská vláda, nebyl však nepravdivý. Hlavní otázky, o něž zde šlo, zněly opravdu tak, jak byly uváděny. Pokud však jde o fašisty a jejich stoupence, copak ti se mohli třeba jen přiblížit pravdě? Co by asi tak mohli uvést jako své skutečné cíle? Jejich verze války byla čistá fantazie a za daných okolností tomu ani nemohlo být jinak.

Jediná propagandistická linie, kterou mohli nacisté a fašisté uplatnit, spočívala v tom, že by se prezentovali jako

křesťanští vlastenci, toužící zachránit Španělsko před sovětskou diktaturou. To vyžadovalo předstírá, že život ve vládním Španělsku je jediným dlouhým masakrem (viz Catholic Herald nebo Daily Mail - a to byl jen slabý odvar ve srovnání s fašistickým tiskem kontinentu); bylo v tom zahrnuto nesmírné přehánění rozsahu sovětské intervence. Dovolte mi vybrat z obrovité pyramidy lži, navržené katolickým a reakčním tiskem na celém světě, jen jeden aspekt - přítomnost sovětské armády ve Španělsku. Všichni oddaní příznivci Franka v ni věřili; odhady o její síle šly až do půl miliónu mužů. Tedy - ve Španělsku neexistovala žádná sovětská armáda. Možná zde byla hrstka pilotů a dalších technických pracovníků, maximálně pár set lidí - žádná armáda to však nebyla. To dosvědčovalo několik tisíc cizinců, bojujících tenkrát ve Španělsku, nemluvě o miliónech Španělů samotných. Jejich svědectví ale neudělalo ani ten nejmenší dojem na Frankovy propagandisty, z nichž nikdo na půdu republikánského Španělska nevstoupil. A Tito lidé zároveň tvrdě odmítali připustit skutečnost německé a italské intervence v témže čase, kdy se německý a italský tisk otevřeně chlubil úspěchy svých "legionářů". To je jen příklad pro ilustraci; ve skutečnosti však byla na této úrovni celá fašistická propaganda, týkající se války.

Takových věcí se hrozím, protože z nich často mívám pocit, že sama koncepce objektivní pravdy začíná ve světě zanikat. Vždyť s největší pravděpodobností vejdu tyto nebo podobné lži do historie. Jak bude napsaná historie Španělské války? Zůstane-li u moci Franco, budou zaznamenávat historii osoby jím jmenované a (pokud se budeme držet našeho příkladu) ona sovětská armáda, která zde nikdy neexistovala, se stane historickou skutečností a děti se o ní budou učit ještě po generaci. Předpokládáme však, že fašismus nakonec bude poražen a ve Španělsku bude někdy v blízké budoucnosti nastolena vláda demokratického typu; jak se bude historie psát potom? Záznamy jakého typu po sobě zanechá Franco? Předpokládáme i to, že budou k dispozici údaje, které zaznamená vládní strana - jak by měla být napsána pravdivá historie války i za těchto okolností? Vždyť jsme si už řekli, že i vládní strana do značné míry lže. Z protifašistického hlediska by se dala zaznamenat poměrně přesně historie války, šlo by však o stranicky zabarvenou záležitost, v jednotlivých bodech nespolehlivou. Přesto však nějaká historie napsaná bude - a po smrti všech, kdo se skutečně na válku pamatují, bude všeobecně akceptovaná. Tak se pro veškeré praktické účely stane lež pravdou. Vím, že se s oblibou říká, že většina historických záznamů jsou stejně lži. Věřím, že větší část historie je nepřesná a zaujatá; pro naši dobu je však příznačné odmítnutí myšlenky, že historie by měla být zaznamenána pravdivě. V minulosti lidé úmyslně lhali, nebo nevědomky zabarvovali svoje záznamy nebo bojovali za pravdu a věděli, že určitě se mnohokrát mylili; ve všech případech však věděli, že "skutečnost" existuje a tak či onak vyjde najevo. A v praxi vždy existovalo mnoho faktů, na kterých se mohli skoro všichni shodnout. Podíváte-li se například na historii první světové války v Britské encyklopedii, pak zjistíte, že značná část materiálů pochází z německých zdrojů. Britský i německý historik se mohli hluboce rozcházet v mnohých, i základních záležitostech; stále však existoval základní podíl neutrálních faktů, které se jedna strana nesnažila druhé vyvracet. A právě tuto společnou základnu souhlasu totalitarismus ničí. Nacistická teorie skutečně specificky popírá, že by existovala taková věc jako "pravda". Neexistuje například nic takového jako "věda". Existuje jen "německá věda", "židovská věda" atd. Sledujeme-li tuto linii myšlení, je na jejím konci úděsný svět, v němž Vůdce, nebo nějaká vládnoucí klika, kontroluje nejen budoucnost, ale i minulost. Řekne-li Vůdce, že ta a ta událost se nikdy nestala - nu, pak se nikdy nestala. Řekne-li, že dvě a dvě je pět - nu, je dvě a dvě pět. Taková vyhlídka mne děsí mnohem více než bomby - a po našich zkušenostech v několika posledních letech to není nikterak malicherné prohlášení.

Není to však příliš morbidní strašit se vizemi totalitní budoucnosti? Než odepišeme totalitní svět jako špatný sen, který se nikdy neuskuteční, stačí si připomenout, že v roce 1925 by se nám jen jako špatný sen, který se nikdy nemůže uskutečnit, musel zdát dnešní svět. Proti fantasmagorickému světu, ve kterém se černé může zítra stát bílým a včerejší počasí se může změnit na základě nařízení, existují ve skutečnosti jen dvě ochrany. Jednou je, že ať již je pravda jakkoliv popírána, stále existuje nezávisle na vás a vy ji nemůžete žádnou vojenskou silou znásilnit. Druhou je, že pokud zůstanou některé části světa nedobyty, liberální tradice bude žít. Zvítězí-li fašismus nebo kombinace několika fašismů na celém světě, pak tyto dvě podmínky přestanou existovat. My zde v Anglii nebezpečí tohoto druhu podceňujeme, protože naše tradice a naše bezpečnost v minulosti nás obdařily sentimentální vírou, že všechno nakonec dobře dopadne a že to, čeho se nejvíce obáváme, se nikdy nestane. Odchováni po stovky let takovou literaturou, kde vždy v poslední kapitole triumfuje Spravedlnost, poloinstinktivně věříme, že dlouhodobě musí zlo být vždy poraženo. Na této víře je do značné míry založen například i pacifismus. Nebráňte se zlu a ono se nějak zničí samo. Proč by to ale mělo tak být? Čím je tato víra podložena? A kde vzít příklad moderního průmyslového státu, který se zhroutil jinak než dobytím vojenskou silou zvnějšku?

Vezměme například opětovné zavedení otroctví. Kdo by si před dvaceti lety jen pomyslel, že by se do Evropy mohlo vrátit otroctví? A přesto bylo zavedeno přímo před naším nosem. Tábory nucených prací po celé Evropě a v Severní Africe, kde Poláci, Rusové, Židé a političtí vězni všech ras dřou na stavbě silnic či vysoušení močálů jen za přiděly potravin, nejsou ničím jiným než otroctvím. Maximálně se dá říci, že jednotlivci zatím nemohou otroky prodávat či kupovat. Jinak - například pokud jde o rozdělení rodin - jsou všechny podmínky patrně horší, než kdysi byly na amerických bavlníkových plantážích. Není žádný důvod k předpokladu, že se tento stav věcí změní, bude-li totalitarismus přetrvávat. My plně nechápeme všechny důsledky, protože svým mystickým způsobem cítíme, že režim založený na otroctví se musí zhroutit. Stačí však srovnat dobu trvání otrockých říší ve starověku s kterýmkoliv moderním státem. Civilizace založené na otroctví přetrvaly až čtyři tisíce let.

Když pomyslím na starověk, jímá mne hrůza z toho, že ony stovky miliónů otroků, na jejichž bedrech spočívala generace za generací civilizace, po sobě nezanechaly vůbec žádné záznamy. Neznáme ani jejich jména. Kolik jmen otroků z celé historie Řeků a Římanů znáte? Mne napadají dvě, snad tři. Jedním je Spartakus a druhým Epiktet. A v Římské síni Britského muzea je skleněný džbán, na jehož dně je vepsáno jméno výrobce, "Felix fecit". Mohu si představovat chudáka Felixe (Gala se zrzavými vlasy a kovovým obojkem na krku), ale ten ve skutečnosti ani nemusel

být otrokem; takže s naprostou jistotou znám jen dvě jména otroků - a někdo si snad vzpomene na pár dalších. Ostatní se propadli do hlubokého ticha.

5/

Páteří odporu proti Frankovi byla španělská dělnická třída, zvláště členové odborových organizací v městech. Dlouhodobě - je třeba však pamatovat, že jenom dlouhodobě - je dělnická třída nejspolehlivějším nepřítelem fašismu - jednoduše proto, že slušnou rekonstrukcí společnosti dělnická třída získává nejvíc. Na rozdíl od jiných tříd či kategorií ji nelze trvale podplácet.

Tím, že se takto vyslovuji, nechci dělnickou třídu nikterak idealizovat. V dlouhém boji, následujícím po říjnové revoluci v Rusku, to byli právě manuálně pracující, kdo prohráli, a je třeba si uvědomit, že to byla jejich vlastní chyba. Čas od času jsou v různých zemích potlačena organizovaná hnutí dělnické třídy a jejich soudruzi v zahraničí, spojení s nimi teoretickou solidaritou, jen přihlížejí a nic nepodnikají. Kromě toho je známou skutečností, že mezi bílými a barevnými dělníky neexistuje solidarita ani slovně. Kdo ještě věří po událostech posledních deseti let ve třídně uvědomělý internacionalistický proletariát? Pro britskou dělnickou třídu se masakrování jejich soudruhů ve Vídni, Berlíně, Madridu nebo kdekoli jinde zdá být méně zajímavé a méně důležité než výsledek včerejšího fotbalového zápasu. Přesto to nic nemění na skutečnosti, že dělnická třída bude pokračovat v boji proti fašismu i poté, co jiné třídy podlehnou nátlaku. Nacistické obsazení Francie bylo provázeno ohromujícím počtem přeběhlíků z řad inteligence, včetně části levicové politické inteligence. Inteligence je tvořena lidmi nejhlasitěji reptajícími proti fašismu - a přesto její podstatná část podléhá defetismu, když jde do tuhého. Vidí příliš daleko před sebou všechny překážky a mimoto ji lze uplatit - neboť je zřejmé, že si nacisté myslí, že inteligence za podplácení stojí. S dělnickou třídou je to právě naopak. Je příliš nevědomá, než aby prohlédla triky, které se na ni zkoušejí, a snadněji se nechá upokojit sliby fašistů - ale dříve nebo později vždy povstává k boji. Musí tak činit, protože se vždy přesvědčuje na vlastní kůži, že sliby fašismu nemohou být splněny. Aby fašismus vyhrál nad dělnickou třídou trvale, musel by přistoupit ke zvýšení všeobecné životní úrovně, což není schopen a patrně ani nechce učinit. Boj dělnické třídy se podobá růstu stromu: strom je slepý a hloupý, ví jen to, že se musí tlačit za světlem, a tlačí se za ním i přes nekončící překážky. Zač dělníci bojují? Jen za slušný život, jaký - jak si stále více uvědomují - je dnes technicky možný. Vědomí tohoto cíle prochází v nich fázemi odlivu a přílivu. Ve Španělsku jednali lidé nějakou dobu uvědoměle, šli za cílem, kterého chtěli dosáhnout a o kterém věřili, že ho dosáhnout mohou. Tomu lze připsat onu zvláštní svěží atmosféru, vládoucí v republikánském Španělsku v prvních měsících války. Obyčejní lidé si uvědomovali, že republika je jejich přítel a Franco jejich nepřítel. Věděli, že jsou v právu, protože bojovali za něco, co jim svět dluží a co jim může dát.

To je třeba mít na mysli, chceme-li vidět Španělskou válku ve správné perspektivě. Myslí-li člověk na krutost, špinavost a marnost války - a v tomto případě hlavně na intriky, perzekuce, lži a nepochopení -, je vždy v pokušení říci: "Jedna strana je zrovna tak špatná jako druhá. Já jsem neutrální." V praxi to však není možné být neutrální a stěží existuje něco jako válka, ve které by nezáleželo na tom, kdo vyhraje. Téměř vždy představuje jedna strana do určité míry pokrok a druhá strana do určité míry reakci. Nenávisť, jakou vzbudila Španělská republika v milionářích, vévodech, kardinálech, zlaté mládeži atd., už sama ukázala, kde kdo stojí. Byla to v zásadě třídní válka. Kdyby byla vyhrána, posílilo by to věc všech obyčejných lidí. Byla však prohrána a akcionáři na celém světě si mnuli ruce. O to ve skutečnosti šlo - všechno ostatní byla jen jinovatka na povrchu věci.

6/

Výsledek Španělské války byl domluven v Londýně, Paříži, Římě, Berlíně - v žádném případě ne ve Španělsku. Po létě 1937 si každý, kdo měl zdravý rozum, uvědomil, že vláda nebude schopna válku vyhrát, pokud nedojde k nějaké hluboké změně mezinárodní situace, a při rozhodování o dalším pokračování v boji byl patrně Negrín i ostatní částečně ovlivněni tím, že očekávali počátek světové války - jenž pak nastal v roce 1939 - již v roce 1938. Rozkol ve vládní straně, kterému se dostalo široké publicity, nebyl hlavní příčinou porážky. Vládní milice byly zakládány překotně, byly špatně vyzbrojené a neměly ani potuchy o vojenské taktice; byly by však takové stejně, i kdyby od počátku války panoval naprostý politický soulad. Při vypuknutí války průměrný španělský tovární dělník nevěděl ani, jak se střílí z pušky (ve Španělsku nikdy neexistovala všeobecná branná povinnost), a velkým handicapem byl i tradiční pacifismus levice.

Tisíce cizinců, kteří sloužili ve Španělsku, tvořily dobrou pečotu; bylo však mezi nimi jen málo specialistů.

Trockistická teze, že válka mohla být vyhrána, kdyby nebyla revoluce sabotovaná, byla patrně falešná.

Znárodňování továren, demolování kostelů a vydávání revolučních manifestů by armádu neučinilo nikterak efektivnější. Fašisté vyhráli proto, že byli silnější; měli modernější zbraně než druhá strana. To nemohla vyvážit žádná politická strategie.

Silně nevyzpytatelné bylo ve Španělské válce chování velmocí. Válku vlastně za Franka vyhrály Itálie a Německo, jejichž motivy byly dostatečně zřejmé. Motivы Francie a Británie jsou mnohem nesnadněji pochopitelné. V roce 1936 bylo každému jasné, že pokud by Británie pomohla španělské vládě, třeba jen dodávkou zbraní v hodnotě několika málo milionů liber, musel by se Franco zhroutit a německá strategie by byla vážně narušena. Tenkrát nebylo třeba být jasnovidcem k plnému vědomí toho, že válka mezi Británií a Německem se blíží - dalo se klidně předpokládat, že k ní dojde během jednoho či dvou let. A přesto dělala britská vládnoucí třída tím nejhnusnějším, nejzbabělejším a nejpokrytějším způsobem všechno pro to, aby vydala Španělsko Frankovi a nacistům. Proč? Protože je profašistická - to byla nejčastější odpověď. Profašistická nepochybně byla; a přesto když došlo ke konečnému střetnutí, postavila se proti Německu. Nelze říci s jistotou, co si slibovala podporou Franka - možná že ani sama nevěděla. Zda je britská vládnoucí třída sborem lotrů nebo jen hlupáků, to je jedna z nejněsnadnějších otázek naší doby - a v určitých momentech otázka velice důležitá. Pokud jde o Sovětský svaz, jeho motivy ve Španělské válce jsou naprosto nevyzpytatelné. Intervenoval snad ve Španělsku proto, aby - jak se domnívá levice - bránil demokracii a zkržil plány nacistům? Proč tedy pak byla jeho intervence tak omezená rozsahem a proč nechal nakonec Španělsko na holičkách?

Nebo intervenoval proto - jak se domnívají katolíci -, aby podnítl ve Španělsku revoluci? Proč se pak tedy ze všech sil snažil španělské revoluční hnutí rozdrtit, bránil soukromé vlastnictví a zastával se předání moci střední třídě místo dělníkům? Nebo snad intervenoval proto - jak se domnívají trockisté -, aby zabránil španělské revoluci? Proč tedy potom nepodporoval Franka? Chování SSSR bychom si mohli snad nejsnadněji vysvětlit, předpokládali-li bychom, že jednal na základě několika protikladných motivů. Jsem přesvědčen o tom, že v budoucnosti dospějeme k názoru, že Stalinova zahraniční politika vůbec není tak ďábelsky chytrá, jak se tvrdí, ale jen oportunistická a stupidní. Španělská občanská válka však v každém případě demonstrovala, že nacisté věděli, oč jim jde, zatímco jejich oponenti ne. Válka probíhala na nízké technické úrovni a její základní strategie byla velice prostá. Vyhraje strana, která má zbraně. Nacisté a Italové zbraně svým španělským fašistickým přátelům dali a západní demokracie a Sovětský svaz zbraně těm, kdo mohli být jejich přátelé, nedaly. Španělská republika tudíž zmizela, "získavši to, o č žádala republika nepřišla". Zda bylo správné pobízet Španěly k pokračování v boji, který nemohli vyhrát - jak to evidentně všichni levičáci v jiných zemích činili - na to lze těžko odpovědět. Sám jsem toho názoru, že to bylo správné, protože jsem přesvědčen o tom, že už jen z hlediska přežití je lepší bojovat a být poražen, než vzdát se bez boje. Následky pro celkovou strategii boje proti fašismu zatím odhadnout nelze. Roztrhaná a neozbrojená republikánská vojska se držela dva a půl roku, což bylo nepochybně déle, než jejich nepřátelé očekávali. Avšak zda se tím narušil fašistický rozvrh nebo zda se naopak jen oddálila světová válka a poskytl nacistům čas na uvedení jejich válečné mašinérie do pohotovosti, není zatím jasné.

7/

Kdykoliv myslím na Španělskou válku, vždy mi přijdou na mysl dvě vzpomínky. První na nemocniční oddělení v Leridě a smutné hlasy raněných milicionářů, zpívající nějakou píseň, jejíž refrén končil

Una resolucion

Luchar hast al fine!*26

Ano, oni až do konce bojovali. Posledních osmnáct měsíců války musela republikánská vojska bojovat téměř bez cigaret a bez dostatečných přidělů potravin. Už když jsem já v polovině roku 1937 ze Španělska odjížděl, byl nedostatek masa a chleba, tabák byl raritou a cukr a kávu nebylo možno sehnat téměř vůbec.

Druhá vzpomínka se týká jednoho italského milicionáře, jenž mi potřásl rukou na strážnici ten den, kdy jsem vstoupil do milice. Zmiňuji se o něm na začátku své knihy o Španělské válce a nechci zde opakovat, co jsem už napsal tam. Když si vzpomenu - ach, jak živě! - na jeho otrhanou uniformu, jeho zapálenou, dojemně nevinnou tvář, všechny složité a nevýznamné válečné záležitosti jako by ustupují do pozadí a já zřetelně vidím, že ani na chvíli nelze být jen náznakem zapochybovat o tom, kdo byl v právu. Přes veškerou mocenskou politiku i novinářské lži byl ústřední otázkou války pokus lidí jako on vybojovat si právo na slušný život; právo, jež jim bylo uděleno okamžikem zrození. Mohu stěží pomyslet na pravděpodobný konec právě tohoto člověka, aniž bych se ubránil určité hořkosti. Protože jsme se setkali v Leninových kasárnách, musel být buď anarchista, nebo trockista a při zvláštních podmínkách naší doby takové lidi - pokud je nezabije gestapo - obvykle zabijí GPU. Dlouhodobé záležitosti to však nijak neovlivní. Tvář tohoto člověka, kterou jsem viděl jen na jednu či dvě minuty, jsem si podržel v paměti jako určitou vizuální připomínku toho, o č ve skutečnosti v této válce šlo. Symbolizuje pro mne výkvět evropské dělnické třídy, týrané policií všech zemí, naplňující masové hroby španělských bojišť a dnes po desítkách miliónů hnijící v táborech nucených prací.

Když jen člověk pomyslí, kdo všechno podporuje či podporoval fašisty, musí být ohromen - to je sestava! Jaký program mohl - třeba jen dočasně - svěst dohromady na jednu loď Hitlera, Pétaina, Montangu Normana, Paveliče, Williama Randolpha Hearsta, Streichera, Buchmana, Ezru Pounda, Juana Marcha, Cocteaua, Thyssena, Otce Coughlina, jeruzalémského muftiho, Arnolda Lunna, Antonescu, Spenglera, Beverley Nicholse, lady Houstonovou a Marinettiho! Rozluštění této tajenky je ale velice prosté. Všichni to jsou lidé, kteří mají co ztratit, nebo lidé, kteří touží po hierarchické společnosti a děsí se představy světa, v němž by žily svobodné a sobě rovné lidské bytosti. Za tím celým povykem o "bezbožném" Rusku a "materialismu" dělnické třídy je prostě úmysl těch, kdo mají výsady nebo peníze, se jich nevzdát. Totéž platí pro všechny řeči o přeskupování společnosti, které není doprovázeno "změnou v srdci" - i když v tomto případě tu trochu pravdy je. Zbožní lidé, od papeže až po kalifornské jogíny, kladou mnohem větší důraz na "změnu v srdci" než na změnu hospodářského systému. Pétain připisuje pád Francie "lásce k rozkošim" obecného lidu. Na to lze nahlížet ze správného úhlu, když se člověk zamyslí nad tím, kolik rozkoší s sebou nese život obyčejného francouzského rolníka či dělníka ve srovnání s životem Pétainovým. Ztracená impertinence těchhle politiků, kněží, spisovatelů a kdoví koho, poučujících pracujícího socialistu o jeho "materialismu"! Pracující člověk si přeje jen to, aby všichni ostatní uznali nezbytné minimum, bez něhož se lidský život nedá vůbec žít. Mít co jíst, být zbaven strachu z nezaměstnanosti, vědět, že děti dostanou možnost vypracovat se, moci se jednou denně vykoupat, vyměnit si dle potřeby povlečení, mít nad hlavou střechu, kterou nezatéká, a takovou pracovní dobu, aby člověku zůstalo ještě trochu energie pro večer. Nikdo z těch, kdo káží proti "materialismu", by nepovažoval život bez těchto věcí za snesitelný. A jak snadno by bylo možno tohoto minima dosáhnout, kdybychom k němu upnuli jen na dvacet let své mozky! Zlepšit všeobecnou životní úroveň na celém světě na úroveň Anglie by si nevyžádalo o nic větší úsilí, než jaké věnujeme právě probíhající válce. Netvrdím - a nevím o nikom, kdo by to tvrdil -, že jen tím by se vyřešilo všechno. Je třeba odstranit nouzi a těžkou tělesnou práci, aby bylo možno začít řešit skutečné problémy lidstva. Hlavním problémem naší doby je rozpad víry v osobní nesmrtelnost a s tím nelze nic podniknout, pokud průměrný člověk buď dře jako kůň, nebo se třese strachem před tajnou policií. Pracující třída má ve svém materialismu pravdu! Má pravdu, když si uvědomuje, že nejdřív je žaludek a pak duše - ne hodnotově, ale časově! To je třeba pochopit - a dlouhá hrůza, již prožíváme, se stane přinejmenším srozumitelnou. Při těchto úvahách člověk zajisté bude klopýtat - scestné hlasy Pétaina či Gándhiho; skutečnost, již nelze uniknout - že totiž aby mohl člověk bojovat, musí se ponížít; pochybné morální postavení Anglie s jejími demokratickými frázemi a říší kuliů, hrozivý vývoj Sovětského Ruska, ubohé nesmysly levicových politiků - to všechno ustoupí do pozadí a člověk uvidí jen boj postupně se probouzejícího lidu

proti vládě boháčů a jimi najatých lhářů a vyděračů. Celá otázka je velice prostá. Mělo by se umožnit lidem, jako je onen italský voják, žít slušným a plně lidským životem, jaký je dnes technicky možný, nebo ne? Má být obyčejný člověk zatlačován zpět do bláta, nebo ne? Sám jsem přesvědčen - i když možná na základě chabých důkazů -, že dříve nebo později obyčejný člověk svůj boj vyhraje: spíše v příštích sto, než deseti tisíci letech. A právě o to šlo ve Španělské válce, o to jde v současné válce a půjde o to snad i v dalších válkách, které přijdou. Onoho italského milicionáře jsem už nikdy neviděl, ani jsem nezjistil jeho jméno. Lze s jistotou předpokládat, že je mrtev. Skoro o dva roky později, když válka už byla jasně prohraná, připsal jsem jeho památce tyto verše:

"S tím italským vojákem jsem si potřásl rukou
u stolu na strážnici:
ruka silná a ruka jemná - takové dlaně
se mohou setkat jen při svistu kulek.
Jaký klid jsem tenkrát pocítil
při pohledu na tu ošlehanou tvář, čistší než panny.
Neboť znesvěcená slova, mne nutící ke zvracení,
pro jeho uši ještě posvátně zněla."

"On se totiž narodil už s tou moudrostí,
kterou já bral z knih a lopotně.
Zrádné zbraně svůj příběh dořekly -
zasažení jsme byli oba.
Ale jen já jsem vyvázl - ach, kdo by kdy pomyslel?
Štěstí s tebou, italský vojáku!
Štěstí však pro statečného není -
co by ti mohl svět vrátit?
Vždy jen mihn, než už jsi mu dal.
Mezi přízrakem a stínem, mezi bílou a rudou,
mezi kulkou a lží, kam schoval bys hlavu?
Neboť kde je Manuel Gonzales, kde Pedro Aguilar,
kde Ramon Fenellosa?
Vědí jen červi v zemi.
Tvé jméno i činy zapomenuty byly dřív než ti kosti
oschly;
a lež, co tě zavraždila, je pohřbena pod lží ještě větší.
Ale co v tváři tvé jsem zahlédl, nelze silou vyhladit:
žádné bomby výbuch neotřese duší průzračnou."

1943

MÍSTO DOSLOVU

Párek měl tlustou kůži - jak jinak. Neměl jsem svůj umělý chrup úplně v pořádku, musel jsem proto párek zuby jaksi napilovat, abych se skrze tu kůži vůbec dostal. A najednou - lup! Párek mi v ústech praskl jako shnilá hruška. Po jazyku se mi rozplizla nějaká příšerná hmota. To byla chuť! Nemohl jsem tomu zprvu ani uvěřit. Znovu jsem jazykem tu hmotu okusil. Byla to ryba! Párek - dokonce označovaný jako frankfurtský - byl plněný rybou! Vstal jsem a rovnou odešel, aniž bych se dotkl své kávy. Bůhví, jakou by mohla mít chuť.

Tento párek, který dostal hrdina Orwellovy knihy Vynořit se a nadechnout (Corning Up For Air), je symbolem moderní civilizace: je falešný, je plněný svinstvím a navíc zbytečně drahý. Musí přece existovat něco lepšího. Nu, jistě existuje - či spíše existovalo. Zlaté mince skutečně bývaly zlaté a měly hodnotu, vyjádřenou obsahem ryzího kovu. Lidé nepochybně bývali chudí a kuchyně měli špinavé, vládla všeobecná nevzdělanost - ale maso mělo přirozenou barvu, pole byla zelená a řeky nebyly páchnoucími, otrávenými výtoky hnusných fabrik.

A právě v tomhle viděl Orwell skoro stejně vážnou hrozbu, jakou viděl v politice: průmysl je degradující činitel - nejdřív vyrábí brak a pak ho podvodně nutí lidem. Ničí tak všechny pravé hodnoty slušného života obyčejných lidí.

Ve Španělsku jsem poprvé v životě uviděl novinové zprávy, jež neměly žádný vztah ke skutečnosti, ba ani vztah, jaký bývá komponentou běžné lži. Viděl jsem zprávy o velkých bitvách tam, kde žádné bitvy neproběhly, a naprosté mlčení tam, kde byly zabity stovky lidí...

Hořká doba konce třicátých let si spíše vynucovala, aby "rybou plněné párky" byly mlčky polykány bez jakéhokoliv dalšího komentáře. Ale Orwell, čestný člověk, kdykoliv na takový podvod narazil, vyjádřil se o něm nahlas a důrazně. Právě proto bojoval ve Španělsku na straně dělníků. Nesnížil se ovšem k tomu, aby se podřídil jakékoliv "stranické linii".

Orwell, čestný člověk Orwell. V naší době je čestný člověk již něco neběžného, nerealistického, málem politováníhodného. Ale slušnost a pravda přece jsou zakódovanou součástí člověka, nelze je od něj oddělit, jakkoliv neužitečné se snad někdy zdají být.

Už v roce 1938 Orwell Anglii hořce upozorňuje, že se nejspíš probudí až jekotem padajících bomb. Proč jeho slova,

kteřá vlastně tušila přepadení Anglie i Sovětského svazu, nebyla mementem pro řadu dalších politiků (či politických situací) v letech čtyřicátých, padesátých, a bohužel i osmdesátých? Zcivilizovali jsme se skutečně natolik, že už nechápeme tu samozřejmost, že v zájmu přežití je často nutné bojovat, a že "bojuje-li se, nese to i špínu. Ti, kdo meč zvednou, také mečem hynou - a ti, kdo meč nezvednou, zajdou na páchnoucí nemoce".

A ještě jeden citát - v tomto ohledu je Orwell skutečnou studnicí: "... nějaká historie napsána bude - a po smrti všech, kdo se skutečně pamatují, bude všeobecně akceptovaná. Tak se pro veškeré praktické účely stane lež pravdou."

Lež pravdou a dvě a dvě je pět - Farma zvířat (Animal Farm, 1945) a 1984 (Nineteen Eighty-Four, 1949). Dvě poslední Orwellovy knihy. Obě měly zvláštní, vlastně stále ještě nenaplněný osud, alespoň v této části Evropy. Na Západě patří do čítanek - osud také vlastně nezáviděníhodný. Skutečností však je, že až do své smrti Orwell nebyl nijak zvlášť uctíván či oceňován jako spisovatel - znám byl spíše jako žurnalista, a i tady šlo o popularitu poměrně sporou, danou hlavně počtem čtenářů, kteří se cítili uráženi vývodů Orwella, glosátora novin Tribune, kde měl svoji pravidelnou rubriku Jak mně se líbí (As I Please). Problém byl patrně i v tom, že politická i morální objektivita Orwellova psaní - třeba právě Holdu Katalánsku - urážela jak levici, tak pravici. Až po vydání knížky Farma zvířat v roce 1945 si někteří lidé začali uvědomovat, o jakého spojence v případě Sovětského svazu vlastně jde. Po vydání románu 1984 už reputace Orwella jen stoupala.

Proč ale dnes taková fascinace autorem, který byl téměř až do své smrti opomíjený či zanedbávaný? Museli bychom asi znát více jeho knih, abychom pochopili. České čtenářské veřejnosti byla zatím přístupná jen Orwellova prvotina Trosečníkem v Paříži a Londýně (Down and Out in Paris and London, 1933), vydaná již v roce 1935 v Praze v Ústředním dělnickém nakladatelství; první český překlad Farny zvířat, který vydal L. Kober v Praze v roce 1946, již stačili komunisté zabavit.

Ve své knize V břiše velryby (Inside the Whale, 1940) Orwell zaznamenává: "Bez ohledu na válku jsme dnes svědky rozkvětu kapitalismu a křesťansko-liberální kultury. Doposud se k důsledkům tohoto rozkvětu nepřihlíželo, protože se obecně předpokládalo, že socialismus nejen zachová, ale i rozšíří prostor pro liberalismus. A teprve teď se ukazuje, o jak mylný předpoklad šlo. Nepochybně se řítíme do věku totalitarismu - věku, kdy svoboda myšlení bude nejen smrtelným hříchem, ale i bezvýznamnou abstrakcí."

K těmto tématům se Orwell neustále vrací. Je socialistou, v jistém smyslu utopickým. A přesto si je vědom toho, že k jakékoliv reformě může dojít pouze prostřednictvím politiky. Té politiky, která - ať již levicová či pravicová - je hrozbou jak pro svobodu, tak pro pravdu. To jasně prohlásil různými slovy a na různých místech. Vždy apeloval na určité jednoduché a snadno ověřitelné pravdy. Právě takové pravdy však bývají z "politických důvodů" bohužel odmítány či opomíjeny. Jak asi mohly pro Angličany znít následující řádky z eseje o Kiplingovi z roku 1942:

My všichni žijeme z okrádání asijských kuliů, a ti "osvícení" mezi námi vědí, že tito kuliové by měli být svobodní - nicméně naše životní úroveň, tedy i ta naše "osvícenost" nutně vyžaduje, aby toto okrádání pokračovalo.

Tuto úvahu o Georgi Orwelovi bych rád nazval Portrét gentlemana - jak ale dnes přeložit slovo "gentleman"?

GABRIEL GOSSEL

1 (šp.) = Umím zacházet s puškou. Neumím zacházet s kulometem. Chci se naučit zacházet s kulometem. Kdy se naučíme zacházet s kulometem?

2 budeme - nepřemožitelní

3 ILP = Independent Labour Party (anglická anarchistická strana)

4 Quirogu, Barriose a Gírala. První dva odmítli vydat odborům zbraně.

5 Comité Central de Milicias Antifascistas. Delegáti byli voleni dle poměru zastoupení členstva jejich organizace. Devět delegátů reprezentovalo odbory, tři katalánské liberální strany a dva různé marxistické strany (POUM, komunisty a další).

6 Proto bylo na aragonské frontě tak málo sovětských zbraní; jednotky zde byly tvořeny především anarchisty. Až do dubna 1937 jedinou sovětskou zbraní, již jsem viděl - mimo několika letadel, které mohly či nemusely být sovětské - byl jeden samopal.

7 Nejlepší rozbor vztahů mezi stranami podporujícími vládu je v knize France Borkenaua Španělská aréna (Spanish Cockpit). Je to naprosto nejfundovanější kniha, která se zatím o Španělské válce objevila.

8 (šp.) = všeobecný svaz pracujících

9 (šp.) = Sjednocená dělnická marxistická strana

10 Počet členů strany POUM je uváděn takto: červenec 1936 = 10 000, prosinec 1936 - 70 000, červen 1937 = 40 000. To jsou však čísla ze zdrojů POUM; nepřátelský odhad by byl asi čtvrtina tohoto množství. Jediná věc, kterou lze o členství ve španělských politických stranách říci s naprostou jistotou, je, že každá strana přehání počet svých členů.

11 (šp.) = Národní konfederace dělníků

12 (šp.) = Iberská anarchistická federace

13 Rád bych uvedl jako výjimku Manchester Guardian. V souvislosti s touto knihou jsem byl nucen projít hromady anglických novin. Z našich velkých deníků jediný, který si pro svou poctivost získal můj respekt, je Manchester Guardian.

14 (šp.) = zpátky!

15 Říká se, že dělnické hlídky zavřely 75 procent bordelů.

16 Black and Tans - irské policejní oddíly v roce 1920; jejich uniforma byla khaki kalhoty a černé čapky - proto jejich označení černá a snědá (pozn. překl.)

17 Nedávné číslo Inprecoru tvrdí pravý opak - že La Batalla vyzývala jednotky POUM, aby opustily frontu! Jak to bylo skutečně, to se dá zjistit celkem jednoduše odkazem na La Batalla ze zmíněného dne.

18 New Statesman, 14. května

19 Po vypuknutí války se Civilní gardy všude postavily po bok silnější strany. Při několika pozdějších příležitostech - například v Santanderu - místní jednotky Civilních gard přešly v celých útvarech k fašistům.

20 Zprávy o návštěvách obou delegací viz: Le Populaire 7. září, La Flèche 18. září; zpráva o Maxtonově delegaci publikovaná v Independent News (219 Rue Saint-Denis, Paris) a McGovernova brožura Teror ve Španělsku.

21 (šp.) = Jaké štěstí!

22 Viz zprávu Maxtonovy delegace, o které se zmiňuji v XI. kapitole.

23 (šp.) = Plukovník - -, velitel ženistů, východní vojska!

24 Nepochybně katedrála Sagrada Família Antoni Gaudího. (pozn. překl.)

25 Posmrtně publikovaná esej, napsaná roku 1943.

26 (šp) = ... rozhodnutí / bojovat až do konce!

- 140 -